

Germ Sp. 20 4°

Beeck

<36611115430018

<36611115430018

Bayer. Staatsbibliothek

Germ Sp. 20 4°

Breeck

<36611115430018

<36611115430018

Bayer. Staatsbibliothek

Germ Sp. 20 4°

Breeck

<36611115430018

<36611115430018

Bayer. Staatsbibliothek

PETRI à BEECK
IMPERIALIVM

ECCLESIARVM IN AQVIS

B. Mariæ Canonici, & ad D. Adalbertum
Præpositi,

AQVISGRANVM

siue

HISTORICA NARRATIO,

De Regiæ S.R.I. & Coronationis Regum Rom.

*Sediſ Aquenſis Cinitatis origine ac progreſſu. De D. ac Magni Karoli præcipuo
Religionis monumento, hoc eſt, de Virginis Matris Baſilica quam Aquisgrani
fundavit. De eiſdem Auguſtiſſimi Karoli præclarè Geſtiſ. De ritu coro-
nandiſ Reges Rom. eorundemq; coronatorum ſerie & numero. Denique,
de aliſ quorum argumenta Capitum pagina decima-
quinta demonſtrabit.*

Superiorum

Anno

Permiſſu.

M. DC. XX.

AQUISGRANI,

DEO. OPT. MAX.

&

DEIPARÆ,

Aquensium Propugnatrici.

PRÆCELSA VIRGO, BENIGNISSIMA Mater, miranda terra cœloq;
Regina; Magnus Karolus Francorum
Rex victoriosissimus, Imperator Romanorum
Augustissimus, Christianæ religionis sator, instaurator,
propagator inter sacras ædes sacro nomini
Saluatoris nostri Jesu Christi & Tuo dicatas, celebrẽ
itidem ad Aquas Graneas Basilicam Tuæ
fidei ac clientelæ obtulit: eapropter meditatostru-
cturam, foundationem Templi & Urbis stru-
ctim persequi, obuenit menti pariter itera-

Epistola

re calidissima spirantiaq; desideria Karoli Funda-
toris primi & optimi, quæ erga te Patronam sin-
gularem, Virginem intemeratam in arcepecto-
ris deferebat; ita deuoteo, dico, inscribo, sacro
de integro Ecclesiam, Urbem, soliꝫ Auenſis in-
colas accolas Diuino Numini vniuerſi Archi-
tecto, ac Tibi: suscipe hæc inclita cæli Domina
ceū Turris Dauidica ædificata cum propugnacu-
lis tuo Patrocinio tutanda, didicisti à magistro
humilitatis, qui humilia respicit, & alta à longe
cognoscit ancillare Domino Deo tuo: neq; enim a-
lius castos florem Virginitatis tuæ decebat quam
humilitas, ob id non auersaberis nec fastidies obla-
tionem pusilli: astrorum cælestium radij haud quic-
quam adinquinantur si in loca abjecta deferantur,
neq; in votoriam tabellam immissa lux Maieſta-
tem tuā circumfulgurans: illustre tu astrum es &
astrum matutinum, aurora solis nuntia, à Patre li-
minum lucē mutuans proim deprædicādo te exaltā
ipsum Naturæ authore, cum in definitionem
vniuersorum syderum ipse Sol oriens occasum ne-

ficiens

Dedicatoria.

sciens necessum veniat: si quispiam tamen iniurius
fuerit erga te, maledicus in Karolum, fuscitabis
ex semine Karolingo, semine longæuo Palatinos
& Lotharingos seros Nepotes vindices inanis
ac ventose dicacitatis, orabis æternam sapien-
tiam ut depulsa fuci & falsi nube deteresa opina-
tionum fumosa nebula, ad vera enūtianda
os muti aperiat, iuuetq; dicendi
infantiam.

51 p. 10

Ad Karolinam Urtem & Aquas
Author,
In vna Fide & Charitate consensionem.

*Ardes Granopolis vitreis es feruida venis
Visceribus Christi ni foveare riges
Expiras medicas tua per mineralia vires
Si fons vine fiden tollis inanis eris.*

Augustinus lib. 1. de liber. Arbitrio c. 6.

Si Populus sit bene moderatus & grauis communisque utilitatis diligentissimus custos, in quo vnusquisq; minoris rem priuatam quam publicam pendat, nonne rectè lex fertur quæ huic ipsi Populo liceat creare sibi Magistratus, per quos suares, id est, publicæ administretur: Recte prorsus. Porro si paulatim deprauatus idem Populus, rem priuatam reipublicæ præferat, atque habeat venale suffragium, corruptusq; ab eis qui honores amant, regimen in se flagitiosis consceleratisq; committat, nonne item rectè si quis tunc extiterit vir bonus, qui plurimum possit, adiuuat huic populo potestatem dandi honores, & in paucorum bonorum, vel etiam vnus redigat arbitrium.

* * *

SERÉ

SERENISSIMO.
PRINCIPI. AC. DOMINO
Domino.

WOLFGANGO.
GVILHELMO.

COMITI. PALATINO. RHENI.
Boariae. Iuliae. Cliviae. &. Mōtium. Duci.
COMITI. FN.

Veldents. Sponheim. Marchia.
Rauenspurg. ac. Meors.
DOM. FN. RAUENSTEIN. &c.
Domino. suo. Clementissimo.

Fælicitatem. Salutem. Gloriam.

Naturæ cognatum familiareque
vt quotus quisq; excelsiore prog-
natus Stemmate, hoc enixius progeni-
torum

Epistola

torum suorum originem, dicta, facta, titulos & imagines cognoscere aueat, adulterinas siquidem plantationes, vti ea nescire, ita nesciri malle scitum. Communis & vterque parens cuique est sua patria ex duobus coalescens, vnde sagaciter, qui nomen illi indidit initiales syllabas a Patre sub feminea terminatione mutuatus est: tractus hic, definita gleba, hoc Aquisense Solum, in quo simul sati mortales terranei quod eos excepit, fouit, aluit, quod pedibus premunt, aer quem hauriunt sub vno climate, eodem cali fornice Mater est, status vnus sub vno Rege vna lege, communio & societas libertatum, iuium humanorū ac Diuinorum, hoc est, Ecclesiæ, Fidei, ceremoniarum arcanarum vinculum, formam ac faciem Patris refert; ista pars antiquior, hæc sanctior & sanior; cuius compositi quod Patriam & rempublicam Aquensem vno verbo

Dedicatoria.

verbo nuncupamus originem auctum & successum cum complures philistores & philopatrides scire efflagitent, eorum desiderio gratificari volens, lucem primi exortus, ex vetustatis squalore & obliuionum tenebris erui: duæ tamen præ cæteris causæ vi Christianæ legis ad studium me presserunt ac strinxerunt, prima vt hac ansa apprehensa primigeniam orthodoxamq; fidem, religionem qua hoc genitali Solo imbuti populares, priscos catholicorum ritus hac natalitia tellure primitus cultos & in hoc vsque æuum longa serie continuatos quasi digito indicarem, indicando ad supernū domicilium, veram germanamque patriam iter sterne rem: altera vt Diuinæ partis Patriæ ipsius stipitis & summi Patris Caroli multis nominibus ter Max. Principis firmamenti Regum gentis Franciæ, qui primus Basilicam hanc (Basilicam aio non solum pro

voto ac desiderio tuo, vt ipse eloquitur, in Pragmatica Sanctione, verū etiam ex Diuina gratia ad vnguem peractam;) condidit fundauitq; & eatenus Urbis ac gentis initia dedit, legesq; sanxit, venerandum vultum ac planè exemplaria lineamenta ora manusq; non illaudata præterirem, puta virtutes regias sepulchri expertes & in omne æuum æternantes repanderem, atque ita ad earundem imitationem dux forem: eas siquidem acie oculorum tenuis perlustrare curiosæ mentis indicium est, sic cōtueri vt vestigijs Parentis optimi insistatur, pes pedi iungatur, heroicis factis velut anchoris huius naui terreni corporis firmetur genuinam sobolem agnatamque repræsentat: huc serio intendat sacratus Clerus in sacratum Caroli & ad omnem virtutem compositum verticem, huc intendat populus si progenitoris sui obseruans est, obuia erunt v-

beatin

bertum vtrique statui quæ consecranda
sunt, ita reddentur Aquæ veteres Grani
nunc Karolingæ lymphidæ immo sapidæ,
ditiones ac fines, florentes, valentes, pol-
lentes. Sacraui omnia ista iam ante, tem-
plum, tractum, senatum Ecclesiasticum,
Politicum, conuenas, accolas, ac bene illa
deuoui, cui nunc laborem? cuius tutelæ
fulcietur conatus meus vt in luminis oras
tenellus hic partus enascatur? tuum no-
men deponit humiliter Serenissime ac
InclYTE Princeps, sermo mihi de Vrbe Im-
periali ac Regia Karoli Sede, tuo patrocini-
nio obligata est, non casu aut necessitate,
sed a Domino factum est istud quod huius
ac diuersarum ditionum possessionibus au-
ctum te conspiciat orbis; radici Karolo ci-
uitas debet primordia, tibi conseruationem,
quo igitur Principe rectius labores
clientis fouebuntur quam Principe a Deo
dato, rerum agendarum dexteritate, pruden-

97.117

& armis conspicuo: agitur hic de Ecclesia
prisca cuius corporis gremio spretis no-
uatorum fascino ac ludibrijs Diuina ope
aggregatus es, & adimpletū vaticum id,
Circumspice Ierusalem ad orientem &
vide iucunditatem a Deo tibi venientem,
ecce enim veniunt filij tui quos dimisisti
dispersos, veniūt collecti ab oriente vsq;
ad occidentem in verbo sancti gaudentes
in honorem Dei: quis pupillo Ecclesiasti-
co tutricem dextram porriget nisi pient-
tissimus Princeps ac religiosus, cuius est
Ecclesias contritas atq; conscissas restau-
rare, nouas ædificare & Dei Sacerdotes
honorare ac tueri: in laudibus Magni Ca-
roli verfor vnus e Monarchis mundi ce-
leberrimi, generosus ramus ac germen es
grandæui Patris, ad cuius pedes hoc stu-
dium deponerem, nisi ad fælicis propa-
ginis beatæ supernatæ radici, cognatas vir-
tutes excelsa quadam animi æmulatione
zelantis

Baruch
4. 36.

list 90
cap. vii

zelantis. Si quispiam fastuosi supercilij
 Censor adlatrauerit imaginem sinceram
 pij Patris Karoli (cuius memoria in laudi-
 bus sit) & patriæ agresti stylo ruditer ni-
 mis adumbratam, impeditioretardioreq;
 manu effigiatam in hac præsertim inge-
 niorum segete, admirabilis animi lenita-
 tises, ipse veniam dabis & talem compri-
 mes, certe imbellem meum animum con-
 ditoris zelus excitauit, emarcidum cala-
 mum pietas & adfectus in Karolum ab
 ingritudinis labe ^{alicuius} erexit, neq; enim sup-
 primenda veritas quod careat pigmentis
 ab arte quæsitis: culpabit alius subiectum
 ipsum & syntagma vnius vrbis ad parum
 vtile, tu Clementissime Princeps in be-
 nigniore partem flectes, cum in alijs pa-
 lestris & aculeosis quæstionū spinis eno-
 dandis exerciti laxent subinde acriorem
 rimationem oporteat, atque ita ad accli-
 uem hunc campum æquabilem planiti-

eni fluentiaque aquarum expatiari datur:
quod si complura fructuosa omisero,
mendosa posuero, sapientum excusatio-
nem merebor expendentium quod nul-
lo praeunte primus sum qui fasciculum
memorabilium Aquis Vrbis reuinci-
re aggressus, quocirca veluti omnium re-
rum primordia prius rudia & interstitijs
temporum expolita elimataq; fiunt, ita in
hoc genere erit forsan is nempe cui ditior
priscorum scriptorum suppellex & cui
ingenium magis a naturæ spissitie deter-
sum qui extremam adhibendo manum
vomere nouo scissurus sit patriū agrum
hunc vltimoq; ruderatu excoliturus, hoc
est, sarculo stirpitis excaudicaturus scr-
pea quæuis & scabrosa, exherbaturus no-
xia, frugifera magis atque salutaria plan-
taturus: verum in seligendo Patrono
Principe ex Magni Karoli semine prog-
nato, atque eodem iugi obseruantia ho-
norando

Dedicatoria

norando non æque facile concesserim vt
me anteuertat aut præcellat quispiam.

Prouidentia Diuina Serenitatis Tuæ
Clementiam totamque Augustam Fami-
liam Reipublicæ Christianæ perpetuo
seruet fospitem; actus fecundet, & demū
æterna sua visione beet. Anno Christo
propitio 1620.

& *Serenissimæ Celsitudinis Vestræ*

obsequentissimus subditus

Petrus à Beeck.

Argumenta Capitum.

- CAP. I.** *Nomen Aquigranum Matrix Vrbs, ac primus ortus, quando qualiter inuentum à Magno Sanctoque Karolo Imp. quo auo condi cepta insignis Basilica, resque publica constitutio quâ vetus quâ moderna.*
- CAP. II.** *Nomen Augusta domus primitus & nunc usurpatum, fundatio prima viginti Regularium Canonorum, in auctusque eorum numerus, qui ex his eorundemque Praepositis insulâ-clari Episcopalibus.*
- Cap. III.** *Quamobrem erga hoc solum, & vel maximè maiorem Virginis Theothocæ ad eum tanto adfectu tractus sit Karolus Serenissimus Augustus a Deo coronatus Magnus & pacificus Imperator?*
- Cap. IV.** *Solemnis templi summè Augusti a Leone Apostolico eius nominis Tertio Pontifice Maximo Consecratio, faciei eiusdem exterioris præsertim quâ ad occidentum solem vergit, ac interioris pariter delineatio.*
- Cap. V.** *Testamentaria constitutio, pia ac gloriosa mors Diui Augusti incomparabilis Karoli, ubi preesse de heroicis eius factis, Regis virtutibus sepultura, & adlectus in Canonem cælitum.*
- Cap. VI.** *Princeps Ara Mariani Templi, prodigia ac thaumata fide per-scripta, longævitas structura Karolina, ac Odæ chorique conditus ea recentior.*
- Cap. VII.** *Qui & quot Romanorum Imperatores ad Aquas Grani inaugurati, uncti sacri, ac Augustali diademate rediit.*
- Cap. VIII.** *Ritus utrique veterimi, neoterici, chori, fori, in auspicali coronationis Regum Rom: die vsitati.*

Cap. VIII. *Sacra Lipsana Diuina Domus, ad euolutum septennium, annum huic telluri iubilaeum peregrinationes, annum sacrorum exteriorum Urbis manium.*

Cap. X. *Concilia & placita Graniaquis habita*

Cap. XI. *Parecia, Canobia utriusque sexus, ades, adicula sacra, ac Nosocomia.*

Cap. XII. *Thermarum Aquensium seu Balnearum ortus, qualitas, differentia, ac rectus usus.*

Cap. XIII. *Permissio fauoris regali Aquigraneo.*

Coronidis loco encomia Karoli Imperatoris: qui Magni cognomentum meruit metricè & concisè, itemque hymnum Ecclesiasticum seu precationis Carmen Diuo Karolo Catholice Ecclesie Assertori, Fundatori sacre ædis & Urbis Aquensis Parenti optimo sacrum adposuimus.

Dedimus insuper ad calcem Sanctionem pragmaticam celeberrimæ memoriæ Diui Karoli Magni romanorum quondam Imperatoris ac Francorum regis inclyti Foundationem Templi & Urbis primæuam complectentem, Domini Friderici huius nominis Primi cognomento Ahenobarbi & Friderici secundi Imperatorum diplomatis priuilegiariis insertam.

Reuer^{do} D. Confratri suo Petro à
Beeck Epigramma hoc depromebat Henricus
Pastoir, Canonicus Aquisgranensis.

*Nobile Aquisgranū, sacrosancta & Virginis æ
Augustæ Mariæ augusta dicata Deo. (des
Quæq; dedit iura hic augusti nominis heros
Karolus, augusta post stabilita manu.
Primum Petre tuo Beeck illustrata labore,
Augustæ augustus continet iste liber, (pendat
Est quod Aquisgranū, Maria est quod Virgo re,
Illud honore dabit, Virgo salute frui.*

Aliud in Opus & Authorem.

R. D. Francisci Weiler, Canonici Regalis
Marianz Ecclesiæ Aquisgranensis.

*Rara refert Vir rare, probam doctissimus unus
Urbis Aquisgrani colligis Historiam.
Fnte virtutum fascēs cumulantur & in te
Fngenium & pietas & labor omnis adest.
Huic meritò eximium hoc opus nam claret in ipso
Pontificum ac Regum Cæsareumq; decus.*

In

101197 In historiam Aquisgranensem.

101197 Gauko Gaukema Frisius, Eccles. Aquisgran. Canon.

*Dum vegeto ingenio Mariani ab origine templi
Digeris, illustras perficis historiam.*

*Debet Aquisgranum, tibi nostra Ecclesia debet,
Ipseusq; Parens debitor est Carulus.*

*Sed quascunq; prior soluat tibi Gaukema grates
Optando Authori par decus atq; operi.*

Apostrophe ad Ciues Aquisgranenses Clar.
Viri p. m. Lamberti Darmout.

*Ciuis Aquisgrani si te pia cura salutis,
Si tua fors patria corda fatigat amor,
Huc aduerte animos, compone recentia p'p'is,
Quis nunc atque olim quid status t'rbis erat?
Hæsis in varias te nunc scidis impia scēlas,
Hinc tibi tam vario verberare terga rubens.
Prossa gemit Virtus, vitiūque licentia crescit
Multa fides omnem dispulit Vrbe Fidem.
Civilisque truci rancore fiducia viēla est,
Vastant patrios saepe inimicus agros.
Ergo age deceptam tot fraudibus excute mentem,
Pax vnā sequitur prosperitate Fidem
An dubitas quamam vna Fides? hunc perlege librum,
Moxque scies vna hac qua sit amita Fides.*

Appro-

Approbatio.

H*anc Aquisgrani descriptionem studio & opera D. Petri à Beeck Ecclesiæ Aquensis Canonici & in eadem Urbe ad Diuum Adalbertum Præpositi Fidei Catholicæ & Orthodoxæ conformem, præclaris Antiquitatum monumentis confertam D. Caroli Magni, aliorumq; Imperatorum complurium gestis insignem prælo committi nihil vetat. Datum 6. Junij 1620.*

Petrus Steuartius, SS. Theolo.
Doct. & Professor, Vicarius
in Spiritual. general. Leodien.

NOMEN

NOMEN AQUISGRANUM *Mâtrix Urbs ac primus ortus, quando, qualiter inuentum à Magno sanctoq; Karolo Imperatore, quo æuo condi cæpt a insignis Basilica, Reipublicæ constitutio, seu vetus, seu moderna.*

Caput primum.

Sacro sancti Romani Imperii Principem Urbem, regiam, Imperialem, Liberam, Primariam regni Sedem cis Alpes Aquisgranum, in Belgica Gallia, hoc est, Germania secunda, in Menapiorum finibus inter Rhenum & Mosam situm, romanorum Imperatorum prima inauguratione, Diui Augusti Magni Karoli Mausolæo, ad statum septennale Iubilæum peregrinatione, atque SS. reliquiarum Veneratione, Conciliis & Placitis, Balneis ac Thermis calentibus, aliisque memorabilibus nobile atque prælustre, breuitate qua par est exequuturus à nominis originatione orditi visum fuit. Quondam romanos dum Almannorum gentem hostilibus armis lacerarent, his ac contemnis locis confedisse & propugnacula varia struxisse, ex priscis Historicis satis superque exploratum sit, sub hanc tempestatem summa rerum roman. ad Cæsares deuoluta aiunt Granum siue Granium fratrem Neronis inter sylvarum latebras & ad fumigantium montium radices aquas has naturâ calidas reperiisse, magnificam arcem iuxta condidisse, nomenq; Vrbi indidisse. Quæ quidem narratio prout fidè veritatis æuo Karolino obtinuit, ita inserta est priuilegiario diplomati sacræ ædi & Vrbi Aquisgranensi hodiè plerique de-

rogent, quod probatorum auctorum ex antiquis chronographis nemo memoriz prodiderit Neroni fratrem germanum obligisse Grani nomine, attamen prima fronte ac facie re minus accurato libramine expensa concutere labefactareque sanctionem Karolli, nam tanta annorum lapsorum fida custodia retentam à tot Diuis Augustis pro vera æstimatâ citra temeritatis notam haud ausim, præsertim cum stemma Augustæum implexissimum sit & Agrippina Mater Neronis pluribus maritis iuncta fuerit, primum Cneo Domitio ex quo sustulit Neronem, secundo Crispo Passieno, tertio, Claudio Imperatori Patruo suo: ac ipsi etiam Claudio complures Vxores fuerint: post coniugia siquidem trium vxorum tandem Agrippam duxit, insuper quod nomen fratris latissimè pateat neque ad Germanum aut fratrem consanguineum restringere necessum sit: palam est Claudium quintum romanorum Imperatorem inter alias vxores vltimo iunctum thoro Iuliz Agrippinz filiz fratris sui Germanici quæ ex Domitio Anobardo prius tulerat Neronem (creatum postmodum sextum Cæsarem atque in tyrannidem degenerantem) ipsumque Claudium adoptasse in familiam suam & filium hunc ipsum Neronem ex Cn. Domitio & Agrippina memorata genitum, ac tradidisse illi in vxorem filiam suam Octauiam, vnde utroque prænomine vsum legimus Domitium & Claudium Neronem, illo a genuino Patre mutuato, hoc ab adoptante, si igitur quispiam assentiri detractet ex Domitio & Agrippina plures editas proles præter Neronem, quid vetabit credere vel Claudium ex primo aliquo cõnubio sustulisse filium Grani nomine ac sic filius & priuignus fratres nuncupari possent, seu ex ipsa Agrippina talem progenerasse aut Agrippinæ ex alio thoro hunc filium obligisse, ac eatenus vterini vel fratres consanguinei ex eadem Matre & sanguine rectè dicerentur: quinimmo & diffusius protenditur fratris dictio ad fratres patruales, fratres per adoptionem vel arrogationem vnus aut alterius, ad fratres dignitate seu statu, adeo vt si modo Granus (idem esto de Agrippa iudicium) ex optimatibus patribusque romanis Senatorii Equestrisue ordinis fuerit, collega Neronis priusquam ad Imperii apicem subuectus erat, aut consanguinitate ex Agrippina filia Germanici Matre sua cum tetigerit, subistere fratris nuncupatio queat: Equidem vero mihi admodum proximus appa-

ret liber Chronicus Vltraieſtinæ Urbis, qui tradit ætate Neronis Imp. omnis iuſtitiz perſequutoris cuius Imperij initia referuntur in annum inſtauratz ſalutis quintum ſupra quinquageſimum, proſcriptos fuiſſe Granum Senatorem & Antonium Tribunum cum vniuerſa familia, Granumque veniſſe in Galliam Belgicam ad locum vbi reperit aquas feruentes condita ibi munitione quam ex ſuo nomine & aquis detectis appellauit Aquisgranum ſedemque fixiſſe ibidem: Antonium vero vltcrius deſcendentem fundaiſſe ciuitatem vbi nunc eſt Traiectum anno Chriſtiano quinquageſimo ſexto & de ſuo nomine Antoninam eam compellaſſe, qua deſtructa deinceps caſtrum Wiltenburg ſuperædificatum, eoquẽ ruſus euerſo tandem eo in loco Traiectum conſtructum regum Friſiorum ſedem, &c. vero inquam non æſtimatim abſimiles præſitos Annales, ſiue enim nomina conſideremus Grani, Antonij, Agrippæ, ſiue tyrannidem Neronis, vtraque ex hitoriis eruuntur, nomen Grani non fuiſſe romanis inuſitatum perſpicuum ſit ex Tacito G. anij Marcelli Bithiniæ Prætoris mentionem faciente, alia ex agnatione & aſcendentibus Agrippinæ matris Neronis liquidò innoſceſcunt: de cuius immani feritate ſcitum quoque eſt; ſcintilla in propinquos, ſcintilla in ſenatores, inter iſtos genetricem ſuam, Britannicum filium Claudij Imperatoris fratrem Octauiæ coniugis ſuæ, Antoniam filiam Claudij recuſantem ſibi nubere, maritos vxorum ſuarum, ipſas demum Octauiam & Sabinam Poppeam vxores; ruſſum Crispinum priuignum, alioſque partim trucidauit, partem veneno & aquis ſuſtulit; Senecam præceptorum ſuum & Burrum itidem magiſtrum neci dedit, in Senatores autem adeo ſuccenſus, vt ininitatus ſit exterminium eius ſtatutis eſt & republica.

Æterum apud Aquas Graneas in hodiernum uſque diem ſuperſteſt peruetuſtum monumentum turris Grani nuncupata ab oriente ſole domus ſenatoriæ ſtatuis Imperatorum & belli dum conſpicuæ adiacens, qua de cauſſa Aquæ ſeu Palatium Grani appellatæ fuere, cum Thermarum locus ipſe deducto nomine ab Aquis calidis & Grano repertore, eò reſpexit Ligutinus libro primo

Provinciali
vocabulo
Dreht.

Paulus Amil-
li, hiſt. franc.
Granum no-
bilem virum
fuiſſe arbi-
tratur.

Modo Vltra-
iectū vocatur,
quod medi
eui ſcriptores
Traiectum
dixerunt.

Luiſprandus
G. au palatium
nominat
Regino
Thermas
Grani.

Peruenit ad illum

Vsq̃ue locum cui nomen Aquis posuere priores.

*Sabellicus sup-
ple. hist. lib. 14.*

Hanc arcem nonnulli credunt Vegetam vel Veterram dictam alii Nuagerram, plerique Vetera contendunt, verum ab antiquorum Geographorum mente hoc videtur alienum, alio loco Vetera constituentium, Budeus opinatur hoc loco Corionalum fuisse Antonini. Disertissimus ac doctissimus Marcus Velserus in mon. ag. Aug. Appollinem Grannum dictum autumat, indeque aliud antiquius nominis Etymon suggerit, dimanareque potuisse additamentum ad Aquas Granni, hoc est, Apollinis, & istuc alluisse Conradum Celtem, utpote in cuius carminibus interdum auri grumos reperire sit, dum sic inquit:

Fumat aquis calidis Granno vrbs ab Apolline dicta

Corpora qua morbis tincta liquore leuant

Aut ficiuxta Velserus,

Vrbs ubi fumat aquis Granco ab Apolline dictis.

Suffragari his potest oratio Panegyrica Constantino Constantij filio dicta Augusti Treuironum cum eius vrbs per ipsum restituta natalis celebraretur, in qua orator (quem Belgam Renanus opinatur) artis oratoriae publicus Professori Constantinum nobili laudauit oratione, quae incipit, *Facerem*. In eadem ad patriam suam uisendam inuitauit, *Dij*, inquit, *immortales quando illum dabitis diem, quo praesentissimus hic Deus omnia pace composita illos quoque Apollinis lucos & sacras * ades & anhelata fontium ora circumueat? quorum scaturigines leui tempore nebulosa arridere, Constantine oculis tuis & osculis sese inferere velle videntur: miraberis profecto illam quoque munera tui sedem, & calentes aquas sine ullo Solis ardentis indicio, quarum nulla tristitia est soporis, aut halitus, sed talis hauustu & odore sinceritas, qualis fontium frigidorum, dabis & illic munera constitues privilegia, ipsamque denique patriam meam ipsius loci venerationi restitues, cuius ciuitatis antiqua nobilitas, & quondam fraterno nomine populi Romani gloriosa opera tua Maiestatis expectat, ut illic quoque loca publica & templa pulcherrima reparentur, sicut hic video hanc fortunatissimam ciuitatem, cuius natalis dies à tua*

pietate

Celtes 3 amor.

* sedes.

pietate celebratur, ita cunctis manibus resurgentem ut se quodam modo gaudens olim cornuisse auctior iura facta beneficium &c. Siginus de Occid. Imp. lib. 2. Oratorem huic Aeduum & ciuitatem ad quam iuuuauit Bibractem opinatur, videturque orationem ab Aduo pronuntiatam Treuiris (Gallici liquidem eo tempore sedes habebatur imperij) Constantino dum quinquennalia vota solueret, ac decennalia conciperet & illam quæ in eiuſdem vrbis reſtitutæ natali eidem Imperatori habita eſt, ab eodem oratore vno eodemque tempore prolata; at vero rectius Ph. gus in Hercule Prodirio ſentit, exiſt. marq; in celebriſſima quinquennalium votorum ab Aduo dictam eſſe Constantino Treuius orationem, alteram quæ in natali vrbis Treuiſorum per Constantinum reſtitutæ habita, aliquot annorum interuallis poſtea ibidem dictam à Belga Oratore, atque in hac ipſa inuiſſe Belgam Rhetorem ad ſuam patriam antiquè nobilem feruentibus aſquis, quibus periuria puniantur &c. Quæ ſi ad Aquisgranum quiſpiam tetulerit, probatio ei incumbet fraternitatis Romani populi titulum huic vrbis aliquando competiſſe, Adui ſeu Hedui, qui modo Burgundiones ſ: quanis contermini inter primos fuere, qui eum titulum ſibi vindicarunt, deinde & Bataui Septimii Severi & Antonij Caracallæ temporibus gloriati fratres ſe Populi romani: ut ut hæc ſint, quæ quicquid actioris ingenij vena pollens penes ſe rimari penitus enucleatius aperire poteſt, oppidum ſeu vicus ad præmemoratam turrim eadem tempeſtate, qua Granus inclaruerat, conſtitutum fuit, quod ductu Tyranni barbari Attilæ flagelli Dei, dum adiutoribus Gothiſ in Gallia habitantibus Romanorum vires excindere & ad Monarchiam aditum ſibi pandere eniteretur, Hunni ferina rabie irrecuperabili clade vna cum alijs primæ & ſecundæ Germaniæ ciſſhenaniſque vrbibus vaſtarunt ac propemodum ſolo coæquarunt ut non fruſtra Attilam Rheni hoſtem appeller Sidonius in epiſtola ad Tongantium Ferreolum: Karolus vero quem virtutum regalium & heroicorum Faſtorum ſcælicitas Magnum cognominauit, Francorum Rex verè Auguſtus poſt annos plus minus ſeptingentorſa tempore Neronis, poſt nonum aut iuxta calculum aliorum decimum annum regni ſui, circa annum ſeptuageſimum ſeptimum ſæculi ſeptimi a partu Virginis cum in villa Hariftallio hyemans ad hunc locum inter venandum errabundus deueniſſet, oblectatus

Innuic Anna
les Francorū
ſub Ludouic.
p. cōſcripti.

loci amœnitate, pariter commoditate Thermarum ipsas vna cum arce à ruinis vindicauit. Priuilegium diploma vrbis huius primariam fundationem comprehendens significat inuenisse Karolum à socijs in uenatione sequestratum palatia Grani ac Thermas calidorum fontium, quod haudquaquam sic accipiendum veluti ipse primus totum tractum hunc detexerit, locusque prius incognitus fuisset, aut parietinae nullae prisci Aquigrani praestitissent, etenim vicum sub ea tempora fuisse Annales Francorum disertè adstruunt, Pipinum Karoli parentem anno salutis 765. hyberna ibidem habuisse, Natalitia Domini ac Pascha celebrasse, ipsum etiam Karolum anno 768. post Pipini patris excessum, suamque in Regem Francorum consecrationem factam Nouiomaigi septimo Idus Octob. Aquasgranum profectum ad Naraletum Christi perhibenti: eapropter intelligendum id, in loco propè desolato nouas fontium calidorum scaturigines terra aggesta opertas ac rudera Veteris Grani Palatii fructibus addita de nouo reperijisse; cõsimilis amplificandi gesta Principum Virolum vsus hodieque obtinet, vt inuentio integra Heroi cuiuspiam adscribatur quando vel partem duntaxat reperit, quin & in illustrem personam cadit reialicuius detectio si eius modò imperato à subdito manifestata sit: sic itaque allectus Karolus loci amœnitate primò animum adiecit ad splendidam Regiam eo loci excitandam ac veluti resuscitandam, in qua potissimum, antequam Diuina ordinatione ad apicem Imperij sublimaretur per sæpe breue quoddam otium à bellicis nactus hybernatum concedere consueuerat, deinde aliquot annis interlapsis Religionis & pietatis Zelo flagrans Basilicam hanc rotundam græco architectauidi more, opus mirificum & planè admirandum regio sumptu proximè Regiam suam operosissimè structam condidit, sub annum videlicet 796. vt enim dignam dignissimæ virginis fundaret Ecclesiam nullum laborem sumptumne recusauit, de qua ita cecinit Celtes idem qui supra

*Sigonius de re-
gno Italia li. 4.*

Celtes 3. amor.

*Quaque patent celsæ Genitricis templa Tonantis
Sanctius in nostro queis nihil orbe micat.*

Henricus homo Francus quem Karolus Foroiulij Ducem constituerat vt Hunnos qui in armis erant, aut reprimeret insultantes, aut quiescentes fatigaret hoc ipso anno 796 bellum Pannoniæ intulit & Iringum Caianum aliosque eorum Duces imperatos oppressit quibus

*Anno. Anna-
les Franc. Re-
gino Sigon &
alii passim.*

quibus occisis Rhingum eorum Regiam expulauit, thesauros & accitas Hunnorum opes, quas ipsi longo annorum intervallo varijs gentibus abstulerant, inque suum regnum congesserant direptas Aquas ad Karolum misit: parantibus se de integro Hunnis ad bellum siue fortiter patiendum, siue impig e inferendum, auspicijs noui regis quem crearent, Pipinus Karoli filius ex Italia cum lecto militum robore in fines eorum irrupit, & hostibus trans Tibiscum amnem fugatis eorum Regiam occupauit, præda ingenti prius relicta potitus ad Patrem hyberna Aquis agentem se contulit, ac regni spolia quæ secum aduexerat obrulit, quocirca cum exploratum sit, Karolum parte horum spoliolum officiales regni, parte Basilicam S. Petri Romæ donasse, Magontiacensi etiam templo ex earundem opum vi præter alia pretiosissima munera crucem ex auro solido cui Benna nomen pendentem mille ducentas auri probatissimi marcas dilargitum fuisse, cui versiculus insculptus fuerat,

Auri sexcentas tenet hac crux aurea libras.

magnam item quantitatem eiusdem auri inter alios Ecclesiasticos distribuisse, probabile itidem est Karolum vt Diuino Numini gratus esset pro tam celebri Victoria contra Auares adepta inchoasse structuram Auenis Basilicæ ex Hunnorum manubijs, non auræ ex auri argentiue cumulo ex Hispanijs delato prout Turpinus & Anthoninus scriptum reliquerunt. Ciuitas porro Auenis aliquot annorum decursibus interiectis recondi ac ædificari cœpta, siquidem vti Fuldæ & Monasterij in Westphalia, Spiræ Nemetum ac alibi passim obtigit, primùm fuisse Monasteria & temporis accessu, siue pietas siue elemosynarum affluentia siue quæstus plebem ad ansam recens iacti templi præhendendam extimulârit, coniunctis ædibus succreuisse in oppida, sic hoc in loco factum planè pleneque persuadeor, vt mœnibus paulatim locus clausus sit ob dicti templi reuerentiam, intuitu etiam Ecclesiæ tam nobilis vniuersa vibi Priuilegia collata vt sit constituta sedes Regni & Transalpinæ Galliæ caput, quod satis agnoscit Magistratus Auenis dum quotannis ter per vigiles Karolinæ ciuitatis in hæc vsque tempora coram Ara Virginis Deiparæ Augustæ domus lituos perstreperæ æreaque cornua inflari iubet, quo sonitu satis aspero immunitas & libertatis cinicæ priuilegia promulgantur intonanturque, vtpote

ex Adone &
CRANZIO in
Saxon. lib. 2.
6. Auenti. li. 4
Annal.
scdm golde.

quæ à Virgineo templo primùm defluxere, eandem primæuam dignitatem signanter ab antiquo innuentes retinuerunt Franci in vulgata eorum loquutione dum ciuitatem Aix la chapelle nuncupant hoc est Aqueensem Capellam, & istuc nouissimè respexit Erardus de Marca S. Rom. Eccles. Cardinalis cui, uti & omnibus Eburonum Antistitibus à Diuæ memoriæ Romanis regibus ac Imperatoribus Frederico II. Carolo huius nominis quarto, Wenceslao, Sigismundo, Frederico Tertio, vna cum aliis ea in parte collegis coniunctim atque diuissim & cuilibet insolidum regiæ insignisque Ecclesiæ Aqueensis ac illius imperialium dignitatum & priuilegiolorum exequutio, protectio atque conseruatoria perpetua demandata iam antea fuerat, qui Burgimagistros, Scabinos, Senatum totamque communitatem Vrbis Aqueensis Leodiniæ dioceseos anno ab exordio salutis 1525. mensis Dec. die 22. fetidè commonefacit, ut cum ipsius Ecclesiæ clero eiusque suppositis amicè ac pacificè viuant ac versentur in sua quisque uocatione, attento (inquit) quod vrbis prædictæ honor, dignitas, excellentia ac prærogatiua ex ipsa Ecclesia in qua reges Romanorum sacris initiantur, insigniaque regalia recipiunt, ac in prima sua sede Regia collocantur procedere dinoscantur, &c.

Ex Francorum Annalibus & Eginharto scitum est consiliū iniisse Karolum deuiotos Saxones, tum quod in annos ferme singulos rebellarent, tum quod imbuti semel fide Christiana post suum à Saxonia recessum ad paganismi errores & volutabrum gentilis perfidiæ identidem relaberentur eos præsertim qui trans ripam Albis fluminis incolebant, in Franciam colonos ducere, quod & factum est, decem enim hominum millia ex ijs cum vxoribus & liberis per Galliã & Germaniam potissimum inferiorem Flandriam ac Brabantiam multimoda diuisione distribuit, ut abiecto dæmonum cultu & desertis patrijs ceremoniis in fide Orthodoxa stabiles perennarent: ex his Saxonibus Aquasgranum quoque directas esse colonias veritate non est absolum, eodè siquidem anno quo hæc deducit DCCCIV. sacrata est Aqueensis Basilica à Leone Papa Tertio priuilegiumque Karolinum sacræ ædi & nouæ Vrbicæ communitati collatum à seruili conditione eximit & in libertatem asseuit quotquot hoc loci sedes fixerant vel figere poscebant. Delibauit primordia corporis exurgentis ciuitatis nunc primum eius regimen politicum ac animam informantem.

Post

Iuxta alios
an. DCCC. II

Postiacta oppidi fundamenta ex sacratione ordine Ecclesiastico & secularibus mixtim vnus creabatur spiritus & reipublicæ, deinceps labentibus annis aliqui è Canonico Collegio in senatum exposcebantur, cuncta libertatum indulta vtrique statuerant communia, quin etiam tabularium & Archiuum vnum in ipsius Basilicæ aditu ingressuque destinatum, sigillum Vrbis ac senatus virgineo templo credebatur, ratione cuius subortam dissensionem sic anno salutis MCCXXI. diremit orator Friderici II. Imperatoris Chunradus Anstetes Metensis & Spirensis Imperialis aulæ Cancellarius, per totam Italiam legatus, vt sigillum senatorium sub custodia Decani asservaretur, quæ sententia pronuntiata est in curia Franckenuort præsentibus Archiepiscopi Electoribus & proceribus Imperii, æst temporum iniquitas rescacat id vinculum, bellorum etenim incipiti casui, atrocibusque dissidiis permultum immersi Aquenses incolæ contra confinium prouinciarum Duces & Comites, vti vetus ac verus Iuuenalis versus prodidit

Tuum. Satir. 15

*Inter finitimos Vetus atque antiqua simulas
Immortale odium & nunquam sanabile vulnus*

Ecclesiasticus senatus vt possessiones ac facultates ditionibus præfatorum Principum subiectas in integro adseruaret, eximere se maluit ab vniuersione seu fœdere ciuici regiminis tradito Magistratui sigillo, & laicis negotiis nuntium mittens. Post hoc vrbis gubernaculum Ministeriales, scabinale Collegium ac posteriores ciues moris patrii gnari rerum potiti, qui mixtim cùm aliquibus è plebe Burgenlibusque arbitrium ac curam vrbis exercebant, perpetuum Magistratum nuncupauere, veruntamen anno adfuerit per Christum salutis MDXIII. fato quodam rerum humanarum per plebeias factiones id iuris iis ademptum vt plenius c. 13. patebit, neutequam obstante priuilegio Frederici III. Imperatoris Scabinorum coronæ iudicibusque anno 1473. indulto vt hæreditariò Magistratui incorporati membra forent non ignobilia à quibus spiritus & vigor ad cæteros possent influere: equidem quondam militaris & equestis ordinis vt plurimum fuisse vniuersos huius Iudicii adfessores non est, quod quispiam ambigat, hi subinde pro temporis exigentia in confinis vrbis domicilia sua tennere, statis Iudicialibus Aquis comparentes, quandoque ipsam incoluerunt ciuitatem, idem factitatum quoque in aliis vrbibus haud infrequenter, quod æstuantibus oppidis per ciuicas procellas

& turbines populares nobilitas ad finitimos agros d' gressa sit, concordia animorum firmata redierit, vastitate per obliuiones bellorumque municipalibus locis illata ad prædia sua aut arces sese receperit, rursusque sicario aut milite extra premente seu florentibus pace & securitate ciuitatibus reditum fecerit, nonnulli etiam in urbibus claris orti natalibus si exterius in contermino opulentior fortunæ facies se monstrasset ambitione elicti ibi sedes fixere. Præfens gestorum Boemundi XCI. Treuironum Pontificis qui anno solutus MCCXCIX. decessit, scriptor tradit maximam nobilitatis partem ex Augusta Treuironum ortam propagaramque, quæ modo larè in regione Treuirensi arces suas incolit: ita & fors Aquis factum, perseverant enim etiam nunc in urbe hac complura gentilicia nomina ædium quas olim nobilitas indigena vel finitima incoluit, domicilium Anstel/ Schonforst prius Dominorum de Schonhauwen/ impræsentiarum Binsfeldianorum est, domus de Gûsten cuius nominis stirps masculini sexus, (ad quam spectasse aiunt toparchiam de Gûsten in tractu Iulie,) longo æuo absumpta est, Grûnpsfeldt & Dûssari ædes primùm ad eius nominis familias, postea istæ ad Anstendadios hæ ad Dominos de Alstorff pertransiêre, simili modo habitacula Hottsteden/im Hag/in den Eandel/ Schaffsberg/ Drimborn/ Bischoffstall eiusdem nominis familiarum fuisse, sunt & aliæ quæ partim interciderunt, partim adhuc supersunt præfæ profapæ Aquis ac in viciniis celebres Rodenberg/ Morich/ Zeuel/ Seggerade/ von Pont/ Eyckhorn/ Bessel/ Colyn/ Stretthagen/ Doppelstein/ Bulare/ Corus seu Coris/ Halren/ von Bertolff qui dicuntur Beluen/ Ellerborn/ Wilder seu Wylre/ Stommel/ Voet Hartman/ &c. patuias stirpes lubens volens prætereo è quarum vna Alsterich inclarescere cœpere Schæ modo Barones de Grobendonck/ quorum domicilium populari dictione das Kelmiff Haus indigitatum modo, quod est ad lapidem calaminarem: patritii etiam generis semetipsum nuncupat ludocus Beisselius Aquensis I.V. Professor scribens anno 1494. ex Aquisgrani Rosarium de S. Anna ad R. P. D. Ioannem Trithemium Abb. Spanhemensem, quod legere est in R. P. Busæi è S. I. Theologi paralipo. opuscul. Ioannis Trithemii, &c. hæ progenies Aquis vel prognatæ seu titulis auctæ scabinale Collegium sena-

torium-

torumque ordinem in statu vrbs florentissimo, vrbs dico per optimates recte olim illustrant.

Ceterum inclitę huius ciuitatis Scabini, Imperii sacri Iudices censentur, numero decem & quatuor duplicato septemvirsatu, gaudentes libertate sese inuicem Legendi cooptandique etiam ad integritatem numeri prefati in vicem deficientiũ demortuorumq; Pater, filius, ac nepos simul, vel duo germani adlegerentur, vtramque prerogatiuam instrumentis de super datis Fridericus eius nomini: Tertiũ gratiosẽ indulgit, hanc anno gratiæ 1454. illam 1473. quæ duæ à Ferdinando Rom. Imp. semper Augusto nouo munimine sunt roboratę eiusque insertę confirmatoriõ diplomati: Ad iudicium memoratum omnibus omnino citra Alpes Italię ab iniquẽ lata causę decisione puocare fas est, quod insigne immunitatis Carulus Quartus Imperator tabulis nouis sedi Aquisi communis impatiõ confirmauit, datis Metis ann. Dom. 1356. Indictione Nona, 5. Kal. Dec. Et quoniam Aquisgranum (inquit) vbi primò Reges Romanorũ initiantur & coronantur omnes prouincias & ciuitates post Romam dignitate & honoris prerogatiua præcellit, congruum & ratioabile est vt exemplo Domni & Sancti Karoli aliorumq; prædecessorũ Imperatorum & Regum eundem locum & sedem Regalem Aquisensem & omnes inhabitantes ibidem Imperialis defensionis & nostrę clementię priuilegiis, libertatibus & bonarum consuetudinum cõseruatione quasi muro & turribus muniamus &c. specialiter autem hac libertate, quod si in aliquibus ciuitate, oppido, communitate aut villa in Imperio ab ista parte citra alpes Italię aliqua sententia in iudicio &c. fuerit promulgata ab ea vti nulla seu iniqua ad nostros & Imperii sacri fideles Scabinos Aquisenses & ad competentes prefatę sedis Regalis Iudices legitime prouocari possit ad iustitię complementum habendum, &c. Hoc turbido sæculo quo bellum & hæresis priscas leges tollit inuertitq; conquiescunt complures, prouocant attamen etiam nunc Aquas ciuitates nonnullę quarum numero est Imperialis Vrbis Noniomagum quæ quotannis modicũ aliquid tributi pendere huic consueuerat, chirothecam pipere refertam: comitatus Toparchię, vici plurimi hodieque hic ius extremum operiuntur, iudicia feudalia sex hoc Aquisense sub se comprehendit.

In præsentiarum moderatio ciuica talis vt numerare sit lectos senatores duodeuiginti duos ciuili Magistros actu præsidentes enher-

naculaque tenentes, vtrique annalis potestas duntaxat, incipiens me-
 moria Diui Urbani alterum è confessu seabinali ex patritiis & eque-
 stris ordinis viris aggregato, alterum è ciuicis tribubus (quarum decē
 & quatuor) adscriptum, duos cōsules ab vntes & functione sua defun-
 ctos, octo primarios officiatōs; Nou viros sex receptores exposito-
 resque vectigalis, his iuncti sex & viginti ex quauis populari tribu ad-
 lecti complent ac republicæ formam: fit autem quotannis instauratio
 Magistratus, pridie Diui Ioan. Baptistæ tribubus præsentantibus per-
 sonas succedentes in loca abijuntium; ceteroquin in arduis causis &
 capitalibus animaduersionibus amplius senatus ex personis centum
 viginti & octo constitutus agi solet, desuperque ius dicere; quoties ve-
 rō enatus consulti stata indictaque dies, præcedere actio lyurgica
 vnaque hostia immolari in camera consilatus ab antiquo confue-
 uit, quod Bonifacius IX. S. Rom. Eccles. Pontifex an. Pontificatus sui
 tertridecimo Aquensis ius indulsit: Præsidem ac aduocatū anti-
 quitus, Maiestas Cæsares immediatè præficiēbat, hac potro tempe-
 state Serenissimi Iulix Duces: & hæc ciuilis administratio, religiosa
 alia, aliud tribunal Ecclesiasticum seu synodale, cui Archipresbyter
 nuncupatus pastor S. Foilani ex Senatu Ecclesiastico Canonicorum
 Augustæ Basilicæ lectus ad instar capitis præsidet pro tribunali sedens
 ac ius reddens, cuius quidem iudicii præsidem præsentandi Archi-
 diacono Hasbanix penes Iuliacum Ducem residet potestas, ex quo
 aduocacia villcationisq; munus in Aquis illi impignoratum; in more
 prisco positum fuit hodieq; perseverat vt deducatur h. c. præsp. ius
 ad summam ædem Decano & seniore Canonico comitibus vbi sub
 corona pensili per amplā præmissis oratione votisque præsentationis
 & institutionis tabulæ perleguntur, quàm ad Diui Foilani transitum
 faciens coram corona synodaliū veteri ritu inauguratur, sacramē-
 tumque dicat, hac vti reor ex causa quod in principe æde obita pi-
 dem pæccalia munia nempe in superiori templi testudine; adfesso-
 res scabinosque quatuor Rectores & ordinarios vrbis pastores, ac se-
 ptem laicos indigenas iudex adfiscit, horum tamen suffragia in cau-
 sis Ecclesiasticis consultiua, in mixtis vero etiam decisiva censentur;
 sub limulachro saxeo Deiferam referente versus orientem solem ad
 extimum regalis Ecclesiæ murum olim probri collocata instrumen-
 ta, hoc est scalæ, vinci, vincula ferrea ac cippi quibus colla pedesque
 peeditorum ac facinorosorum strangebantur imperato Plebani

maioris

maioris Parœclique ac iudicij synodalis sententia, Innocentius IV. S. a. E. Pontifex ad instantiam Wilhelmi Hollandiæ Comitris Romanorum regis in colibus Aqueusibus anno gratiæ MCCLII. indultu speciali gratia est impartitus quo fruerentur quamdiu in deuotione Ecclesiæ perseuerarent, vt non queant extra muros vrbis per Apostolicas vel legatorum Apostolicæ sedis literas ad iudicium euocari, cõueniri, aut compelli dummodo coram Plebano suo, seu alijs competentibus iudicibus infra muros exhibeant de conquerentibus iustitiæ complementum, quæ quidem prærogatiua non euocandi nec arresto detinendi à Carolo eius nominis IV. & Sigismundo Augustis confirmationis robur accepit: Innocentius VIII. P. M. autoritate Apostolica & ex certa scientia approbat diplomate de super dato anno incarnationis Dominicæ millesimo quadringentesimo duo de nonagesimo, quarto Idus Martij quod Archipresbyter Pastor nuncupatus, Dni Foilani regalis Vrbis Aqueusis itemque quatuor Rectores & Pastores appellati S. Petri, S. Iacobi, S. Adalberti & S. Ioannis Parochialium Ecclesiarum ac alij scabini laici synodales prout à tanto tempore citra cuius initij seu contratiij memoria hominum nõ existeret omnimodam iurisdictionem, cognitionem & correctionem, in laicos oppidi memorati habere & exercere consueuerant, habeant & exerceant, in causis videlicet testamentorum, decimarũ, matrimonialibus alijsque certis casibus, excessibus, criminibus, delictis &c. teneanturque laici coram de iustitia respondere.

Insinuatum prius Aquas Graneas fuisse Imperij regniq̃ Gallici, & Transalpinæ Galliæ caput, quorum alterum euincunt nonnullæ è viis publicis nuncupationes indigenæ & populares, vsque huc vsitate gallicanum idioma redolentes, ditiones siquidem hæ Germania secunda, Francia Teutonica quondam appellatæ fuere, & in his concedere Francicum vxoribus ac liberis, post victoriam de Alemanniis ad Tolbiacum vicum adeptam, atque Franci Teutones dicebantur, qui vtraque lingua gallicæ Teutoniceq̃ loquerentur: alterum exstat oblongis aureis litteris extrinsecus versus forum palatio amplissimo ac turiz iudiciariæ Aqueus ad principalem accessum ingressumque per hoc Hexastichon scriptum.

Karolus insignem reddens hanc condidit urbem

Quam libertauit post Romam constituendo

Rhenanus

*Quod sit trans Alpes hic semper Regia sedes
 Vt caput urbs cuncta colat hanc & Gallia tota
 Gaudet Aquisgranum præ cunctis munere clarum
 Qua prius Imperij Reges nunc laureat almi.*

Similis verborum sensus habetur ad dexteram ascensus alterius
 superliminari portæ eiusdem palatii itidem expressus.

HIC SEDES TRANS ALPES HABEATUR CAPUT
 OMNIUM CIVITATVM ET PROVINCIARVM GAL-
 LIAE.

Multos libido incessit stricte ac pressè sumendi nomen Gallie
 Regnique Gallici, tam in his elogijs, quam sanctione Magni Karoli
 primæ ac privilegiaria, non comprehendendo Germaniam sub
 Gallia, ut eò plausibilis factus populo vendirent, dum suum geni-
 tale solum Alemanniæ, Aquisgranum Gallie caput comminiscuntur,
 sed nodum in scirpo enodi quærent; quid enim commouisset Karo-
 lum differenter loqui de statu regnorum suorum quam suo ævo
 erat; quo Germania sub Gallia transalpina compledebatur atque
 utraque Francia indigebatur, discriminatio quippe vnus ab altera
 uti nunc est demum sub Saxonum Ducibus ad Imperij culmen
 sublimatis exordita est: dein si solarum Gallicanarum urbium ca-
 put intendat, coherenter Reges Francigenæ dantaxat Aquis Re-
 gno initiandi forent, quod in indulto Karoli consequentibus ver-
 bis reluctatur: *iure dehinc Imperatoriam Maiestatem Romæ ple-
 nius assequerentur*: accedit quod Karolus disertè pronunciet,
*accui ad solenne dedicationis Principes Italiae, Saxoniae, Bava-
 riae, Alemanniæ, utriusque Franciæ, in omnibus voto & desi-
 derio meo obsequentes, meruique ab istis obtinere, ut in templo
 eodem (Aquis) Sedes Regia locaretur, & locus Regalis &
 caput Gallie trans Alpes haberetur, &c.* cur in suffragium & sub-
 scriptionem voluntatis suæ Alemanniæ Principes requisisset, prius
 Karolus in attribuendis honorum insignibus urbi, quæ ad Galli-
 cas ditiones præiisè spectasset? solius Gallie Ducum adensus suf-
 fecisset: ad extremum cuncti Cæsares succedanei, primus præ-

sertim Fridericus, & eum consequentes, hoc Karoli diploma, pro vero ac germano agnoscunt & in Tabulis indultorum, huic vrbis concessorum, ita generatim ea verba intelligunt, quandoque illis ipsis quandoque dilucidioribus verbis vsi; Fridericus Aquilgratum caput ciuitatum compellat, componitque urbem gemmæ in capite coronæ rutilanti, urbem inquam, quam signanter caput & Sedem Regni Theutonici pronuntiat, quis autem sanæ mentis Teutonos pro Gallis, aut certè principaliter pro Gallis sumpserit, cum præcipuum Germanorum regnum pridem fuerit ad Oceanum Septentrionalem illicq; Teutonorum Sedes inclytæ gentis, quibus ipse Tuiscon olim imperasse perhibetur: cæteri Augusti vocarunt Aquilgratum Regiam Karoli & Regum Romanorum sedem, vel sedem & caput solij sui, seu caput regni Romanorum cis Alpes, aut caput Vrbium post Romam, siue præcipuam post Alpes Regiam sedem prout Otto Primus in suo diplomate, extantque numismata circumscripta **AQVISGRANVM CAPVT ORBIS**, expropter tot Diuis gloriosisque Imperatoribus subscribam porius, sub his conqueiscam tutius qui leges ferunt, edicta rescribunt, eademque si necessum aperto ac candido ingenio explicatiora reddunt, quam neotericis scriptoribus plus æquo in hoc fortè sapere volentibus adstipulator, stabitque inconcussa veritas Karolum & priscos omnes in præconijs & eloquijs Urbis, sub Gallia Germaniam prout æuo Karolino fuit comprehendisse, esseque ac dici Aquilgraneas caput ciuitatum Gallicanarum pariter ac Germanarum.

Haud multum differens est à prioribus versus ædificio publico antiquato prætorio ad forum piscarium sito anno Domini 1267. Regnante rege Richardo incisus qui initialis est hymni Ecclesiastici Diuo Karolo sacri

*Vrbs Aquensis, Vrbs Regalis,
Regni Sedes, Principalis
Prima Regum Curia.*

Corn. Kemp. de
orig. Frisia.

Hoc in loco olim palatium Frisorum contructum fuisse sunt qui adleuerant, attestante Kempio Frisios insigni opera præstita Karolo Magno, quando romanos Leoni tercio rebelles domuit, victoribus armis domum rediunt Coloniz portam vnā & Aquisgrani palatium benè ornatum cōstruxisse nuncupatū palatium Frisorum, sed fides penes illos esto, nos certiorib. firmiori pede insistemus, viginti & octo videlicet rusticanos vicos huic telluti subdi, in cliuis ad occasum vrbis Cadmia genust fodi vel lapidem ærosum & Calaminarem, quo æs ad aurum colorem tingitur, meridiem versus plumbi & ferri fodinas, ad orientem vstibulum carbonum; quos lithanthraces vocant, horum tamen metallicorum fumos & aquarum naturalibus venis calentium vapores nè quicquam officere aeris salubritati, vel his vel colliminijis locis augmento sunt homines ad inclinaram vsque senectam prouehi & infrequenter hunc tractum pestifera contagionis grauitate æstuarè; demirari assolent complures aeris terræque discrimen maximum inter vbes exiguis spatiis distitas sex nempe circiter miliarium Aquas Graneas & Leodicum sub eodem tamen cœli climate sitas, quod in hac æstiu mensis temporius fruges fructusque maturent; magis memorabilis est morum, naturarum, linguæ ac legum in vtriusque incolis & accolis discrepantia, sed huius causas in vniuersitatis Architecto quis penitius persequatur est? exportiget is demum frontem animumque dilatabit, qui oculis vrsupauerit gratissimam collium planitieque varietatem iuxta ac venustatem à Deo & natura Aquisgrano inditam, illinc pingua prata alendo pecori distenta, & pascua lætissima, hic lucos & syluestres umbras, segetes ibi frugumque feraces glebas, alibi arboreta luxuriantia fructibus, viridariaque comis suis oculis perstringentia ac floribus intexta, ab illis oris montes, ab his fontium perennium, quâ calidorum, quâ frigidorum scaturigines subiecta inebriantes arua, & inter has incredibili situs amœnitate vibem regalem Aquensem promittere, verissimè ac scitissimè occinet talis quispiam cum Poeta Graphæo

*En cernis apricis
Collibus impositam riguis & vallibus urbem
Es liquidos fontes passim per prata per arua*

Lata,

Lata, soporifero manantes murmure lymphæ
 Agmina Nympharum vitreis mergare natantum
 Corpora? perpetuo hæc dicas viridantis ætate
 Aspicis Aquiligranum est: hic Karole Mausoleum
 Conspicitur ter Magne iunx: hic diademata Prima
 Magnanimi accipiunt genus alto à sanguine Divino
 Induperatores acri quæ sulphure fumant
 Hæc loca sunt calidis Therma de fontibus orta
 Aegra salusifero reparantes corpora Therma
 Illumine, victa luc, & varijs exercita moribus.

NOMEN AVGVSTAE
 domus primitus & nunc usurpatum, fundatio
 primæua viginti Regularium Canonicorum,
 inauclusq; eorum numerus, qui ex his eo=
 rundemq; Præpositis infulis
 clari Episcopali=
 bus.

Caput secundum.

ANTIQUITVS oratorij Sanctæ Mariæ nomine indigitata
 est hæc Ecclesia, Cæsarum Pontificiaque diplomata spe=
 cialem Imperatorum capellam, vel Capellam palatii sui
 in loco vulgari vocabulo Ahha nuncupato structam, H=
 istoriographi præfati passim Capellam appellant, signanter Anonymus
 Benedictini instituti monachus in annalibus Regum Francorum in
 anno DCCCXXIX. Post exaltam, inquit, Hyemem, in ipso quædra=
 gelesimo

gesimali ieiunio, paucis ante sanctum Pascha diebus Aquisgrani terramotus noctu factus, ventusque tam vehemens coortus est ut non solum humiliores domus verum etiam ipsam Sancta Dei genitricis Basilicam, quam capellam vocant, regulis plumbeis seclam ex parte non modica denudaret: sed quæ originationis nominis disquiramus.

Opinati sunt nonnulli dictam esse capellam à capiendo, sicque ex Latina & Græca voce nomen esse compositum quasi capiens sed errant, potius à caprarum pellibus derivatum, quibus olim in Francia Tuguria contegebantur, quæ in militum castris ad rem diuinam faciendam & audiendam exstruebantur, per antiquum fuisse morem Tabernacula ex pellibus conficiendi, quibus milites vterentur in castris diserte Tacitus Ann. lib. 13. eiusdem artis quæ sceno factoria act. 18. appellatur, hoc est consuendi pelles pro castris & nauibus operiendis fuit D. Paulus Apostolus: scribit Durandus lib. 2. cap. 10. num. 8. dictam capellam à cappa S. Martini, quam religionis ergo Francorum Reges procedentes ad prælia secum portarent, sanè quidem Francicum nomen videtur cappella, *vne chappe*, hoc est tegumen; sub tentorio enim reges Francorum in castris militibus sacrum audire soliti erant, vnde & appellatæ cappæ Monachorum & Ecclesiasticorum, vestes scilicet templi ad talos vsque demissæ, glossa in Clem. in agro de statu Monacho: ait cappas esse dictas, quia reges Francorum ad prælia procedentes deferendas curabant sanctorum Martyrum reliquias & ideo tentoriolum in castris erigebant in quo sacras reliquias reponebant, & in eo loco res diuina fiebat: vnde tentoriolum huiusmodi appellari cœpit Francico nomine Cappella, eo quod esset cappa contectum: & sacerdotes ipsius tentorioli præfecti ad sacras reliquias piè & religiosè seruandas & sacrificia libanda atque offerenda dicti sunt cappellani, inde transit vocabulum ad quæuis oratoria, quæ sunt dictæ cappellæ: quod autem consueuerint Francorum reges secum deferre Sanctorum reliquias in expeditionibus luculenter testatur epistola Carlomanni Ducis Francorum data anno Domini 742. quæ descripta habetur in Capitular. Franc. lib. 5. cap. 2. sic enim habet, seruis Dei per omnia omnibus armaturam portare, vel pugnare, aut in exercitum & in hostem pergere omnino prohibemus: nisi illos tantummodo, qui propter diuinum ministerium M. s. s. s. scilicet

solemnia

Baron. in
Mars.

solemnia adimplenda & sanctorum patrocinia portanda ad hoc electis hoc est vnum vel duos presbyteros cum cappellanis presbyteris Princeps secum habeat) Gregorius Turonen. Hist. Fran. lib. 6. cap. 27. satis innuit aeges Francorum equitasse Sacris Sanctorum & reliquiis precedentibus dum de Chilperico Rege pronuntiat: & reliquiis multorum Sanctorum precedentibus urbem ingressus est.

Prouinciale vltatiusq; tam maioribus quam nostratibus nomen obigit summa. Ad Monasterium Sanctæ Mariæ vulgata nuncupatione Münster, quod prius professi sint Clerici seruique Dei arctiorem regulæ obseruantiam in claustro habitantes vno dormitorio vltinoque refectorio quo facilius possent ad horas canonicas celebrandas concurrere, de vita ac conuersatione sua mutuo admoneri canonicque id est regulares ad exemplum & imitationem græcorum indigebantur, eorum superior Abbas, ac eiusmodi ordo Canonicorum regularium qui hoc in Monasterio primitus viguit ab Apostolis ipsis primum institutus, à Diuo Augustino postmodum ad certam regulam redactus fuit, ob idque retinuit nomen Canonicus quasi Apostolorum nascentisque Ecclesiæ ministrorum Canonem & regulam obseruans, vtpote quorum erat cor vnum & anima vna, qui quotidie perdurantes vnanimiter in templo & frangentes circa domos panem sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, collaudantes Deum & habentes gratiam ad omnem plebem; Possidonius Episcopus calamentis Diui Augustini discipulus in vita eius cap. 5. sic ait, factus ergo Presbyter Monasterium intra Ecclesiam mox instituit, & cum Dei seruis viuere cœpit secundum modum & regulam sub SS. Apostolis constitutam, maximè vt nemo quidquam proprium in illa societate haberet, sed eis essent omnia communia & distribueretur vnicuique prout cuique opus erat) resflorere cœpit idem ordo in Ecclesia S. Quintini Beluacensis sub Venerabili & Sancto Iuone eiusdem Ecclesiæ Præposito & postea Carnotensi Episcopo; vnde plerique Scriptores colligunt ordinem Canonicum inter omnes Ecclesiasticos ordines primatum tenere, antiquitate, doctrina, regimine, nobilitate, & Sanctorum numero, sermo vero eis est de ordine Canonicorum regularium; sub tam præstanti instituto fratres antiquitus in Aquisgrani Deo dignè famula-

Ad. 2 & 4.

Vincens. in
spec. hist. lib.
26. c. 51.

bantur, extant hodieque in Basilica hac precum ad bonorum omnium auctorem ac largiorem Deum sularum formulæ psalmodiæ nempe versus & collectæ quibus vsus Abbas in receptione fratrum, insuper consimiles obsecrationes in danda pera & baculo itinerantibus fratribus, quas breuitatis memor missus facio, indicant iidem haud obscure regularem disciplinam quæ reseruata in nostram vsque ætatem nomina, dormitorium, populari dictione, der dormtuer/in cuius concameratione arcuato ac prisco opere ligneo nunquam visa araneæ earumue telæ; molendinum fratrum der bruder mollen/ad hæc vsus à claustrali regula ad hoc vsque æuum dimanauit vt nemini canonicæ professionis hoc tempore ex vire suloque Aquisense alio digredi fas sit, nisi prius à Decano collegaue aliandi postulata ac indulta potestas, animaduersione in contemptores decreta: reliqui institutum regulare sapientia, nimirum venia delicti petenda prostrato in terris corpore, expansis brachijs, carcer quadraginta dierum ob reatum criminis inobedientiamque, absolutiones pœnitentis per solemnes preces, eiuscemodi inquam interrogatæ quondam pœnæ expiationesque à peccatorum nexibus exulant planè pureque suppressæ: atque sicut complures aliarum Ecclesiarum Canonici iam dudum antea regularia instituta deseruerant, videlicet in Treuironum Augusta Feste Tritenheimio Spanheimensi Abbate, religiosi maioris templi S. Petri & Diui Paulini sub Præsularu Theoderici anno circiter DCCCCLXVI Spirensium Canonici sub Balderico Antistite Maguntinorum & Vangionum itidem communitatem vitæ regularis abiecerant, ita exemplo istorum aliorumque, sub Otthone Tertio Imperatore & Notgero Eburonum Pontifice Aquisenses fratres remissiores facti professionem regularem deseruerunt propter bonorum temporalium inhiantes, cum iam pridem antea sub Otthone eius nominis Primo Imperatore nomen sibi immutare, vice religiosi seu monachi Canonici simpliciter & sine adiunctione, eorum superior mutato Abbatis nomine Præpositus iam tunc nuncupari coepissent: de hoc Molanus Monasterium S. Mariz dicta est Ecclesia Aquisensis à maioribus eo quod viginti clerici à Karolo Magno instituti regulariter & canonicè in ea vixerint sub obedientia, in communi, intra claustrum simul manducantes & dormientes iuxta statuta Concilij Magontiacensis sub Karolo Magno celebrati, sed hoc suaue iugum sibi vt Moguntini & plerique alii excusserunt sub Otthone

Tertio

Tertio & Norgerio Episcopo suo qui regulares clericos viginti conuerterunt in viginti octo Canonicos proprietarios, quoniam id tempus eorum maliciam exigere iudicabant. Refert Gaguinus tempore Caroli calui regis Ecclesiam Di. Martini Turonensis multis abundantem opibus si militer transisse in secularem cuius temeritatis Canonici mox pœnas luerunt, nam missa in eos cœlitus pestilentia omnes (præter unum vedastum qui in numerum Sanctorum relatus est ac nonnisi eius bidem sacellum dicatum) extincti fuere; quo facto audito Canonici Di. Matialis Lemonicensis relicto seculari habitu se ad monasticam vitam rursus conuerterunt, sed quia vel plagæ non semper diuinitus immixtæ, aut ad eas correctio minimè sequuta, viuendique ratio laxior non coarctata ideo libentibus annis plura collegia cupiditatis & proprietatis studio communem illam & claustralem viuendi normam abiecere, ob id D. Bernardus pietate ac doctrina clarus annis centum circiter post illa tempora sermonem faciens de statu clericorum & Canonicorum super verbis Apostolorum Principis, Ecce nos reliquimus omnia, adeo inuehitur ac exagitat nimiam licentiam viræ canonicalis vt nesciat quo ordine eos colloçet siue in hac vita siue in futura, idem Bernardus ad Fulconem puerum postea Lingonensem Archidiaconum, conceditur ergo tibi vt si bene deseruis (altario) de altario viuas, non autem, vt de altario luxurieris, vt de altario superbias, vt inde comparestibi si cœna aurea, sellas depictas calcaria deargentata, varia griseaque pellicea à collo & manibus ornatu purpureo diuersificata, denique quicquid præter victum ac simplicem vestitum de altario retines tuum non est, rapina est facilegium est; Albinus vero flaccus canonicos huiusmodi acephalos hoc est sine capite nuncupabat, ea propter sollicitè prouideant canonici huius æui ne isti ordini aggregentur, neue sint sine capite religionis, caueant inquam ne sint regulares per antiphrasin, quali secundum canones & regulas illis ad rectè viuendum à Põtificibus & concilijs præscriptas minimè viuentes, expendant sedulo mortem esse in ollis carniū & delictarum. populi esse peccata, seu pretia peccatorum, vota fidelium & patrimonia pauperum quæ comedunt: sed regredior ad id qualiter recesserint Canonici Aquis Bilsilicæ à communitate viuendi, Codex Monasterij quod auream vallem vocant à Molani narratione nonnihil discrepans scitissimè sic ait Anno Dõmini millesimo primo Otto Tertius Imperator filius

Rob Gagu. in
hi. 9. Reg.
Franc. li. 5.

Lib. de diuin.
offi.

Eodem habet
vita Norgeri

Othonis secundi & Dominicæ Theophaniæ Imperatricis expeditionem iam Tertio mouens in Italiam contra rebellantes Romanos prius sub actis hostibus veneno à muliere dato vita decessit quinto Kalend. Febr. Anno Regni & Imperij eius decimo septimo corpus eius Aquisgrani ante Altare Sanctæ Mariæ in Choro conditum est, vbi & ipse Dominus Notgerus tutor eius vigintiocto canonicos partim de suis prædijs partim de redditibus Ecclesiæ caprei montis constituit & addidit, quia in dicta Aquisgrani Ecclesia postquam vastata extirpit à Nortmannis non erant nisi duodecim & sic modo in ea sunt quadraginta, cum S. Karolus qui eam fundauit, dicatur viginti clericos qui Domino suæque genitrici nocte ac die sub regula Beati Augustini Episcopi in ea seruirent statuisse.

Specialius qualiter incrementum illud Basilica Aquisgrani sumpsit declaratur in gestis Pontificum Tungrorum seu Leodiensium: Notgerus vel iuxta alios Rogerus Nobilis fuit sueuus, qui ad regimē Leodiensis Ecclesiæ assumptus est quando ciuitas ipsa adhuc parua erat castrum adiacentis caprei montis eruptionibus & iniurijs subiacens, erat hoc castrum accessu difficile tantaque turrium & murorum munitione firmatum vt nullius obsidionis paueret incursum, inhabitabatque id ipsum ex nobilissima Francorum descendens prosapia Princeps qui cum Notgerum Antistitem requireret vt filium sibi natum sacro Baptismatis lauacro immergeret, sapienter Pæsul cogitauit hac occasione posse finem dari incursionibus & calamitatibus hætenus perpeffis quocirca milites, lorice & gladijs armari iubet & habitu clericali desuper indui sicq; ordinatæ processionis instar Episcopus totius cleri stipatus agmine veluti Baptizaturus infantem castrum caprei montis introducit, ab Immone munitum Anno 960. mox abiecto clericali habitu mœnia domosque subuertunt, & suæ potestatis faciunt, erant in eodem castro caprei montis tres Ecclesiæ in quarum vna in honore B. Mariæ duodecim Presbyteri erant deputati quorum decimas & redditus præbendales post oppidi excidium ad Ecclesiam B. Mariæ Aquisgrani Notgerus de consensu Othonis Tertij (cui director & tutor datus fuerat) transtulit, & quot clerici ibi prius habebantur, tot in eadem Ecclesia super addidit: hinc igitur est quod ditio illa caprei montis, vt pote consensione Imperatoris Othonis à Karoli Magni profa-

pia, Zwendeboldi posteritate occidentalibus Franciæ Regibus
 (qui Imperium rursus affectantes potissimum verò auito iure sibi
 vindicantes Lotharingiam, quæque vna ferè perpetuum dissidio-
 rum fomitem præbebat, Imperatores sub id temporis Saxones bel-
 lis frequentibus laceßebant) ablata, & Basilicæ Aquensi taliter
 qualiter Francigenæ eam possederant attributa; vsque huc Cæ-
 sarij Iuris manserit, atque abinde in hanc vsque ætatem territorij Ca-
 preimontensis Aduocatia seu villicatio à Senatu Canoniorum hu-
 ius Basilicæ haud interrump̃ta serie sit recepta, ac prout vsus hodie
 loquendi incessit releuata, penes quem semper mansit gladij po-
 testas, præfecturaque Iustitiæ, hoc est, Scabinorum, Iudicum, Bali-
 ui, præsidijque loci institutio, atque ab iniquè lata per eos decisua
 sententia ad sedem Regalem Aquensem prouocatio continuata
 est in hanc vsque ætatem; huius capreimontis & fieronensis ter-
 ritorij topaschiam ac Ius Senatus Ecclesiasticus Principis ædis in
 Aquis in illustrem Generosum ac strenuum D.D. Carolum de Lon-
 geual Comitem de Busquoy Baronem de Vaulx equitem autem Vel-
 leris a celsente assensu Apostolici Pauli Papæ V. an. 1620. transtulit.
 Signanter Imperialem Iurisdictionem dictis in partibus innuit An-
 selmus in gestis Pontif. Leodicensium lib. 2. cap. 25. quæ omnia (in-
 quit de Norgero) cum post ipsius oppidi excidium in suas Ecclesiæ-
 que vtilitates poruisset retrorsisse (quippe qui & Antistes eius diœ-
 ceseos foret, & in palatio Otthonis Tertii, adhuc pueri inter pri-
 mos consiliarios:) simul vt à loco suo inuidiam fieri transferret,
 maluit sedem Regiam honorare his, quæ prius ad memoratum op-
 pidum erant appenditia) Aquas graneas sub Lotharingia tunc
 comprehensas, Lotharingiam etiam tum ante assignatam Imperio
 Historici abundè posteritati consecrarunt, similiter ex iisdem pla-
 num sit, conflictasse sub ea tempora non infrequenter Reges Fran-
 ciæ contra Imperatores comprimis Otthones: Carolus simplex
 Occidentalis Franciæ Rex contra Conradum Cæsarem, Anno
 post Christum natum 914. cecidit demum Lotharingia Carolus,
 fœdusque cum Henrico condito Aucupe Imperatore percus-
 sit, Episcopis & Comitibus vtrique rem Iureiurando con-
 firmantibus, Sigiberto contestante; addit regino promississe
 Carolum nunquam se regnum Lothariense sibi vsurpaturum:

*Regino in
Chro. an. 939.*

Ludouicus Galliarum Rex vna cum Gisilberto Duce Ottonem Magnum Aucupis filium hostiliter est aggressus sub obtentu recipiendi regni Lothariensis ideoque Otto primus Capellam Domini Ludouici Pij Imperatoris instar Aquenlis inceptam in villa Theodonis ne perficeretur, vel pro munimine haberetur, destruxit; spe inanissima delusus Ludouicus cum suis bello succubuit, cessitque & hic Anno 944. Regno Lotharingæ, iuncto sacramento, sic Otto Magnus Præfecturam eius regni sororij filio Henrico, deinde genero suo Cōrado, demum Brunoni fratri Archiepiscopo Colonienſi tradidit, quoadusque ad Ottonem Secundum cum Imperio regnum Lotharij deuenit, id porro cum Lotharius seu Luitherus occidentalis Franciæ Rex Consobrinus Ottonis tandem recuperare instituisſet, exercitūque de improviso adducto ad Aquas Graneas: (vbi in palatio suo Imperator Ortho cum coniuge morabatur teste Crantzio in Sax.) eamque urbem Cæsare nihil hostile prospiciente corpiſſet derepente; atque per triduum possedisset Imperator cum familia fugiendo elapsus festinato contractis copijs rursus Lotharium cedere Aquigrano compulſit, insecutus etiam vsque ad Lutetiam Parisiorum populabundus regnum eius ingenti clade affecit, deinde ad carum amnem congressi Reges pacificantur, datis inuicem sacramentis, Lotharingiam Rex Lotharius abiitauit, inquit Sigebertus Anno Christi 980. referunt eandem rem Regino, Antoninus, Schaſnaburgensis, Auentinus & alii.

Ex prælibatis conciliatio diuersorum scriptorum super augmento præbendarum Augustæ Aquenſis domus haud grauatim perspicitur, nempe post cladem septentrionalis populi remansisse præbendales, reditus duodecim quibus Otto 3. Imp. & Notgerus Præsul ad diuini cultus incrementum tam de suis prædijs quam decimis ex monte Caprino desumptis viginti & octo superaddidere, qua accessione Canoniorum numerus cum alijs primitus fundatis ad sacrum quadragessimum eundemque sanctissimum numerum excreuit. Nec verò hoc solummodo Aquenſis Basilica, Norgero XLVI. Tungrorum Præfui debet, quin & ipsius laudibus ad scribendum vnum ex eius discipulis Otberrum Aquensium Clericorum vitam tunc perniciosè licenti contagio deprauatam ad Sanctæ religionis statum reduxisse: Sextus itidem à Notgero Antistes in ordine secundus supra quinquagesimum dictus Wazo inter optimè meritos de

Aquenſi

*Chapinville in
gelis Tong.
Pontif.*

Aquensis tellure reputandus est, anno 1046. Rege Alemannorum Henrico quarto necdum ad Imperij culmen sublimato, Romam totius Germaniæ Ducum Comitum, cæterorumque Nobilium rebus comitatu proficiscente, cum hac opporunitate Francica Nobilitas regi suo suggereret vt Aquense oppidum quod quondam iuris Francici fuerat sibi rursus subijceret, militem Rege iam tum cogente copiasque scribente vt Aquisgranum expugnaret memoratus Wazo prudentia ac sagacitate ingenij animum Regis a suscepto bello deteruit.

Comperito quo tempore in Basilica Aquensi Deo deseruientium numerus vsque ad quadragenarium completus est, liqueat etiam quando & quorportiones canonice suppressæ: seuiente primo notitæ ætatis hæreticorum turbe ne anno humanæ salutis MDLXVIII cum Wilhelmi Aursici gentis Nassouiæ copie essent in Golpen locisque finitimis cuncta depopularentur, ipse cum aliquot exercitus sui Ducibus apud Aquas constitutus Cives Aquenses blandè promutui datione sollicitat, se quidem inuitum facere vt Imperij Germanici amicis clientibus optimè de se suisque meritis non vsui sed oneri esse cogatur, verum impellente necessitate aliter facere non posse, militem graui commeatus defectu premi; illorum vires paulatim elanguescere, nisi persoluto stipendio progredi nolle, suis Ducibus obstreperere, tumultum aut defectionem vereri, bona fide se suo tempore mutui accepti summam ad extremum quadrantem refusurum: per lectis literis oppidum se excusare, immunitatem obtendere, beneficia collata commemorare, ex orbitantem pecuniæ summam (poscebat siquidem quinquaginta dalerorum millia) exhorrescere: contrà rursus ille instare & vigere, atque nisi ad statum diem imperatam numerent extrema ipsis ferro flammaque minitari; Senatus ac cives omni militum præsidio destituti tale nihil à Germanis subueriti, volentes nolentes illius petitioni quoquo modo assentiri coacti sex & viginti dalerorum millia vna cum Canonicorum collegio numerant: hanc cladem ilico consecutæ bellicæ eiusmodi prope innumeræ; accedebat quod refrigescente charitate oblata fidelium minuebantur; siquidem profusissimè pridem indigenæ iuxta ac aduenæ sancta quadam æmulatione magnam vim argenti ad vsum templi religiosumque erogabant (quod ab ipso nascentis Ecclesiæ exordio ad ista vsque tempora continuatum dixerim) profusissima libe-

ralitate incolæ vrbis domicilia sua vt plurimum annuato centu adstringebant, eumque Basilicæ pendebant, vel alijs legatis ex pio animo profectis Virginem Matrem honorabant, ex qua munificentia consequutum vt cuicumque sub ista tempora à Prælato Principis huius Ecclesiæ saltem clericali habitu indulgeretur amiciti, diuinisq; assistere, is sufficientem alimoniam censeretur nactus: Deficiente isto sacrarum largitionum seruiore, deseruitoribus Basilicæ, symphonicis, cunctisque vicarias operas præstantibus qui ex meris collectis victitare assueuerant, de stipendiis mensuris ac præstimonii prospiciendum erat, in super viro alicui pererudito qui esset populo à concionibus in primaria æde, itemque gymnastæ ac Rectori Scholarum congrua sustentatio danda: iis aliisq; prægnantibus ex causis de suffragatione Pontificis Summi Gregorij XIII. in inclytam nationem Germanicam singulariter propensæ suppressio octo Canonicalium portionum impetrata est, prout itidem in alijs complurimis Collegiis seu ad præstitutum temporis spatium seu in perpetuum iuxta quod vrgentia rationum momenta interuenerunt accidit, quæ quidem num in exemplum pertrahenda sint, haud facili iudicium meum hic adposuero, hoc exploratum compertumque habeo in non paucis Germaniæ Collegiis ac Cathedralibus vbi eiusmodi obliteratio facta, eos qui vel maximè ad extinctionem collimârunt eoque adlaborârunt etiam si forte pio Zelo ductos ex hisce tetrenis compedibus ac compagibus corporis ad immortalitatem cito euolasse via adipiscendatum præbendatum successoribus eorum clausa, vnde colligi posset Deum cultum religiosum haudquaquam imminutum sed auctum iri velle, atque in pluribus magis quam in paucis beneplacitum esse Diuinæ Maiestati collaudari: remansere itaque in Ecclesiastico collegio primariæ ædis Aquensis duo & triginta præbendæ, octo clericorum, decem & sex Leviticum adimplentium ordinem hoc est qui Diaconi ac Hypodiaconi muneribus fungerentur, itidemque octo Sacerdotali Characterè insignitorum qui mysticis operarentur sacris; cautum vero ac sancitum ab Apostolicis, vt si quem sacer ordo tetigerit atque is promoueri præfixo tempore ad eundem neglexerit vt certa rei frumentariæ portio ei denegetur quo sic stimulus daretur ad sacros ordines promptius suscipiendos. E præscripto numero quatuor & viginti Capitularem confessum constituunt; è presbyterio initiatorum ordine vnâ præbendam Regia ac Cæsaria

Maiestas

Maieſtas ſibi reſeruat ac ſui abſentis loco, ne O. M. Dei cultum imminui contingat, quondam vnicum hoc æuo vt duos actû Sacerdotes, actû reſidentes Vicariam operam impendentes ſurroget prouiſum, indigitantur hi Regiæ Maieſtatis Vicarii ac prouentus vnius Canoniciæ portionis æqua lance inuicem partiuntur; non abſimili ratione Traiecti ad Moſam in Collegio Seruatiano Dux Brabanticiæ Canonicatu potitur, ac Galliarum Rex in Collegiis Turonenſi ad D. Martinum, Andegaueniſi ad S. Mauritium & Cabilonenſi vt tradit Chopinus lib. I. tit. 4. de Sa: politica & libro de dominio Franciæ. Prælibatam allegat cauſam Bulla martini V. Papæ ſub data Conſtanticiæ XI. Kal. maii à Collegiis Canonico & Scabinali communitateque Vrbiſ Aquenſiſ impetrata, quod cum eo loco ſit Sedes Imperij ac inaugurationis primordia ſiant, Imperatorque Canonicoꝝ albo adſcribatur de cætero nullus in Canonicum recipiatur qui ex damnato, alieno, illicitoque thoro ſit prognatus, & vt de militari honeſtoure genere ſit procreatus, atque in aliqua facultate gradu inſignitus: neque duntaxat illi acceſſus ad hoc Collegium negatur, qui in ſe originis macula notatur, verum etiam vniuerſis qui in altero vel vtroque parente labem natalium contraxerunt, ſiquidem ipſa parenrum honeſtas ac virtus liberorum certiſſima ſunt ornamenta. Animatur Baſilica hæc tribus veluti vnius animæ potentijſ ſeu tribus vitalibus membris Præpoſito videlicet Decano ac Cantore, ſanxit autem Otto primus Imperator vt Saluatori noſtro Ieſu Chriſto eiufque Matri ſamulantes in ſua capella liberam inter ſe haberent licentiam Canonum eligendi Abbatem quem, mōdo (inquit Otto ſuo æuo) dicimus Præpoſitum, qui timorem Dei habeat, eoſque iuxta Canonicam regulam arguere, increpare, obſecrare & ſapiat & queat & velit, obſeruatu hoc loco non indignum iuxta locorum temporumq; diuerſitatem nomenclaturâ prælatorum eorumque munia variè immutata, ſiquidem quandoq; præpoſitus idem indicabat quod Abbas, ſubinde Decanus idē quod prælatus, nonnunquam prælatus aliud & aliud Præpoſitus, etenim Prælatus ſeu Decanus in vitæ ſpiritualis adminiſtratione ſcatribus præerat, præpoſitus in procuratione exteriorum & labentium principabatur, dicebaturque alio nomine æconomus, ac quantum anteferenda ſpiritualia ſæcularibus tantum Decanus, præpoſito dignior habebatur, nunc alia differentia multis temporibus obtinuit, vt

quandoquidem Præpositis incumbit conseruare & adaugere terrenas facultates & Ecclesiasticas fundationes à Regibus & Principibus Cathedralibus & Collegiatis Ecclesiis impartitas, atque speculari ne eas dilacerentur ab hoste extero, ac siquidem distraherentur vel dilaberentur illas vindicare & tueri, quam ob causam retroactis sæculis Magnatum ac procerum filios ad Præpositurarum fastigia designatos ad lectosque vidimus; ideo hoc æuo Præpositus dignitate præminentior censetur quam Decanus. Ac ne huic Aquisgranensi Collegio amicitia leges inciderentur sed eius rami potius longelateq; sese expanderent antiqua pactione sancitum vt confratrum vinculo Traiectini ad Mosam & Werdenses hoc est ad insulam Cæsaris Canonici hinc æterentur, quibus per triduum in religione & habitu in Ecclesiæ odeio & stallo comparentibus salaria diurna, præsentias vocant penderentur, nobisq; recepto ipsorum templa consimili habitu obiuntibus ea exsoluerentur, hinc forte à vigilantioribus eorum locotum pastoribus obseruatum vt fideles suos ad crebrius Basilicam Marianam in Aquis frequentandam præsertim recurrentibus diebus festiuioribus commonefecerint: eodem nexu sunt qui asseuerant Kerpenses & Tigurinos Canonicos in Heluetiis cum hisce foederari vincirique, ac ob id desciscitentibus Tigurinīs ad Zwīnglianum dogma vnus ē Canonicorum isthinc profligatorum gremio ad Aquensem Basilicam seu fidam stationem profugit, Tigurum vulgo Zürich nominatur vetustissima est in Heluetiis Vrbs, Ecclesia collegiata ibid. ex opposito Basilicæ Canonissarum pro XXIV. Canonicis in honorem SS. fœlicis Regulæ & Exuberantii fundata est circa annum septingentesimum sexagesimum, referunt nonnulli ex Alcuino Karolum Magnum tot construxisse dotasseque Monasteria quot Alphabetum literas complectitur, hinc fecisse omnes literas Alphabeti aureas & in quauis vnam Ecclesiarum collocasse, Heluetiū id ita interpretatum volunt vt prima earum sit Aa, postrema Zürich mihi tamen similis vero illi sentiunt qui Tigurinam Ecclesiam non à Karolo excitatam à fundamentis sed censibus, ita luculenter inauetam circa annum 810. volunt vt quasi verus conditor ipse dici debeat ac possit. Propter summam eminentiam Aquensis Præposituræ multoties olim funestè ac acerbè disceptatū, inter collimitaneos Duces & Comites, vnicum atroxque facinus libet solum in medium producere, ann. 1428. V. Nonar. Maij Dominus de Hinselberg suo satellitio ac famulatu sti-

[ætus,

Tancletus.

parus, infectis armis accinctus cito ac temerario cursu irruit in tem-
 plum Virginis Mattis Regiæ Urbis Aquensis displotis sclopiis in can-
 cellationis aræ Deiparæ Virginis septa, intra quæ duo Sacerdotes de-
 stinati à Iuliæ & Montium Duce oblata fidelium recipiebant, (te-
 nim partim ob thesaurorum altaris, partim ob custodiam oblation-
 um iam ex more prisco assolitus Præpositus duos sibi sacramento
 astringere qui ab ara haud longè recedant vigilantesq; in id dirigant
 oculos;) seuitum etiam tunc in vnum è Regijs Vicarijs Reynerum de
 Wylre casum vulneratum: ex quo è vestigio commota ciuitas te-
 merarij furoris ausum sedauit: Mitum vero nemo ducet complures
 inhiasse isti muneri eiusdemque opimo pronentui, cum tanto deuo-
 tionis ardore duceretur olim populus vt oblata templi quæ pro po-
 tiori parte cedebant Præposito in immensum ascenderent, numera-
 ta, proditum ab eo qui accepti & expensi rationes reddidit, vno Iu-
 bilæi anno octuaginta florenorum aureorum millia, expensæ porro
 ac onera sub idem tempus ad quæ obstrictus Præpositus, quatuor
 millia non excesserant: neque duntaxat cūsum æs offerebatur, sed
 aurum argentum non monetatum, nulla signi autoris vel pretii im-
 pressionem notatum, gemmæ, equi, arma edulia & alia omnis
 generis promiscuè: dixi hæc pro potiori parte obuuisse Præposi-
 to, quippe lapsu temporis exorientibus differentiis inter Præpo-
 situm & Ecclesiasticum Senatum circa fidelium oblata paciscendo
 in variis transactionis articulos, itum est, vt templo eiusdemque Fa-
 bricæ, sacerdoti actionem lyurgicam operanti, assistentibusque sta-
 tis temporibus ac condictis festiuis diebus sua compererent: Præfa-
 tarum fortè oblationum commodum & eminentis prælaturæ excel-
 lentia, quondam Duces Comites Proceres continuata setie ad no-
 strum vsque hoc sæculum id muneris obiuere & ambiuere, nouissi-
 mus illustribus prognatus natalibus in hac dignitate refulsit Henti-
 cus Boiaræ Dux qui circa annum diuini Natalis MDXXIV. ad Præ-
 fularum Vltariæ & Ecclesiæ euectus, in nobilem virum Ioannem
 à Vlatten, hunc honorem contulit, qui idem propter eximia merita
 auctus est Præpositura Craneburgensi & Carpentis, fuitque illustris-
 simo Principi Guiljelmo Duci Iuliz à consiliis, eiusdemque Cancei-
 larius vir variis negotiis exercitus & legationibus plurimis obiuens
 probatus, cui Erasmus æt. suo æuo vti claro perspicè literario style
 salutem impertit, huic diem obiunti, admodum adolescens surro-

gatus est Henricus à Vlaten in eiusdem dignitatis titulo qui etiam-
num superstes: Enimvero hoc turbido tempore remanentibus sum-
ptibus ac expendiis ad quæ Præpositus obstringitur, remisso autem
oblationum feruore, peneque deficiente, dum quiuis ad priuatum,
quæstum çaler ac caller, cessat præsens periculum ambitus, inter prin-
cipes viros ad dignitatis huius templi fastigium.

Prodierunt ex celebri collegio insignis Basilicæ Aquisgranensis viri Epi-
scopalibus infulis clari spectatiq; Arnoldum nobilem à Salenhouden
aut Selehouden à Ringaia natum virum sapientia, ingenij acumine,
facundia & humanitate perinsignem Decanum Aquisgranensem
Collegij S. Petri Moguntia Præpositum & ciuitatis eiusdem Camé-
rarium, Friderici primi Imperatoris à rutila çrique assimili barba dicti
Ænobarbi Cancellarium ann. MCLIII. Maguntinus Ecclesiasticus
Senatus delegit sibi in Præsulem, vtpote quem Fredericus impen-
sius amaret, verum ann. MCLX. in die S. Ioannis Baptistæ miserè à
Moguntinis ciuibus incomparabili tyrannide trucidatus in cœno-
bio S. Iacobi, vestibusque exutus & in sterquilinum præcipitatus
est, vnde à pauperibus quibusdam iterum extractus mortuus etiam
per integrum triduum horribilibus modis tractatus, tandem vero à
Canonicorum Collegio clam quæsitus in Urbem portatus, & cum
summo luctu terræ mandatus est in D. Virginis Collegiata Ecclesia,
hac de causa Moguntia miserè dilacerata est ab eod. Friderico Imp.
priuilegiis exuta, mœnia Urbis diruta, solata impleta, cœnobium in
quo cædes perpetrata funditus euersum, funesti consilii authores
gladio è medio sublati.

Hugo ex familia Comitum in Spanheim summi Colonienfis
Collegij Decanus ac Aquisgranensis Basilicæ Præpositus ab Imperato-
re Friderico primum postularus, dein a Capitulo anno salutis
MCLVIII. electus fuit in Archiepiscopum & Electorem Agrippi-
natium; hic superaddidit ad præbendam fratrum Aquisgranensium
decimam de[Richerche], ad ornatum quoque eiusdem Marianæ
ædis vestes sacras tam cum auripfregio quam sine eo & vasa argentea
contulit.

Plurimum nobilitauit Aquisgranum seculo secundo supra mil-
lesimum Cunradus Dei permissione Decanus S. Mariz & Præposi-
tus ad D. Adalbertum in Aquis, sanctimonia vitæ & doctrina mul-
ti iuga celebris, qui factus postmodum Episcopus Hildemshemen.

lis,

sis, de hoc & altero Ioanne Scolaſtico Xantenſe Molanus perhibet, quod his viris ſanctis prædicantibus cruce ſe pro liberatione terræ ſanctæ ſignarunt ad proſtigandos Saracenos Fridericus rex Romanorum, Siſridus Epiſcopus Maguntinus, Henricus Dux Brabantiz, & vtriuſque ordinis alii complures: Idem Cunradus omnem poſſeſſionem quam coemerat in pago Conneſdorp infra terminos de Sinceke pro remedio animæ ſuæ & parentum ſuorum tradidit Eccleſiis S. mariæ, & S. Adalberti in Aquis & monaſterio S. Ioannis in Porceto, vt dilucidum fit ex diplomate deſuper actō anno Dominicæ Incarnationis M C X C II. Cæſarius Heiſterbacenſis ex quadam reuelatione clarum facit, Cunradum hunc Antiftitem Hildinſhememſem innocenter enectum, iuſtorum ſpiritibus associatum.

Stingſch.

Ob ſummam eruditionem iuxta prudentiam Anno 1298. Wichboldus Baro de ſtirpe ab Holte Weſthalus ex Decano Coloniienſi & Præpoſito Aquisgranenſium ad Epiſcopatum Coloniienſem delectus eſt.

Neque præteriendus Hermannus Lantgravius Haſſiæ, qui dum prius Præpoſituram Aquenſem & S. Gereonis apud Agrippinam adminiſtraſſet Anno ſalutis 1480. fit Archipræſul ac Elector Vbiorum.

Henricus Comitæ Palatini Electoris ac Ducis Boiariæ filius prius præpoſituræ Aquenſi ac Coadiutoriæ Præſulatus Wormatiensis incubuit, quam ad gubernacula Ultraiectenſis Epiſcopatus ſuſciperetur, cui Diœceſi præfuit annis quatuor, ſiquidem anno M D X I V. à fratre Germano Comite Palatino Aquisgrano Ultraiectum deductus eſt comitante cum honoris cauſa X L I V. equis Vicepræpoſito in Aquis D. Nicolao Huin de Anſtenroſde, præter complures ſpontaneos comites ex ipſa ciuitate effuſos qui ad maiorem ſplendorem purpureo habitu ſe ornauerant.

Cum aduerteret prudentiſſimus hic Præſul incommoda plurima ac detrimenta prædeceſſoribus, ſibi, ſuiſque a collimitaneis Principibus præſertim a Carolo Duce Geldriæ hoſte implacabili continuo inferri, & omnia factionibus proditiōibusque plena, atque Eccleſiæ labanti ſuccurrere non poſſet, ad opem Caroli Quinti Imperatoris, aduerſus incurſiones

hostium implorandam redactus fuit, e. propter assensu ordinum pro communi populi commodum Episcopatus ac ditionem Vltraiectionam Transilalanamque anno salutis MDXXVIII decimotertio Kal. Nouemb. consignauit Karolo V. Imperatori acque domui Burgundicæ, eamque in corpus Ducatus Brabantiz & Comitatus Hollandiz digessit, referuata sibi ac posteris Episcopis integra quæ nomen Episcopatus Vltraiectionis patet Ecclesiastica iurisdictione, suffragante in hoc Roman. Pontifice, ipse inde Wormatiam concessit, ac post Philippi fratris sui obitum diem auctus est Episcopatu Friburgensi, ac utriusque Episcopatus summa cum laude præfuit.

Wilhelmo Enckeuort Brabantino posteaquam Aquisgrani diutissime canonicam vitam in æde Deipatæ professus fuisset, pluribus Rom. Reipublicæ Magistratibus & Germaniæ procuratore integerrime functo Episcopatus Dertusensis in Hispania imponitur ab Adriano VI. P. M. cuius res administrauerat libellis dandis; in Cardinalium quoque Collegium solus cooptatus est, per Comitem Hochstratum declaratus est absens Episcopus Vltraiectionis, auctoritate Caroli V. Cæsaris ac ratificatione Clementis VII. P. M.

Petrus Vorstius alii Vœstrius Canonicus Aquisgrani & Episcopus Aquisgranensis fuit.

Wernerum de Meroidt postulatam ferunt in Abbatem Stabulensem ex Senatu Ecclesiastico Aquisgranensi.

Nouissime Gerardum ex nobili apud Geldrienses familia à Groisbeeck Anno videlicet MDLXIX. Decanatu Leodiensi & Aquisgranensi soletter perfunctum delegere Eburones sibi Pontificem, Pontifex vero summus illum amplissimo Cardinalium senatui coop. auit.

His insula spectatis viris alios duos iure annumerauerim doctrina & pietate venerabiles, Gerardum Dauentriensem ob vitæ sanctitatem appellatum Magnum diæceseos Traiectensis Theologum & Canonici iuris peritum Euangelicum oratorem egregium qui raro exemplo, diuitiis, honorum titulis, beneficio um Ecclesiasticorum opulentiis & præ aliis Canonicatu regalis Ecclesiæ Aquisgranensis, reliquisque sæculi illicibus Spretis imitationis humilis vitæ Iesu Christi multæ sanctæ conuersationis documenta edidit, instituit clericorum seu fratrum bonæ voluntatis citra professionem in communi viuendum ex labore manuum congregationem, religio sacra & institutam Canonicorum Regularium sub Urbano Papa IV. per eundem rursus

reflorescere cœpit, ipsique congregatio Windeslemensis originem ac progressum debet, scripsit de contractibus & vsuris, de institutione nouitiorum, de conuersatione interna, de locatione curæ pastoralis, sermones varios, de regimine Monialium, de incommoditatibus Matrimonij, Epistolarum ad diuersos lib. 1.

Alterum Wilhelmum Zwers alias textorem seu textoris filium Aquisgrano oriundum S. Theologiæ Doctorem & professorem eximium virum egregiè doctum ac probum, Deiseræ Maritz Canonicum in maiori Ecclesia regię Sedis Aquisgrani, qui collegit præparamentum saluberrimum Christiani hominis ad mortem se disponentis typisque vulgauit, scripsit insuper in Euangelium Diui Ioannis, de passione Dominica, de peregrinatione Hierosolymitana, in Canonem Missæ, sermones quos habuit, in Cathedrali Ecclesia Basiliensi cuius fuerat Ecclesiastes antequam ea ciuitas hæresum labe inficeretur, vixit circa annum Domini 1475.

*QVAMOBREM ERGA
hoc Solum & vel maximè maiorem Virginis
θεοτόκου ædem tanto adfectu tractus sit Ka-
rolus Serenissimus Augustus à Deo con-
fortatus Magnus & Pacifi-
cus Imperator?*

Caput tertium.

IN causa indaganda cur Karolus tam ardenti amore prosequutus urbem hanc sit vti in ea frequentissimè hyemans oratores legationesque gentium, præfectos ac prouinciarum præfides ex omnibus terrarum sinibus aduentantes exceperit, Ecclesiam & Regiam verè egregiam regali sumptu condiderit, quæ memorat Franciscus petrarca lib. 1. epist. 3. vti friuola sine sale sine succo veritatis nungis

& figmentis vatis intexta recensere dedignor, etiam si non diffitear ad tam liuidi commenti veritatem astruendam pſtitaci figuram lapideam annulum rostro gestantis ad ſeptentrionem obuerſam ab antiquo Baſiliæ Aquenſi adpoſitam erectamq; fuiſſe, ex tenero affectu Karoli in hunc locum otioſi at: ipuere anſam ſimilia acroamata cōminuſcendi, fabellas dico quales vt ſatiſidia de colis trahendi penſa tollant, garrulæ anus excogitare ſoleat, igitur grauioreſ cauſæ Karolum rapientes in amorem Aquarum Graneatum diſquirantur, amoenitas loci, locus ipſe quieti aptiſſimus, auræ ſalubritas nō parum momenti habuere vt huc allicerent Karolum, neque eo ſufficiat utilitatem iuxta ac commoditatem Thermarum multam flexiſſe induxiſſeque, inſinuante hoc ipſum Eginharto Karolo quondam à ſecretis, nonnulli venationis oblectamenta occaſioneſq; producant, ob idque vicinus tractus *mon-joie* quaſi deſitæ meæ iam tum nuncupatus; eſto & hoc, ſed addo amorem patrij ſoli haud mediocriter inauxiſſe affectum Karoli vt his locis crebrò morari voluerit: produnt hiſtorici anno ſalutis DCCXLII. die XXVIII. Ianuar. (quo etiam ſato ſanctus) ſub idem prope tempus natum Magnum Karolum quo Karolus Martellus cognomento eiſ auus in humanis eſſe deſit, colluſiſſeque lucidiſſimam ſtellam aliquot horis ante natiuitatem Karoli in ſignum quod tanquam lucerna ardens ſcintillare deberet: De natalitio loco ipſius ambignum eſt contendentiſ aliis *Mâula villæ Inzelheim* prope Magonciacum ad ripā *ehen* fluminis in terra *in* couenſi, quā aulam Karolus Imperator Magnus pro caſtro reſidentie Maieſtatis ſuæ cis *ehen* quondā habuit, quamq; Karolus IV. Imperator in Monafterium Canonicorum regulæ S. Auguſtini cōmutauit, progenitum, iuxta vetus Godofridi Viterbienſis carmen

Pipinus moritur cum ſurgit Carolus acer

Natus in Inzelheim cui Bertha fuit ungara mater

A'iis modicus all'erentibus Karlsbergi in caſtro non longè à Monachio diſſito lucem primum aſpexiſſe, nec pauci in regia Iopilla vel Iopilia dimidio militari ab vrbe Leodio natum volunt e regione Herſtalli Vici à quo Pipinus Magni Karoli auus cognomentum Herſtalli ſortitus fuerat quod arcem ſibi iſt hic extruxiſſet; & cuius tractus deſcitæ etiam tum a regali templo Aquenſi cedunt, de hæreditatio auiſcoq; ſolo certum ac indubitatū eſt hoc ipſum fuiſſe Karolumq; Iopillæ & Herſtalli cū Parentiſ habitaiſſe, etenim a rauis Magni Karoli

P. pi-

Nafcitur Karolus à nato
Constantino
aon. climact
469.

Abbas Spem.
heim.

Pipinus de land. s. vei de landis ex Patre Karolo Mauno nobili Principe in * Haspengawen hoc est Hasbania in Brabantia pgenitus omnem popu' ū inter Carbonarium & flumios Mosam & Mosellam gubernauit, Lotharioq; II. Francorum Regi ob varias virtutes ita carus vt Brabantia & Austria siue minoris Lotharingia quæ inter Rhenum & Scaldim flumina sita Ducem cōstituerit, deinde eniferum suū & palatii sui primum Principem seu Maiorem domus Franciæ & pfectū aulæ perpetuum. Hic Pipinus primus Brabantia Dux ex Iduberga exore tulit Beggam & S. Gertrudim, e filia Begga nupta B. Arnulphi filio Ansigiso S. R. I. Marchioni ad Schaldim qui secundus Brabantia Dux numeratur Pipinus Herstallus prognatus, vnde versus

Begga Ducissa fuit genitrix & germinis huius

Qua fuit Angiso foelici foedere iuncta

Scribunt pleriq; ex hac Francorum gente totius Germaniæ nobilitatem profiliisse, neq; alius suos auos numerare vllam insignem familiam, cum primū ad iam factum Angisum maiorem domus ventū ibi hæreti: Pipinus Herstallus Tertius Brabantia Dux ex Alpaide nobili pellice (cuius causa Diuus Lambertus Tungrotum Episcopus increpans arguensq; Pipinum q̄ concubinā legitimæ vxi superstiti superinduxisset à Dodone Principe Araniæ Alpaidis fratre neci datus martyrioq; coronatus est) Carolum Martellum tulit quē posthabitis filiis legitimis in principatu hæredē reliquit, isque quartus Brabantia Dux & pfectus ptorio fuit, ad iā memoratum Pipinum degeneratibus Francorū regibus à cōsuetā fortitudine & prudētia, otioq; marcescētib; adeo vt, nihil agendo p̄terit q̄ edere, bibere, domi morari, semel in anno dūtaxat Kalendis nēpe Maij corā tota gēte in publico sese visendos p̄bere, reliquos dies voluptati impendere, nudū nomen regium vsurparent, administratio gubernaculaque totius Franciæ regni deuenēre: Martello eius filio Matte claro q̄ Frisones, Saxones, Laafredum Alemannorum Ducem, Sueuos & Aquitanos armis subiugasset corona quidē Regni Francorum oblata est, ast ille renuit gloriōsius ducens regibus imperare quā regem esse: eidem Martello filius Pipinus cognomēto paruus quintus Brab. Dux successor factus est, sub quo * Hildericus rex Francigenarum ob ignauiam detonsus ac in monasterium est detrusus, ipseque anno Christiano 760. in regem Francorum electus, atque Apostolica auctoritate à Bonifacio maguntinensi Archipræsule vnctus est, confirmatus etiam &

Lande celebre quondā erat Pipini I. Brab Ducis Palatiū, vnc oppidulum.

* Haspengawen.

Ex Annap. vlt. traictā Kēpina de origine Frisia.

Pipinus de Land. s. I. Brabantia Dux veteres acti-qua dictione Maiorem,

Tempore Caroli Magni lex lata ne deinceps in Regem Gallo. um spurii filii etsi eos pater vt filios agnouisset succederent.

* Hildericus.

consecratus à Stephano Pontifice Romano, benedicente pariter eius filios Carolomannum & Carolum, (cui postmodum Magni cognomen obtigit,) totamque Pipini generationem in hereditatem regalis successionis. Inde igitur profectum quod Magnus Karolus hæreditaria genitraliaque maiorum suorum sola ac terras libentius incoluerit vsque adeo vt toties Aquisgrani Leodij, Haristallij, in Villa * Duria nunc Pascha, nunc Natalitia Domini celebrasse perhibeatur, immo post decessum Pipini Parentis sui protinus à consecratione sua in regem Francorum facta Nouiomi 7. Idus Octob. Aquisgranum recta contendit ad Natalem Domini: quod autem tantus Zelus ac seruator eius in hanc Ecclesiam, causa esse potest quod ad Græcorum architectandi morem totunda symmetria splendide & magnificè musuo opere decoratam pro voto & desiderio suo absolutam viderit structuram, & quod suo studio ex Græcanicis partibus habitas sacrosanctas reliquas in eam intulerit; vnum de complurimis proferam, largitionem videlicet donariorum Basilicæ huic factam argumentum peculiaris amoris. Anno verbi incarnati 807. iuxta calculum aliorum 806. [regis Persarum Legatus nomine Abdella cum monachis de Hierusalem qui legatione Thomæ Patriarchæ fungebantur quorum nomina fuere Georgius & Fælix ad Imperatorem Karolum Aquasgranum peruenerunt munera deferentes quæ prædictus rex Imperatori miserat, id est papilionem & tentoria autem miræ & magnitudinis & pulchritudinis, erant omnia byssina tantum tentoria quam funes eorum diuersis distincta coloribus: fuere præterea munera præfati regis pallia serica multa & pretiosa & odorem & vnguenta & balsamum, nec non horologium ex orichalco arte mechanica mirificè compositum in quo duodecim horarum cursus ad clepsydram vertebatur, cum totidem æreis pilulis quæ ad completionem horarum decidebant, & casu suo subiectum sibi cymbalum tinnire faciebant, additis in eodem eiusdem numeri equitibus qui per duodecim fenestras completis horis exhibant & impulsu egressionis suæ totidem fenestras quæ prius erant apertæ cladebant, nec non & multa alia erant in ipso horologio, fuere præterea inter prædicta munera candelabra duo ex orichalco miræ magnitudinis & proceritatis,] quæ omnia præfatus Christianissimus Imperator in ipsâ Aquisgranensi Basilica Virgini Virginum consecrauit.

Et vero tantus affectus Karoli fuit erga hunc locum & comprimis

Basilicæ

Ann. Franc.

** Duria vel Thuria.*

anno 768. aut iuxta alios 767.

Ann. Franc. & alii.

Annales Saxonia.

Basilicam vt Eginhartus eius alumnus & scriba adiutus in eius vita sic de ipso dilucidè pronunciet: [Ecclesiā (Aquisensem) manè & vesperè nocturnis item horis ac sacrificij tempore quoad valetudo permittebat impigè frequentabat; curabatq; magnoperè vt omnia quæ in ea gerebantur cum maxima fierent honestate, ædituos crebrò commonens ne quid indecens aut sordidum in Ecclesiam inferri, vel in ea permitterent remanere, sacrorum vasorum ex auro & argento vestimentorumq; sacerdotalium tantam in eadem Basilica copiam procurauit vt in sacrificijs celebrandis ne ianitoribus quidem qui vltimi Ecclesiastici ordinis sunt, priuato habitu ministrare necesse fuerit; legendi & psallendi disciplinam diligentissimè emendauit, erat enim vtriusque admodum eruditus, quanquam nec publicè legeret, nec nisi submissè & in cōmunicantaret.] similem pietatem in Deum, studiumque erga diuina de Theodosio Imperatore scriptum reliquit Theodoretus lib. 5. cap. 36. cum nempe aulam suam veluti scholam in qua ad cultum superni numinis se suosque exerceret instituisse, temporaque distribuisse lectionum, psalmorum, ieiuniorum immo & vigiliarum: felices Reges tali fundamento Deo Conditori finisui innixos, felicissima Regna in hanc basim structa, qua stant: alterum indubiè duobus eueniat necessum est aut pax Regni, aut certa de inimicis trophæa.

Exemplo tam ardentis Karoli Magni propensionis & effusæ benignitatis in hanc Basilicam prouocati immo tracti ac stimulati succedanei complures Pontifices Imperatores Reges Principes cognato & affini ductu certatim in hanc Ecclesiam Studium fauoremque suum testatum fecere (vt etenim generosos spiritus heroica facta antecessorum facilè emouent excitantque ad imitationem aut certè approbationem, ita è diametro degener animus progenitorum virtuosos actus conuellere, aut obliuione sepelire, seu palam sputis cōuitiorum fœdare assoler) & inter eos quidem alij locorum regalium prædij templum fulcierunt, ac locupletârunt, tales sunt Lotharius Imperator Arnorphus & Zwendeboldus Reges, Ludowicus I. II. III. Imp. Augusti Otones Magnus, Secundus, Tertius, Henrici I. II. III. I V. V. & VI. Fridericus eius nominis primus, Cunradus rex, Godefridus Louaniæ Dux, &c. Alii maximas prægratias gloriæ huic loco contulerunt, insignis honorum libertatum & dignitatum excellentiis sustulerunt & euexerunt vt Gregorius V. P. M. Innocent. VIII.

Innocentius etiam I V. S. P. voluit quod nullus delegatus vel subdelegatus absq; speciali mandato sedis Apostolicæ possit censuræ interdici suspensionisue sententias promulgare vel de his deuouere Decanum & in Regali Ecclesia hac Canonicam viā professos: Paulus Papa II. anno gratiæ 1467. reconciliandæ Ecclesiæ quories necessum foret facultatem penes Decanum stare permisit; Otto Tertius Imperator templi deferuitores sæculares ab omni exactione publicisque ciuitatis oneribus immunes pronuntiavit, atq; si ab aliquo conueniantur relicto iudicio ciuili ad Ecclesiasticum possit refugere indulsit: Præter magnum Karolum & Fredericum primum Augustos cæteri adhuc Imperatores ac Reges terræ Aquensem noluerunt esse vectigalem sed à requisitione Telonij, Passagij, pedagij, assisij, carradiæ nauigij Ecclesiæ & indigenas vbi bis exemerunt, liberosq; prorsus à iurium Regalium exactionibus edixerunt, nisi quod in hostem communem Imperii subsidiaria opera quandoque pagatim oppidatimque ab iis contribuenda: confirmarunt hanc Aquensium à vectigalibus immunitatem Gallicani Reges Carolus an. 1368. & consequens Carolus an. 1399. Henricus III. an. 1582. Ludouicus XIII. an. 1611. indultum itidē huic Ecclesiæ specialiter, quod quicquid de senatu Ecclesiastico Augustæ domus possessiones ad eos hæreditario iure deuolutas, quaerita vel comparata, liberrimè distrahere, de eis testari, legare cui adhibuerit, queat.

Nonnulli sub B. Petri & Apostolicæ Sedis præsidium contra incursum persequentium susceperunt Karolinam Basilicam, & munimine authoritatis suæ eandem vallarunt, Adrianus huius nominis quartus S. Rom. Ecclesiæ Summus Pontifex in diplomate de libertate Aquensis Ecclesiæ sanxit, vt sicuti antecessor eius Leo Papa, qui ipse Dedicationis munia Basilicæ Aquensi insigni solennitate impendit: Imperatoris Karoli precibus inclinatus instituit; Si quis eandem Ecclesiā vel bona eius lædere minuere vel auferre tentaue-rit, secundò tertione commonitus, nisi quod illicitè fuerit attemptatum condignā emendatione correxerit, eiusdem loci Decanus auctoritate Apost. liberam habeat facultatem in tantæ præsumptionis autorem Anathematis sententiam exerendi, quem nulla persona Ecclesiastica præsumat absolvere, nisi prius condignam satisfactionem de perpetrato maleficio eidem loco curauerit exhibe-

re: Ho-

re: Honorius tertius Pont. max. Clemens item Papa V. ac Sixtus IV. in peculiarem protectionem Apostolicæ Sedis Basilicam in Aquis cum vniuersis facultatibus suscepere.

Frederici huius nominis Tertii Rom. Imperatoris commissio data est anno Domini mccccxlii. Dominis Archipræsuli Coloniensi & Antistiti Leodino, Duci Iuliz, Dominis de Hetsperg, ac magistris ciuium, Scabinis, Consulibus & communitati Urbis Aquis, &c. tam coniunctim quam diuim sub regalis Banni indignatione & pœna centum marcarum auri puri super tutione, conseruatoria perpetua & protectione Præpositi, Decani & capituli singulariumque personarum Ecclesiæ Beatæ Mariæ Virginis Aquis rerum & bonorum: Consimiles literæ commissionis & tutionis antea per Carolum IV. Roman. Imperatorem, ad Fridericum vbiorem, Ioannem Eburonum Pontifices atque ad Duces Werencessium Limburgiz & Wilhelmum Iuliz emanarant. Sacrosancta generalis Synodus Basiliensis vniuersalem Ecclesiam repræsentans præsidio autoritatis suæ communiuit anno mccccxxxii. concordiam inter Præpositum Gerardum de Monte Decanum & totum Ecclesiasticum Senatam insignis Basilicæ Aquis istam, qua inter alia conuentum quod Decanus & capitulum omnes clericos & Ecclesiasticas personas Urbis Aquis, cunctosque officia in memorata principe æde administrantes atque Prælatos Canonicos inibi præbendatos insuper eorum desertitores in omnibus excessibus iudicare & corrigere possint, vniuersas etiam querimonias audire cognoscere & iudicialiter definire queant exceptis Collegio Diui Adalberti in Aquis atque aliis Urbis reli-
giolis.

Plerique censum annuorum cumulo Ecclesiam hanc sibi adstringere voluerunt, inter hos primus ac prior Ludouicus XI. Gallicorum Rex qui vti erga omnes munificus, sic animo voluens antecessoris sui ac progenitoris Beatissimæ memoriæ magni Karoli feruentem affectum in hanc Ecclesiam æternæ recompensationis intentione Regali liberalitate est vsus; siquidem anno gratiæ 1483. Basilicæ huic vt auangeretur Diuinus in ea cultus suffragiaque fierent pro statu Regni Francorum quatuor millia librarum Turonensem reddituum annuorum flag tus est, idem victoriosissimus ac

Christianissimus Ludouicus gratiam impartitus est quod duos Canonorum Aquisi gremio in Collegio Nauaræ almæ Parisiorum Academiæ studiis continuo excolerentur hoc fine ut posito Scholasticæ militiæ cingulo cōvtiliorem Ecclesiæ operam nauare possent: verum vtrumque tam honorarium munus, quam litterarium emolumentum, post ætatis Ludouici clausam periodum peristroma ad Ecclesiæ decus & ornatum, ad hæc Anno salutis 1481. manum & brachium ex purissimo auro Virgineo templo Aquisi consecrauit, cōsignauitque, valoris viginti & octo cum media marcarum auri, circiter duorum millium & centum Coronatorum, ut os brachiale Caroli Magni religiosè in eo asseruaretur. Alii spirituales prærogativas effuderunt in sinum huius Ecclesiæ, Leo Papa hoc nomine Tertius, Gregorius XIII. P. M. Honorius III. Sixtus IV. Innocentius, Pilleus seu Pillerus ex Illustrissimo purpuratorum Patrum supremoque Ecclesiæ Senatu Apostolicæ Sedis Legatus, &c.

Plerisque regibus & Primoribus ut aræ sufficientibus locupletarentur dotibus studio fuit ac cordi, sic Wenceslaus Bohemorum rex vni, Ludouicus Vngariæ Dalmatiæ & Croatiæ rex alteri, sub anno Christi MCCCXXXIV. in honorem Diuorum tutelarium Sanctorumque Regum & Reginarum Vngtorum in Ecclesia hac regaliter prospexit: Dux Lotharingiæ Henricus cum consorte sua Matia regis Francorum filia idem præstitit an. Incarnati verbi MCCCXXII. altari ante sedem regalem Diuorum Simonis & Iudæ: quid quod quatuor Vires Sclauoniæ iunctim collectitiis nummis iustam fundationem stabilierint? Alia consimilis dos Dominum de Wlanczenheim & Willemsstein & nunc Duces Iulii; alia Gerardum Comitem de Seyne & Wigenstein Præpositum in Aquis recognoscit: Cæteræ aræ venerabilibus ac recolendæ memoriæ viris quondam de senatu huius Basilicæ reinero de Palant Præposito & Canonico, Arnolde de Merode/Waltero de Blisia, Ioanni de Weldeckhuyssen Hugoni & Ioâni Dollart Canonicis &c. acceptas fundationes fecerunt.

Viden' lector diuersorum Zelum & oblata? collimant ad vnum omnium finium finem Christi seruatoris eiusdemque Genitricis immaculatæ cultum propagandum: ac antiquitus quidem Bohemi Sclauones Vngariæ nationis presbyterum quiuis delegebant, qui in hac Basilica sacris operaretur & coram quo antea viræ noxæ

vernaculo eorum idiomate, si quando æstu deuotionis huc impellente sacras reliquias visitarent, expiarentur: hac tempestate remisso peregrinationum ardore sodalitiū ex quatuor & viginti sacerdotibus aggregatarum sub nomine & tutela Diui Ioannis aris iam ante factis deseruit.

SOLEMNIS TEMPLI
Summe Augusti a Leone Apostolico eius nominis tertio Pontifice Maximo consecratio, faciei eiusdem exterioris præsertim qua ad Occiduum Solem vergit, ac interioris pariter delineatio.

Caput quartum.

AVGVSTAM Basilicam vsquē quaque viuo solido & secto lapide pulcherrima symmetria pro voto ac desiderio gloriosissimi Karoli extructam rectè Auentinus toti Europæ venerabilem & ex publicis operibus quæ Diuinus Karolus fecit præcipuum vocat, quocirca non incongruè Imperator à Leone vniuersalis Ecclesiæ Præsule flagitauit Apostolicæ consecrationis munus tali sacræ ædi impendi, exprimunt hanc dicationem versus ad occidentum templi plagam qua datur ingressus ad læuam supra vno è sacellis (quæ sub tempus excitati templi pariter structa crediderim) in fastigio muri subtus Saluatoris faciem & protensum brachium indice manus commonstrante auratis vocabulis inscripti.

*Auent. lib. 4.
 Basilicam.*

*Ecce Leo Papa, cuius benedictio sancta
 Templum sacrauit quod Karolus edificauit.*

Acta Sacratio Anno gratiæ dccciv. præsentibus quamplurimis Metropolitanis Episcopis, Abbatibus, in frequentia Ducum, Marchionum, Comitum, &c. admiratione dignissimum est quod referunt plurimi Chronici & ex ijs etiã P. Petrus Canisius in suo Martyrologio; licet alii hanc narrationem ad lapidem lydium examinandam censeant, quod cum Christianissimus Imperator Karolus ad dedicationem huius magnificentissimæ Basilicæ tot adesse voluisset Episcopos quor in anni circulo sunt dies, hoc est trecenti sexaginta quinque ac duo deessent Monulphus & Gondulphus Tongenses Præsules fato functi inhumatique in medio Ecclesiæ Traiectinæ ad Mosam D. Servatio sacre è suis larebris emerferint, & hic ingenti gaudio affuerint; consecratione ritè peracta acceptaque benedictione ab Apostolico cunctis stupore defixis recesserint sua monumenta repentes. Prisca traditione constanter asseueratur antefatam dedicationem augusti Templi in triumphum Magorum festa fausta que luce accidisse; vnde forsã antiqua observatio etiam nunc virens ac vigens est, vt quotannis eiusdem dedicationis memoria Epiphaniæ Domini in ara Deiparæ sacris operanti presbytero circumstantes supplicemque precem fundentes eo anno se cum sociis in eadem naui confidant in æstibus maris ac vi sævientis tempestatis à naufragiis tutandos, Diuino fulti præsidio, quo multorum preces vota que secundata; Epiphaniam peculiarem regum solemnitatem fuisse, vel ex eo intelligere est, quod ne impii quidem Principes ab ea celebritate abesse voluerint: siquidem Iulianus Apostata qui pallio simulata Religionis Christianæ latentem impietatem studebat contegere, cum esset in Galliis voluit ea die cum cæteris Christianis interesse sacris mysteriis, vt scribit Ammian. Marcellin. Idipsum præstitit Valens Imperator Arianus vt refert S. Gregor. Nazian. oratione in laudem Basilii visus enim fuisset à Christiana Religione extorris qui tantis solemnibus non adfuisset, Theodosius Imperator sic huius diei celebritatem coli iussit vt septem diebus qui præcedunt ac totidem qui subsequuntur, iudicalem strepitum conticessere voluerit, vt l. 2. Cod. de Feriis, vnde Pius rex Karolus regum solemnitatem delegit, qua in ministerium sacrum Capella regia vngeretur; hac vero nostra ætate die D. Alexii septima decima Iulii recolitur in annos singulos memoria dedicationis Basilicæ forte quo postea-

quam

quam Nortmannorum rabie conflagrauit Ciuitas ac prophanata princeps Ecclesia denuo eo die reconciliata sit. Annales Francorum in Anno dccciv. memorant Karolum magnum ad remorum ciuitatem obuiam Leoni Papæ profectum, ibique susceptum Pontificem primo Carisiacum villam, vbi Natale Domini celebrauit, deinde Aquisgranum perduxisse, mansitque apud illum dies octo, idipsum testatur Car. Sigon. de regno Italiz, hocigitur fuit tempus consecrationis templi primæuz per Pont. Mar. Leonem, prolixius de rebus tunc gestis à Leone Papa in Germania habetur in epistola Ludgeri Episcopi his verbis: *Idem S. Leo Papa Anno Dominice Incarnationis Oclingentesimo quarto, cum magna solemnitate suorum Cardinalium Archiepiscoporum, Episcoporum, Prælatorum & Primatum ad Imperatorem Karolum in Germaniam veniens, & ab eodem Imperialiter cum suis susceptus inter multa pietatis sue opera instantia eiusdem Serenissimi Imperatoris & Regis Aquisgrani in Palatio dedicauit Ecclesiam perpetua Virginis Maria donans eandem multis indulgentijs, &c.*

Sanctificatio sic templo indubie gloria Domini impleuit domum Domini: respexit & respiciet Deus ad orationem seruorum suorum, & ad preces eorum audiet hymnum & orationem vt sint oculi eius aperti super domum hæc dieat nocte, super domum de qua dixisti, erit nomen meum ibi, vt exaudias orationem quam orat in loco isto ad te seruus tuus vt exaudias orationem populi tui. Insuper & alienigena cum venerit de terra lōginqua & orauerit in loco hoc propter nomen Magnum Magne Deus in firmamento habitaculi tu exaudies, ergone putandum est quod verè Deus habitet super terram? verè habitat super terrā, beneplacitum ei in populo suo, sanctificauit domū hanc aliaq; sacra habitacula, vt poneret nomen suū ibi in sempiternum, & erunt oculi eius & cor ibi cūctis diebus: iuge sacrificiū, ibi adorabitur scabellū pedum meorum, quoniam sanctum est, ibi verè adatores adorabunt Patre in spiritu & veritate, puta sacrificio & oratione publica; ibi immolabitur Christus verus Agnus Paschalis: in Ecclesia erit firmamentum in terra in summis montium, iuxta Hebræam veritatem erit pugillus frumenti in terra in capite montium Ecclesie, ibi ab ortu Solis vsque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sanctificatur & offertur nomini

*Consentit
Grantz. in
Sax. li. 2. ca. 19.*

*In vita S. Gilberti apud
Syr die 1. Mar.
Tom. 2. alii
803.*

3. Reg. 8.

3. Reg. 3.

3. Reg. 9.

Dan 12.

Ioan 14.

*Chrys. Cyril
Ruthym. in
hunc locum.*

1. Cor. 5.

Psalm 71. v. 16.

Malac. 10.

Psal. 21.

meo oblatio munda. Quid plura? vniuersum semen iacob in Ecclesia glorificabit te: apud te, inquit Psalmographus, laus mea in Ecclesia magna vota mea reddam in conspectu timentium eum, & dunt pauperes & saturabuntur; Hoc sacrificium nouæ legis in Ecclesijs peragendum est illud propitiatorium in quod versis vultibus duo Cherubin hoc est duo testamenta se mutuo respiciunt: in quo mysterio David insanire videretur regi Achis quâdo impingebat in ostia portæ id est ad conclusa corda non credentia sibi, quando ferebatur in manibus suis tenens panem & vinum dicensque, Hoc est corpus meum. Hic est sanguis meus nouum testamentum, quando defluebant saluæ in barbam David, hoc est, quando videbatur loqui infantilia, dicens. Nisi manducaueritis carnem meam & biberitis meum sanguinem non habebitis vitam in vobis; fugit quippe noster verus David inde ab Achis, id est, quomodo est, quomodo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? veritatem in Ecclesijs gentium vmbra futurorum dilucidè in eodem regio Propheta manifestarunt, David sacrorum Princeps induebatur stola byssina & ephod linco, ædificauit locum arcæ Dei, tetenditque ei tabernaculum, mandat Leuitis vt sanctificentur ministrentque Domino vsque in æternum ac portent arcam Dei in Ierusalem in locum suum quem præparauerat ei, constituit cantores in Organis Musicorum Nablis videlicet & lyris & cymbalis, vt resonaret in excelsis sonitus lætitiæ qui in cymbalis æneis concrepant, in Nablis arcana cantarent, in cytharis pro octaua canerent Epinicion, Sacerdotes qui clangerent tubis, personarent buccinis coram arca Dei, constituit principes Leuitarum qui prophetiæ præerant ad præcinendam melodiam itemque sanitores constituit coram arca Domini de Leuitis, qui ministrarent & recordarentur operum eius, & glorificarent atque laudarent Dominum Deum Israel, ipse David saltat & ludit coram arca Dei, ipse & omnes maiores natu Israel & Tribuni deportant arcam fœderis Domini cum lætitia, ipse offert holocausta & pacifica atque benedicit omni populo in nomine Domini, quid sibi volunt hæc? cum enim esset David de tribu Iuda ad ipsum non pertinebat sacerdotium, sed repulit Dominus tabernaculum Silo, & occisis Sacerdotibus Silo elegit tribum Iuda, elegit David seruum suum, prægestit ergo rex de tribu Iuda subsiliens & choros ducens confidenter agere in his, quæ deberi sciebat filio suo Domino suo in quem hæc diebat: *iurauit*

1. Reg. 21.

Aug in Psal.

31. concio. 1

Matth. 26.

Luca 22.

Ioan. 6.

1. Reg 15.

1. Reg. 16.

Psal. 77.

Matth. 21.

DOMINUS

Dominus & non poenitebit eum, tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, in quibus omnibus ad filium & filij Ecclesiam respicit, rideat hic Cham, hoc est calidus omnis aduersarius fidei calens ad conuersiones Sacerdotes opprobrium Christi eumque inebriatum in passione aceto poenarum in sacris & Ecclesijs representantes nihil proficiet, dilatabit Deus semen Catholicae Ecclesiae habitabit in tabernaculis Sem etique Chanaan seruus eius.

*Psalm. 109.
3. Reg. 6.*

Gen. 9.

Redio vnde digressus alioque sacratum templum in honorem praepotentis Dei & saluatoris nostri Iesu Christi eiusdemque gloriosae resurrectionis, & sub titulo caeli reginae Virg. Mariae, ob id nempe ut ipsa propugnatrix maneret de qua canit Ecclesia; cunctas haereses viciisti, contra omnes aduersariorum fidei nusus & molimina, Theophranes fere semper eum magnum aliquid Constantinopolitanam urbem & populum pronuntiat a Deo consecutum id quidem acceptum precibus sanctissimae Dei genitricis adfirmat non alia de causa quam quod celeberrimus illic esset cultus Deiparae cui urbs fuerat dicata, pari modo adscribat ciuitas haec interpellationi ac obsecrationi Dei genitricis, cui post vnigenitum qui est in sinu Patris fortissimus piissimusque Karolus matricem Ecclesiam ac oppidum obtulit, quod extor dolosis hostilibusque machinationibus respiratit, imo emerferit, nouit illa cliētes suos non modo tutari sed & vindices manus in capita inimicorum fidei immittere, de qua Cant. ult. *Ego murus & vbera mea turris*, confidant de caetero inquilini pusillus grex quamdiu vel pauci ponentes murum & antemurale auitam fidem remanserint, scuto timoris Dei se protegentes incassum laboraturam haeresim.

In Basilicam pedem ferenti super portam aeneam ad postica ē tribus ampliorem a lupa adlita cognominem Lupinam haec verba aurato charactere obijciuntur.

Sanctissimum Templum Virginis Mariae deuotè memento ingredi. Ut vel in ipso atrio & vestibulo nescio quae aura sanctitatis loci afflet fideles, & si quidem aliis templis id datum ut ad deuotionem & attentionem componant, in hoc maximè mentis compositae reddetur humilis deprecator.

Conuerſis ante fores aedium sacrarum duas structiles quadratas

columnas, vni que incumbantem æneam lupam seu iuxta alios vrsam quæ suscepto in pectore vulnere nihilo secius pro Catulis siue vrsulis inde abstractis moribunda depugnare videtur; hieroglyphicum apparet, designari que haud secus Imperatori subditorum suorum salutem ac incolumitatem cordi fixam esse debere, alij id interpretatum malunt Diuum Augustum Karolum ex sylvestribus locis ac ferarum anfractibus hunc tractum in templi splendorem euexisse, quib. fauet quod Porcerum provinciali lingua Portscheit vicinum vibi municipium à porcorum sylvestrium frequentia primitus nomen sit mutatum, addo & spirituale intellectum Imperatorem lupos & canes hoc est peruicaces hæreticos templa fœdantes & contaminantes de quibus D. Ioannes, *foris canes & venesui*, &c. à limine Ecclesiæ arcendos cupiuisse.

Apo. 21.

In altera columna super basim quadram æreus conus cernitur pini strobilum & fructum existimauerim, orbicularis est, acuminata, & in varias quasi linguas secta, in imo iuxta stipitem lata & in rotundum assurgens continet in se permulta grana, in summo pyramidalis & acuta; hac significari quod Imperator Orbis Dominus vniuersis gentibus imperitare debeat pletique innuunt, ego verius (si tamen hæc pini nux Regibus Romanorum erecta) hieroglyphicum mortis dixerim, partim ob id quod semel incisa vel scissa pinus non amplius vireseat germinetue, partim ob amaritudinē quæ morti assimilis, hinc cum filii Prophetarum coloquintidas agri coxisent vociferati sunt, mors in olla, hoc est amaritudo eius cibi tanta est ac mortis, cumque misisset Elisæus farinam in ollam non fuit quicquam amaritudinis, scilicet mortis, & ideo fors ænea pini nux antiqui operis pridem in orbis vrbe in fastigio molis Mausolæique Adriani Imper. quod nunc Castellum S. Angeli vocant, huic per omnia consimilis, nisi quod hæc Romana humilior, stetit, meo tempore sub puto loue in area ante templum Barionæ vaticanum nuncupatum, hæc ipsa pyramidalis acuties conspiciebatur; atq; prælibato intellectui congruenter dici potest fusam positamq; pinum, vt memores efficeret Romanorum Reges inaugurationis auspicali die gloriā mundi calcare & quod concito gradu mors aduolās finem dabit omnib. honoribus & voluptatibus, veluti enim hoc sine in Coronationibus Apostolicæ Sedis Pontificum stuppa igne succenditur, sic etnā scribit Leont. Ep. Neopol. in vita Ioannis Eleem. in vitis Patrum, cum Imp. olim coronaretur sepulchrum

exitu.

Hart. Maurus
in cor. Cap. 1.
lisp.

4. Reg. 4.

exstructores quatuor aut quinque ad eum deferre consueuisse mar-
moris frustra varii coloris percunctantes, ex quonam cuperet sibi cō-
strui sepulchrum, quo mortalitatis cōmonebatur, vtrq; prudenter im-
peraret, affine hoc Symbolum: Cæterum virtutes haud paucas regias
verè ac egregias conifera abietina arbor fructusq; exprimunt, quod
in montosis & aridis radices agat, edocere potest eleuationem à fluxis
& labentib; ad ætherea, & asperitatem pro Imperio nequicquam re-
formidandâ, quod pinguedine humoris abundet adeo vt per sudorē
sue lachrymam in aquilonarib; potissimum partibus picis sit genera-
tiua & gemmam producat quâ electrum seu succinum esse l'idorus
testatur (tamen si hoc vti fabulosum pleriq; respuant) glutinum dile-
ctionis, rorem diuinæ gratiæ, munificentia regiam in desolatos haud
malè figurant rege Psalmographo exclamante, *sicut adipe & pinguedi-
ne repleatur anima mea*; quod nullo calore vel frigore tacta pinus de-
ponat virorem foliaue, virtutū viuam segetem nec sereno prosperita-
tis nec nubilo flabrisque aduersitatis defrondescen-tem cōmonstrat.

M. Aur. Antonini nūmus vti sagaciter Ortelius adoratus est, abiete
Germaniam designat, cum Germanicarum sylvarum vastitas vete-
rum scriptis celebrata sit, & Tacitus de Germania (ex parte aliqua
Germaniæ de tota temerariè coniciens) terram frugiferarum arbo-
rum impatientem appellauerit.

Verum nonnullis alia mens, alia intelligentia explosis præfatis o-
mnibus, superstructum fonti hunc pini strobilum & cocalum aiunt,
pro argumento facere minutissima in quouis grani acumine forami-
na: vt vt sit ad quatuor basis angulos rubuli, qui icunculis ornati fuis-
se videntur, ad vnum etiam nunc conspiciere est pectus & brachium,
dempto capite, in basi hæc verba.

Ad Occidentem.

✠ DANT ORBI LATICES QVÆ Q' IN IVVVA GEITES

Ad Orientem.

FERTILIS EVPHRATES VELOX VT MYSSILE TYGRIS

Ad Meridiem.

AVCTORI GRATES CANIT 8DALRICH PIVS ABBAS ✠

Hic Abbas Vdalricus vnus, ex numero Abbarum censendus erit
qui post ætatem Magni nostri Karoli vsq; ad Ottonis III. huic insigni
Ecclesiæ præfuerunt, est enim Abbas Syrum Præsulis nomen, ea ve-

Idem Plin. l. 37

Psalm. 60.

Litteræ partē
vetustate ar-
rosæ partem
cæli iniuriis
easce.

Si leges lati-
ces fonti &
aqua, si lati-
ces abietinæ
arbori ap-
propriabis.

ro tempestate (prout omnes penè tum Collegiatæ Cathedrales ac Metropolitanæ regularem disciplinam profitebantur) Graniaquis viginti regulares Clerici vitam egere in communi sub Abbatum gubernaculo; posteaquam regularia instituta deserta Abbates indigitarî cœpti Præpositi & Fratres Canonici seu Canonicam institutionem professi.

Superest aliud monumentum in vestibulo Basilicæ ante fatas lupi valuas, puta sarcophagus ad sesquipidalem à superficie terræ eleuationem, lamina ærea contactus puidem fuit, hoc conditum exanimè corpus viri nobilis Gerardi Corus aur Coris qui sub annum redemptoris MCCCXIII. architecturæ ædilitioque muneri à senatu præfectus, solerti instigatione opera ac consilio idegit, vt odeium Basilicæ Marianæ cuius fundamenta multo ante iacta eo schemate quo nunc visitur (siquidem priscus ille chorus altitudine ac longitudine huic impar atque inferior, prout ex numismatibus missilibus æuo Alberti Austriæ roman. regis cufis exploratum sit) impendijs Præpositorum (extant hodieq; tabulæ donationum Illustrum Dominorum Geardi de Wittenberg & Guilielmi de Bede Præpositorum in Aquis ad nouum chori opus) totiusque Ecclesiastici Collegii, accessione etiam forsan collectiui æris completeretur, qui demum Anno MCCCCXIII. à vicariam operam impendente pro Leodicensi Præsule vna cum ara facelli Prætoriani Diuini Philippo & Iacobo sacri mense Ianuario dicatus est, senatoria itidem domus & fons in fori vmbelico octo canalibus aquas ex edito fundens noua fronte ac symmetria ab ipso exstructa, fascium consularium insigniis antefatus Corus etiam inclauit, ac commune naturæ debitum Diuini natalis anno 1367. iuxta alios 1377. exsoluit, ob merita viri publica que operas tumulo hanc Epigraphen laminæ æreæ saxo incumbenti illi posteritas posuit & incidit.

*Gerardus Corus, miles virtute sonorus
Magnanimus multum, scelus hic non liquit inultum
In populo magnus, in Clero mitis vt agnus
Vrbem dilexit & gentem splendide rexit
Quem Deus à poena liberet barathrique gehenna.*

Sub eius consulari functione muti Ciuitatis turribus & propugnaculis aucti instauratiq; quin & populus pacatè, id est beatè ipso in
huma-

humanis agente vixit, ex tenuis autem sublato succensa discordia-
rum faces, repollulantibus postea crebris dissidiis inter senatorium
ordinem ac plebeias tribus, si plures istiusmodi viri prudentia ac leni-
tate rem moderantes huic teluri obligissent, eorum indubie consi-
liis in hoc regimine, quo tribus Ciuitas suos quoque e sedentario vul-
go Senatores deligunt factionum astus anseque refecata fuissent;
fuit Wilhelmu Comitem de Bede Praepositum huius Principis
empli in Aquis anno MCCXCIX. ipsa memoria conuersionis Gen-
cium Doctoris scripto sigilli sui appensione validato religiose obli-
gasse se per custodem suum Henticum de Wydecken ex prouenti-
bus dignitatis custoriaeque suae per noctes singulas luminare seu ce-
reum ante iconem Deiferae Virginis in atrio Basilicae supra tumulum
iam fari Gerardi ardens constituturum.

Penetralia nunc prisci templi sphaerice & in orbem concamerati
penitus rimemur; tota moles aedificij octo pilis saxo structis assur-
gens fulcitur, ac binas circuitiones praebet sub geminatis superbiissi-
misque testudinibus, porro tam inferioris quam superioris contigna-
tionis pilae octo, toridem arcus, dimidiataeque circuitioes continet,
inferius quidem columnarum nullarum, superius vero peristylum ita in gy-
rum adaptatum vt singulis arcibus quaternarum columnarum marmorearum
teretes capitellis Corinthijs exornatae interferantur, ita vt gran-
dioribus duabus humiliores duae superlocatae sint, praefereunt
haec columnae sustinere arcus, attamen magis ornatus quam sustenta-
tionis causa posita: decoratur insuper alijs marmoratis & porphyry-
tico peregrinoque lapide columnis non striatis Ecclesia epistylijs &
aureis auratis iconicis quanquam nullae ob aetnum colluceant, vt eatenus
demirer Hermannum Maurum in coronatione Victoriosissimi Car-
oli V. Imp. ausum profari, petbreues esse columnas sine marmore
villo: rectius Eginhardus, religionem (inquit) Christianam qua ab-
infantia fuerat imbutus Karolus sanctissime & cum summa pietate
ac veneratione coluit, ac propter hoc mirae pulchritudinis Basilicam
Aquisgranum extruxit, auroque & argento & luminaribus atque ex
aere solido cancellis & ianuis curauit, ad cuius structuram cum colu-
nas marmoreas aliunde habere non posset de Roma & Rauenna de-
uehi fecit, harum columnarum quae Rauenna latae sex à Karolo Ingel-
heimiensi templo attributae, quas Philippus Rheni Palatinus inde
transtulit Heidelbergam ad arcis suae splendorem, caeterae Aquis

Eginhard. hi-
storiae Franc
Chro. Euseb
& alii.

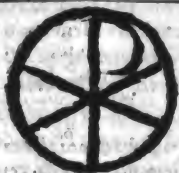
Seb. Munst.

Graneis perennant: cancellos xreos de quibus Egmihardus non
 cufos fed fufos opere pifco triangulis & quadrangulis perluftrēs
 in fupremo Monafterio per gyrum intercolumniorum fpatia occu-
 pare hodieque ac metiri contuemur. Spectantium oculos forfan te-
 nebit religionemque animis inferet luminarium quoquo verfus lo-
 catorum frequentia, retroactis fzculis religiofus Glerus ac Diuino
 cultu magis ignefcens populus quadraginta quatuor fupra quadrin-
 gentos cereos feftiua folemnique die fuccendere confueuerat, hoc
 noftro auro medietatem circiter corufcare comperies, autemem ve-
 ro hac ex caufa ab antecelforibus ea conftituta vt reprzfentarent
 lucem domus cœleftis in qua agnus qui in medio throni eft omnes
 illuminat, ac vt calida defideria furfum tendentia ad lumen quod
 illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum per lu-
 minarium multitudinem designarent.

Apoc. 21.

Est & aliud quod fatigabit magis quam explebit intuentium acies.
 neque obferuatu indignum, templum nempe introrfum picturis in
 mufiua feu mufiaco opere diuerfis typicis coloribus variegato re-
 przfentante veteris ac nouz legis acta quondam vndequaque ob-
 ueftitum incruftatumque fuiffe, quod quidem obfcurius ex conca-
 meratione vestibuli templi ad Lupinas valuas perfpexit e nonnul-
 larum feneftrarum abfidibus perfectiffimè ex tholo ac triumphalis
 conuexura fornicis turris primatiz quz fupra coronam penfilem
 in vmbelico Basilicz afpectui fe obijcit, confpicuum fit, in hac fi-
 quidem opere mufiua fedes pofita eft ad Orientem Solem & fupra
 fedem in maiestate fedens Saluator ac Seruator Chriftus Dominus
 pluuiali facropallio feu talari chlamyde amictus ad eam faciem quz
 in Principe Vrbiū Roma in Diuorum Ioannis Lateranenfis Sabz
 aliorumque peruetuftis Ecclefiis vifitur, in circuitu Sedis quatuor
 animalia, animal primum fimile Leoni, & fecundum animal fimile
 vitulo, & tertium animal habens faciem quafi hominis, & ter-
 tium animal fimile Aquilz volanti; inde ftellz aurez in orbem
 radfant fubtus autem fedentem prazfzto opere diuinum illud sym-
 bolum.

quod

quod pridem in labaris Imperatores & Christi fideles in annulis vere gemmam selectam gestare consueuerant, duæ litteræ videlicet Christi nomen innuentes per primos duntaxat characteres litteræ græcanicæ P decussatâ & scissâ per medium X expressæ sunt, adhuc circulariter contempleri, est quatuor & viginti seniores qui assurgentes de sedilibus procidunt ante sedentem in throno mittentes coronas suas, & hæc de Musaico quod usque nunc superest, ob quod forsitan venerandæ memoriæ Imperatores Magnus Karolus & Otto II. in diplomatis, ille quidem templum quod cunctis monasticis ædificiis in regno suo forma & structura præesse videtur, hic vero capellam miri decore artificii nuncuparunt, pauimenti supremi & inferioris Monasterii è marmore tessellato opere olim strati ut responderent ima summis per pauca modo supersunt vestigia: versus Orientalem templi faciem tres Aquilæ atque augustalia signa Imperii corona, ensis, pomum, orbisque aureus se ostentant substrata hac inscriptione.

*Sacratissimo Roman. Cesari Ferdinando
Augusto vita pientissime functo Senatus
Aquisgranensis posuit Anno 1614.*

Senatus vii legis erexit Ferdinando, verumtamen trium Aquilarum vna Friderico I. huius nominis Imperatori, cognomento Ahenobardo Magni Karoli factis impense studioso ac deuoto in hanc sacrosanctam ædem atque urbem maximopere munifico ab antiquo posita fuit, ut exploratum reddunt tres leones expansi à dorso scuti sibi incumbentes: eundem magnanimum famosissimumque Fridericum in meditullio templi coronam prægrandem ex parte argenteam ex parte æneam auratam decem & sex turribus discriminatam inter quas quadraginta & octo ceroferaria quoque uersus & luminaria collucens icunculis argenteis decoratam confici

mandasse post exaltatum è teiris Magni Karoli corpus, hexametricali more prisco verborum nexus in eadem incisi luculenter designant:

*Coelica Ierusalem signatur imagine tali
Visio pacis certa quicquid spes ibi nobis
Ipse Iohannes gratia Christi prece salutis
Quam prophetavit quamque Prophetæ denique virtus
Lucis Apostolica fundavit dogmate vitam
Urbem Sydeream labentem vidit in æthra
Auro ridentem mundo gemmisque nitentem
Qua nos in patria precibus pia fuisse Maria
Cæsar Catholicus Romanorum Fridericus
Cum specie munerum cogens attendere clerum
Ad templi normam sua sumunt munia formam
Istius octogone donum regale coronæ
Rex pius ipse pie voluit soluique Mariæ
Ergo stella Maris astris præfulgida clavis
Suscipe munificum prece deuota Fridericum
Conregnatricem sibi iunge suam Beatricem.*

Sub octo harum alionibus coronæ turriculis octo Evangelicæ legis beatitudines incisæ visuntur, per quas Imperator indicatum voluit per eas virtutes seu scalas ad cœlestes colonias scandi, verè que corona donandum in tabernaculis iustorum ac sancta ciuitate Ierusalem qui in militante Ecclesia harum virtutum stadium decurrerit. Sub eadem corona pensili in area templi quadra figura lapides quadrifidi cæteri magis inalbicantes, sub quibus quondam ilico post decessum sepulcræ commissum fuit corpus Diui Karoli Augusti Magni Imperatoris.

Primariæ fabricæ nunc descriptæ addita est turris ad occidentem versus Cochleam campanaque ærea continens quæ subinde dulci harmonia quandoque tumultuosè sonitu tristi acerboque reboant vario quasi classico: Virgini virginum dicatam Ecclesiam dixi, eidem etiam ærumentum maius ingentis poderis suo sono subinde ad fines vicus commuens sacrum, fufum sæpe refufumque nouissimè vero anno gratiæ MDXXXV. pridie memoriæ Natalis Deiparæ Virginis de integro fufum cuius epigraphæ ita signata.

*Apoç 2.
et ego Iohā.
es vidi san-
tam Ciuita-
em Ierula-
cm, &c.*

*Octogonam
vocat quia
per octo di-
hincta turri-
bus seu mem-
bris,
Beatrix thori
sociæ Friderici
in secundo
cōsub o Bur-
gundiorum
Comitis filia.*

*Cur mihi sacrificium Maria ter amabile nomen
 Indiderit, si me lector amice roges?
 Vox mihi dulcis erat, dulci famulaberis inquit
 Nympha quam referes nomine, voce, tono,
 Hunc simul atque meus liquidum ferit athera clangor
 In Maria laud: sex cito corda pia.
 Protinus horrifono nubes quæ grandine terrent
 Agr. colas fontu dissipola mea,
 Od. rix. heret. cus, metuant Caco doemones, hanc quæ
 Virgo Deum genuit ingiter ipsa canam.*

Ioannes cognomento Treuir huius Regis V. bis Aquarum ciuis
 me fudit anno Domini 1535, mense Nouemb. Paulo Tertio Pontifice
 Max. & Carolo V. Cæs. rem moderantibus.

Lusit Leonardus Priccardus Canonicus Aqueusis. Hic iste Pric-
 cardus est quem humanioris litteraturæ & historiarum vnde cunque
 doctissimum Eras. Roter. in epistolis ad eum datis titulo eruditissimi
 verissime honorauit.

In circumferentia Caroliniæ tris hæc campana inscriptio.

Anno milleno C. ter L. ter X. magis vno

Laude Deo plena mihi Karola nomen amoena:

Addo tertiam & in hoc trifono pauso

Nomen Ioannes vassa cultoris Eremitæ

Est mihi, terrigenas memento ut coelestia quarant

Abluat & lacrymis sua quæque piacula: tempus

Est hodie, sero multi sapere, cauet.

Me Ioannes S. honorat Sanctæ Sedis Apostolicæ Protonotarius,
 aulæque Lueranensis Comes, huius insignis Ecclesiæ Decanus
 artifex Ioannes Treuero Ciue Aqueus fundi procurauit anno
 MDXXXV.

TESTAMENTARIA
Constitutio, pia ac gloriosa mors Diui Augusti
incomparabilis Karoli ubi pressè de Heroicis
eius factis, regijs virtutibus, sepultura
& adlectu in Canonem
cœlitum.

Caput quintum. . .

AD Tamulum, tombamque priusquam vos manu ducam, memoratu dignissima ratus sum supremæ voluntatis instrumenta, ac gloriosum decessum Caroli.

Produnt Annales Francorum Anno 806. habitum esse conuentum ab Imperatore in villa Theodonis. atq; in eadem testamentum, siue diuisionis decretum constitutum, quo tripartitus est ipsum Regnum Filiis suis, si cōtingeret eos post Patris obitum esse superstitēs; Aquitaniam, & Wasconiam Ludouico dilecto filio consignauit; Italiam, & Baiouariam Pipino dilecto filio; Franciam, & Burgundiam, atq; Alemanniam d. l. cto filio cōcessit Carolo, iisdem tribus filiis publicā, solenni; testificatione mandat, vt super omnia curam, & defensionem S. Papæ simul suscipiant, &c. Subscriptum est hoc testamentum ab Optimatibus Francorum, & à Leone eius nominis tertio Pontifice. Cæterum (vt author est Eginhartus:) diuisio thesaurorum tam in auro, quam in argento, gemmisque, & in ornatu Regio, annis tribus, antequam decederet, videlicet Anno 811. peracta est, & primum quidem trinā partitione diuisa, deinde easdem partes subdividendo de duabus vnā, & viginti partes fecit, & tertiam integram reseruauit, ac duas quidem partes in 11. diuisas, vni, & viginti ciuitatibus metropolitānis, quæ in Regno ipsius erant distribuit, sic vt singulæ partes ad singulas metropoles per manus heredum suorum Elcemosynæ nomine peruenirent, tertiam autem partem,

Car. Barom. ex
 Pithæi Biblio.

Mentio Imperii
 omititur.

tem,

tem, quam integram reſeruati voluit, quoad ipſe ſuperſteſtes eſſet, poſt obitum ſuum, aut voluntariam ſecularium rerum abdicationem, quatuor ſubdiuiſionibus ſecari voluit, vnamque ſupradictis 22. partibus ſuperaddi, alteram filiis, ac filiabus, Nepotibus, ac Neptibus dari, tertiam conſueto Chriſtianitatis more in vſum pauperum erogari, quartam in ſeruorum, & ancillarum vſibus Palatii famulantium ſuſtentationibus diſtribui. Tranſeamus nunc ad ea, quæ de Capella in teſtamento Caroli, idem Eginhartus Magiſter epiſtolarum (cui Sigebertus de vitis illuſtribus cap. 84. teſtimonium dat, quod ſcripſerit vitam Caroli Imperatoris tanto veracius, quanto adhæſit ei familiarius) poſteritati reliquit: *Capellam* (inquit) *id eſt Eccleſiaſticum miniſterium, tam id, quod ipſe fecit, atque congregauit, quam quod ei ex hereditate paternâ prouenit, ut integrum eſſet, neque vlla diuiſione ſcinderetur ordinauit, ſi qua autem inuenirentur, aut vaſa, aut Libri, aut alia ornamenta, qua liquido conſtareſ eidem Capella collata non fuiſſe, hæc qui habere vellet, dato iuſta aſtimationis pretio emeret, & haberet, ſimiliter & de Libris, quorum magnam in ſua Bibliothecâ copiam congregauit, ſtatuit, ut ab ijs, qui habere eos vellet, iuſto pretio redimerentur, & precium in pauperes erogaretur.* Hæc vſque Eginhartus de Capella Aqueſi, de qua & intelli git Molanus.

Anno Redemptoris DCCCXIII. præſagiens piſſimus Imperator terminum viſta iam iam impendere, Coronato Aquifrani primogenito ſuo filio Ludouico, eoque in Aquitaniam decedente, nihil aliud cepit agere, niſi orationibus vacare, & Eleemoſynis, atque libros corrigere, nam quatuor Euangelia Chriſti (quæ intitulantur nomine Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis) in ultimo ante obitus ſui diem, cum Græcis, & Syris optime correxerat, ac fortè, ſi conſtetur locus Codex quatuor Euangeliorum, qui in hac Baſilica vſque hodie aſſeruat, conſepultus pridem ipſi Karolo, exemplar eſt, opera S. Imperatoris reuiſum, & præſcæ fidei reſtitutum, nêpe nouiſſimus partus, quem voce, & verbo edidit, extremus ſpiritus, quem ſpirauit pro quo toties in acie ſteterat, tot labores exantauerat, hæc taſiſſima Ieſu Chriſti mediatoris noſtri Euangeliorum

Thigann.

monumenta, ab eo neque post fata, diuulsa. His subdunt Annales Francorum B. Carolum, vt statum Ecclesiæ relinqueret bene dispositum, varia iussisse Concilia celebrari, in et alia in ijs sancitum, vt Clerici deserentes arma secularia, se armarent spiritualibus, Episcopi, & Abbates, pauperes Christi secū ad mensam habeant, ibidem lectio diuina personet. Vt omnes Episcopi scholas erigant, in quibus bonæ litteræ, & in primis Theologia doceatur; pauperum, & peregrinantium ratio habeatur.

Appropinquantis finis multa fuere præfagia: Nos ea solum attingemus, quæ huius loci sunt. Porticus, quā inter Basilicam, & regiam operosa mole construxerat, in die Ascensionis Domini, subitā ruit, usque ad fundamenta collapsa. Accessit ad hoc creber Palatii tremor, & in domibus, vbi conuersabatur, assiduus laqueariorum strepitus, tacta etiam de cælo Basilica, in quā postea sepultus est, malemque aureum, quo tecti culmen ornatum erat, fulminis ictu dissipatum, & supra domum Pontificis, quæ Basilicæ contigua erat, proiectum est. Erat in eadem Basilica in margine coronæ, quæ inter superiores, & inferiores arcus interiorem ædis partem ambiebat synopide scriptum continens quis auctor esset eiusdem templi, cuius in extremo versu legebatur **PRINCEPS KAROLVS**, notatum à quibusdam, eodem, quo decessit, anno paucis ante mortem mensibus eas, quæ (*Princeps*) litteras exprimebant, ita esse deletas, vt penitus non apparerent, sed superiora omnia sic aut dissimulauit, aut spreuit, ac si nihil horum ad res suas quolibet modo pertineret. Cumque esset tor victoriis inclutus Karolus in extremo mortis articulo interrogatus à suis fertur, quæ insignia, quæ arma, quorū victoriarum imagines, ac facinorum memoriam vellet sepulchro suo affigi? Respondit, se mortis insignia cupere, quæ de ipso victore Victoriam egisset. Nunc consequenter, quibus præniis ad salutem remediis Karolus moriens curaret animam, accipe ab auctore eius temporis Monacho Engolismense qui eius vitam per annos singulos scripsit dicente: *oleo autem inunctus ab Episcopis, & viatico sumpto, & suis omnibus dispositis commendans Domino spiritum suum abiit in pace. Anno 814.* Hæc ipse. De eius ad Deum transitu coruus itidem testis Thieganus Treuirensis Chori Episcopus; ita profatur. *Septimo die postquam laborare corpore iussit familiarissimum Pontificem suum Hiltebaldum venire ad se,*

ut ei

*Grego. Turon.
in appo.*

ut ei Sacramenta Domini Corporis, & sanguinis tribueret, ut ext-
 tum suum confirmaret, quò factò laborauit in infirmitate diem illum,
 & noctem sequentem; in crastinum vero luce adueniente sciens quod
 facturus erat, extensâ manu dexterâ, virtute qua poterat signum S.
 Crucis fronti imprimens, & super pectus, & omne corpus consigna-
 uit; nouissime autem colligens pedes suos, extendens brachia, & manus
 super corpus clausit oculos psallens hunc versum leniter: In manus
 tuas commendo spiritum meum: statim post hac in senectute
 bona plenus dierum perrexit in pace (paulo aliter Eginhartus;
 dimisso (inquit) deinde in Aquitaniam filio ipse more solito quan-
 quam senectute confectus non longe à Regia Aquensi venatum profi-
 cisitur, ex ætloque in huiusmodi negotio quod reliquum erat Autum-
 ni, circa Kalen. Nouembris Aquisgranem reuertitur, cumque ibi hye-
 maret mense Ianuario febre valida correptus decubuit, qui statim ut
 in febribus solebat cibi sibi abstinentiam indixit, arbitratus hac con-
 sistentia morbum posse depelli, vel certe mitigari, sed accedente ad fe-
 brim lateris dolore, quem Græci pleurisin vocant, illoque adhuc ine-
 diam retinente, neque corpus aliter quam rarissimo potu sustentante,
 septimo postquam decubuit die sacra communione percepta decessit.
 Anno ætatis 72. & ex quo regnare cæperat 47. V. Calen. Februarij
 hora diei tertia; corpus more solenni lotum, & curatum, & maximo
 totius populi planctu Ecclesiæ illatum, atque humatum est. Dubita-
 tum est primo ubi reponi deberet eo quod viuus ipse de hoc nihil præ-
 cepisset: tandem omnium animis sedes, nusquam eum honestius tum-
 mulari posse, quam in ea Basilica, quam ipse propter amorem Dei, &
 Domini nostri Iesu Christi, & ob honorem Sanctæ & æternæ Virginis
 Genitricis eius proprio sumptu in eodem vico construxit, in hac sepul-
 tus est eadem qua defunctus die, arcusque supra tumulum deauratus
 cum imagine, & titulo extructus cuius hæc fere sunt verba. Sub hoc
 conditorio situm est corpus Karoli Magni atq; orthodoxi Imperatoris,
 qui regnum Francorum * nobiliter ampliavit, & per annos XLVII.
 feliciter * tenuit, decessit septuagenarius Anno Domini DCCCXIV.

Moritur Ka-
 rolus Anno
 Enneatico
 siue decreto-
 rio 71.

* notabili er.

* rexit.

Rob Gagu.

Psal. 2.

Ecclef. 49.

Indictione VII. V. Kal. February. Nuntio de Parentis optimi morte habito Ludouicus filius ex Aquitania propere trigesimo die postquam id acciderat in Aquisgrani palatium venit, orat ante monumentum Progenitoris Karoli more Christianorum, succedit in imperium, legationesque gentium quæ ad Patrem venerunt auditas absoluit, testamentum in super Parentis summa cura executus est, fuerant ei tres mensæ argenteæ, & aurea vna, argenteam quæ forma quadrangulæ descriptionem Urbis Constantinopolitanae complectebatur Basilicæ Vaticanæ largitis fuerat, alteram quæ rorunda Romanæ Urbis effigiem exprimebat Ecclesiæ Rauennati: tertiam cæteris & operis pulchritudine & ponderis grauitatē multum excellentem quæ ex tribus orbibus connexa totius mundi descriptionem subtili ac minuta figuratione continebat & auream illam hæredibus suis reliquit; paternis igitur mandatis insistens filius Ludouicus cuncta solerter expleuit. Fælix transitus ex theatro orbis huius ad Opt. Max. Deum pijsimi Imperatoris Karoli, cuius vitam veluti vitum virtutum exemplar viuendi normam, religionis omnibus numeris absolutum simulacrum perpetuo speculari possunt, ac trutinare Reges, Principes, Proceres, eruditique omnes in ea, qui iudicant terram, ut eatenus in eis veluti ramis tam excelssæ palmæ infertis Karolinarium virtutum semina radidentur, germinent ac semper virecant: quippe cum neque, qui præcessere Imperatores, vel postea succedere æquari Karolo valeant. Cæsar sibi Alexandri Magni gesta uti scopum ante oculos constituere: quanto rectius Christiani Principes idem Christianissimi Regis. Vultis ynico intuitu conspici qualis quantusque fuerit noster Karolus, accipite, & maturè hæc breui compendio ex Eginhardo (cui in historica veritate de Karolo præferendus nemo, tamen si nimia breuitate, quam par sit, vitam eius perstrinxerit) Annalibus Francorum, alijsq; primæ ac probæ notæ coætaneis scriptoribus selecta, quo tanti Imperatoris nunquam satis laudati res domi iuxta militiæque præclare gestæ, vita & mores, ad memoriam sæpenumero reducuntur, & quasi mel in ore indulsoratorum stimulos dent ad insectationem tramitum eius: in primis si Maiores Karoli, & quæ nō fecimus ipsi spectetis, Præfecti prætorio munere functi fuere, hoc est Magistri Palatii Austrasiani seu Maiores domus Regiæ Francorum, Genitor Pipinus is cui pusilli nomen a

breui-

breuitate corporis inditum licet validus ac generosus fuerit in virtutum propagine, qui vel solo hoc nomine clarus quod parens fuerit Karoli vti sepulchralis inscriptio Lutetiæ in Diui Dionysii olim insinuauit his verbis.

Pipinus Rex Pater Karoli Magni: quasi diceretur dignus filio Pater, dignus tali Patre filius, dignus filio Pater qui ex Præfectura Regiæ domus primus sui generis auctoritate Apostolica, & Francorum electione Rex Francorum est consecratus à Sancto Bonifacio Germanorum Apostolo, deponso ac detruso ob inertiam in claustra monastica Childerico vltimo Merouæ gentis rege: dignus Patre filius, qui primus sui generis Imperator Occidentis creatus est.

Iam si virtutes Karoli contemplemur, ipse est, qui religionis veloci stimulo actus ut regnum floretet à religione (qua ab infantia fuerat imbutus) id auspicatus est, à consiliis videlicet Wormatiæ habitis, in quibus præcipue de moribus & vita clericorum actum: ipse est, qui græuem Longobardicæ gentis Dominatum post annos ducentes,* & sex ex quo in Italia regnare cœperant à ceruicibus Italorum dimouit: aduentante enim Legato Romanæ Ecclesiæ ab Adriano Pontifice misso, & postulante auxiliares copias contra Desiderium Longobardorum regem, Pius rex paternarum virtutum æmulus ac hæres, exercitum ilico misit per alpes Cottias, atq; per iuga Gibennica, hoc est per montem quem Accolæ Cenisium vocant, & refugee Desiderio Ticinum seu Papiam ciuitatem ipsam, obsedit, captoque Desiderio vltimo Longobardorum rege, & restitutis Pontifici Urbibus ab eodem Rege occupatis, Leonem tertium Pontificem ex factione eorū, qui sanguine iuncti erant Adriano ex domesticorum rebellionē eripuit: in qua ardua expeditione tanquam Cyro Deus præsto fuit, & viam semper aperuit Karolo vindicæ agenti Ecclesiæ, id ipsi præstans quod fuerat Cyro pollicitus: *subyciam ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam, & aperiam coram eo ianuas, & post non clauduntur, ego ante te ibo, & gloriosos terra humiliabo.* Maxima donum Karolus Ecclesiæ Romanæ largitus est, multumque laborauit pro Ecclesiæ Vrbisque Romanæ splendore. Sub Leone III. crucem ex auro purissimogemmis exornatam in Basilica Saluatoris Domini nostri Iesu Christi, quæ Constantiniana nuncupatur, obtulit, Paris

Card. Bar. ex cap. Francor.

* ducentos & quatuor, p

Æmil lib. 1. Ado Vien. de 6. mudi ætat.

Isai. 45.

Chr. Martin.
Bebenburg. &
alii.

Pipini donationem neque Reuocauit, totumque Petropolit. & fratris Carolomanni Ecclesie Rom. fidei, ratam, gratam, acceptamque habuit iunctis duobus Ducatibus Spolerano & Beneuentano: vniuersis Gallis annuam collectam, hoc est vnum denarium à quauis domo soluendam, Sedi Apostolicæ & S. Petri iudixit, si eum recognoscerent Patrem, & Pastorem suum more antiquo: Carolus namque in tribus locis annuatim colligebat mille, & ducentas libras ad seruitutium Apostolicæ Sedis, id est, Aquisgrani apud Podium S. Mar. & apud S. Agidii: excepto hoc quod vnusquisque propria deuotione offerebat. Idem magnus Imperator Saxoniæ obtulit B. Petro cuius eam deuicit adiutorio, & posuit signum deuotionis & libertatis adeo vt Ecclesia Romana post Constantinum Magnum confirmationem & incrementum suum Karolo Magno eiusque stirpi potissimum acceptum ferre debeat. Hæresin Fælicis & Elipandii sopiuit Synodo in Francofurt. contra præfatam sectam coacta, Prudentibus Theophylacto & Stephano Episcopis Legatis Apostolicæ Sedis, & Fælice perpetuo exilio relegato, in qua verè autem hanc sententiam pmissus atque prudentissimus Rex scire protulit, vbi inquirenda sit orthodoxa fides edocens. *Facio* (inquit) *certissime Deo Domino meo Iesu Christo donante horum me sanctissima multitudini, & probatissima auctoritati vere fidei professione associans, nec vestra me paucitati in consensione huius nouæ assertionis (quam Fælix & Elipandus præserant) scilicet admittere, sed Apostolicæ Sedi, & antiquis ab initio nascentis Ecclesiæ & Catholicis traditionibus, tota mentis intentione, tota cordis alacritate coniungo, quicquid in illorum legitur libris, qui diuino spiritu afflari, toti orbi à Deo Christo dati sunt Doct. res indubitanter teneo, hoc ad salutem animæ meæ sufficere credens, quod sacratissime veritatis pandit historia Evangelica, quod Apostolica in suis Epistolis confirmat auctoritas, quod eximij S. Scripturæ Tractatores, & præcipui Christiana fidei Doctores ad perpetuam posteris scriptum reliquerunt memoriam. Diuinis hic Principis Episcopatus complures Abbatias, Cænobia, & ædes sacras à fundamentis erexit, dotauit; vel censibus auxit, & amplificauit, in nouitate Cassino commendans se singulari pietate S. Benedicto conueniunt donationes Parentis, & superaddidit de suo: in H. uetia, &*

Alema-

Alemania Campidonense: Disertinense, iuxta ortum Aheni, Fabarium, Sancti Galli, Augiæ maioris, Murbacense aliaque monasteria reuerant, ac dotem adscriptis, proficiturque disertis uerbis non modo diuinum numen sibi per hoc placare, quod sacra loca ne labantur frequentius sustineret, & sustendendo diceret; verum etiam totius sui regni statum corroborare, vti ex Regiæ largitionis diplomate quo Vinam modo Nobilem Sueniæ regalemque urbem cum omnibus iacobus & appenditijs anno 813. amplissimo Monasterio, quod Augiam Maiorem vocant attribuit, exploratum fit. Saxoniam in nouem Episcopatus diuisit; Monasteriensem Ludgero Præfuli: Mindensem, Heriberto: Halberstadensem Hildegino, Osnaburgensem *S. Wilfrido, Bremensem Vuilchado, Padebornensem Harimario, Verdensensem Suniberto, Hamburgensem Heridago, Hildemensem Gunthero Antistiti commisit; Duos Episcopatus in Metropolitanas sedes contulerit Hamtugensem, Salzbürgensem seu Iuanensem. In Germania insuper Batiliensem & Wormatiensem, in Werßburg/ & Bist Episcopatus: in Gallijs Archiepiscopatum Rymegen ad honorem D. Petri fundauit: Hoc paucis dixisse sat sit, veteres scriptores testatam reliquisse vix ullam ipsorum tempore reperire fuisse insignem sacram ædem per Alemaniæ, & vtramque Franciam quæ non sit ipsius Karoli munificentia aut extructa, aut ex tota dotata, vel augmentata, & possessionum largitionibus, priuilegiorumque concessionibus adaucta ac honorata, quod & litteræ, & reliquiæ, & templorum ornatus etiamnum satis proloquantur. Pontificibus etiam & Abbatibus ad quorum curam pertinebant sacræ ædes in Regno suo nimia ueritate collapsæ vt restaurarentur seruo imperauit, vnde perantiquo disticho Karoli merita in Ecclesiis ita rectè decantantur.

*Karolus Ecclesijs, quod Luna lumina Solis
Quas ex non esse, Christo mutauit in esse.*

Cultus sacrarum imaginum contra Iconomachos Orientis Imperatores in Ecclesia retinenda acerrimus propugnator fuit, coacto cōtra Græcorum errores Romæ concilio à Stephano Papa, misit eo Carolus vna cum Germano fratre suo Carolomanno duodecim Episcopus Gallicanos præcipuos ac doctissimos totius Regni ad hæresin Græcorum subuertendam enmendandamque: ita testantur Adriani,

*Monster. li 3.
Cosmogra.*

*Crantzius
Genebrard,*

** Vuilfroni.*

*Crantzius lib.
1. Sax c 56
10. & lib. 2.
c. 14.
Ann. Saxonia.*

*Ann. Franc.
Eusebii Mar-
tini Ann.
Bebenburg.
Munster.*

Papa traſt. ad Kar. Mag. de imaginib. c. 12. Regino in Chro. Paulus *Æ-*
milii. li. 2. hiſt. Franc. ſupſunt in eiꝱs teſtimoniũ hoc xꝛo crucis priſcæ
imagines à Karolo Mag. in nōnullis Cathedralib. Francorū erectæ ad
quarũ pedē agnus appoſit⁹ ad ſignificationē Mediatoris, q̃ tollit pec-
cata mūdi, prout Cō. ius in Notis ad Gratianũ aduertit de cōſecra. d. 3.

Canonizationem S. Swiberti Friſiorum, & Saxonum Apoſtoli
Episcopi Vuerdenſis iſtanter promouit, eidemque interſuit: Karo-
lus Imperator diuinitus admonitus vt corpora Diuorum Saluii Epi-
ſcopi Engoliſmenſis martyris ſublatis eiꝱ ſedemq; ſocii quaereret, qua-
ſita ac reperta honorificè tumulari, interfectores graui pœna mulari
iuſſit: in ſumma valde obſeruans Diſciplinæ Eccleſiaſticæ fuit, coluit
Eccleſiaſticos, & in ipſos valdè liberalis: ita teſtantur ſex concilia ip-
ſius iuſſu celebrata, in quibus potiſſimum ſanciti canones ad res Ec-
cleſiaſticas ſpectantes, non quod plura (cuſtos ſiquidem ſacrorum
canonum tenaciſſimus Karolus annis ſingulis ſynodales voluit ſacros
celebrari conuentus) ſed quod iſta ſex præcipuè ſuper ſtatu Eccleſia-
rum corrigendo celebrata ſint. Primum in villa Theodonis, ſecun-
dum Maguntiaci, tertium Rhemis, quartum Turon's, quintum Ca-
billoni, ſextum Arelati. Admirabilis Karoli induſtria agendi fuit
cum Clero in conſiliis & admonitionibus, non imperando ſed ro-
gando inducendoque ad omnem conformitatem legum, quem ſic
quandoque allocutus legitur: *Memores ſitis, quod res Eccleſiaſtica*
à fidelibus oblata, & ab Eccleſia recepta ſint, & eo modo eas diſtri-
buite, vt ab illis, cui de his rationem reddituri eſtis, non damnatio-
nem, ſed æterni gaudij mercedem accipere mereamini. Electionem
Episcoporum & Pontificum voluit eſſe liberam ſecundum præſcri-
ptum ſacrorum Canonum remota perſonarum & numerum acce-
ptione, miſit tamen Viſitatorem ſuum ad impia quandoque quo-
rundam eligentium peruerſa ſtudia reſtrenanda: quendam pridie
feriarum D. Martini deſignatum Episcopum quod is auctus tanta
dignitate amicis cœnam exhibens, & vii ſit, mero ſe nimium on-
rans, ſomno deinde oppreſſus noctu diuinis rebus non interſuiſſet
ſacerdotio cedere voluit, intolerabilem negligentiffimumq; fore ra-
tus, qui primo die ſibi non temperaſſet: alium lætiorem ob donatum
Pōtificatum, geſtientemq; & ab humo in equum abſq; ſuppeditaneo
vno impetu ſubſilientem reuocauit: *Valer, inquit, vt video viribus, &*
Eques haud malus es: tua opera in bellis, ubi tua virtus eniſceſcat, in-

disce:

Card. Baron.

Idem Card.
Baron.

Capit. Franc.
lib. 1. c. 89.

Aucutinus.

digeo: proinde ignobili, & imbecillo oues, & pecudum gregem relin-
 que. Episcopum Moguntinum quod lituum distictum gemmis in-
 titat Casate: S. episcopi usurp. sit. seuenissima coeuit oratione: eidem
 auaritiā & superbiam pro concione propalam exprobrauit indi-
 gnabundas & clamitans. En, ait, Pastores nostros crucem Christi pro-
 fessos, qui spreta cura, & pascendarum ouium sollicitudine, ostensatio-
 nes, opibus; luxu Imperatorem quamuis opulentissimum laceffant.
 Cum aduerteret multa legib. populi sui decisse, cogitauit quae de erat,
 addere, & discrepantia vnire, prout quoq; & perpetuā prolata contige-
 res sed in is n. hil aliud ab eo factum est, quā quod pauca capitula, &
 ea imperfecta legibus addidit. Numerant viginti tria capitula legum
 Karoli Magni, duoq; reperiuotur ex illis recitata à Gratiano dist. 19.
 c. 3. atq; illud primū de Ecclesia Rom. his verbis. In mem. riam, inquit,
 B. Petri Apost. honoramus S. Rom. & Apostolicam Sedem, ut, qua sa-
 cerdota is Mater est dignitatis, esse debeat Ecclesiasticae magistra ra-
 tionis, quare obseruanda est cum mansuetudine humilitas, ut liceat
 vix ferendum ab illa. S. Sede imponatur iugum, tamen seramus, &
 pia deuotione toleremus; si vero (quod non deceat) quilibet sine sit
 Presbyter, siue Diaconus aliquam perturbationem machinando &
 nostro ministerio insidiando redarguatur, falsam ab Apostolica sede
 detulisse Epistolam vel aliud aliquid, quod inde non venerit, salua fide
 & integra circa Apostolicum humiliate, penes Episcopum sit potestas
 utrumcum in carcerem, aut aliam detrudat custodiam, vsquequo
 per Epistolam aut per idoneos suae partis Legatos, Apostolicam in-
 terpellat sublimitatem, ut potissimum tam sancta legatione dignetur
 decernere, quid de talib. iusto ordine statuatur lex Romana definire ut
 & u. cor igitur & ceteris modis imponatur. Considera lector cur dederit
 Deus subiicere Karolo potentissimo atq; prudētissimo Principi Re-
 ges & populos, q. nouerit ille sese subiicere propter Christū. successio-
 ri hominis piscatoris: in alia autē lege quae extat apud eundē Gratianū
 mutilata, integra verō in Cap. Francorū, declarauit pius & iustus Ka-
 rolus affectū suū ac reuerentiam erga Clerum, quando malitiosa litū
 semina comprimere volēs, pij & iusti Theodosij legē renouauit, qua
 cautū erat ut lites oēs & cōtrouersiae forēses ad iudiciū Ecclesiasticum
 remitterētur, si alio refragante alteruter solummodo litigatorum id

Eginhardus.

postularet: & vosigitur qui iudicatis terram exemplo dicite Karoli ex obedientia & obseruantia erga Apostolicam Sedem Regna & Imperia propagare atque firmiter stabilire: de cætero quam parcissimus fuit in nouis condendis legibus, adeo vt cum tam diu vixerit rex atque Imperator, per pauca Legum capita sanxisse dicatur, sed in veteribus restituendis vt seruarentur multus fuit. Hinc apparet colligi iussisse centum sexaginta octo Capitula Legum Ecclesiasticarum ex sacrosanctis Concilijs atque decretis Summorum Pontificum, vt per ea in Ecclesia disciplina vigeret: summa reuerentia ac pietate matrem suam Bertradam vel Bertrudam ac sororem cœlibem Gislam coluit, fratris similitudinem patientissimè tulit, ex vxore Hildegarde de gente Sueuorum quatuor filios, Karolum, Pipinum, Lotharium, Ludouicum, quatuor itidem filias habuit Rotrudim, Gyselam, Bertham, & Hildegardim seu Hildegradim ex alijs etiam thori confortibus Karolus, nempe * Fastrada Rudolphi Comitis Franciæ orientalis filia, aut iuxta alios Regis Siciliæ filia, Hilmetrude regis Persarum filia, & Garsula orientalis Ducis Saxoniz filia, quas tulit soboles ad operam sedulo impendit, ne per otium torperent, atque ad omnem honestatem erudiri iussit, filios quidem magna cura ab inenitæ ætate liberalibus artibus & militari disciplina atque cunctis virtutum generibus incumbere, filias verò serica pensa ducere, & acu artificiosissimè pingere. In morte Adriani Papæ ita fleuit, ac si patrem aut fratrem vel dilectum filium amisisset, testantur amorè hunc pietatis officia ab Adriano post mortem exhibita, non solum enim elemosynas longè lateque pro ipsius anima erogauit, & sic amico sibi dilectissimo parentauit, verum etiam sepulchrum eius in Vaticana Basilica regio Epitaphio ipsemet decorauit, quod hodieque superest: Erga coniurantem in se lenis ac mansuetus, adeo vt Dauidi fiat in parte vnctus Domini Karolus sit conferendus, cum enim iam secundo Pipini ex concubina filij claudi & gibbo deformis, regnandi cupidi, at Regno indignissimi, coniuratio in eum detecta esset, nihilo iratior quod prius ignouisset, parentem se magis quam regem ostendens, non capitali eum pœna mulctauit, sed profiteri Monachalem religionem cœgit quæ pœna eiusmodi fuit vt eius pœnitere nunquam posset, seuerus tamen in impios & incorrigibiles, moderatus erat in gubernando, in peregrinos pius & liberalis, humanus in omnes immò humanitas tanta quanta in antecessorū Principum,

nulla,

Alii ex Hildegarde tres filios toridemque filias ponunt.
* Fastrada.

Ann. Saxon.
Krantzius.

Fulgos. lib. 5.

nullo, in ventu superfluitatem & peregrina indumenta respuebat, in cibo temperans sed in potu temperantior, quippe qui ebrietatem in qualicumque homine, nedum in se ac suis plurimum abominaretur; cœna quotidiana quaternis tantum ferculis præbatur, præter carnem assum, ita vt huius Christianissimi Imperatoris temperantia præsentis xui luxuriam seuerè castiget, cum ille non tam gula delectatio quam naturæ necessitati satisfecerit, prælectione librorum D. Augustini de Ciuitate Dei, vel docto colloquio, aut historica narratione de præcorum regum gestis, vt plurimum mensam suam condidit volebat: Imperium à Græcis primum ad Germanos & Francos transfudit, non hoc inuasit, sed inuitus penè suscepit, superno Numine sic disponente vt summus Pontifex in ipsum Imperij summam transferret, qui ex Bertha, siue Berthrada matre, filia Erach, Imperatoris orientis (vnde in Karolo genus Græcorum, Romanorum & Germanorum concurrunt;) natus prolabantibus Græcis ad hæreses, vnicum columen nutantis Imperij esset, cui orbis Christianus plurimum debebat, vt qui in maxima afflictione Ecclesiæ præsertim in Oriente se quasi solum mutum pro domo Dei opposuit, iræ diuinæ & hostium furori: Eleemosynas non solum in suo regno erogabat, verum trans maria in Syriam, Ægyptum atque Africam, Hierosolymas, Alexandriam atque Carthaginem vbi Christianos in paupertate viuere competerat, penuriz eorum pecuniam mittere solebat, ob hoc maxime transmarinorum regum amicitiam experens vt Christianis sub eorum dominatu de gentibus refrigerium aliquod ac releuatio proveniret: Cantum Gregorianum exemplo genitoris sui Pipini Roma induxit in Gallias relicto Ambrosiano Mediolanensibus; Etenim cum esset Romæ celebrans Pascha ortaque esset contentio inter Cantores Gallos & Italos de ratione Psalmodie accensus, cuius quoque ipse Rex peritus erat, re ad ipsum delata respondit: *Dicite quis melior & purior, aut fons viuus vel riuuli eius longe decurrentes? Affirmantibus fontem, ait: Recurrite igitur ad fontem Gregorij quia manifeste corripstis cantionem Ecclesiasticam*, exinde petijt Roma mitti magistros Cantus & Grammaticæ: Studia bonarum litterarum ac liberalium artium oppressarum & penè extinctarum nemo indulgentius fouisit, ac impensius ad amauit quam Karolus; adeo vt ipso moriente quasi destituta patrono suo optimo ac meritissimo iun-

simul defungi aut certe languore correpta suo nat.uo vigore ceterè
 apertissimè vñum fuerit, ac vti ipsemet præfatur in homiliis ad popu-
 lum per Alcuinum in ordinem redactis, oblitteratam penè maiorum
 nostrorum desidia, reparati vigilantì studio litterarum satagimus of-
 ficinam, & ad pernoscenda studia liberalium artium nostro etiam
 quos possumus inuitamus exemplo: Sodalitia quæ essent præsidia fi-
 dei Orthodoxæ, nunc seminaria dicta, vel suaduit vel auxit, ex qui-
 bus seu arcibus religionis propagandæ doctissimi Viri, Monachi,
 Clerici, Sacerdotesque prodire; aiunt Fuldæ (licet eius Cœnobij
 primordia Karolomanno Magni Karoli patrui Austrasiz Regi & D.
 Bonifacio debeantur) subinde præter Diaconos & inferiores Cleri-
 cos quadringentos: vix ille Sacerdotes Monachos ad Germanorum
 conuersionem expeditos; ad fidei quoque propagationem Scientia-
 rum Sacraia & Academias instituit, Parisiensem in qua fundanda vs-
 sus est quatuor doctissimis discipulis, Beda venerabili presbytero, Al-
 cuino, Rabano, Claudio & Ioanne Scoto, quos ex Anglia acciuit, &
 à quibus multa Karolus didicit, recognoscit hoc beneficium pie &
 prudenter Perpinianus, aitque ante octingentos annos circiter in vr-
 be Parisiensi summi Imperatoris Karoli Magni auctoritate humana-
 rum & Diuinarum artium sedem constitutam & ætatibus singulis in-
 genij, industriæ eruditionisque extitisse florem, addit perpaucas esse
 scholas benè constitutas, quæ ortum & incrementa sua scholæ Pari-
 siensi accepta referre nō debeant; aiunt alij ipsiū Karolum quodam
 tempore visitasse scholam Vniuersitatis Parisiensis à se institutā, con-
 spexisse compositiones pauperum profectumque in studiis ac dilau-
 dasse promissis promotionibus; diuitibus autem ac nobilibus confi-
 dentibus in splendore familiarum ac opulentiis minitatum interpo-
 sito iuramento in studiis impēsius aduig latent frustraturum eos om-
 ni gradu honorum; Vniuersitatem Bononiensem, Gymnasium Tici-
 nense nunc Papiense, in Osnabrug quoque scholas erexit, in quarum
 altera Græcæ altera Latine linguæ professio fieret; Corpus vtriusque
 Testamenti seu Chalographorum & librorum incuria sensim vi-
 riatum, seu temporum iniuria multifariam deprauatum, mandato
 Karoli per Alcuinum & Hittonem Episcopum ad veterum exempla-
 rium fidem & integritatem denuò redactum atque examissim corre-
 ctū, glossis desuper editis, nec non in omnes S. pagine libros cōmen-
 tatiis, vñ genuinus sensus SS. Scripturarū reuocaretur, Lectiones sin-

gulis

Perpinianus
 in orat. de
 dia & h. m.
 philosophia.

P. Scherer
 conc. 1. Dom.
 1. Epiph.

Ann. Saxon.

Erithemius.

gulis festiuitatibus Sanctorum anni conueniente, hymnosq; è pratis SS. Patrum excerpti, & certo ordine redigicurauit per familiarem clientulum suum Paulum Aquileiensis Ecclesie Diaconum, qui fuerat à secretis Regi Longobardorum, & capta Papiæ una cum Desiderio rege inter ceteros captiuos in Gallias abductus: Martyrologium per Vsuarium gallicæ gentis virum Monasticæ professionis, cuius itidem auctoris instituto generalis mos per vniuersam Ecclesiam obtinuit, ut propter innumerabilem Beatorum multitudinem qui in singulos dies recenseri nõ poterant subnecteretur clausula, & aliorum plurimorum Sanctorum, &c. Sermones & homilias Patrum aliaq; Ecclesiastica officia Gothorum impietate ac sacrilega manu seu deperdita seu truncata per Albinum, cui & Alchuin nomen, præceptorem suum ex Britannia oriundum, vitas deniq; Sanctorum ac omnium nationum, quæ ipsi parebant, in a memorabilia gesta inquire, colligi ac litteris mandari iussit. Cum aliquando cupide optasset sibi ac æuo suo duodecim viros, quales Hieronymus & Augustinus, adstans forte Alcuinus. *Tu Imperator poscis duodecim, quum ipsi Christo cali ac terra Domino plures non obtigerint.* Dicam amplius ipsum augustissimæ memoriæ Karolum composuisse rhythmos numeros, sequentias Ecclesiasticas indigerant, inchoasse quæ grammaticam patrio sermone conscribere, scripsi. & ad Albuinum præceptorem suum opusculum de sacrificio Missæ ac aliis veteris Ecclesie ritibus caeremoniisque, quod cum integrum non extet fragmenti Karoli Magni nomen hodie obtinet, carmina itidem quibus priscorum actus & bella decantabantur congeffit ac memoriæ mandauit, in lingua Latina disertissimus, græcæ etiam non ignarus, ut ipse oratores Græcos vernacula eorum lingua laudes sibi dicentes & Augusti titulo celebrantes audierit, & græcè responderit, in litteris & artibus Diæctica, Rhetorica, Astronomia, Geometria, Arithmetica iuxta ac Musica, quin & in Theologica facultate non mediocriter versatus, intantum quod didascalici in hæc potius quam discipuli locum teneret, ingeniorum fuit summus Mæcenas, virosque litteratos & præceptores suos maximis cumulauit honoribus Alcuini Angelici doctoris magistri sui in plurimis vsus consilio; per uigil studium ad indefessus labor in Karolo admiranda sunt, quod non contentus diurna lucubratione sub noctem ad cervicalia calami pinacelque locanda forent, ut si quidpiam expegefacto aut meditati obseruaretur obseruatu

Barlandus de
cebus Babat.

Card. Baron.

dignum stylo mox signaret ne memoria exideret: Quamuis gloriosus noster Karolus eo humilior; etenim semper Romanam adueniens de equo ad militare descendere consueuerat, & pedes eundo per vibem omnes Ecclesiarum postes humiliter osculabatur, Sabbatho sancto omnes gradus sanctissimæ B. Petri Ecclesiæ sigillatim deosculatus est, ac tametsi maculis conjugalem cōstitatē resperferit, hastamen consimili pœnitentia eluit, carnem suam sentiem licet ciclicino super nulum corpus indumento iugiter atterens, vnde nec in risum proclidem legimus: Respirauit leges ciuiles, iura iudicialia collegit, vetustissimæ Francorum legi Salicæ duas & viginti adiecit & profaliciis haberi voluit; quasdam etiam ex integro sanxit, vt de moneta, mensura, ponderibus, quæ per totum Romanum Imperium ad æqualitatem redegit; eandem legem salicam in Italiam intulit: Galliam in quinos conuentus diuisit Viennensem, Lugdunensem, Senonensem, Rhoromagensensem, Rhemensensem, his cætera oppida contibuta; vnumquodque ius in finitimo sibi conuentu petere iussim: Apud Germanos quos Cæsar vocat Cisthenanos qui in Gallia Belgica Celticaque habitant iuridici conuentus instituti sunt, Vesontinus, Moguntinus, Treuirensis, Agrippinensis, Cameracensis, sanxit Magnus vt in primaria cuiusque regionis vrbe quam Metropolim græca voce dicunt Pontifex & Prætor ter quotannis Aprili, Octobri, Ianuario ius dicerent, responsa redderent; & primum pauperes, viduas, pupillos, dato his prudentissimo patrono diligentissimè audirent, inimicos reconciliarent: Vetuit insuper ne illi lites in diem differrent, neve calumnijs locum facerent, opulentos quidem ac locupletes Pontifex præfectos, si qui in concordiam redire nollent ad se, haud alio de legaret: In expeditionis apparatu contra Saracenos qui tunc Hispanias obtinebant duodecim quos aiunt Pares Franciæ instituit, quorum sex essent ex Collegio Sacerdotum, tresque rursus eorum Duces, Rhemensis Archiepiscopus, Laudunensis & Lingonensis Antistites; Tres Comites Episcopi Bellouacus, Nouiomenis & Catalaunensis; reliqui forent non initiati sed laici; tres Duces Burgundus, Normannus & Aquitanus; totidem Comites Campanus, Flandrensis & Tolosanus: Mensibus & Ventis nomina Germanica indidit iuxta propriam linguam vtpotè ipse Francus Germanicus lingua & veste Germanica vtens; Legatos Persarum Siracenorum ex Asia, Regum Barbariæ & Mauritanie ex Africa, adhuc ex Sicilia, Dalmatia,

Hispa-

Hispania, Hierusalem, Venetiarum & Imperatoris Constantinopolitani amplissimis cum muneribus missos audiuit, qui omnes eius amicitiam ambiebant honoresque vltro deferbant: ieiunio, litanis, orationibus bella inchoabat, ipsoque bellum parante Clerus orabat, sicut Moyses suppliciter deprecante Israel vincebat, & veluti David Spurio Philisthæo dicebat: *Tu venis ad me cum gladio & hasta & clypeo; ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum, Dei agminum Israel*: sic Karolus in nomine Domini bellum auspicabatur. Placens admiratione digna res est, quod antequam ad bellum aduersus hostes Karolus cum exercitu proficisceretur, ad componendum crucislem statum & bene disponendas res Ecclesiasticas Episcopos & Abbates conuocare consueuerit, his plane Karolus Diuinum sibi Numen concilians, aduersus hostes pugnans victor semper existit, docens omnes Principes Christianos quæ via sit incedendum, vt maxima quæque intrepide aggredi, fortiter prosequi atque feliciter valeant consummare: pro his quotidie vsque ad mortem orabat qui in pælio occubuerant, mittendo in eundem finem donatia ad templâ vt pro his Deum deprecarentur: Saracenos ex Hispania propulsauit, ad Corsicam, Sardiniam, Maioricam, Insulas eisdem infestauit, bella illi vltimum erant contra infideles, & hostes Ecclesiæ Catholicæ, non vt perversos Catholicos magis seduceret, vel orthodoxam fidem oppugnet (quod sectariis, vt antiquis, ira & modernis studio semper, ac cordi fuit, dissipare, perdere, ac maculare) sed vt infideles in vera fide certos eos germanæ matris Ecclesiæ gremio aggregaret, vnde venissimè de ipso concinit Basilica Aquisgranensis, Leone fortior, sed agno mitior hostes Christo regenerat baptismo: ob idque eorum, quos ad suam Christi iugum reduxerat indigitarus est apostolus, quoniam non minus gladio illis, torique Ecclesiæ quam apostolis aliquis verborum profusus sit, hinc rursum dicta Mariana ædes inter cantica hoc ei elogium tribuit: Confessor obsequio Karole, martyre affectu, gladio Apostole, &c. Regno Francorum, quod à Patre acceperat, tantundem, & longè plura addidit, Salam, Ligerim, Anassum amnes, Alpes maritimas, Littoreas, Cottias, Iulias, Rhetias, Graias, Peninas Noricas: extrema Imperii Francorum media fecit, subegit iniunctus Karolus vi Franciam, atque in Germaniam transiit, Aquitaniam veniente adhuc Patre, perdomito Duce Aquitanorum, subiu-

Card. Bar.

Exod. 17.

1. Reg. 17.

Gaguinus.

Auentinus.

Pighius in
herculeProd.

Æmil. & Ac-
ciaolus.

Donat. Ac-
ciaolus.

Rhenan.

Regino lib. 1.
annal.

gaut, quo quidem bello, veluti yrocinio Karoli militare Imperium
auspicatus; Vasconiam, Nauarram, totumq; Pyrenei montis iugum,
Italiam, Regnum Longobardorum, cum terrarum Dea gentiumque
roma, Pannonias, Hunniam, Auariam, Baiouariam, Dalmaciam,
Noricum inferius; Daçiam, Histriam, Carniam, Liburniam, An-
gliam, Britanniam, Saxoniam, Westphalam, Fossiam, suæ potestatis
fecit, & quidem contra fidei Christianæ perduelles Saxones Elij
Gracilis primi Cluiensium Comititis Pronepotes & abnepotes suis
auxilijs plurimum momenti ad victoriam attulerunt; Venedorum
Marchiam, & optimam partem Hispaniæ, hoc est, citiorem Hi-
spaniam, vsque ad Iberum flumen sibi subiecit, ex hac Hispania Sa-
racenos pulsos in Beticiæ angulum compulit, duabus opulentissimis
vrbibus vi captis, ac prædæ militibus datis, Cæsaraugusta, & Pan-
pilonia, alterâ muris nudatâ, alterâ solotenus euerta, eò quod Sara-
cenos receperant, & opem eis præstiterant; Sclauorum nationes fe-
rocissimas, & valentissimas, Sorabes, Mazos, Bohemos, Zechos, Mo-
rauos, Lufatios, Silesios, Bolios, Abroditas, Mechelburgenses, Vili-
zos, Vclabatos, Hammelburgenses, Brandenburgenses, Pomeanos,
Borufcos, &c. Imperio Francorum, omnia Magnus adiecit, Has
que omnes Prouincias, quod summum est, vti dixi, ad Christi suau-
iugum, sacratissimam dico Christianæ fidei religionem (quo potissi-
mum omnia ipsius bella collinârunt) & sacramenta pertraxit, adeo
vt merito quis dubitare possit, fortiorne fuerit Karolus in expugnan-
dis ijs Ditionibus, an felicior in retinendis, num prudentior in Rei-
publicæ regimine, an religiosior in Ecclesiastica disciplina; siquid-
em hæc quatuor singulariter in eo obseruata Pietas, Eruditio, Sa-
pientia, & fortitudo; quibus cunctis alijs regibus præluxit, certe
Pietas gloriosi Principis supernâ peculiarique ope non est destitu-
ta, cum enim militaris disciplinæ peritis vnice prospiciendum sit, ne
diuersis ab hostibus, vno eodemque tempore bello lacerentur, ipse
Karolus tam varijs simul implicitus expeditionibus victor euasit, sed
neq; supernaturalis cõcursus ipsi defuit, contra Saxones, vel maxime
quorum sanum Ardrumensul (nonnulli hanc ligneam columnâ fuisse
sub Diuo positam, Nirmensul dictam, & à Saxonibus gentiliter ad-
oratam credunt) penitus euertens, exercitu graui sit laborante, preci-
bus Karoli impetratû, vt medio die ex quodam torrente quantocius
aquæ largissimè promanarint, quæ sufficerent cuncto exercitui, & iu-

mentis

mentis eorum. Sub aliud tempus, cum Saxones castellum Buriaburg obsiderent, conantes in fauillam redigere Ecclesiam à foris castello, quam sacrauerat B Bonifacius Martyr, protinus apparuerunt duo iuuenes mitæ claritatis & candoris, videntibus tam Christianis, quam Paganis, qui ipsam Ecclesiam defendere videbantur, quorum terribili aspectu pectorelli Saxones in fugam versi sunt. Ad hæc Herefburgum castrum Saxones inuaserant, & destruxerant, præparabantq; machinas, & petriarias, atq; elephas ut aliud castrum præriperent, & ecce videntibus aduersarijs apparuerunt in modum scuti duo globi flammantes super Ecclesiam, quæ in ipso castro erat, quâ visione pauescunt Saxones, relinquentes vniuersam præparationem suam, ira fuga lapsi sunt, ut se mutuo gladiis cõciderent, sic impletum in Karolo, quod ait Deus per Moysen: *Nullus stabit contra vos, terrorem vestrum, & formidinem dabit Dominus Deus vester super omnem terram, quâ calcaturi estis.*

Ado Vienn.
de 6. mundi
ætat.

Idem Ado.

Deut. 1. 2.

Krantzius
li. 2. Metrop.

Præterea Rege Karolo in Hyberna castra ducente militem ad Oram fluuium in loco Wolm:rstede in orientali Saxonia, incesit cupidus Wedekindo Saxonum Principi primario, quæ Karolus deuicerat, licet recõciliatus esset, ignoto, & mendici habitu, lustrare castra regis, & cum mendicis ad stipem sedere, cum autem ex incuruo ad manum digito agnitus esset, introductus est ad Regem Karolum, erat tunc sanctissimus Paschæ dies, Rex hilariter excepit venientem, percunctatus quid sibi vellent indignus Principe habitus: ille sub hæc, volui Serenissime Rex, hoc habitu incognitus (ut sperabam) lustrare secreta gestorum, quæ cognitus non tam fidenter aspicerem. Quid igitur, inquit Rex, vidisti, quod te vidisse delectat? Ille, ut erat adhuc Christianorum rerum rudis, subintulit: vidi, quod mirabar, ante biduum te vultu dimisso tristem, incertus, quid corrigisset, quod tantum Regem contristaret: Commemoratio fuit Dominicæ Passionis, quæ die Parasceues Regium vultum obscurasset, rursum, inquit, vidi hodie tertio die te primum sollicitum, & ad rem attentissimum: postea quæ verò mentem adierat tempore mediâ, ita hilaris mihi conspectus es vultu, ut repetinæ mutationis me caperet miraculum: Erat autem stupor videre, quod de manu purpurati Sacerdotis singuli oulchellum puerum in os susciperent, quæ quibusdâ ludibundum accidere, vltro præparate: alii vero abhorrentem auertisse vultum tam in ora demissum, ne credeuntem spexi, hoc, quid sit necdum accipio. Tunc Rex, bene, inquit, proficisci, plus tibi aliquid, quam cum sanctis Sacerdotibus, & omnibus nobis ostensum est, inde mutata veste manu secum abstractum docuit

grande pietatis myſterium in altaris Sacramento. Ob hoc & alia do-
mi, ſortique geſta Heroica Græci, Barbarique coluerunt Karolum, ac
timuerunt, tamenſi Francorum potentia Græcis fuerit ſemper ſuſpe-
cta, tanta tamen erat virtutis in eo potentia, quod etiam Barbaros ad
ſe traheret laudatores, ac obſequentes. Quorum omnium magnitudinem
admirata poſteritas, cognomen ſuum MAGNI Karolo indidit, cum Pompeio,
& Conſtantino. Alij arbitrantur robore corporis (cuius iam iode ab adoleſcentia ſua ſpecimen dederat, quando ingentem
Aprum ſolis tranſfixit iuxta Belſiæ Cœnobium inter Tungros, & Traiectum,
coram amita ſua Landrada ibidem Abbatiffa) Magni cognomen metu ſiſſe
aſt verius id tributum eximijſ factis, vt eatenus geſtarum rerum memoria æternum omni æternitati conſecraretur.
Optimo ſanè iure ter maximus Karolus bellicâ fortitudine, ſcientia, & pietate,
qui omnes Galliarum Reges gloria antecelliſſi, ſub quo Francorum
Germanorumque poeſtas in ſummo ſtetit. Rex, inquit, Eginhardus, omnium,
qui ſua atate gentibus dominabantur, & prudentia maximus, & animi magnitudine præſantiſſimus,
nihil in eis, quæ vel ſuſcipienda erant, vel exquenda, aut propter
laborem detrectabat, aut propter periculum abhorrebat: ter magnanimus
Karolus, cuius magnanimitas ac perpetua tum in aduerſis, tum in proſperis
euentis conſtantia, nulla ratione vel vincere poſſit, vt ſic in eo aut laborum
patientiam, aut ſclicitatem potius mirari conueniat; excellentiſſimus
Karolus cuius actus egregij noſtri temporis hominibus vix ſunt imitabiles;
Chriſtianiſſimus Karolus qui Deo Duce & auſpice, ſua progenitorumque
virtute, quod tot gentes deuicerint, atque orthodoxæ ſi lei myſteriis imbuerint,
quod ipſi pietate cæteris Regibus polerent, præſtarent fide Catholica, & pro
deſenſione Eccleſiæ audentius, quam pro ſinibus regni tuendis pugna-
re ſolerent, id nomen Regibus Franchorum peperit; & patre facti ei-
dem Karolo theſauri benedictionum, quas Spiritus Sanctus per manum
Sancti Remigij Francigenarum Apoſtoli (prout eas in ſuo teſtamento ſcripſit,
obſignauit) quæ ſuper caput Clodouæi & omnium Regum, qui pietate pol-
lerent, ſuſcitæ & ſtadit: Verè ter beata tum Francia ſub gubernaculo
ter Maximi & ter Chriſtianiffimi Karoli, benè veritat vniuerſi Monarchæ
qui corda Regum in manu habet, vt

ſcili-

Auentinus.

Car. Bar. to 6.

felicitate partum prænomen conseruet, ne Diui Remigij benedictio elongetur ab ea, & quæ fuit victrix tot nationum, plantatrix fidei, in pace amaritudo eius sit amarissima.

Prælibata de virtutibus: quo ad corpus: fuit non vulgari corporis statura Karolus, etenim cum cuncta in eo magna fuerint & admiranda, neque hoc ornamentum ei defuisse putandum, sed heroicæ proceritatis, qualis in populo sacro Saul rex & vnctus Domini, ab humero & sursum eminens super omnem populum: non autem prodigio & altitudinis ceu Goliath Philistæus, aut portentosus Cyclops, prout nonnulli plus quam Græcanicæ audaciæ fabulatores ac nugatores aliena à fide historica scribentes simplicitati Christianæ imposuerunt: si quis tamen penitus staturam eius indagare velit, metiatur ex vngue leonem, ex osse brachij quod Aquis religiosè assuetur proceritatem regis, prout Pythagoras longitudinem Herculanî corporis è plantæ eius indicio indagauit: Domestici scribæ Karoli Eginharti verba producam: *Fuit (inquit) corpore amplo atque robusto, statura eminenti quæ tamen iustam non excederet, nam septem suorum pedum proceritatem eius constat habuisse figuram: apice capitis rotundo, oculis pregrandibus ac vegetis, naso paululum mediocritatem excedente, canicie pulchra, facie lata, & hilari, unde formæ auctoritas ac dignitas tam stanti quam sedenti plurima inerat, quamquam ceruix obesa ac breuior, venterq; prociçtior videretur, tamen hæc cæterorum membrorum calabat equalitas: incessu firmo, totaque corporis habitudine virili: Voce clara quidem sed quæ minus corporis formæ conueniret; valetudine prospera, præter quod antequam decederet, per quatuor annos crebro febribus corripiebatur, ad extremum vno etiam pede claudicaret.* Caniciei seu capillicii vno verbo duntaxat Eginhardus meminit, attamen aliunde constat reges Franchorum à puero instar Absalonis Cæsariem promississe & nutrire consueuisse capillos, eosque à fronte summa arte discriminatos hinc inde diffluentes in terga reiecisse, quod vt decus regium, Regibus tantum concedebatur, cæteris Franchis attonsis, talem quoque comam verticem Caruli ambiuisse, barbam verò prolixam, & valde squalidam haud pauisse existimauerim, cum Einnaudus exactissimus vitæ eius scriptor, vultusque delineator de ea subiceat, non

Psal. 108.

1. Reg. c. 9.

Plurarchus
Gellius.

prætergressurus secus vel mentum, si qua singulari prouisa promissione notatum fuisset.

Ecce talis, tantusque Imperator, tam splendidum Christiani Imperij sydus occubuit, & occuluit radios in partio auitoque solo ingenti omnium luctu; nemo referre potest quantus planctus fuerit pro eo per vniuersam terram, etiam inter paganos plangebatur quasi pater totius orbis; pater igitur cecidit, sol occidit orbi & vbi Aqueensi, conditus in Basilica, quam tantopere coluit, fouit & complexus est, de cuius sepultura scitè Theganus, *corpus eius aromatizatum est, & in sede aurea sedens positum est in curuatura sepulchri, ense aureo accinctus, Euangelium aureum tenens in manibus, & genibus reclinatis, humeris in cathedra & capite honeste erecto, ligato aurea catena ad diadema, & in diademate signum S. Crucis positum est: Et repleuerunt sepulchrum eius aromatibus, pigmentis & balsamo & musco & thesauris multis in auro, vestitum est corpus eius vestimentis Imperialibus, pera peregrinalis aurea posita est, quam Romam portare solitus erat, Sceptrum autem & scutum aureum, quod Leo Papa consecrauerat, ante eum posita sunt dependentia, & clausum & sigillatum est sepulchrum eius.*

Explicatius reddo Theganum, sub memoratis lapidibus cæteris plus albescentibus locus subterraneus latericij operis fornice tectus, constructus fuerat, in quo sedes collocata, eique insedit Karolus quasi viuens Triumphator, trecentis & vno supra quinquaginta annos, vsque ad ætatem Friderici primi Imp. ad annum M C L X V I. sunt qui credunt hanc ipsam sedem esse, quæ in superiore Basilicæ testitudine etiamnum visitur, ad quam per aliquot marmoreos gradus ascensus fit, & cui ex acta coronatione Rom. Reges insedere assolent, dum ijs fausta imprecando Regibus & Regno applaudentes adgratulantur vniuersi, eoque traductam tempore eleuationis corporis Diui Augusti Karoli, at neutiquam iis suffragari possum, imprimis quod superstitite Karolo hic sedes Regni & coronationis cõstituta sit, vt planum sit ex ipsius sanctione priuilegiaria, dein, quod Sedes coronationis ex secto albo marmore ferro cõpaginata sit; ex Thegano autè cõpertum est, Sedem cui Karolus insedit, auream fuisse, vel cestè in totum auratam, tertio quia Witichindus vetus scriptor libro secundo refert in auspicali die coronationis Otthonis I. eum collocatū in Xysto Basilicæ

Magni Karoli coherēte, in solo itidem cōstructo, ea autem ēpēstate
 corpus Diui Karoli nōdum erat eleuatum, quod ab Otthone III. Im-
 peratore primum fuit reperiū & a Friderico primo primum exaltatū,
 obseruauitq; Dittmarus eius aui historicus inuentū sub Otthone III.
 Karolum in folio regio, quocirca aliud folium regium cui karolus in
 monimēto, aliud cui Imperatores hodie insident die inaugurationis:
 Collo sic sedentis Karoli tres theculæ reliquiarū appensæ erant, vna
 ad instar crucis eximiā portione salutiferæ crucis (de qua vti & de ve-
 stib. impūribilib. Dittmarus disertis verbis mentior ē facit) cōtinebat,
 in altera, quæ catenula aureæ adhaeret, cōseruatur Mariæ Virginis in-
 temerata capilli, in tertia eidē Virgini Matri simillima effigies a Diuo
 Luca Euangelista medico, simul ac pictore egregio, teste Theodoro
 Lectore in initio collectaneorū & post eū Nicephore li 2. c. 43. effigia-
 ta, prout traditione accepimus, haq; tres vel earū vnam in expeditio-
 nes militares secū duxisse Karolum, ac ad pectus gestasse vero nō est
 ab similes; quidē post Deum nullū securius refugium habuit optimus
 Imperator quā ad Beatissimam Virginem, atq; mediatrice ad media-
 tore accedendū censebat, hinc Virginis Deiparæ sacra pignora tanto
 pretio habuit, quā pietatē ad liberos quoq; trāsmisit, etenim Ludouic-
 us Pius eius filius nec ad venationē quidē sine Virginis Matris im-
 agine proficisci solebat: altera manu karolus tutelatus noster in Mau-
 solæo volumen sacrū codicē quatuor Euangelistarū aureis caracte-
 rib. cœruleis mēbranis inscriptū super genu recumbentem tenebat,
 super quo eodē libro romanorum Imperatores sacramento solemni
 in hunc vsq; diem se astringunt Imperio, venerāda protus ac admi-
 randa hæc est antiquitas, præstans Basilicæ huius Cimelium, quod ob
 id Deus in sepulchro trecentis annis & amplius cōseruatum voluit, ac
 rursus lū. ē aspicere, quia ad Euangelici luminis veritatē Magnus ka-
 rolus infidelis verbo pariter cōuerterat & gladio, atq; ob fidē auitam
 toties copias cōtraxerat, aciesq; instruxerat: lamina argentea inaurata
 obductus est liber isto situ corporis Pium Augustum karolum refe-
 rēs, quo in tumulo sedendo conqueuit: in altera manu gestabat Sce-
 trum, diademati vero catenula coniuncta fuit, ne caput defuncti ad
 aliquā partem nutaret vel declinaret, super sepulchralem cameram
 editiore à terræ superficie situ assurgebat tomba ē marmore albo, la-
 pis nimirum oblongus, cui nihil celaturæ sacre, sed insigni lapicida-
 um arte vna ex parte incisus raptus Proserpinæ, quod vnicē demiror,

CRANTZ. me-
tro. lib. 1. c. 10.

n si forte Poetici figmenti inuolucro mytica sublit intell genia,
 quam ego hic proferre uolim, tum quod posteaquam Nortmannica
 gens Karoli Mausolæum euerterat, transuictum ex umbilico Basili-
 cæ sepulchrale id saxum atque muro inclusum, ut non nisi unicum
 quadrangulum promineat, ignoremque cæterorum laterum sche-
 mata, tum quod plerique sentiant celatam hanc antiquitatem raram
 artem præferentem ex manubijs ornando Augusti Cæsaris sepulchro
 oppositam fuisse: Annals Saxonum testantur Karolum sibi ipsi dum
 in uiuis ageret monumentum Graniaquis statuisse, ait Eginhartus in-
 quit contrarium cuius fidei acquiesco, super marmoratione dicto ante
 sacrophago arcus protendebatur quem Thegamus curuaturam in-
 digitat in qua Epigraphe inscripta, ac imago sculptilis ipsius Karoli
 desuper locata.

Fanus Victoriosissimi Karoli conspeximus, iam ab eo deuicti De-
 siderij Langobardorum Regis, qui Romanam Ecclesiam sæpius in-
 festis armis adortus fuerat, uictusque à Karolo precariam vitam egit,
 prosequamur. Memorat Meyerus in annal. reum Flandr. Ann. 774
 Karolum Regem in gratiam Adriani Primi Pont. maximum exerci-
 tum duxisse in Italiam, uictisque Longobardis finem regno illorum
 imposuisse, Desiderium regem cum vxore & liberis captiuum se-
 cum deportasse atque Agilfrido Leodiensium Episcopo Burgund o-
 num Ducis filio (qui in palatio Magni Karoli diu versatus fuerat) cu-
 stodiendum tradidisse: *Tandem* (inquit de Desiderio) *mortuus*
Leodij est & sepultus Aquigrani, quo loco Meyerus silentio pre-
 mit præteritque reuertend. & Nob. D. renerus à Wachtendonck
 Canonicus huius Basilicæ vir serius scrutator antiquitatis & veri in-
 ter cætera complura suggessit mihi à priscis traditum quod ad pedes
 Karoli ita in sepulchrali sede positi ut caput altare respiceret, Deside-
 rius una cum vxore & liberis humatus sit, argumento quoque esse etiam
 nunc saxa tria aduoluta Cenotaphio Karolino sub quibus terræ red-
 diti. Hoc etiam obseruatum fucusque in Principe Ecclesiæ Virginis
 Matris præter Augustos Diuum Karolum, Othonem III. & Deside-
 rium regem neminè vel retroacto vel hoc æuo tumulatum, cætero-
 que sepulchreto ac recubitorio Canonicorum Capella Diui Nicolai
 templo contigua initio sæculi quinti supra mille simum ea qua nunc
 uisitur forma structi deseruit, atque præscripta obseruatio antiquitas
 ad nos profecta semper obtinuit, olim siquidem non in Ecclesijs sed

in Coemiterijs, & pultura donabantur fideles, cautumque erat ne in Ecclesijs mortui cumarentur: Imperatoribus tamen Regibus & principibus datum est cursu temporis vt in tra Ecclesiam sepelirentur, nam & ipsi principio extratempla humari solebant vt probè liquet ex Chrysost. hom. 66. ad pop. Antioch. Niceph. lib. 14. c. 58.

Exp. Atulant vltierus egregia Imperatoris Karoli immò Regia in Christiana religionem verè sanctuatis merita, quin & ordo ipse deposcit, cum vrille canit.

Dicique beatus

Ante obitum nemo supremæque funera debet.

qualiter Canon Sanctorum in se ipse & inter Diuos relatus aggreliantur. Post vastitatem Aquisgranens à Septentrionalibus populis illatam sub Otthonibus Imperatoribus è Saxonum Ducibus languidum erigere caput ac reflorescere cepit: hæc vrbs, post inuentum corpus Magni Karoli: Sigonius de Regno Italiæ ad memoriam posterorum transmisit Otthonem tertium anno millesimo in Germaniam profectum quinto Idus Maii Aquistransegisse: vnde etiam diplomata dedit, atque ossa Karoli Magni, quæ tum populis erant incognita è tenebris eruisse: quæ dilucidè magisque specificè Ditmarus refert de primo aduentu Otthonis in Italiam & reditu in Germaniam: *Reuersus (inquit) Aquisgranum Karoli Caesaris ossa ubi requiescerent cum dubitaret, rupto clam pauimento ubi ea esse putauit, fodere, quousque hæc in solio inuenta regio inest: Crucem auream quæ in collo eius pependit, cum vestimentorum adhuc imputribilium parte sumens cetera cum magna veneratione reposuit:* Hæc Ditmarus. Ex quibus scriptoribus cuius sens sit Otthonem Tertium adinuenisse quidem primum corpus Magni Karoli, verumtamen eodem rursus reposito, non nisi adiacentia corpori extulisse, quorum alia Basilicæ nostræ, cuius erant, reliquit, puta. Codicem Euangeliorum, Ensem, Sacra Lipsana &c. reliqua Nonbergam dicitur transtulisse, Coronam, paludamentum seu pallium Magni Karoli, pomum orbis index, Sceptum &c. quæ ad vsus Coronationis Reg. Rom. in hoc vsque æuam ibidem æstuantur. Post Otthonem seculo vno ac dimidiato interlapso Friderichus primus hoc nomine Imperator gloriosissimus Imperii habenas moderatus est *qui anno MCLXVI. Natali Domini Aquisgrani celebrat, bi quarto Cal. Iannarij cum fre-*

Capit. quibus
ca. nullus ca.
præcipiendū
13. q. 2 ex Cō-
cilio Tribu-
rienti Nann-
netensi &
Vasensi.

Ouid. lib. 3.
Metam.

Lib. 7.

M. S. Basilicæ
huius.

Cōplete tan-
tam CCCLI.

Ex samita
quod modo
holofericum
dicimus.

quentia Pontificum ac Principum magnoque cum tripudio Cleri & populi extulit de Sarcophago ossa Karoli Magni Imperatoris ut sepulchrum quieuerat annis CCCLII. & quadam Regalia xenia in vas aureis & pallijs sericis tam Imperator quam Regina eidem contulerunt Ecclesie addidit decem marcis annuatim, alius m. s. donaria Beatricis Augusta singillatim recenset vas & Corona aurea, casula magna pallium de examita rufa, parsque de ligno Domini. Instantia eiusdem Victoriosissimi Imperatoris Friderichi memorato iam anno solemniter magnus Karolus de licentia Papæ Paschalis & ex consilio vniuersalis Cleri adnitentibus atque adlaborantibus haud segniter Reinoldo Archipræsule Colonienſi, & Alexandro Antistite Leodicenſi, est Canon Sanctorum adscriptus & inter Calices relatus ut scitum sit ex diplomate Aquis Ecclesie typis postmodum euulgato, quod hic Lectori damus:

Vniuersis Christi fidelibus presentes litteras inspecturis Decanus & Capitulum Ecclesie Beate Mariae Virginis gloriosa Urbis Aquensis Leodiensis Diocesis Salutem in Domino, & presentibus fidem indubiam adhibere, ad vestram & cuiuslibet vestrum notitiam deducimus, quod veneranda S. Karoli Magni Imperatoris gloriosissimi Confessoris Domini Patroni & fundatoris Ecclesie nostra Canonizatio sollemnis extitit Anno millesimo centesimo sexagesimo sexto quarto Calen. Ianuarij tempore diuæ memoriae Serenissimi Principis ac Domini Domini Friderici primi Romanorum Imperatoris de licentia felicitis recordationis Domini Papæ Paschalis, & ex consilio vniuersalis Cleri debite & Canonice celebrata, quæ cum alma matre nostra Catholica Romana Ecclesia firmâ sanctamq. tenemus: Ipsum sanctum Karolum tanquam Confessorem verum sanctum nostrum patronum Canonizatum venerantes in terris, qui cum electis Dei proculdubio collocatur in cælis. Harum testimonio litterarum sigill. Ecclesia nostra ad causas sigillata a n. & datarum sub Anno à Natiuitate Domini, & c.

Sub idem xuum sic exaltati & cælestium agminibus inserti Karoli corpus mox decenti loco rursus condi oportuit; aptata igitur arca ac repositoriū per amplum ex argenteis laminis operosè & breuifictū encausticis picturis relucens in quod compago ossium ac cinerū Karoli,

corpus

corpus idem Diui Leopardi Martyris magnæ inter Romanos nobilitatis per Reinaldam Archiepiscopum Coloniensem & Alexandrû Antistitē Leodiensem illata: illud hodieq; aræ Chori incubens spectamus ad cuius latera confidēt in solio Regali Rom. Reges fundatores ac dotatores huius Basilicę argenteis simulachris opere prisco effigiati:

Karolus, Ludouicus, Pius, Lotharius, Zendeboldus, Otto I. II. III. & IV. Henricus I. IV. V. & VI. Fridericus I. & II.

A fronte ac tergo Icones Virginis Matris, & ipsius Karoli Augusti cum his allusionibus metricis, Ad istam:

Virgo manens placâ nobis prece quem genuisti

Stella maria parere quæ sola Deum meruisti.

Ad hunc:

Ecclesia Christi tu lux, tu gemma fuisti

Karole flos Regum, decus orbis, orbita legum.

Per temporis interstitia Reges, Principes, proceres, prout quiuisset rapidiore deuotionis æstu in Karolum propensior fuit reconditorijs aureis, aut argenteis auro imbracteatis, discriminatim membra ipsius venerantes includere: Porro tantus fuit maiorum nostrorum zelus ac pietas in Diuum tutelarem Karolum vt quantumuis Carolus huius nominis IV. Imperator vna cum Antistite Vbiorum promotorialia scripta dederint ad Senatum Ecclesiasticum ac politicum Aquisensem in fauorem Caroli Francorum Regis, pro nanciscenda portione Reliquiarum ipsius Magni Karoli, & in consimilem sensum anno salutis MCCCXCIV. Ciuitas Ratisbonensis, annoque gratiæ MCCCXLII. Serenissimus Fredericus III. Imperator, ac Theodorus Archipræsul Colonienfis, nisi quicquam tamen impetrârunt.

Aduersus præallegata à fluctuante animo nonnulla obtendi vrgerique possent: Primum quamobrem Ecclesia quarto Kalendas Ianuarij non recolat potius per anniuersaria sacra eleuationis, translationis ac inter Diuos relationis memoriam' quàm sexto Kalendas Augusti. Ad quod plerique renuntiant fuisse olim diem quartum Kalendarum Ianuarij dicatum ac celebrem Karolo, sed postquam Diuus Thomas Cantuar. præsul pignore sanguinis sui Christum testatus est qui eodem die post euolutum quinquennium anno salutis MCLXXI. gloriofo martyrio occubuit, translata memoria exaltationis Karoli ad diem sextum Kalendarum Augusti,

cessisse nouo martyri antiquum Imperatorem & Confessorem: alius vero similis videtur vltimam repositionem corporis Karoli in splendidum conditorium ac liphanothecam factam mense quintili.

Alterum Paschalem Tertium illegitimè in Pontificatu sedisse contra Alexandrum Tertium: ita est, atque ob eam causam nomen karoli aut non est illatum in Ecclesiæ Romanæ Martyrologium, aut inde expunctum; verum quod non reperiantur legitimi Pontifices Canonizationem aboleuisse aut impugnasse, res ita tacita permissio- ne & tolerantia perseuerat vt videlicet in propria Ecclesia Capella sua Aquisgrani vbi sepultus fuit coletetur; hoc modo præcipui Canonum Interpretes Card. Ostiensis & Ioan. And. in ca. i. de reliq. & vener. Sanct. declararunt. Cæteroqui decursu temporis propagatus est eius cultus in alias Ecclesias Belgii, Germaniæ atque Franciæ propter erectas dioceses, templa, aliaque præstita beneficia, in quibus karolus sanctitatis titulo celebratur, id quod tempore Ostiensis & Ioan. Andreæ nondum fiebat.

Canonizationis karoli solemnitis ita ex voto actis senatus consulto cusa moneta hac signatura S C S Karolus Mag. Imperator; & alia SES karolus Mag. Imperator vti in præcis nummis etiam nunc videre est. Inscriptus fuit pariter sub id tempus Martyrologio Basili- cæ Auenensis hac forma verborum quam Molanus hinc deprompsit.

Quinto Kalendas Februarij Aquisgrani Basilica natale S. Karoli Confessoris Primi de stirpe Francorum ordinatione diuina Romano- rum Imperatoris Augusti qui ab incunte ætate sua saculi pompam de- spiciens imperialis potentie gladio, & sancta prædicationis verbo, viteque salutaris exemplo conuertit Gasconiam & Hispaniam at- que Galiciam, in ea namque corpus Beati Iacobi Apostoli nefandis idololatriæ ritibus oppressum hodierno honore restituit, cui templum fundauit, in quo Canonicos disposuit & Episcopum ordinauit; con- uertit quoque ad Dominum Frisiam, Alemanniam atque triplici tro- phæo Saxoniam; edificauit quoque proprijs sumptibus ad laudem & honorem Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis XXVII. Ecclesias quarum excellentiæ typum obtinet Auenensis Ecclesia suffragijs presentibus gloriosa. Hucusque Martyrologium. In additionibus ad Vsuardi Martyrologiū apponitur, fide studiosissime ampliata, statu Ecclesiæ

religiosè

religiosè ordinato, Regno etiam suo dilatato ac pacificato, anno Domini 814. ætatis suæ septuagesimo, Imperij vero decimo quarto quieuit in pace, & pro magnitudine fidei ac operum cognominatus est magnus. Ludouicus XI. Francorum rex tantus fuit Karolinæ virtutis venerator ac sanctitatis Zelator vt graui pœna seuerè districtèque Parisiensibus indigenis interminatus sit, qui festam lucem obitus Karoli Mag. Imp. solennem agere detrectarent, mittens eo fine feciales per compita platearum denuntiaturum ne quisquam eo die religioni sacro seruii operæ vacaret.

Dictum duos esse dies festos faustosque summæ ædi & vrbi Incolis & accolis in Diui tutelaris honorem: Alterum mortis qui & natalis, Alterum exaltationis & cœlestium agminum Choris insertionis, ijs igitur se vel maxime prodit pietas Cleri populariumque in Karolum, & religiosa obseruantia erga priscam Basilicam: Cœtus religiosorum compars in odeio Augustissimæ domus & qui de primario Magistratu, ibi in sacro iubilo precibus, gratiarum actionibus, hymnis & canticis spiritalibus festiuè peragunt has memorias, idem obtinet in statuiis ferijs quæ anniuersaria gratulatione Augustissimo Christi corpori obiuntur, quippe vniuersus Vrbs Clerus ac multitudo plebis confluit cateruatim ad Karolinam sacram ædem, auditisque diuinis, ciuici arte fibrefacta Karoli Magni miræ magnitudinis statuam dextra sceptrum, læua Ecclesiam gestantis anteferunt, è sacro Clero duo caput Diui Augusti tutelaris Imperatoris in liligero deportatum conditorio in vestibulo Basilicæ duobus ex Scabinali Collegio custodiendum ac deferendum consignant, duo item eiusdem Iudicij Collegæ secularium Karoli exuiatium insignia, alter cornu prægrande eburneum, cuius appendicio funi iteratò verba, *Dei etn infixa*; alter gladiolum auro gemmisque redimitum, in capulo cute serpentis, in Vagina vnicornu parte non modica contra toxica quæuis conspicuum circumgestant; alia etiam Diuorum ipsa eadem re igatione veneranda ac conspicanda circumferuntur: per hæc verò latitæ publicæ signa vniuersi vno ore profitentur conclamantque Karolo Parenti patriæ fundatori primo & optimo se debere Patriam ac patriæ Priuilegia.

Imperio præfuit XII. annos vnum mensem & dies IV. Robertus Gaguinus.

*PRINCEPS ARÆ MARI-
 riani Templi, prodigia ac Thaumata fide per=
 scripta, longæuitas structuræ Karolinæ,
 odæi Choriue conditus ea
 recentior.*

Caput sextum.

QUÆ enuntiatur Eusebius li. 10. ca. 4. aram scilicet primariam in antiquis Basilicis in medio sanctuarii sitam fuisse, vndique circum circa cancellatione septam vt à plebe & multitudine eò non posset accedi; & Euagrius lib. 2. ca. 3. structuram Basilicæ sanctæ Euphemie in qua Synodus Chalcodonensis ante cancellos sacri altaris celebrata est graphicè delineans *ad cuius (inquit) latus versus Aquilonem est alterum adificium quod spectat ad Solis ortum ipsum ad formam testudinis columnis valde artificiose fabricatis & paulo post, intra testud. nē ad orientem & sacrarium decore constructum in quo sanctissima Martyris reliquie in capsula bene longa reposita, &c.* de hac sacrosancta Ecclesia itidem verificantur, Princeps quippe aræ in meditullio sanctuarii locata cancellis in orbem tornatis circumdatur, operosa testudine columnis sustentata tegitur, cui super incumbit arca conditorumque oblongum ex cælato auro argenteoque veruſto opere scienter elaboratum Saluatorem ac b. ſſenos Apostolos per argenteas iconas, cate roq. in vitæ Christi quæ nostra instructio est mysteria cælatura representans ac in hoc recondita Sacra lipsana quæ statis septenniis fidelibus propalari commonstrari veneranda consueuere, quod fere tum ac repositorium pridem vi necessitatis premente aut deuotione postulante ad infausta auertenda seu prospera comprecanda à clero per publicas supplicationes circumferebatur prout olim arca fœderis ad cuius portationem mirabilia operatus est Dominus, ac in

orien-

orient. li Ecclesia Constantinopoli incidente siccitate sex mensium
sacrum mantile scriptum ad Abagarum Christi epistolā, sacras cuna-
rum fascias, circumgestas, itemque sub Heraclio Persis grauissima
obsidione Constantinopolim prementibus, sub Leone Itauro Sara-
cenis eandem urbem obsidentibus Christi ac Deiparę diuinas imagi-
nes viuifica ligna & venerandam Dei Parentis vestem itidem circum-
laram enia legimus in Græcorum triodios; neq; immerito locum no-
bilissimum sacralipsana in Auenensi Basilica sibi vendicant, cum &
apud Hebræorum gentem consimilibus horum figuris dignū con-
ditorium actabernaculum factum, digniorque sedes tributa; in aca-
fæderis Manna reſeruabatur in vrnea aurea, ibidem tabulę decalogi,
verba legis à Moyle scripta, virga Aaron quę fronduerat reposita, in-
tulisse autem Sacerdotes Arcam fœderis Domini in locum suum in
oraculum templi in Sanctum Sanctorum subter alas Cherubim cla-
rum fit ex 3. Reg 8.

Speciata libertate & singularis prærogatiuę præsidio memorata
maior ara munitur, siquidem præter vbiorum Archymistam & Ebu-
ronum Præfulem grandæuioreſque septem Presbyteros quos Cardi-
nales Canonicos vocant, ac Vicariam regis Roman. operam ad im-
plentes in ea Diuina facere fas nulli, his vero senioribus veluti Cardi-
nalibus consequenter indumentis calatibus è cocco, & purpura in-
signibus videlicet honoris indultum est deinceps amicitii in argu-
mentum & notam præminentię, videre est hodieque si hemata tam
in aulaeis acu picta quam in fenestris colore vſta in quibus exprimun-
tur purpurato habitu Canonici, diploma de septem Cardinalibus
Diaconis & Presbyteris hic tibi damus.

*Gregorius Episcopus Seruus Seruorum Dei dilectissimo filio Ottho-
ni Romanorum Imperatori Augusto. Aequum igitur & dignum iu-
dicemus Imperiali honorem regiminis potestatem Apostolica autho-
ritate paterna firmari & de omni bona voluntate & beneficijs cun-
ctis ab Imperatoria potestate sacra cui loco concessis digna Deo gratias
dare, atque ideo quia postulat à nobis qualiter locum & Ecclesiam
Aquisgrani palatio bonus ex vestra deuotione inchoatum principijs,
nostra Apostolica munificentiā confirmaremus auctoritate, Et vt es-
iam bene inchoata principia, eo meliore fine vterentur supradicta Ec-
clesia concedimus Clericorum congregationem Catholicorum subli-*

1. Reg 4 & 6.
2. Reg 6.
Curopalates
Mandilium
Glyc in Imp.
Mich Paphl.
Cedrenus.

Exod. 16. v. 16.
Deut. 10. v. 1.
Deut. 11. v. 26.
ad Heb. 9. 4.

miser & vt regulariter viuant commendamus. Insuper etiam statuimus ac per nostri precepti paginam & inconuulsum decreuimus in suis dicta Ecclesia septem Cardinales Diaconos, & Presbyteros Cardinales septem huic Ecclesia in eorum ministerio deservire, ea videlicet ratione vt nullius dignitatis persona super sacrum altare Dei Genitricis Maria ibidem constitutum Missam celebret prater predictos septem Cardinales Presbyteros & Archiepiscopus huius loci & Episcopus Leodiensis qui Diœcesi præsidet, & hoc sub anathemate firmiter corroboramus, &c. Datum 907. mense Februarij, Indiçli-
one decima, sexto Idus Februarij per manum Ioannis Episcopi Ecclesie sancta Albanensis & Bibliothecarij sancta Sedis Apostolica, Anno Pontificatus Gregorij Quinzi Papa primo regni tertii Ottonis Imperatoris.

Insignem prærogatiuam huius & paucarum Ecclesiarum hoc indultum prodit quo his quatuor & decem de senatu Ecclesiastico inter cæteros magis eminere datum est; Ludouicus pius Imperator sacrorum custos anxio ne Antistes sacerdosve aut initiatus sacris, serico, purpura, cocco, Baltheo auro operosè bullato, gemmato cultro vteretur, præterquam in sacrorum ministerio, verum huic decreto, quoad aliquas Ecclesias ad quas speciali deuotione fuerunt inclinati nonnulli insequentes Apostolici, Imperatores aut Reges abrogarunt & purpuratos grandæuios prodire permiserunt, eisdemq; celebrioribus festiuis diebus solemnî ritu rem diuinam facere, hinc illud in c. Ministerium de officio Archipresbyteri: diligenti cura prouideat ministerium Sacerdotum Cardinalium. Paschalis II. anno 1102. conforme priuilegium Compostellanæ Ecclesiæ attribuit, in qua tametsi plures Canonici sex tamen septemve Cardinales vocantur qui sacrificium faciunt solemnî ritu in altari maximo sub quo corpus D. Iacobi Apostoli requiescit, vt testatur Mariana libr. 10. de rebus Hispaniæ c. 6. & olim in Ecclesia rauennate & in Aquileiensi quoq; Mediolanensi Beneuentana & Pisana teste Anastasio Germanio lib. 3. de sacrorum immunit. c. 6. Canonici Cardinales vocabantur, tanquam Canonici Ecclesiarum principalium vel tanquam reliquis eiusdem Ecclesiæ Canonicis digniores: quorum vel purpura vel Tiara Episcopalis insignia erant, quibus à reliquis Canonicis discernebantur:

Metro-

Metropolitanz etiam Maguntinz Innocentius P.M. an. 1240. simile quid indulsit vt Præpositus Decanus Cantorque Mitra in sacris vrentur.

Ara hæc prisca Deiparz Virginis vt in ea recolenda perstem in multa est veneratione ac semper fuit ad hanc Vngari, Bohemi, Francigenæ Sclauones & alij de longinquo cateruatim accurrunt diuinisque adstant, Dei matrem humani generis aduocatam ad quam vti Cynosuram feruntur Christi fideles religiosè salutant, vota quæ voce nuncuparunt opere persoluunt, est eius hic veneranda species ac simulachrum ad quod vt tepe scens in Christianorum animis fides incalescat supernaturalem opem humanas transcendendentem vires Deus optimus haud infrequenter præsentissimam commonstrat, inde eorum qui vel opatum valetudinis ac salutis beneficium assequuti seu discrimine vitæ fortunarumue elapsi appensa grati animi indicia, icunculæ fulcra, catenæ, claustra, compedes; quamobrem autem Numen istud præstantissimæ mentis quod vbiq; est, idem est, æque vniformiterque potens, non vniuerso in loco sed hoc vel isto ad Diuiparz iconas mirabilia operetur, (latrent quârunt velint canes ad lunam, variis sectis impliciti ad Christi matrem Virginem) si perconteris? quæro itidem ego, cur iussu Prophetæ Elisæi Deus Naaman Syrum septies aqua Iordanis sese abluentem à lepra emundari voluit? nunquid per alias Iudeæ vndas idipsum facillate poterat? aur per Abana & Pharphar fluuios Damasci sanitatem restituere valebat? cur teste D. Ioanne vniuersitatis Patrens qui vbique sanare poterat per aquam piscinæ Hierosolymitanæ quam probaticam nuncuparunt quinque porticus habentis simulac indies singulos per Angelum semel turbata esset quous morbos tamer si incurabiles & inueteratos curauit, sic tamen vt huius salutis non simul omnes sed quotidie vnus dumtaxat qui prius post motum aquæ in illam præ aliis descendisset particeps efficiebatur potius quam per alias? quorsum in veteri lege author naturæ per Virgam Aaron miranda operatus est & non per quæuis promiscua ligna? quamobrem ex hac petra & non ista percussa aquas scaturire voluit? altum ac inscrutabile beneplacitum Dei, quis timabitur illud? Dei sapientia est ludens in orbe terrarum? Dei imperaestigabilis voluntas est, quæ nullis terminis circumscribitur quis consiliarius eius fuit aut esse præ-

4. Reg. 5.

Ioan. 5.

Pron 8.

Aug. Epi. 137.
ad Clerum
& populum
Hipp.

luminis? Sic D. Augustinus idiplum animo obuoluens, *ubique quidem Deus est & nullo continetur, vel includitur loco, qui condidit omnia, & eum à veris adoratoribus in spiritu & veritate oportet adorari ut in occulto exaudiens, in occulto etiam iustificet & coronet, verum tamen ad ista quæ hominibus vñsibiliter nota sunt quis potest eius consilium perferutari quare in alijs locis hæc miracula fiant in alijs non fiant? multis enim notissima est, sanctitas loci ubi beati Felici No lensis corpus conditum est, quo volui ut pergerent quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quicquid in eorum aliquo diuinitus fuerit propalatum, nam & nos nouimus Med. olani apud memoriam SS. ubi mirabiliter & terribiliter demones conſpiciuntur, furem quendam qui ad eum locum venerat ut falsum iurando dec peret, compulsum fuisse confiteri furtum, & quod abstulerat reddere; Hæc D. Augustinus: quibus addo Christum in natalitio suo solo ob impietatem ac incredulitatem gentis nulla aut rarissima edidisse signa, eodem ex capite forsan vno loco firma incusſaque fide supplicantibus prodigiose opitulatur, potius quam alio, ac veluti Virga Aaronica ob miranda opera digiti Dei præſentis indicia in eadem perpetrata aljs nemorum campeſtribusque lignis magis culta, sic earum cones quas coruscare vult mens Diuina radijs splendoris sui, maioris par est ut sint venerationis, vnus atque alterius reginæ cæli hic patrocina in extremis implorantis qui supernum beneficentiæ succursum perſenſerunt produco exemplum: Anno salutis MCCCXLVII. ipsa memoriz Virginis in cœlestia assumptæ confident in Aquis in taberna populates poculis ac genio indulgentes liberalius ac uti alterum ex altero profluere affolitum ad iurgia & ferri acies stringendas ventum, Caupo ad compositionis media strenue adlaborat; sic punctum illi in medicabile vulnus inflatum vnde & animam egit, cædis reo mox iniecta vincula, ac comminuta prius brachiorum tibiærumque compage viuo in rotam acto occurrit consideratio salutaris superesse nihil quam supernam opem in preces se dat, votum nuncupat Diuam Virginem aquis cultam implorat, illa ilico voto adfuit vsque eo ut diuultis funibus descenderit pœnitens stipitem ac repens ad portas Aquensis vrbis medicam manum efflagitat ac nanciscitur: ast regno Aquensi proscriptus est.*

Quarto

Quarto decimo Kalendas Maias Anno 1473. alius in Municipio Porcetano ob furta & rapinas in furcam adiudicatus votum misit, post horæ quadrantem Diuina plane prouidentia intercessionem factam pro appenso vt gratiam sepulture consequeretur, in quod dum subscibit Iudex ac iam exanime vt æstimabatur corpus terræ committendum foret, spiritus redijt, sensimque motus: sanctimoniales Porceti languidum ad se receptum eoque fouerunt vitali succo vt valetudine firmatus in spem vniuersos erexerit vitæ integrioris præsertim quod persentisceret gratiam ac salutem sibi impartitam superuè per Deiparæ suppetias, verum quod Philosophus vsurpat habi um alteram naturam, in hoc mortali liquido proditum, dum enim feroce ingenio ac nefanda voluntate furtorum indomitam libidinem Traiecti ad Mosam repetit ibidem capitis luit supplicium: Non adeo pridem ex vico **Wilsch** neruis contractus dum Diuam Tutelarem Aquigrani altis æstuantibusque suspiriis salutauit solutione nervorum consequuta sanus fulcræ aræ consecrat nullo indigus adminiculo: eorum qui aperto linguæ conuitio denteque maledico B. Virginem Aquis cultam lacerarunt & mox meritas pœnas iusto Dei iudicio à gloria virtutis eius dederunt: itemque eorum quorum posteaquam rebus humanis exempti spiritus apparuere & suffragia sacrificiaque deprecati sunt eo quod in viuis facultates terrenas iniquo iure possidissent non pauca sunt exempla haud pridem à me visa.

Vitæ Diui Bernardi etiam memoratu dignissima prodigia inferuntur: Aquigrani Sede regia dum in illa famosissima toto terrarum orbe Capella Vir Beatus Missarum solemnia celebraret claudo Homini gressum & cæcis quatuor visum sub manu eiusdem serui sui rex Regum & Dominus Dominantium potenti virtute restituit.

Lib. 1. vitæ.
D. Ber. c. 4.

Porrò Miraculorum Graniaquis perpetratorum ad reliquias Illustribus fidei Athleratum, Marcellini Presbyri & Petri exorcistæ meminisse Einhardus seu Eginhardus qui fuerat à secretis Magno Karolo & postea eiusdem Cancellarius, demū posito Cancellarii officio Abbas S. Baonis Gandauī effectus est ac inter Ludouici pii Imperatoris optimates summa gloria exaltatus scribens quatuor libros de inuentione euectione sine translatione atque miraculis SS. Martyrum Marcellini & Petri: passi sunt Anno Christi cccii. Marcelli Papæ

sexto sub Diocletiano & Maximiano anno Imperij eorum nono &
 decimo sub Sereno Vicario, in quorum Honore in Constantinus Im-
 perator erexit Basilicam via Lauicana munerib. ac prouentibus eam
 locupletans, Damasus autem Apostolicæ Sedis factus Antistes sepul-
 chri eorundem limina nobili decorauit Epitaphio Corpora marty-
 rum Anno DCCCXXVI. sub Gregorio IV. Romano Pontifice
 Romæ ex Basilica Sancti Tiburtii ubi per quingentos & amplius an-
 nos in eodem sepulchro conqueuerant furtim sublata sunt, sequen-
 ti vero anno Aquisgranum & inde in Gallias petlata immensis co-
 ruscuere miraculis qualia primordio nascantis Ecclesiæ cōrigerunt,
 quæ ita literarum monumentis consignat. *Completis post sanctam
 Pascha octo vel eo amplius diebus cum Rex (Ludonicus) venandi
 gratia de Palatio (Aquisgrani) fuisset egressus Hilduinus secun-
 dum quod inter nos conuenerat memoratis Reliquiis de oratorio suo
 ubi seruabantur sublatis atque Basilica sancta Dei Genitricis illatis,
 altarique superpositis me ut eas inspicerem fecit acciri, tum capsam in
 qua Reliquia continebantur aperiens ostendit mihi ut viderem quid
 esset, quod & ille redderet & ego reciperem exinde sublatam de altari
 eandem capsam manibus meis imposuit, dataque oratione compescen-
 ti, Præcentoris etiam officio sanctus Antiphonam laudi Martyrum
 conuenientem Clericis ad psallendum paratis imposuit, nosque cum
 illo inastimabili thesauro recedentes vsque ad ostium Basilica conci-
 nendo profectus est, processimus inde paulatim cum crucibus & cercis
 laudantes Domini misericordiam vsque ad oratorium, quod erat in
 domo nostra vili opere constructum, eique (quia aliud non habeba-
 ur) illas sacras Reliquias intulimus, in illa vero processione nost-
 a, quam de Basilica vsque ad oratorium nostrum nos fecisse dixi, quid miraculi
 acciderit censeo non esse tacendum: Egredientibus enim nobis de Ec-
 clesia laudemque Domino Deo nostro excelsa voce canentibus tanta
 vni suauissimi odoris camp-rtem vici Aquensis quæ ab Ecclesia ad Oc-
 cidentem respicit, totam impleuit, ut illa fragrantia pene omnes eius-
 dem partis habitatores, itemque vniuersi qui pro quibuslibet causis
 atque negotiis eadem in parte fuerant constituti ita diuinitus com-*

mouerentur ut omnis quæ in manibus habebantur operibus cunctis cursu rapidissimo primo ad Ecclesiam, deinde quasi per vestigium ad oratorium nostrum in quod illas Reliquias illatas esse audierant summopere festinarent. Fit immodicus intra septa nostra exultantis simul atque admirantis populi concursus, & cum magna pars eorum, qui confluxerunt id quod agebatur quid esset ignoraret gaudio tamen & exultatione repleti Dei omnipotentis misericordiam collaudabant.

Postquam fama crebrescente diuulgatum est Reliquias S. Marcellini Martyris in eum locum esse delatas: non solum de eodem vico Aquensi & vicinis etiam adiacentibus villis verum etiam de longinquioribus locis ac pagis adeo frequens & immanis multitudo congregata est, ut nobis ad officium in eodem oratorio celebrandum præter vespertinas horas atque Nocturnas hand facilius pateret introitus. Adducebantur undique debiles & variis affectu languoribus circa oratorii parietes à propinquis atque amicis collocabantur: videres ibi pene omnium infirmorum genera, per virtutem Christi Domini & per meritum beatissimi Martyris in omni sexu & ætate curari. Cæcis visus, claudenssus, surdis auditus, mutis sermo redditur, paralytici citim & qui totius corporis viribus destituti alienis manibus apportati sunt similes recepta propriis pedibus ad sua reuertebantur.

Hac ubi ad regias aures relatione Hilduini prolata sunt, statuit primo ut ad palatium regressus, oratorium nostrum in quo hæc fiebant Martyrem venerabundus accederet: Sed ne id faceret, eodem Hilduinus suggerente, prohibitus ad maiorem Basilicam Reliquias deferri præcepit, ibique delatas simili supplicatione veneratus est, celebratisque missarum solemnibus obtulit Beatis Martyribus Marcellino & Pet. o quoddam Prædolum, situm iuxta fluvium Aram vocabulo, Iudouestorff habens mansos quindecim & vinearum arripentes nouem.

Obtulit & Regina cingulum suum ex auro & gemmis factum pensans libras tres, quibus expletis relata sunt Reliquie ad locum

suum in oratorium videlicet nostrum, fueruntque ibi diebus quadraginta vel amplius, usque dum Imperator palatio egrediens venandi causa solemniter sylvas peteret.

Quo facto & nos comparatis quæ ad processionem nostram necessaria videbantur, cum iisdem Reliquijs de vico Aquisensi promouimus, in ipso autem nostræ egressionis articulo cum Missarum sollemnia celebrarentur, anus quadam in palatio notissima annorum circiter octoginta neruorum contractione laborans in conspectu nostro curata est, quæ ut ipsa narrante didicimus, per quinquaginta annos hoc morbo detenta more quadrupedum genibus manibusque nitendo, officium ambulandi reptando impluerat. Inde iter ingressi suffragantibus sanctorum meritis sexto demum die Mulinsheimium vicum in quo sacros beatorum Martyrum cineres ad Comitatum profecturi diuissimus, Domino adiuuante, peruenimus, in quo itinere quantum gaudij, quantumque lætitiæ de illarum aduentu Reliquiarum populus in eadem via consistentibus accesserit, neque mihi silendum est, nec tamen ita ut fuit, plene dici atque enuntiari potest. Dicendum tamen est, ne res ad Dei laudem maxime pertinens quasi per desidiam silentio suppressa videatur. At primum gestit animus id referre, quod palatio egressi in multorum præsentia nos viasse reminiscuntur.

Wurmius dicitur fluuiolus duobus fere passuum millibus ab Aquisensi palatio distantem habens pontem; ad quem venientes propter multitudinem quæ nos consueque prosequeretur, iamque redire volebat, ut orandi locum haberet, parumper constitimus, ibi quidam de orantibus ad Reliquias cum alio accedens, sociumque respiciens: propter amorem inquit & honorem huius Sancti, ære alieno propter quod te mihi obnoxium esse non ignoras, absoluo. Debebat ei (ut ipse fatebatur) dimidiam argenti libram. Item alter socium suum manu comprehensum, ad Reliquias trahens, patrem ait, occidisti ac proinde inimici eramus adinuicem, nunc autem propter amorem & honorem Dei & huius sancti, deposita similitate fœdus tecum iungere atque

inire

inire volo, ut ab hinc in futurum perpetua inter nos amicitia permaneat. Sitque hic Sanctus conducta inuicem charitatis testis, & ultor in eum, qui hanc pacem prior irrumpere tentauerit.

Hæc & alia plurima miracula toto translationis & repositionis tempore Einhardus & Georgius venetus literarum monumentis posteris consecrarunt, quæ tanta sunt ut mensuram excedere videntur Diuinæ bonitatis, sed reuera qui omnia in numero, pondere & mensura disponit, præuidit Germaniæ labes & hæreses & ideo ut minus excusationis haberent de peccato, mensuram bonam, confirmatam, coagitatam & supereffluentem miraculorum intulit in sinum Germanicarum Ecclesiarum, nunc tam signorum quam verbi Diuini eiusdemque Germani ac genuini sensus famem patiuntur molestissimam, apud Indorum vero gentem fidei plantas ut radices agant consistantque contra quosuis tempestatum turbines aduersitatisque flabra irrigat gratia mirandorum Diuinæ clementia.

Subsisto in supernaturalibus operibus ac quæ ab alijs consignata potissimum protuli; nunc ubi primitus sacratior senatus leuans puras manus obsecrationes postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro Regibus & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, fecerit, Psalmodiasque statim horis supremo rerum arbitro decantant dispiciendum: Ab incunabulis templi post decessum Augusti Karoli Clerus in medio Ecclesiæ laudauit te qui in sancto habitas laus Israel, siquidem in vmbelico ac corde rotundæ Basilicæ circa Mauolzum Karoli sedilia erant deferuentia viginti regularibus Clericis Familiæ institutique D. Augustini qui diu noctuque loquebantur sibiipsis in Psalmis & Hymnis ac canticis canticis spiritualibus cantantes & psallentes in cordibus suis Domino gratias agentes semper pro omnibus in nomine Domini nostri Iesu Christi Deo & Patri, propitia prece Deum pro anima fato functi Karoli placare satagentes; atque eadem tempestate ad quasuis mundi plagas promiscue posuit, prout in Ecclesia quam apud Eliam Constantinus Imperator cum Matre Helena super sepulchrum Domini miræ magnitudinis in rotunditate construxit atque itemque in urbem arce Roma in templo Pantheon nuncupato à Beato Bonifacio P. S. in honorem omnium Diuorum sacro constitutæ erant; quod ea de causa præfatos fecisse reor, quia non est

1. ad Tim. 2.

Psalm. 22.

ad Ephes. 5.

Psal. 144.

Tertull.in
Apolog. c. 16.
Iust. n. lib. qu.
q. 1. 8. Orig.
ho. 5. in Nū.
Zach. 6.
Psal. 109.

ad Hebr. 12.

locus ubi non sit Deus & prope est Dominus inuocantibus eum atque in omni loco benedicere potest anima Dominum: verum post Nortmannicam cladem cum Otthones Saxones Imperio potiti animum adiecissent ad refarciendam stragem à septentrionali illo hoste illatam, cum primisque Tertius Otto adauētis prouentibus numerosiorem Coronam Ecclesiasticorum reddidisset Sedilia translocari, ac spatiosius odeium excitari conueniens fuit, cuius schema euidentis sit ex numismatibus æuo Alberti Austrij. Rom. Regis procius, ac sub idem tempus aras omnes ad orientem vergere congruo & salubri primorum Christianorum more ab Apostolis tradito institutum eo quod oriens fons velut quidam luminis habeatur prout occidens est hieroglyphicum tenebrarum, & sicut ab oriente lucis aduentum suscipimus corporeæ sic in orationibus illuminari super nos vultum illius de poscimus, de quo scriptum; *Ecce vir oriens nomen eius*, Cumque Christus summus Sacerdos secundum ordinem Melchisedech auerso vultu ab Hierusalem Crucifixus credatur respiciens in occidentem, vt aspiceremus in authorem fidei & consummatorem Iesum; recogitaremusque eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem: qui verò hodie visitur chiorus præcellus ac multa luce collustratus varijs pilis assurgens qui extrorsum Christi Diuorumque simulachris saxeis in orbem condecoratus & interius suo splendore cum quouis alio certare audet, demum anno Diuini natalis MCCCXIII. structus est & per temporis interstitia vti fieri assolet cætera iuncta hoc est.

Eucharistiæ thalamus: *ναρσος* ad quod cum legere sit synopticas rationes orthodoxæ fidei iugiter ruminandas & tenacissimè memoriæ figendas neque hic præteritundas censui.

Iesum Christum:

verum Deum & hominem in SS. altaris esse Sacramento.

Omnis ratio est in virtute Dei: omnis scientia in fide.

Quod possit esse à Dei potentia est: quod sit ab eius voluntate.

Quod scimus esse, habemus ab Ecclesia quæ non errat, & à S.

Scriptura quæ non fallit.

Quod non capimus ab intellectu est infirmitate.

Quod non credimus à patre mendacij qui non stetit in veritate.

Authore R. P. D. Cornelio Musso Episcopo Briton.

Iunctæ:

Iunctæ itidem tubæ Euang. licæ Apostoli verbi Dei præcones quorum Iconas & cultum in Ecclesiis nouæ legis consimili duodenatio numero boues in Augusta æde sacra Salomonis figuratim expressere: non nescij erant Salomon & Moyses præcepti Diuini: *Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruiēs, & Non facies tibi omnem similitudinem eo quæ in celo vel in terra vel in aquis sub terra sunt,* & tamen ille secundum sapientiam diuinitus sibi attributam picturis & sculpturis non tantum animalium sed etiam arborum & herbarum pene omne opus templi distinxit, & Cherubim similitudinem super Arcam & propitiatorium statuit, iste secundum Diuinam iussione[m] contrinam varietatem & indumentum sacerdotale diuersis ornauit figuris, in quo factò cum non deliquerint rectè cum ipsis Magnus Karolus picturis M. sici operis cuius ante meminimus circumuectus: Basilicam; rectè O to tertius Imp: dum quodam tempore mansionem in Aquensi palatio veluti in Regia sede ac reipublicæ domicilio accepisset, aduersissetque eiusdem loci capellæ sufficientibus necdum decorat. in picturis, Zelo decoris domus Dei exciuit venerabilem virum Ioannem natione & lingua Italum artis picturæ quam scientissimum ab Italia acceperat & vt doctas manus huic negotio applicaret imperauit, paruit is & singulare artificium. Aquis expressit licet vetustate temporis vt res cæteræ interierit; quis autem Imperator eundem à patriæ sustulerit gremio breui in ead. pictura declarauit verticulo..

*Dent. 6.
Exod. 20.
Exod. 26..
3. Reg. 6..*

A patriæ nido rapuit me Tertius Otto.

Alter etiam verus ibidem appositus huius artificis pandebat titulum

Claret Aquis, sane tua qua valeat manus artes.

In cuius operis remunerationem idem Otto Ioannem in Italia Episcopali donauit honore, at impeditus à Duce Prouinciæ sub qua Episcopalis sita cathedra qui malebat hunc virum moribus & pietate spectabilem filia suæ coniugio extollere, quam præsulatus; recedit ab Italia castitatis amore & impulsu & rursus reddidit se regali presentia, qui tandem Leodj sub antistite Baldrico viant vniuersæ carnis ingressus sepultus est in Ecclesia S. Iacobi iuxta altare D. Lamberti martyris vbi in exarato illi epitaphio etiam de exquisito opere Aquis picto hi versus..

*Qua probat arte manum, dat Aquil, dat cernere planum
Picta domus Karoli, rara sub axe poli, &c.*

Rectè dixit ante Karolus & Otto Imperatores eorumq; posterì & Maiores sen-ère erigentes iconas & Diuorum simula hrat. utinantes æqua balance subnexum pronuntiatum: Non adorabis neque coles ea, hoc est, non in hiberi per se imagines vel similitudines, sed ne illis latræ cultus exhibeatur, desudent quantum ad lobuerit aduersarij autæ fidei, quibus animas vitare & adultero Dæmoni mancipare nihil est nisi risus & iocus vt e mentito veritatis fūco simplicibus instillent, orthodoxos lapidi lignoque diuinos dare honores: scitissimè Sapiens de serpente æneo, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ; qui enim conuersus est, non per hoc quod videbat, sanabatur sed per te omnium saluatorem; eundem respectum in imaginibus Ecclesia quærît, solo Dulæ cultu eas venerans, nec enim quia populus Israel in deserto vel Ieroboam rex vitulorum fabricatione Deum offēderant, idem serpens æreus iussu Domini à Moysè factus despectui erat, sed tum demum ab Ezechia rege Iuda confectus, cum supersticiosa religione coli cæptus.

In centro & corde odei sub pensili Augustissimæ Templi & vrbis Aduocatæ Diuiparæ non ineligante sculptili conspicis è nigricante marmore, præ grande monumentum pumice expolitum notatum aut figuram nihil referens, Ottonis Tertij Imperatoris, qui salutarem illam sanctionem tulit septem Procerum Alemanniæ Electorum in deligendo Cæsare conditorium est, vita cessit in Vibium arce roma anno climacterico seu hebdomatico eius xxviii. veneno à Crescentii (quem sibi rebellantem Cæsar capitale mubire sententiam iusserat) vxore sublatu, aiunt plerique Imperatorem si consilio Beati Hereberti acquieuisset haud casurum fuisse in fraudes nefariæ mulieris atque ita commonitione B. Viri postposita, à fœmina intra conclaue dormientem Ottonem veneno infectum qui vt persensit supremam horam instare id à D. Heriberto Vbiorum Pontificè & Tuitiensis Abbatiz fundatore postulauit vt corpus suum Aquilgrani sepulturæ committeretur. Annales M. S. Basilicæ huius paulo aliter, memorant S. Herebertum cum Otone eius nominis Tertio romam profectum (siquidem sub id æuum Antistitum aut Archipræsulum aliquem Cæsar lateri suo sociabat

cuius consilio perire tota Imperialis curia parebat) ac comperta ibidem inopina morte Imperatoris, Romanos eam celasse, veritum cladem casuumque tristiore eo quod incolarum non paucos ob naxem Crescentii Cæsar exasperasset ac in se furorem ciuicum accendisset, proindeque fato functum Ottonem Paludatum veluti si superstes, ac expeditionem aliquam cis Alpes suscepturus fuisset, in Sueuiam de ferri mandasse, tumulatis solenni pompa interfunis Augustæ vindelicorum, Aquisgraneis vero exangui corpore funerato actenæ mandaro: Euexerat Ottho Heribertum ad culmen honorum proin vir sanctus si arum partium esse duxit, honorificum hoc pietatis suæ monumentum Cæsari de se optime merito ponere, cui inferretur quod mortale fuerat, Saxum leuigatum ac glabrum est, carens calatura tituli ac nominis, in vestiario autamen seu sacratio hi optimo Cæsari inscripti versis.

*Romani Imperij decus amplum tertius Ottho
Corpus Aquisgranum, Auguſta sed exta tenet.*

Quod Basilicam amplis prouentibus locupletarēt atque vibem hanc post Gothorum clades in Metropolim sublimarit, anniuersaria sacra religiosus Clerus debito ritu pensitāt tanto Imperatori in hanc vsque ætatem; Augustæ ad Sanctæ Mariæ quod viscera ibi condita iaceant Fridericus Tertius Dux Saxoniz &c. progenitori suo sepulchralem memoriam faciendam curauit.

Restat vt tribuamus hoc Carolinis st ucturis & foundationibus, non modo Aquis sed & in tota Europa, quod cæteris cæterorum regum ac Proceum fuerint solidiores, longæuioreſque ex quo zelus, feruor, candor spiritus, quo Diuino numini Ecclesias, Ecclesiasticosque redditus obtulit Carulus dilucide explorata sunt, vnde non permisit præpotens Deus facile collabessere hæc sacra ædificia, sed respexit ad Karolum & ad munera eius, benedixitque in nunquam intermoriaturam ætatem; Xystus & palatium regale in Aquis iam pridem ruinam passa, ille partim circa decessum Caruli ex humanis, partim æuo Ludowici Pii Anno DCCCXVII. quando feria quinta, qua Cœna Domini celebratur, Ludouico è templo Aquensi sacris solemnibus peractis se referente domum sublicia per quam transibat porticu procidente procubuit hoc à Nortmannis ambustum; Basilica porro (cuius compago lapidum tam firma, forni-

Sigon.

Regino.

Exod. 7.

Tertull. de
aduert. hæz.
ca. 3.
Matth. 13.
Tertul. ibid.

3. Reg. 11.

Marci 13.

August. lib. 1.
contra Iudeos
lib. c. 93.

cationumque concameratio tam duræ concrescentiæ vi ferro cogerimè cedat, quod vnum Architectonices peritimitari possint) vltra octingentos annos perennat, etsi forte à Nortmannis tentata eius subuersio: ac veluti magno miraculo ab Aaronis virga diuinitus concessi Ægyptiorum Magorum vi gæ præstigijs inuolutæ & in Dracones fallaciter conuertæ deuorabantur, serpensq; ie Moyſis absumebat Serpentes Magorum Ægypti, ita structura hæc cuncta delubra Hæreticorum imposturis plena deuorat & confundit monstratque cuius luce meridiana clarius vbi vera fides sit ac fuerit; nempe Tertullano teste id Dominicum & verum quod prius, id autem raneum, falsum quod posterius immisum, addam & commixtum: prius titicum quam inimicum homo superseminaueri zizania, primo à Domino bonum semen frumenti seminarum: auenarum autem sterilis fœni adulterium ab inimico diabolo postea superinductum: prior omnium Patrum Ecclesiæ in factam scripturam concors sensus ac explanatio, quæ posterior adultera & spuria est, prius domus Domini in Ierusalem quam sana in excelsis posita ab Ieroboam in Bethel & Dan, in omnibus enim veritas imaginem antecedit, postremo similitudo succedit, prius Aaronis & Eleazar sacerdotium, quam Ieroboam de extremis populi sacerdotes qui non erant de filiis Leui constituerit: vnde iure si in nostro agitis non nostri, nostra est possessio, olim possideamus, priores possidentis; aspiciite quales lapides & quales structuræ templi huius, quis è tanto numero Catholicæ veritatis perduellum simile præstitit? inuadere contra omnia iura Ecclesiæ, exilare monumenta pietatis, violare testamenta Patrum suorum, in arces exploratoriasque speculas commutare Cænobia, vno verbo reperire dotes thesaurosque sacros à Regibus ædibus sacratos tributos prius quam deperditi hi nouatorum fructus & tamen eiuscemodi conatibus præpollere se arbitrantur Sapientia Maioribus suis; his cene artibus acutum opum sperent? desperent; aufert Deus iusto iudicio, vti experientia rerum in gistra in dies singulos edocet, quæ iusto titulo possident; Karolum nostrum in dotando Ecclesiæ imitantem Magnum Constantinum, quem Augustinus ob tuitionem templorum felicem nuncupat, pariter felicissimum & maximum ob consimilia facta deprædicamus. neque inchoabitur sanæ mentis vllus; Carulo nostro quærenti primum Regum Dei & effo-

siſſimè donanti ad pios vius, tanquam alteri Salomoni, cui veſtigium Dei ſapientiam poſcenti, venerunt omnia bona pariter cum illa, ſuper adiectæ diuitiæ, Regna, Prouinciæ: an non vident hoſtes Eccleſiæ Chriſtum vt adamantem & Silicem dediſſe faciem Eccleſiarum, qui in eas, earumue perſonas aut cenſus violentas manus intulerit, quod ſemetipſum ferit & lædit? nonne Deſiderius Langobardorum Rex cæca carnis prudentia dum regnum Dei quod eſt Eccleſia inſectatur & perſequitur, regnum ſuum vna cum omni gloria gentis, Longobardicæ funditus perdidit? Leo quartus Imperator Conſtanti Copronimi filius paternæ impietatis hæres cum inſano ſtingeret gemmarum amore, nec ex profano conquiſitis expleri poſſet, ex Sacratio ſanctæ Sophiæ coronam ex laſpidibus & precioſis lapidibus conſectam à Maurício Principe Deo dicatam abſtulit, Cauillo quali nunc Hæreticorum turba paſſim aſſolet, uſus, Chriſtum, cuius templum illud eſſet, pauperiem non gemmas probaſſe, depromptam ſuo ſacrilego capiti impoſuit, ſic ſe auguſtiorẽ fieri ratus, cumque illam aliquot diebus geſtaſſet, exierunt carbunculi de intumefcente capite, & captus à febre vique morbi conſumptus iuſtas ſui ſcleris luit pœnas.

Ragenarius Dux Normannorum qui anno 486. Pariſij D. Germani Monafterium diripuerat magnificè ſeſe efferens ob victoriam, ſubito concidit, & poſt triduum expirauit, ſocij vero eius plerique diſenteria perierunt. Ecce lector dum ſacris diuitijs inhiatur, dum aræ ſacris vaſis nudantur, dum Conditoria Diuorum diſſectis reliquijs in pecunias conſtantur vel egeſtate præmuntur Principes vel iuſta Dei vindicta adiſtat Iuliani Apoſtata: citò ex hac luce ſubtrahuntur in gloriam, dum in augmentum Diuini cultus erogant facultates, erigunt loca religioſa ac ſacra, ſtatum regni promouent, manet Dominus exercituum corona gloriæ ac ſertum exultationis eorum, adeo vt in ſplendore pacis ac proſperitatis conſeſcant.

(..)

Sap. 7.

Exech. 3.

Blond. lib. 1.
decad. 1.
Mar. Ant. loc.
gabel. Gene.
brar.

Quintus An.
nomi c. 4.

*QVI ET QVOT ROMAN.
Imperatores ad Aquas Grani inaugurati,
uncti, sacrati, ac augustali diade=
mate redimiti.*

Caput septimum.

CVM ante vetustam hanc aram Romanorum Reges primordij regni initiari consueuerint, pretium operæ erit consignare singulos, qui hoc in loco corona donati, quod priusquam aggredior nonnulla circa coronationem Caroli Tutelaris perpetui cognomento & opere Magni primi Germanici Cæsaris præmittere visum est.

Primi Romanorum Imperatores laureâ corona aut ex aliqua felici arbore vsi fuerunt, primus Aurelianus auream gestauit, primus Karolus Magnus Imperij Romani coronam ex manu Pontificis Romæ suscepit, atque summi Imperij dignitatem quæ tercentum antea & triginta annos fuerat amissa, ac iam nimia vetustate oblitterata egregia virtus Karoli Occidenti restituit reuiuereque fecit, quod hac opportunitate euenit: Irene Augusta Imperium Constantinopolis tenente Romani cum Pontifice summo Leone Tertio, ac ipsi inter se grauiter dissentiebant, Pontifex cum ducentis amplius Senatoribus ad Carulum accessit in Saxoniam vsque, rogatum ut ipse Romam turbidis afflictisque rebus componendis reuenteretur, quod cum benigne recepisset Carulus ac pacata Germania Romam peruenisset, suæque auctoritate statum vrbis firmasset, Pontifex considerans hæc & alia Karoli de republica ac religione merita, perpendens etiam incubare Imperio Romano firmitatem à qua nullum præsidium expectandum esset, per trecentos & amplius annos Imperatores neglecta Roma apud Græcos Constantinopolis confedere Occidentis Principes titulo tenus vocari, tacito Senatus consulto, plebi scitoque decernit, Imperium transferre iure suo in Germanos Karolumque:

Auent.

, Fein.

Eginhartus hæc ita refert: Intra XLVII. quibus regnavit, annos quater tantum Romam votorum solvendarum ac supplicandi gratia profectus est, Karolus, cum tamen præ cæteris sacris & venerabilibus locis apud Romam Ecclesiam beati Petri Apostoli coleret, in cuius donaria magna vis pecunie tam auri quam argenti, nec non & gemmarum ab illo congesta, multa ac innumera Pontificibus munera missa, nec ille toto regni sui tempore quicquam duceret antiquius, quam ut Urbs Roma sua opera suoque labore veteri polleret autoritate: Ultime aduentus ad urbem potissima causa fuit, ut Leonem Tertium Pontificem Maximum varijs affectum iniurijs in integrum restitueret & statum Ecclesia qui nimis perturbatus erat repararet, dum igitur anno DCCC. I. vel verius iuxta supputationem aliorum DCCC. adueniente die Natali Domini nostri Iesu Christi in Basilica B. Petri Apostoli venerandissimus almficus Pontifex manibus suis proprijs preciosissima corona coronavit eum, tunc uniuersj fideles Romani videntes tantam defensionem & dilectionem quam erga sanctam Romanam Ecclesiam & eius Vicarium habuit, unanimiter altisona voce Dei nutu atque B. Petri Clavigeri regni calorum exclamauerunt. Karolo Pijssimo Augusto à Deo Coronato Magno pacifico Imperatori Vita & Victoria. Ante sacram confessionem B. Petri Apostoli plures Sanctos inuocantes, ter dictum est ab omnibus, & constitutus est Imperator Romanorum: ilico sanctissimus Antistes & Pontifex unxit oleo sancto Karolum & excellentissimum filium eius Regem, in ipsa die Natali Domini nostri Iesu Christi: idem Imperator iuramento tum se obligauit Romana Ecclesia defensore fore, perfectis laudibus à Pontifice more veterum Principum adoratus est Karolus, ac ablato abdicatione patricij nomine, quod primum in eadem urbe acceperat, quique titulus post Constantinum Magnum Romano in imperio splendidissima semper dignitatis fuerat, Imperator & Augustus appellatus est, statua illi ante aram D. Petri collocata, prætereuntes capite ad aperto genua submittebant: diuinitus prorsus isto tempore Hæresi per Græciam gliscente coronatio & translatio Imperij contigit, iuste per Leone-m & dignè in Carulum vitio-

Anno mundi
4764. Christi
800. Karolus
sacrat. Card. Baron.
ex Anastasio.

alij Maximo
& Pacifico.

Ann Franc.
sæb Ludouice
Pio editi
Ado. Vien-
neus.
Post Victorij
de Langobardis,
à S. P. S. P.
Q. R. Cõsul
Tribunus di-
etator perpe-
tuus patri-
tiusque nun-
cupatus est
Aucatin.

Eginh. Contr
Abbas Vr-
perg. Cuspin
Auent. licet
alii aliter.

virum piissimum, fortissimum, iustissimum, iustissimum, adice & do-
ctissimum, de Ecclesia Catholica & statu publico semper & in omni-
bus optime meritum, optimis Christianis Principibus in omnib. co-
æquandum, & in multis etiam præferendum: ac sane omni lumine
rectæ rationis destitutus est insensatusque nominandus, qui in tanto
cumulo Regiarum virtutum, in tantis opibus, tanta benevolentia &
acclamatione ac gratulatoriis legationibus diuersarum nationum, in
tot clarissimis victoriis ac triumphis, tot sacrarum Ædium operosissi-
mis structuris à Karolo excitatis consilium Dei non percipiat vel sus-
cipiat: Eginhartus Karolo nihil præsciente hoc factum affirmat atq;
ait, quod (scilicet: Imperatoris & Augusti nomen) primò tantum auer-
satus est, ut affirmaret se eo die quamvis præcipua solennitas esset, Ec-
clesiam non intraturum fuisse si Pontificis consilium præscire potuis-
set, inuidiam tamen suscepti nominis Constantinopolitanis Impera-
toribus super hoc indignantibus magnâ tulit patientiâ, vicitque eorû
contumaciam in agnimitate, quâ eis proculdubio longè præstan-
tior erat, mittendo ad eos crebras legationes & in epistolis ipsos fra-
tres appellando: obgriuiunt contra coronationem Magni Karoli
factam à Leone Pontifice centuriatores Magdeb. Illyricus, & eius af-
fectæ sed contemnendi potius quam refutandi frigidi mendaciorum
defensores. Exaltata per Karolum Aquisgrani vrbe ac constitutione fa-
cta ut Reges successores electi designatique apud Aquas Graneas pri-
ma corona Regni insignirentur, coronati hoc loco quam plurimi
Cæsares, Primus Ludouicus Pius pii Caruli primogenitus filius anno
DCCCXIII. superstiti adhuc patre consecratus per Hildeboldum
Archipræsulem Coloniensem, de cuius coronatione in hæc verba
Eginhartus, *extremo vita tempore cum iam & morbo & senectute*
premeretur euocatum ad se Ludouicum Aquitania Regem qui solus
filiorum Hildegardis supererat, congregatus sollemniter de toto Regno
Francorum primoribus, cunctorum concilio consortē sibi totius Regni
& Imperialis nominis heredem constituit, impositoque capiti eius dia-
demate, Imperatorem & Augustum iussit appellari, susceptumque est
hoc eius consilium ab omnibus qui aderant magno cum fauore: Nam
diuinitus ei propter Regni utilitatem videbatur inspiratum, auxil-
que Maiestatem eius hoc factū, & exteris nationibus non minimum

terroris incussit. Prima conatio quia saluberrimam admonitionem habet patris Caroli ad filium Aquisfictum, quæ refert Theganus scriptor huius temporis, qui de gestis Ludouici commentariū edidit, cuius & meminit Walfridus Strabo, adducere lubet in medium; Imperator cum iam intellexisset appropinquare sibi diē obitus sui (senuerat enim valde) vocauit filium suum Ludonicum ad, e cum omni exercitu, Episcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus loco positus, habuit grāde cōuiuium cū eis Aquisgrani palatio, pacifice & honeste admonens, ut fidē erga filium suum ostenderent, interrogans omnes à maximo usque ad minimum si eis placuisset ut nomen suum id est Imperatoris filio suo Ludouico tradidisset. illi omnes responderunt Dei esse admonitionem illius rei, quo factō in prima die Dominica ornaui se cultu regis & coronam capiti suo imposuit, incedebatq; clare vestitus & ornatus, sicut eū decuerat. Perrexit ad Ecclesiā, quā ipse à fundamentis construxerat, peruenitq; ante altare in eminentiori loco constructum ceteris altarib; & consecratū in honorem Domini nostri Iesu Christi, super quod, coronam auream aliam, quam ipse gestabat in capite suo, iussit poni. Postquā diu orauerunt, ipse & filius eius, locutus est ad filium suū coram omni multitudine Pontificum & Optimatum suorū, admonens eū imprimis omnipotentem Deū diligere & timere, eius præcepta seruare in omnibus, Ecclesias Dei gubernare & defendere à prauis hominibus, sororib; suis & fratribus, qui erant natu iuniores, & Nepotibus & omnib; propinquis suis indeficientem misericordiam semper ostendere precepit, deinde Sacerdotes honorare ut patres, populum diligere ut filios, superbos & nequissimos homines in viam salutis coactos dirigere, cœnobiorum consolator, & pauperū esse. Fideles ministros & Deū timentes constitueret, qui munera inuisa odio haberent. Nullū ab honore suo sine causa detractionis deiceret, se metipsum omni tempore coram Deo & omni populo irreprehensibilem demonstraret. Postquam hæc verba & alia multa coram multitudine filio suo ostenderat, interrogauit si obediens voluisset esse præceptis suis. At ille respondit libenter obedire, & cum Dei adiutoria omnia præcepta, quæ mandauerat ei pater custodire.

Monitio Caroli facta ad filium Ludonicum.

Tunc iussit eum pater ut propriis manibus coronam qua erat supra altare eleuaret, & capiti suo imponeret ob recordationem omnium praeceptorum, qua mandauerat ei Pater. At ille iussu patris impleuit. Quo facto audientes Missarum solennia ibant ad palatium, sustinuit enim filius patrem eundo & redeundo, quamdiu eum eo fuerat filius. Nam post multos dies magnificis donis honorauit eum pater suus, & dimisit eum ire in Aquitaniam, antequam diuisi essent amplexantes se & osculantes propter gaudium amoris flere coeperunt. Hæc Theganus: eiusdem Ludouici Pij vnctio, consecratioque à Stephano IV. Pontifice remis in Gallia facta incidit in annum Saluatoris DCCCXVI. Insequente anno 817. Bernardum Italix Regem designatum Karoli Magni ex filio Pipino Neporem, quod quorundam Magnatum Italix instigatione, inter quos fuere Mediolanensis, Cremonensis, & Aurelianensis Episcopi, ciuitates ac populos Italix in sua verba iurare coegisset ac Ludouici Pij patri sui Imperium detrectasset, Imperator Ludouicus læsa Maiestatis crimine damnatum abdicare Italicum Regnum coegit, relegatis Episcopis in Franciam, conuentuque desuper Aquilgrani habito, ibidem gladio trucidari iussit.

Tempestate Ludouici Musicæ Hydraulica (alii Hydantica) vulgo organa dicta cœpere in Francia, in Aquisensi palatio mirifica arte componi ad Græcorum imitationem, industria cuiusdam Georgii Veneti Sacerdotis & sumptibus Ludouici Regis qualia Constantinopoli ex auro Michael Imperator constrarat. In Francorum Annalibus & antiquis Historicis fit mentio quandoque de eodem Georgio Venetico Sacerdote, estque idem qui apud Aquas Graneas petiit & obtinuit ab Einhardo Abbate Reliquias beatorum Christi Martyrum Marcellini & Petri, easque in Monasterio S. Saluii, cuius Rector erat, religiosissimè collocauit, nempe in capsâ auro & gemmis decenter ornata; miracula & virtutes, quas Dominus noster Iesus Christus per merita SS. Martyrum suorum Marcellini & Petri in vico Valentinæ ad salutem humani generis operari dignatus est, collegit breui libello memoratus Georgius Presbyter.

Sed cum obitus Piissimi Ludouici paternæ pietatis æmulum non minus quam eius vnctio instructionis salutaris præbeat, neque fructus ipsius prætereundi erunt: Ecclesia reformata per ipsam celebratis ali-

quot

Aimoi. lib. 5.
Rising. lib. 5.
Regino Sigib.
Sigib.

Genebr. ann.
818. alii anno
817.
Auent. lib. 4.
Annal.
Aunon lib. de
gestis Franc.
ca. 114.
Zon. tom. 3.

quorū conuentibus Aquisgrani, de quibus suo loco agendum, varias
 arumnas à propriis filiis perpeſſus eſt adeo vt præter ſas ab Imperio
 depoſitus in Monasterium detrufus ſit, cuius tandem mors per ſigna
 cœleſtia præcunſiata fuit, ſiquidem medianſe feſtinitate Paſchali, vt
 Aſtronomus ipſe, qui res geſtas à Ludouico conſcripſit eloquitur;
*dirum ſemper ac triſte portentum Aquisgrani Comete ſidus in ſigno
 veneris apparuit in ea parte cuiusdem ſigni, quā penulam eius ſubtus
 caudam vero ſerpentis ſimiliter cornuque conſtringunt; quod non
 more errantium ſeptem ſiderum orient. in verſus periebat per vi-
 ginti quinque dies, ſed Leonis & Cancrī nec non Geminorum tran-
 ſiens ſigna in capite Tauri, tandem ſub auriga pedes igneum globum
 iubarumque præluxitatem depoſuit, & licet ex hoc ſidete mutatio Re-
 gi moriſq; Principis portenderetur, ſuperuixit tamen ab hinc tribus
 annis, cumque Pii Karoli pius filius rebus humanis ſubtrahendum
 ſe cerneret, quotidie conſeſſionis munus ſacriſcium ſpiritus contri-
 bulati & cordis humiliati, quod Deus non deſpicit, obſtul, tibus
 eius erat ſolummodo per dies quadraginta Dominicum corpus, lau-
 dante eo iuſtitiam Dei & dicente. *Iuſtus es Domine, quia quadra-
 ſima tempus non ieiunans exegi, ſaltem coactus idem ieiunium tibi
 exoluam.**

Progredior ad ſucceſſores Reges, qui Aquis conſecrati, quorum
 ſecundus Lotharius maximus natus filiorum Ludonici qui Anno
 DCCCXVII. viueret adhuc, patre Aquisgrani frequentiffimo
 conuentu diadema Imperiale ſuſcepit, factus Patri Impetii & no-
 minis ſocius, Anno vero DCCCXVIII. Romæ à Paſchali primo
 chlamydem auguſtalem & coronam accepit.

Poſt Lotharium intermiſſa vt reor coronatio Aquis, vſque ad Ot-
 thonein magnū, vltimū tamen Karolinæ ſtirpis Conradus primus
 eius nominis Imperator diademate hic cinctus, de Ludouico ſecun-
 do Lotharii & Ludouico tertio Arnulphi Imperatoris filio idipſum
 etiam ſed pauca Hiſtorici prodiderunt, alii negant eos Aquisgraneis
 argentea Germaniæ corona redimitos. Verum tamen omnis pene
 Karoli poſteritas in Reges Italiæ ſimul cum Imperio electa fuit, atq;
 à Pontificibus coronata: indeque nata diuerſitas inter Germanos &
 Italos Scriptores in recenſendo Imperatorum numero, hoc eſt in nu-
 merandis Ludonicis, Conradis Hēnricis ſiquidem Germani in id

Intellige quo
 Ludouicum
 filium ſibi re-
 bellantem
 bello inſe-
 quutus fue-
 rat.

Aimoi Fri-
 ſiog Sigib.
 Reg. ſig.

ſpectant, qui in Reges Germaniæ primò electi fuerint, eoſque conſequenter vocant Reges & Imperatores Romanorum, Italici vero in Imperatorum numero non recenſent Reges Germaniæ niſi fuerint à Pontifice Romano coronati confirmatiue: ſic Ludouicus ſecundus Lotharii filius coronatus Romæ in Baſilica Sancti Petri à Sergio II. anno DCCCXLIV.

Carolus Caluus filius Ludouici Pii, frater Lotharii Imp. patruus Ludouici II. itidem corona decoratus Romæ in Æde ſancti Petri à Ioanne VIII. anno DCCCLXXVI. authores qui ſupra.

Ludouicus cognomento Balbus filius Caruli Calui corona redimitur Lugduni in Gallia à Ioanne VII. anno DCCCLXXVIII.

Carolus cognomento craſſus filius Ludouici Regis Germaniæ & nepos Ludouici Pii, patruelis Ludouici tertii Balbi coronatus Romæ in Æde D. Petri à Ioanne VIII. anno DCCCLXXI.

Arnulphus filius Carlomanni ex concubina, nepos Ludouici Regis Germaniæ Romæ vnctus in Baſilica S. Petri à Formoſo Pont. Rom. ann. DCCCLXXXVI.

Obſeruare hæc eſt quod licet à Karolo Magno lex lata, ne deinceps in Regem Gallorum ſpurii filii ſuccederent, tamen Arnulphus præſatus Rex Germanorum & Imperator Romanorum factus ſit, filius * Carlomanni Regis Bauariæ, frater Caruli Craſſi ex concubina genitus teſte Sigonio, & ſimiliter Arnulphi filius * Zuendebaldus ex concubina prognatus Rex Lotharienſis creatus ſit, verum illis non ſucceſſione regna data, ſed vel autoritate Principum Procerumque ſuffragiis, vel legitimis reſtituti ſunt primo Natalibus.

Lodouicus filius Boſſonis in Prouincia Regis ex vxore Hirmingarde filia Ludouici Pii & ſorore Caruli Calui coronatus Romæ in D. Petri à Benedicto IV. anno DCCCCI.

Et hanc Karoli poſteritatem à Pontificibus corona inſignitam, Aquis vero coronatam non reperio, (viderint alii. quibus ditior librorum ſupellex) è qua tamen maxima pars in Regem Germaniæ electa, licet Ludouicus Balbus Caroli Calui filius & Fræciæ Rex ne quidè in Regè Germaniæ electus, ſimiliter nec Ludouic. IV. filius Boſſonis.

De Chunrado vltimo Karoliniæ familiæ ita Rhenanus; ſane Chunradus apud Aquas Grani quæ primariam Regni ſedem cis Alpes Carulus Magnus inſtituerat, vnctus eſt & coronatus, ab Archiepiſcopo Maguntiacenſi.

Cauſa

Aimoi. Regi.
Friſing. Sigib.
Sigo.

Aimoi. lib. 5.
Regi. lib. 2. Friſing.
lib. 6.
Sigo. lib. 5.

* Kallomani.
* Zuendebaldus vel Zucupulchus.

Ab Italis hic quartus eius nominis à Germanis nõ numeratur.
Regino lib. 2. &c.

Rhenanus rerum Germ. lib. 2.
Huc Chunradum Itali excludunt à numero Imp. quod à Pont. non ſit coronatus.

Causa intermissa Aquis coronationis videntur fuisse dissidia intestina filiorum Ludouici Pii inter se eiusdemque nepotum de regno diuidendo adque mutua odia, conspiratio prima filiorum Ludouici Pii cum primoribus Franciæ & Ebbone Remense Episcopo contra patrem (etenim licentia semper in deterius prolabitur) tomentum forte præbuit, ex quibus differentiis enatum vt Francorum vires adeo fuerint attritæ, vt postea decus Imperii tueri non potuerint vt Carolina pro sapia sensum ad declinationem vergeret, vt coronationes præpedirentur, vt Itali ad Imperium aspirarent, ad quod etiam peruenierunt, tamen si teste Blondo non diutius quam 50. annis circiter rerum potiti sint, imo ostium apertum tractu temporis, occasioque præbita exteris populis à Magno Carulo subiugatis Occidentis imperium inuadendi, vastandi ac dilacerandi, hinc postmodum Nortmanni & Saraceni tetras Occidentis locustarum ad instar opplentes ac depopulantes, inter cæteras vrbes Aqueensem etiam incendio deformarunt.

Morus Lotharii primogeniti in patrem Ludouicum Pium, quem Aquisgrani in custodia tenebat, cepti ob Iudith conthoralem Ludouici adulteri inculpam, sopiti vero ab aliis filiis natu minoribus Ludouico & Carulo, quorum copiis Balduinus Cluiensium Comes alii que nonnulli Principes se iunxerant vt Ludouicum in libertatem affererent, pacemque inter patrem & filium conciliarent: digladiationes insuper filiorum Ludouici inter se, eiusque nepotum de regnis diuidendis Historici abundè suppeditant: enimvero Ludouico Pio corporeis vinculis soluto, cum maiorem hæreditatis partem penes Lotharium esse perspicerent, alii eius fratres natu minores Ludouicus & Carulus intimis sensibus augebantur, itaque communicatis doloribus ab armis subsidium quærunt, Lotharioque patris iudiciū tuenti bellum mouent atrox anno ab ortu Christi DCCCXLI. vel DCCCXLII. ad Fontanetum Alussiodorensis agri vicum maxima strage ex utraque parte pugnatum, adeo vt cecidisse supra centum milia virorum quidam prodiderunt, victoriæ laude, penes Ludouicum & Carulum Caluum stante. Lotharius è prælio dilapsus Aquas in Regiam sese recepit, cum celestimè insecuti victores fratres Aquas se oppugnare velle ostendunt, qua re territus Lotharius relictis Aquis, quam maximis potestitatibus cum vxore & filiis Lugdunum & Viennam contendit, atque ibi reficiendo inrentus exercitui sub-

Pighius in
Hercule pro-
dicio.

Annon. Sigo.

stitit, pace demum sequenti anno ad dimissionem ita; anno dcccxi.
 Lotharius Imperator, filium natū maiorem Ludouicum, anno dcccxi.
 sti dcccxi. in Aquigrani ex Rege Italiae Augustum appellari cun-
 rauit, ac regnum inter filios partitus est, ipse Mosanensem Præmia
 proficetur.

egin. Anno.

In Italia diem elauferat extremum Lotharius rex Lotharii Imper-
 ratoris filius, & Carolus eius patruus Occidentalis Franciæ rex: hoc
 certa relatione comperto contra Ludouicum fratrem magnæ Ger-
 manię Regem vniuersam defuncti ditionem occupare nititur, pri-
 mum Metas occupat, vbi in regnum sublimatur, indeque digressus
 Aquigrani palatium quod Sedes Regis esset petijt, sedere tamen in-
 sequente anno isto æquis partibus regnum Austrię, (à Lothario
 Lotharingia postmodum dictum) diuisere. Prænominatus Ludo-
 uicus Germanię Rex cum anno dcccclxxvi. apud Franckone-
 furt palatium tebus humanis eximeretur iterato Carolus frater
 portionem regni eius in suos liberos concessuram ratus primò A-
 quis palatio, deinde Colonia suæ potestatis facta, castra ad Rheni
 fluentia collocat, sed Ludouicus Ludouici defuncti filius non fe-
 rens immodicæ cupiditatis ambitionem in patre suo Carolo con-
 tra iusiurandum sanctè præstitum, vires eius fregit, aciemque terræ
 prostrauit, partitus cum fratribus regnum; hæc obiter de dissidiis
 posterorum Ludouici Pii Imperatoris, ob quæ conqueuit corona-
 tio, patefactus aditus Saracenis & Nortmannis, adeò vt vero verius
 sit concordia parua crescere, quæ discordiâ dilabatur, & hinc post
 curriculum temporis effectum, vt imperio translato ad Alemannos
 Henricum cognomento Aucupem & Othones Saxonum Duces
 regnum Australiæ, quod nunc Lotharingia nuncupatur Romano
 Imperio adhæserit, atque eidem incorporatum fuerit, vnde & A-
 quisgranum Sedes Regia diuisum à Galliis est, adsignatumque
 Imperio: extendebatur Lotharii regnum prius latissimè compre-
 hendens omnem ferè terram, quæ inter Rhenum, Schaldim, &
 Mosam amnes; postea verò scissum ab Othonibus, ac succedancis
 Imperatoribus in inferiorem & superiorem Lotharingiam; qua-
 rum præfecturas regimenque diuersis pro temporum exigentia
 commiserunt, incassum annitentibus Occidentalis Franciæ Regi-
 bus vtramque tanquam hæreditario iure sibi competentem reci-
 pere, demum Ducatus Lotharingiæ concessus est Godefrido Bullio-

gino &
 alii.

nio

nio qui anno Christi MC. rex Hierosolymarum factus, ibidem fato functus est, post quem frater eius Baldouinus, vice cuius in Palestina degentis alter Guilielmus Bolognæ Comes administrationem, præsertim superioris Ducatus Lotharingæ suscepit, nam inferior post obitum Godefridi Regis Henrico Comiti Lemburgenſi datus erat, ab Imperatore Henrico IV. seniore; cæterum eidem iterum ablatuſ ab Imperatore Henrico V. inniore reddituſque Godefrido * Louaniensi Comiti ann. Christi MCVI. teste præter alios Sigiberto, qui in anno MCVII. refert Henricum Ducem Lemburgenſem exducem affectantem repetere Ducatum (Lotharingæ scilicet inferioris ab Henrico Quinto Louaniensi Comiti donatum) occupasse oppidum Aquisgranum contra Godefridum Ducem, sed hoc non ferens Godefridus Aquisgranum violenter irrupit, incolas à facie Henrici exterruit, nonnullos potentes Comites & complures Nobiles cœpit, ipse Henricus cum filiis suis vix fuga euasit, uxorem eius capere Dux indignum duxit, Comites & honoratiores eorum quos cœperat, per conditionem sub se militandi conciliatos ad fidelitatem præstandam redegit: ita dispositione vtriusque Lotharingæ superioris & inferioris (cui Aquisgranum suberat) sub Henrico Aucupe & Othonibus penes Imperium perseuerante, mansêre quoque Aquæ Granæ, atque ideo Insigne Imperiale Aquilam nempe ciuitas sibi vsurpauit, Canoniale vero Collegium originis & Fundatoris sui haud immemor vtrumque symbolum miscuit, ab altera medietate Scuti dimidiatam Aquilam, à Gallicanis autem Lilia reseruauit.

Deficiente Carlingorum stirpe è Regia Francorum nempe Ludouico tertio Arnulphi filio sine liberis vita functo (vsque aded in rebus humanis nihil est stabile, vt etiam summorum Heroum progenies habeant suos veluti Natales & decrementa, nunc in altum elatæ floreat, nunc rursus in imum deiectæ concidant:) Germanici imperii Principes Ottonem Luirholdi filium Saxonie Ducem in Cæsarem designârunt, vtpote parum decorum censentes Imperio Gallicano subdi, sed propter senium ingrauescens renuit optimus Princeps; indicauit tamen quisnam regno foret præficiendus, nempe Chunradus Orientalium Francorum Dux Ludouici Tertii ex fratre Nepos, is cum septem annis regnasset, sentiretque instare mortem, præterito fratre

* Louaniæ
Duci.

Habent Reges
& Reges
suas perio-
dos.

Henricus I.
electus in Re-
gem Germa-
nie non coro-
natus, a Ger-
manis inter
Imperatores
primus eius
nominus po-
nitur.
Rhena.

Apud Surium
to. s. die 3.
Octob.

Sigebertus.

Germano Eberhardo iussit Francis & Saxonibus, vt Henricum Sax-
onum & Thuringorum Ducem Ottonis filium Rotholdi Nepo-
tem, ex matre Francum atque ex stirpe Karoli Magni descendente ma-
vt demonstrat Krantzius lib. 2. Sax. ca. 33. moderandis regni & Im-
petii habenis admoherent, quod & factum est: cum autem ab Ar-
chiepiscopo Maguntiacensi Herigero ad intinctionem & coronam
Aquis suscipiendam inuitaretur, respondisse ferunt abundè sibi suffi-
cere quod fauentibus superis & scisciente populo rex esset constitui-
tus, hac gloriâ maiores suos superaturo, quam primus in familiam
suam inferret, alius eas pompas capraret, nempe præstantior, se enim
tanto honore parum dignum, hanc forte ob causam ab aliis cognò-
mentum Humilis, ab aliis Auceps tulit, diuini honoris Zelator erat
quam maximus, ac erga sacras res summo studio ac veneratione fe-
rebat, Sigibertus & gesta S. Gerardi posteritati consecrârunt, quod
cum perceperat, Rodolphum Burgundiæ Regem lanceam mirandi
operis ex clauis Iesu Christi crucifixi sanctificatam quæ dicitur Primi
& Magni Constantini fuisse, dono accepisse pro summo amicitie
munere à Sampson Comite, missis ad eum Legatis tentauit multis
oblatis muneribus si ab illo impetrare sibi quæ diuersum tum visibiles
tum inuisibiles hostes arma inuidiissima, triumphumque perpetuum
comparare posset; at Rodolpho Rege id se nulla vnquam ratione
daturum asseuerante, modis omnibus Henricus Rex quem mueri-
bus emollire non potuit minis intentatis frangere conatus est, affir-
mans se omne eius Regnum ferro & flammis vastaturum, tandem
Rodolphi Regis animus diuinitus est emollitus ita vt iusto Regi iusta
petenti annueret, quod donum Henricus Rex tanto amore comple-
xus est vt non modo auri & argenti muneribus Rodolphum Regem
honorauerit verum etiam Sueuiæ Prouinciæ non minima parte do-
nauerit, neque Deus irremuneratum etiam in hoc sæculo reliquit
Henrici Pii desiderium, cum hostes in ipsum incurrentes hoc victo-
rioso præeunte signo semper terruerit atque fugauerit, vnde è vita
decedens eandem sanctam lanceam ad insigne & tutamen Imperii
filio Ottoni eiusque posteris vnâ cum regno, summa veneratione ab
eo conseruandam dereliquit, Nuribergenfes eam se habere cum cæ-
teris Karoli Magni insignibus profitentur, teste Trithemio.

Sed & Hugo in Gallia regnans enssem Constantini Magni in quo
antiquis litteris nomen antiqui possessoris legebat, in Capulo

quoque

quoque super crassas auri laminas clauum ferreum affixum, vnum ex quatuor quos Iudaica persecutio Domini corporis aprætat supplicio, continebat, lanceam iudem Catoli Magni, quam Imperator inuictissimus contra Saracenos exercitum ducens sequendo in hostes vibrabat, nunquam nisi victor abibat, quam eandem ferunt, quæ Centurionis manu Dominico lateri impacta fuerat, ad eundem Henricum vti sacrorum munus amatores misit.

Otto primus dicti Henrici filius, qui ex rebus gestis postea nomen Magni adsciuuit, successit patri, pietate atque fortitudine militari, eo non impar, qui Aquis Grani sacris ritibus vinctus est anno 937. peragente ministerium Moguntino Archiepiscopo nomine Hildiberto genere Franco, professione Monacho Fuldenfis monasterii, cui prius præfuerat, quam ad fastigium maguntinæ Sedis prouheretur, ita tamen, velicentiam à Vigfrido Archiepiscopo Colonienfi (prout Dithmarus obseruauit) in cuius diœcesi metropoli Aquisgranum esset, prius habuerit, Witichindus eius temporis scriptor lib. 2. enarrat eandem coronationem vberius dum ait. *Defuncto itaque patre patria & Regum maximo optimo Henrico, omnis populus Francorum atque Saxonum iam olim designatum Regem à Patre filium eius Ottonem eligit sibi Principem: vniuersalis electionis notantes locum, iusserunt esse ad Aquisgrani Palatium: Est autem locus ille proximus Iulo, à conditore Iulio Cesare cognominato, cumque illo ventum esset, Duces ac præfectorum Principes, cum cetera Principum militumque manu congregata in Xysto Basilica Magni Caroli coharenti, collocauerunt nouum Ducem in solio ibidem constructo, manusque edantes ac fidem pollicentes, operamque suam contra omnes inimicos spondentes, more suo fecerunt cum Regem. Dum ea geruntur à Ducibus ac cetero Magistratu, Pontifex Maximus (ita autor nominat præcipuum illorum Antistitem Archiepiscopum moguntinum) eum vniuerso sacerdotali ordine, & omni plebe infra in Basilica præsolabatur processionem noui Regis: quo procedente Pontifex obuius laua sua dextram tangit Regis, suaque dextera lituum gestans, pastorem videlicet baculum, linea indutus stola, planetaque infultus, progressusque in medium usque fani substituit, & reuersus ad populum qui circum-*

Crantzius in
Sax.
Rhen.

stabat (nam erant de ambulatoria infra supraque in Basilica in rotundum facta, quo ab omni populo cerni posset.) En, inquit, adduco vobis à Deo electum & à Domino rerum Henrico olim designatum, nunc vero à cunctis Principib. factum Regem Ottonem: Si vobis ista electio placet dextris in calum eleuatis, significate. Ad hoc omnis populus dextras in calum eleuans cum clamore valido imprecati sunt prospera nouo Duci: Proinde procedit Pontifex cum Rege tunica stricta more Francorum induto pone altare supra quod insignia Regalia posita erant, gladius cum baltheo, chlamys cum armillis, baculus cum Sceptro ac diademate: Eo quippe tempore erat Summus Pontifex nomine Hildebertus Franco genere, Monachus professione, nutritus & doctus in Fulda Monasterio, & ad id honoris merito progrediens, ut pater eiusdem loci constitueretur, deinde ad summi Pontificatus Moguntiacæ sedis fastigium peruenisset. Hic erat vir miræ sanctitatis, & propter naturalem animi sapientiam litterarum studijs satis clarus, qui inter cætera gratiarum dona spiritum prophetiæ habuisse prædicatur. Et cum quæstio esset Pontificum in consecrando Rege, Treueris videlicet & Coloniz Agrippinæ, illius, quia antiquior sedes esset, & tanquam à beato Apostolo Petro fundata, istius vero, quia eius ad diocæsin pertinebat locus: & ob id sibi conuenire arbitrati sunt huius consecrationis honorem: cessit tamen uterque eorum Hildeberti cunctis notæ almitati. Ipse autem accedens ad altare, & sumpto inde gladio cum baltheo conuersus ad Regem: Accipe, inquit, hunc gladium, quo ejicias omnes Christi aduersarios, barbaros & malos Christianos autoritate diuina tibi tradita omni potestate totius Imperij Francorum ad firmissimam pacem omnium Christianorum. Deinde sumptis armillis ac chlamyde induit eum, his cornibus, inquit, humitenuis demissis monearis, quo zelo fidei feruere, & in pace tuenda perdurare usque ad finem debeas. Exinde sumpto Sceptro baculoque: His, inquit, monitis paterna castigatione subiectos corripas: primumque Dei ministris, viduis ac pupillis manum misericordie porrigas, nunquamque de capite tuo oleum miserationis deficiat, ut in presenti & in futuro sempiterno premio coroneris, perfusus g. ilico oleo sancto, & coronatus diademate

aureo ab ipsis Pontificibus Hildeberto & Vuigfrido, ac omni legitima consecratione completa, ab eisdem Pontificibus ducitur ad solium, ad quod per cochleas ascendebatur, & erat inter duas marmoreas miræ pulchritudinis columnas constructum, unde ipse omnes videre, & ab omnibus videri posset. Diuina inde laude dicta, sacrificiæ vque solemniter celebrato, descendebat rex ad palatium, & accedens ad mensam marmoream regio ornata apparatu, resedit cum Pontificibus & omni populo, Duces vero ministrabant. Hæc de sacra Ottonis Regis inauguratione ex Witichindo lubuit recensere copiosius vt lectori antiquitus seruati ritus plane conformes huius æui innotescant.

Sed & anno Christiano DCCCCLX. Ioannes XII. Pont. Max. Ottonem Magnum ex Saxonia in Italiam euocauit, vt Ecclesiæ & Italiæ laboranti opem ferret, parat Ottho, & cum lectissimo milite Mediolanum venit, Archiepiscopus Principum & Episcoporum concilio, vt moris erat, vocato, & ex omnium sententia regnum Berengario & Adalberto abrogatum ad eum deferret, & ipsum in Aede S. Ambrosij magno apparatu & cæremonia perungit, & consecratum corona ferrea exornat, promissit Ottho solenni sacramento se regnum Italiæ perpetuò defensurum: & deinde ipso Archiepiscopo comitante Ottho Romam accessit, vt coronam Imperij à Summo Pontifice promissam acciperet, venientem lætissimis si quinquam alium animis, & admirabili benigni occursum spectaculo Romani exceperunt, ingressum in urbem, & ad pedes Pontificis sese submittentem, in Vaticanæ Basilicæ gradibus Ioannes amplexus, in templum deduxit, ubi sacris magna cæremonia celebratis, eum inunxit, ac Imperatorio diademate coronauit, vniuerso populo Cleroque certatim faustis vocibus Augusto Imperatori que felicitatem & victoriam acclamante, atque ita Regnum & Imperium Romano-um ad Reges Germaniæ rediit, cum in Italia penes Italicos Reges seu Imperatores quinque vel sex numero fuisset, videlicet penes Berengarium seniore, Vidonem, Lambertum, Berengarium iuniorem, & Adalbertum; penes Rodulphum Burgundiarum Regem, Hugonem Arelatensem Comitem, & Lotharium filium eius.

alij chrono-
graphi coro-
nationem
hanc an-
num gratia
938. reponūt.
Regi ann.
Colon.
Frising. lib. 6.
Sigon. lib. 7.

Fris. Sigon.

Orthonem primum curasse filium suum Orthonem Secundum dictum postea Rufum Aquis Germanica corona exornari, regem-que Romanorum tenēriari, cum esset septem solum annorum puer, testes sunt Sieberr. & Sigonius, contigit coronatio ann. DCCCCLXXI. à Brunone Colonienſi Præſule Orthonis II. patruo, die S. Pentecoſtes poſt Wormatiensia Comitia, in quibus electus fuerat, eundem hunc Orthonem Romæ in Baſilica Vaticana ann. DCCCCLXXVIII. Ioannes XIII. P. M. diademate cinxit.

Predictis ſuffragatur Schaſnaburgensis qui addit an. DCCCCLXXXIV. filium Imperatoris Ottonem Tertium Progenitori ſuo ſucceſſorem factum, vinctumque in regem Aquigrani à Ioanne Rauennate Epiſcopo: Impoſuit etiam poſtea ann. DCCCXCVI. Gregorius V. Papa ex Saxonibus Ducibus oriundus Romæ in æde Diui Petri diadema Imperiale Ottoni III. Hic ſapientiſſimus Cæſar conſiderans perpetuo æſtuare Gallos & Italos transferendæ Imperialis Maiestatis cupiditate à Germanis & inter Germanos diſſentiones frequentes ope & auctoritate Rom. Pontificis Gregorij V. cognati ſui, qui in rem neceſſaria facile annuit, ſanxit, vt Imperatoris eligendi poteſtas penes primates Germaniz ſeptemuiros deinceps reſideret, è quibus tres eſſent Archiepiſcopi Germaniz, ſcilicet, Moguntinus Cancellarius Germaniz, Treuiſenſis Galliz, Colonienſis Italiz Cancellarius, quatuor alij Principes ſæculares fortent, Comes Palatinus Dapiſer, marchio Brandeburgensis Camerarius, Dux Saxoniz enſifer, Rex Bohemiz pincerna: vnde veſtus:

*Moguntinenſis, Treuiſenſis, Colonienſis
Quilibet Imperij ſis Cancellarius horum,
Es Palatinus dapſer, Dux Portitor enſis,
Marchio Prapoſitus Camera, Pincerna Bohemus.
Hi ſtatuunt Dominum cunclis per ſacula ſummum.*

Decreto iſto in id collimatum eſt, vt non iure hæreditario ſucceſſionis; ſed ſuffragijs eligentium Imperator crearetur; vt ſoli Principes, non populus ius haberent Electionis, vt Proceres inclitæ nationis Germanicæ eſſent, denique vt iis non omnibus ius eſſet, ſed ſex vel ſeptem duntaxat, ſiquidem Boiemiz Rex non niſi cum ſex Electorum ſuffragia pari numero diſſident, eligit, atque hac ratione omnia contraria ſtudia, diſſidii & ſchiſmatū antæ reſecatæ fuere: magno

Ponti.

Pontifex ac Cæsar herclicè consilio Principibus tam Ecclesiasticis quam laicis eam hanc electionis demandarunt, ita vt Rheni Palatinus Francorum, Marchio Brandenburgensis, Wandelorum & Dux Saxoniz cis Albinorum populorum nomine, Metropolitani Maguntinensis Germaniz, Treuerensis Galliz, & Colonienfis Italiz nomine sua vota proferrent, quibus non concordantibus Boemiz Dux aut rex suam autoritatem interponeret, cur autem his & non aliis pari potentia pollentibus Germaniz Primoribus ea potestas collata, ita coniecturari lubet, Bohemiam quæ tum necdum in regnum euectæ erat, ob sitis conuenientiam, & quod natura munita erat, in ius electionis venisse, Saxonibus Saxonici sanguinis Imperator Ortho eum honorem detulit, quod longe maximus ac opulentissimus esset Ducatus, Brandenburgicum Marchionatum possederunt sub id tempus Saxonici quoque Principes cognati Cæsaris, & ob id haud immeritò inpeccius fauit istis Regionibus, Palatinis Rheni fors hæc prærogatiua obtigit, quod ex Karoli Magni prosapia descenderint.

Hæc ratio eligendi Imperatorem magnam Germaniz non solum autoritatem, sed & tranquillitatem tribuit, vnde conspicuum fit, quo genio ducantur, qui illustrissimum hoc septemuirale concilium dissidiis euertere ac in diuersa studia distrahere moluntur, defectio ab vnione huius collegij, defectio ab Imperio est, defectio à sacro Romano Imperio ad tempora nouissima antechristi collimat, igitur eiusdem spiritu guntur qui defectionem ab illo parant.

Post editam constitutionem de septem Electoribus in deligendo Cæsare nullus in Regem Germaniz lectus est, quin & pariter in Regem Romanorum, Orthone igitur Tertio Romæ veneni haustu ex humanis subtracto Francosfurti subrogatus est primus per vota Procerum Germaniz, Henricus Secundus eius nominis Bauarus dictus Claudius iuxta Italorum calculum primus, qui prius in Regem regni Alemannici vnctus est à Willigiso Maguntino Antistite primo inter Electores Imperij, viro eximie erudito, pio ac humili, tamen humili loco oriundo, de quo aiunt rotam (siquidem progenitor eius carpentarius erat, bigasque confecerat) in conclauis, cuius ipse solus clauem referuaret, ad thalamum suum pinxisse ac incidisse, cum hac subscriptione, *Willigis Willigis recol as quis es & vnde veneris*, hancque crebrius contutum, nempe vt indigentiz ac conditionis suæ, suorumque iugiter memoresset, neque vento elationis distenderetur,

Naclerus
p. 2. gen. 56.
Sigon. lib. 8.
de Regno
Italix.
Molanus.

quæ rota deinceps inigne Archiepiscopatus Magnitudo permansit
confirmante eodem Henrico Secundo, cuius vestigiis post duodeci-
mum annum ab indepro Imperio Mediolani corona ferrea, & Ro-
mæ à Benedicto VIII Pont. Max. aurea anno 1014. aptatur: de hoc
sancto Henrico in officio typis procuso legere est lectione quarta,
quod *iter faciens per Leodium & Treuirm congregationes ibi Deo
famulantes plurimis largitionibus & pradiis distant*, inter cæteras,
Basilicæ Aquensis Analogium seu ambonem, ex quo sub diuinis
Euangelicæ legis oracula personant, aureis laminis operiri ac conue-
stiti iussit.

Sigon.

Cunradus Secundus Imperator Franconiæ Dux primum Medio-
lani ab Archipræsule diadema suscepit, inde veteris consuetudinis
obseruans Modoretæ, extremum à Ioanne XIX Pontifice Maximo
aurea Romæ decoratur inter Eudonem Angliorum & Rudolphum
Burgundionem Reges, is ipse anno * 1017. teste Sigeberto * Henri-
cum tertium filium suum dictum Nigrum adhuc puerum in regnum
sublimauit Aquis per Pilegrinum Coloniensem Pontificem, anno
vero 1047. Romæ in æde S. Petri à Clemente II. consecratur, filium-
que Henricum IV. quinque annos natum ad Imperij consortium
adsciuit & Aquisgrani vngi fecit.

* 1018.
* Henricum
Secundum.

Frising. Sigo.
Nacl.

Goltzius in
vit. Cæf.

Parentem imitatus Henricus IV. (priusquam Italiam cædibus, di-
reptionibusque vastaturus ingredi meditaretur) consimili ratione ad
Aguas Graneas corona decorari voluit filium suum Henricum Quin-
tum eius nominis Imperatorem: qui per vim quoque in Vaticana Ba-
silica à Paschali II. ann. 4. Imperiali diademate insignitus est, per vim
dico, etenim Pontifici non modo aduersatus, sed & eundem capti-
uum abduxerat cum Clericorum ac ingenti laicorum multitudine,
exemptus dein ex humanis est absque virili prole.

Nacl. gen. 38
Sigon. lib. 9.

Sigon.
Alii Lothariū
Agrippinæ
Colonix cū
Regina coro-
natū tradunt.

Nacl. Sigo.

Lotharius Secundus qui & Luitherius Saxonæ Dux eximia non
virtute duntaxat, sed etiam religione præstans comitijs Moguntix
habitibus quibus Legati Pontificij interfuere 11. Kal. Sept. rex magna
animorum consensione declaratur, atque Aquis per Fridericum Co-
loniensem Archipræsulem iniungitur, eidem Innocentius II. P. M.
Romæ in æde Principis Apostolorum aut iuxta alios in Laterano
pridie Nonas Iunias anno MCXXXIII. coronam imposuit.

Idibus Martij, anno Christiano MCXXXV. Conradum
Quartum aut Tertium ex supputatione nonnullorum Franconiæ

a. Sueuic Ducem Graniaquis in Regem consecrauit Theoduinus Pontificus Regarus.

Anno Christi M C XLVI. magna in Aquis annonæ caritas & quod prius inauditum modius tritici vendidatur x xv. solidis, irrecuperabilis quoque clade ignis ibidem conflagrauit.

Fridericus cui cognomentum Barbarossa seu Anobardus eius nominis Primus, ex inclita Sueuorum domo progenitus Conradi Cæsaris ex fratre nepos in Franckoneuort vnanimi consensu Procerum Germaniæ electus in Imperatorem à Colonienſi pontifice * Arnaldo sacraus vnctusque est Aquisgrani palatio ann. * M C LIII. V. Idus Martii, Romæ vero in æde D. petri ab Adriano IV. anno M C LV. xiv. Kal. Iulii, de alia coronatione Friderici ita Otto Morena eius temporis scrip. or: *Imperator voluntati & consilio Domini Guidonis qui dicebatur Papa Paschalis annuens romanque cum magno gaudio veniens anno M C LXVII. die Luna ix. Kal. Augusti indicatione xv. in monte prope Romam cum suo exercitu castra metatus est, &c. & intra, sequenti igitur proximo die dominico prædictus papa Paschalis cum suis Cardinalibus in ipsa Ecclesia S. Petri Missam honorifice & cum magno gaudio celebrauit ipso die in capite Imperatoris circulum aureum tantum imposuit, sequenti vero die Martii in quo festum fuit S. Petri ad vincula prædictus Dominus Papa Paschalis Dominum Fredericum Imperatorem & serenissimam Augustam Beatricem coniugem suam ex coronis auro purissimis & multis pretiosissimis gemmis decoratis coronauit in Ecclesia S. Petri: aiunt plerique Fredericum hoc nomine primum primò Brabantie Duces Aduocatos in Aquisgrani constituisse, verum cum tabulas ipsas in hac re-hand perlustrare potuerim, neque mihi diiudicare fas est. num id intelligere sit, de prima & alta aduocaria, quæ solum auctoritatem & protectionem includit, an etiam de ea, quæ iurisdictionem particularem annexam habet, veluti hodie nonnulli distinguunt.*

Henricum VI. Friderici filium adhuc quinquennem patre superstitæ ac postulante philippus Comes de Heinsberg vbiorum Antistes Aquis vnxit ipsa assumptionis Deiparæ Virginis festiua memoria an. 1169, dein anno redemptoris 1191, ipsis paschalibus Romæ coronatus est à Cælestino Tertio pontifice, decessit an. salutaris 1198 in Sicilia.

* Arnoldus.

* M C LII.
Ann. in S. Basilicæ Aq.
Naue. gen.
19. Sig. li. 11.

Ann. in S. Basilicæ.

Naue. gen.
40.

Auentin.

Annales vrbis
Colon.
* Adolphus.

& in Ecclesia Spirensi cum maioribus suis est sepultus, sequutum interregnum penè semestre, ac postea anno Christi MEXCI. mense Martio Philippus Sueuus Hentici frater Germanus Fridetici Barbarossæ filius cum prius Præpositus fuisset insignis Basilicæ Aquisiensis, ex cuius Præposituræ bonis ædificatum est claustrum & dormitorium, rex romanorum & Imperator renuntiatus est, simulque contra illum eodem mense Otto IV. dissentione perniciosissima, conueniant frequentes Imperij Proceres Augustæ in Rhetia, ibi à Ludouico Boio, socijs eius Sueuis, Noricis, vindelicis, pluriumque votis Philippus Cæsar salutatur, at instigante Innocentio III. Pont. Max. Archiepiscoporum Colonienfis & Treuirensis suffragijs Otto Saxo ad Imperij gubernacula extollitur, hunc Anglii pecunia aduuant, Philippo Occidentalis Francigenarum Rex fautor aderat, sicque Germania ciuilibus armis exedatuita est, Argentoratum, Erbfordia, Aquægraneæ, A grippinenfis Colonia, item aliæ vrbes obsessæ sunt, cuncta luctu, cæde completa sunt, quæ omnia Abbas Vrspergensis exaggerat testis auritus & ocularis, Aquisenses sub id tempus Philippo parebant, qui ad excludendum Ottone[m] à sede Regia milite prædidiario Imperialem urbem Aquisgranum firmarat, interea * Adolphus Comes ab Altenae Colonienfis Archipræsul cum Othone Aquisgranum festinato pergens eum ibi inunxit coronauitque, secundante autem diuino numine Philippi Cæsaris regimen idem Colonienfis Præsul, velinuitus Philippo etiam Aquisgrani diadema postmodum imposuit. Ioannes Trithemius Abbas Spanheimensis in Chron. inlig. Mon. Hirsau. hanc electionem & expugnationem Aquisiensis vrbs ita refert. *Nam Adolphus Archiepiscopus Colonienfis & Theodericus Archiepiscopus Treuerensis electionem regis sui iuris firmantes, habito consilio apud Andernacum cum Bernardo Duce, & alijs Episcopis Comitibus atque nobilibus pluribus, curiam omnibus Principibus ad Dominicam Oculi mei, in Colonia generaliter indicant, pro noui Regis electione celebranda. Interea Marchiones Orientales, Conradus Arch. episcopus Moguntinus, Bernardus Dux Saxonie, Archiepiscopus Magdaburgensis, & alij principes superiores apud Erphordiam conuenientes Philippum Ducem Sueuie in Regem Romanorum elegerunt, fratrem videlicet Henrici Imperatoris defuncti. Statuto igitur die, præfati Principes ad Coloniam conuenien*

tes, Bertolfum Ducem de Zeringen, quem se promiserant electuros, magno praestolabantur desiderio venturum, qui cum 11000. marcarum argenti cum Ducatu Suevia à Philippo accepisset, electionique renuntiasset, venire contempsit: quod cum predictis innotuisset Principibus nimium indignati, Ottonem Pielaui Comitem filium quondam Henrici Ducis Saxonia in Regem Romanorum contra Philippum elegerunt, & multiplicata sunt mala in terra, bella, incendia, destructiones Urbium & pauperum naces. Audiens autem Philippus electionem Ottonis, trecentos milites armatos cum multis aliis scutiferis ad Aquisgranum premisit, quatenus Ottonem ab ingressu ciuitatis arcerent, & sibi urbem ac sedem Regni seruari, sed Otto cum suis adiutoribus ciuitatem ipsam tempore messis obsidione cingens, violenter capiens obtinuit, atque in sede Regni triduo sedens inde recessit, committens eam suis fidelibus custodiendam, Interim Philippus adunato exercitu intrauit Alsatiā, & quia prope messem erat, omne frumentum in agris repperit annihilauit, multa itaque inter ipsum Philippum & Ottonem bella fuerunt per annos ferme octo, quibus Philippus vixit in regno, donec tandem eo mortuo pax terris aliquantulum reddita fuit, hucusque Tutemur.

Quod hoc confirmatus est à Praeestimo Episcopo nomine Innocentii III. erat enim eius Legatus in Germania, Philippi vero electio fraudatquam à Pontifice Summo tata habita, attamen clauum Imperii aliquot annis secliter tenuit Philippus, quem seclitus vir Comes de Wiltisbach Bambergae in conclam suo gladio confodit, atque ita Otto Saxo eius æmulus solus rerum potitus est, qui mox Mediolani ab Huberto Archiepiscopo in Basilica S. Ambrosii ingenti pompa coronā ferrea antiquo Regni Italici monumento ornatur, exinde Romae in æde D. Petri ab Innocentio III. Imperii corona decoratur. Cum Imperii insigniis exutus esset Otto Fridericus huius nominis secundus Henrici VI. filius Neapolitanus Rex Siciliae, Sueuicæ Dux cui olim adhuc in cunis fidelitatem Alemaniæ Principes iurato addixerant, ut inquit Vespengensis, Cæsar delectus d. et usque est & coronam Imperii anno 1213. Aquisgrani accepit ab Engelberto ex Comitibus de Monte Archipraefule Agrippinatum, confirma-

Sigoni.

Nauel gene-
rat. 41.alij à Sifrido
Moguntino.

Nauct. gene-
rat. 41.

Cæfarius.

Sigon. de Reg.
Ital. lib. 17.

Ægid. aurex
vallis religio-
fus.
iuxta alios
40.

Sigon. de reb.
Ital. lib. 18.

tus ab Innocentio III. P. M. anno 1210. teste Naucteio coronatus est ab Honorio III. Pont. Romæ in S. Cæcilie, Otto nihilominus lese Imperatorem gessit, vsque ad annum Christi 1218. quem habuit Fatale vñ Horum Imperatorum Schisma per signum magnum apparuerat in cælo anno diuini Natalis 1207. vel iuxta alios 1206. Philippo Rege siquidem celebrante curiam solennem cum Principibus, in tres partes sol diuifus stabat & dein coierunt partes & redintegratum est corpus solare, quo turbulenti motus Imperii in tres partes diuifi vt dictum est præsignificati fuerât, tres Principes nomē Romani Regis sibi vsurpârant, primus Fridericus, secundus Philippus, tertius Otto eius nominis horum vno trucidato, & altero exaugurato fatoque functo Fridericus imperat, & quasi ad suam plenitudinem sol diuifus rediit.

Fridericus Comitiss Heriboli habitis anno ab exordio salutis 1212. filium suum Henticum VII. adhuc puerum annorum ferme duodecim vt vult Sigonius, de consensu Electorum Imperii consortem fecit, & Aquisgrani per Engelbertum Comitem de Monte Coloniensem Archiepiscopum consecrari iussit, dominica ante Ascensionis dominicæ solennitatem 3. Idus Maii.

Anno salutis 1234. festa die Petri ad vincula prima vigilia noctis Aquisgrani ignis violentus Ecclesiarum palatia ac totam ciuitatem perussit, decoxitque omnia, in quo incendio triginta incolæ miserè oppressi, exceptis peregrinis de quibus ignoratum: Fatalis itidem ciuitati Aquisgrani vilius cineribus & fumo fuit dies SS. Viti & Modestii, anni 1236. quo infra nonam & tempus vespertinum, flamma circumlabente concremata fuit, vna cum Ecclesiæ recto & ædificiis Claustrigloriosæ Virginis Mariæ.

Dominica quadragesimalis ieiunii quinta anno 1227. Henricus rex filius Friderici Secundi Imperatoris celeberrimam curiam Aquis Graneis indixerat, in qua per Coloniensem Antistitem Henticum de domo Nobilium Moellenarcken Regina consors filia Ducis Aultrix regali benedictione consecrata est & coronata in sede Regia collocatur: inde Fredericus Conradum IV. eius nominis minorē natu filium Regem Germaniæ in locum Heinrici quod hic eductis magnis copiis ipsam suam parentem armis profecutus fuisset designandum ac Coloniz coronandum curauit: ann. 1247. tertio Kal. Dec. Ioannes Schultetus, Wilhelmus Advocatus, Scabini & vniuersitas ciuitatis Aquisgrani fœdera sanciunt cum Domino Wilhelm.

Comite,

Comite Iuliz, quod fidem tenebunt Frederico Imperatori eiusque filio Conrado electo in Reg. Rom. & sibi inuicem auxilia ac præsidia subministrabunt contra quemlibet Regis aduersariū. Destituito postmodū per Papam Innocentium IV. Frederico II. ab Imperio & diro anathemate percussō in concilio Lugdinenſi Henricus Lantgrauius Thuringiæ Ludouici, & Beatæ Elisabethæ filius, Cattum vocat Auentinus, instantia eiusdem Summi Pontificis in Regem Alemaniæ sufficitur, qui ipsa memoria Diui Iacobi Summo prælio cum Conrado ad Francfordiam depugnauit eumque à suis in acie desertum superauit, nō destitit tamen Cunradus, sed Henricum Regem Aquas ad coronā accipiendam pergentem adeptus prælio magno vicin apud Vlmam, vnde ille lectu sagittæ saucius fugam arripere coactus: haud ita multo post dolore confectus diem clausit. Quod circa Francfordiam sæpenuero dimicatum, causa quod etiam ante editam Bullam, vt cōpellant aureā Caroli IV. Imperatoris præscribentis, vt in Francofort locus sit electionis Regum Romanorum, multoties ibidem electio contigerit, victor etenim si duo pro Imperio decertarent Frankofurtenses pandebantur portæ, recipiebaturq; ab incolis vrbis, sic vt iam recensitum inter Henricum Lantgrauium Thuringiæ & Conradum filium Friderici II. factitarum, nec non inter Ludouicum Bauarum & Fridericum Austriam, insuper inter Guntherum Comitem de Swartzenbourg, & Carolum Quartum: hac de causā si duo Reges Alamaniz per diuersa suffragia egerentur, atque ad locum & sedem coronationis properarent, prudenter prospexerunt Aquensibus incolis Imperatores, ob idque in plerisque diplomatis vrbis impartitis ad secludendos contra se electos Reges iunxerunt hanc interpunctionem; *decernimus etiam & sancimus quod ciues Aquenses vniuersi & singuli non teneantur in posterum exire ciuitatem Aquensem armata manu qualitercumque acciderit, sed quod ipsi permaneant in ciuitate Aquensi ad custodiendam ciuitatem & nostram regalem sedem ab insultibus amulorum ad honorem Imperij, & profectum, &c.*

Fridericus vna cū filio Cunrado iræ impotentes hostili manu adhuc Romanam Ecclesiam proſequēbātur, & ecce pontifex Summus ad alium Regem deligendum omne studium cōuertit, vnde prudēter cōsiderans ad propositum posse suum peruenire facilius si circa locū

signon.

ad deligendos Reges antiqua consuetudine deputati ad hunc mare Wilhelmum Batavum Hollandiæ Comitem filium Florentii Comitis opibus & viribus florentem atque Henricum fratrem Otonis Comitis Geldrensis ex duabus Ducis Brabantini fororibus procreatos, istum in Regem Rom. hunc in Leodicensem Antistitem voluit sublimare; igitur Wilhelmo iuvene 20. annorum electo in presentia Petri Caputii ad velum aureum diaconi Cardinalis Apostolicæ Sedis Legati, salutis nostræ MCCXLVII. aut iuxta alios MCCXLVIII. festinatoque pergenti Aquas ad coronam accipiendam Conradus filius Friderici se illi opposuit, monitus amice ab Ottaviano Vbalduino Cardinale Legato, Conrado Colonienſe Archiepiscopo & aliis proceribus Alemanniæ, ut incepto desisteret, nec Patris damnati vestigia sequeretur, respondit se nunquam Parentis sui studio defuturum: atque ita urbem occupatam contra illos obtinuit ac diuturnam Pontificiorum obsidionem sustinuit: monebantur Aquenses per Papam ut electionem Regis Wilhelmi admitterent, ast ipsi contumaciter rebellabant, quocirca eorum Ecclesias Clerumque cum incolis interdicto subiecit, & demum contra ipsos tanquam fautores Friderici sicut asserbat hæretici & schismatici, atque inimicos fidei in remissionem suorum peccatorum Christi fideles iustificæ crucis insigniti character, prædicationibus inuitavit, quibus excitatus Wilhelmus signo crucis assumpto cum Legato ac ducentis fere millibus ope Henrici Brabantini Ducis auunculi sui ex diuersis provinciis sine morâ collectis sub annum Christi nati MCCXLVIII. mense Maio Aquas Graneas sex mensium spatio potenter obsedit, verum Aquenses animosè sua mœnia defendebant: Fridericum in suum adiutorium velut auxilium cum Britonibus expectantes, tunc ubi flumen urbem pertransiens effluit, agger immensus erigitur, quo recalcitrante percussus sensim regurgitare cogitur, loci submersionem incolis minitendo: interim ciues hauritoris rotis in remedium præparatis ad partem aptam eminentia fluminis repente deriuantes aduersariorum ingenia deludebant, tandem tamen per semestre inedia fatigati cœcis Electo pactis portas aperiant, amplius resistere non valentes: post hanc diuturnam obsidionem Innocentius Pontifex mandat Leodicensem Præsuli ut respectum habeat restaurandarum Ecclesiarum Aquensium quæ destructæ erant manu militari: eo ipso anno MCCXLVI. iuxta alios MCCXLVII. ultima die mensis Octobris regiam ciuitatem

Aquis-

Sigon. de
Reg. Ital. li. 18.

Hocsemius
Can. Leod.

Idem habet
Thomas Câ-
tipratanus
scilicet sextâ
crucem præ-
dicatam con-
tra Aqueses.

Chapiauille
ex Hocsemio.

MCCXLIX.

Aquisgranum cum magna procerum multitudine intravit Wihel-
mus & sequenti die hoc est in festo omnium Sanctorum missa cum
in finem Aquas Guiliermo Sanctæ Sabinæ Pontifice Cardinale, per
duos Episcopos Mindensem & Monasteriensem, benedicendum
regem Archiepiscopo Colonienſi Conrado ab Hilsteden in tem-
plo præsentatum; duo alij Episcopi Traiectensis & Leedienſis in mo-
dum Diaconi Dalmatica induerunt, quem præfatus Archiepiscopus
Conradus cum magna solennitate in regem Rom. vnxit & corona-
uit. Consecratione autè peracta idem Archiepiscopus locauit eum in
sedem regni dicens: *Super thronum sedis gloriæ seideas, & iudi-
cium & iustitiam in terra facias.* Christianus Archiepiscopus Mo-
guntinus cum oleo sanctificato dexteram eius foris inuinxit dicens:
*consecrare te dignetur omnipotens Deus, in regem Romanorum, qui
Dauid per manum Samuelis Prophete. inungi iussit super populum
Hebræorum.* Arnoldus Archiepiscopus Treuironum manus super
caput eius imposuit dicens: *Descendat super te spiritus sapientia, in-
telligentia, scientia, pietatis, fortitudinis & consilij replearisque spi-
ritu amoris Domini.* Ludouicus Comes Palatinus aheni Archida-
pifer regni globum aureum in manus eius posuit dicens: *Accipe
globum sphericum, ut omnes terra nationes Romano Imperio subij-
ctas, & Augustus gloriosus appellari valeas.* Marthio Brandenbur-
gentis Camerarius regis annulum in manu tradidit dicens: *Accipe
signaculum Monarchia ut Romanum Imperium in suo vigore con-
serues & inuncta virtute ab omni barbarorum incurſu defendas.*
Dux Saxonie Regis ensifer gladium ei dedit dicens: *Accipe Sceptrum
regium ut rebelles seuera correptione potenter affligas, omnesque be-
nueolos in tranquilla pace gubernes.* Rex autè Bohemie pincerna Im-
perij, de cōsensu Archiepiscopi Colonienſis, coronam argenteam ca-
pitula regis imposuit, dicens: *Accipe diadema splendidum, ut sis vir-
tuoſis actionibus adeo coruscus in terris, quatenus merearis coronam
æterna felicitas habere in cælis Amen.* Octauam post hæc ibidem
duxit solennem. Omnes autem inferiorum partium Principes &
nobiles obedientiam ei præstiterunt, præter quosdam castellanos ad-
huc Fiderico fideles, inter quos fuit Castellanus de Keiserswerde,

Io. Tritheim.
Ab. Spaurin
Chro. Mon.
Hirtlaug.

Q

quem

Merſæus.

quem Rex Wilhelmus obſidione circumcingens ſuperare non potuit. Conradus ab Hoſteden Colonienſis Archipreſul expendens frequentes diſcepciones inter Triumuiros Electores Eccleſiaſticos in conſecrationibus regum (ſiquidem Maguntinus vti Germaniæ Metropolitanus & regni Cancellarius id ius ſibi vendicabat, quod etiam antiquitus ſemper uſurpauit, Treuirenſis id ſui muneris eſſe contendebat, quod ſua Eccleſia cæteris antiquitate præſtaret, Colonienſis eo quod conſecratio in ſuis finibus ac dioceſi fieret) indultum nouū indeptus eſt, vt ius primum electos Reges Romanorum Aquifgrani coronandi penes Colonienſem Archipreſulem iuncto Decano Aquenſi ſtaret, quod hodieque perſeuerat.

Anno MCCCLVI. Guilielmo interfecto à Friſonibus principibusque in factiones diuiſis Imperium collabaſcens vacabat, nec quis erat qui illi adſeſtaret, ea propter anno gratiæ MCCCLVII. Richardus Cornubiæ Comes Regis Angliorum Henrici frater quorundam Principum Electorum votis in Romanorum Regem deſignatur, qui tamen ab Imperio receptus nō fuerit, nihil oſecus anno hoc memorato Aquifgrani contendens de nouo munuit vniuerſas prædeceſſorum Cæſarum priuilegiolorum prærogatiuas vrbi collatas; Anno 1262. Capellæ B. Mariæ ac ſenatus Eccleſiſtico coronam auream intercoruſcanrib; gemmis ſplendidam dedit ac contredidit, vt Roman. Reges duntaxat ea deinceps coronarentur, duas in ſuper veſtes Regales, de armis ſuis pomum & ſceptum aurata, regalia & Auguſtalia ſigna Aquis depoſuit, omniaque hæc ſub ſigillo Principis Eccleſiæ, ac ſigillo communis ſanxit vna cum ſacra ſuppellectile & theſauro ipſius Baſiliæ aſſeruanda, neque alienanda aut villarenuſ diſtrahenda, prout recognitionis, ſcripta reuerſalia vocant, ſacramento religioſe firmata à Prepoſito, Decano & Capitulo, Scabinali collegio totaque communitate ciuitatis Aquenſis edita diffuſius edocent. Ipſe Richardus ea corona Aquifgrani inauguratus eſt, ab alijs ſub idem tempus anno Chriſti natalis MCCCLVII. Alfonſus Hiſpaniæ Rex aduerſus Richardum Imperator renuntiabatur, cæterum Richardo Anglio theſauris exhauiſtis in Angliam poſtea ſeſe recipiente, Alfonſus Caſtellæ Rex regni Germanici honorem vltro abdicauiſ in Germaniam non veniens.

Anno MCCCLXIX. Wilhelmus Iulix Comes Aquifgrani ipſe tanquā Preſectus & aduocatus præſedit iudicio nuncupato das Bog.

ordina/

geding / in quo ex legum norma disceptatum ac enuntiatur nul
 praterquam soli Regali vrbi A quensi ius competens in nemus quod
 dicunt die erschel ex qua Iuliacensis Comitris presidentia coniectura
 religer Richardum Rom. Regem titulo patrocini Imperialem urbem
 A quensem memorato Comiti obligasse.

Cum sic vt iam attigimus ex intestinis bellis aduerso fato ceu la
 niarum vacasset aliquot annorū interuallis Imperium Princeps for
 tissimus ac nunquam satis laudatus Rudolphus primus Alberti Sa
 pientis filius Comes Habinspurgius vel Hauekenburgius Landgra
 uis Alsatiæ augustissimæ familiz & potentiz Habsburgi Austriacæ
 conditor & amplificator Francofordiz, 3. Kal. Octob. ipsa D. Michael
 is an. 1273. à Septemviris summo animorum consensu aut iuxta alios
 ab Imperii Triumviris (curante potissimum ob quoddam acceptum
 beneficium Wernero Electore Moguntino & Comitibus de Falcken
 stein) ad Regni Germanici quod Romanum Imperium nuncupatur,
 fasces eligitur, quod diuisum & multorum annorum bellis, discor
 diis & motibus ferè collapsum, ac concisum adiit cum milite & co
 mitatu Francofurtum proficiscens, vbi ingenti triumpho ab obuiis
 omnibus vri pater patriæ comiter excipitur atque salutatur, ex inde
 Aquigranum tendens feria tertia post D. Lucæ Evangelistæ memo
 riam, ab Engelberto Secundo de Valckenburg vbiourum protomysta
 inunctus, imperialibusque insigniis decoratus est in maxima Princi
 pum frequentia, stabilitum A quensibus indulta libertatum suarū,
 dantiis potestatem nouas cōstitutiones condendi: pleriq; volunt an.
 1274. electum & sequenti demum coronatū esse, tradit Gerardus de
 Roo, quod cum sub coronatione ipsa Sceptum non esset ad manum,
 atrepta Crucē, quæ propē aderat, in hæc verba eruperit: *Hoc signum,*
quo nos & humanum genus redempti sumus, hoc ego Sceptro in omnes
mibi & Imperio infidos utar: & verè affectus eius erga SS. Crucem
ex hoc etiā posteritati testatur, quod in more habuisse traditur, vt pu
gnam cōmissurus (si integrum hoc illi relinqueretur) diē veneris ex
pectaret, is vbi euenisset, Adem S. Cruci vouebat, si victoriā potiri
Deus concederet, quā Tulnæ, Ottocaro victo, voti reus posuit. Cran
tzium in Saxonia vterius adeamus, audiamusq; de hoc augusto, cum
(inquit) breui Rom. Rex post factam de se electionē, in Bopardia vrbe
Rheini maneret, Læca Imperialis Dominica cū corona illi presentatur,

qua non longe post Aquifor. ni sollemniter coronatur, quod nulli Regum
 a memor. a D. Karol. fertur contigisse, nam argenteam ibi primam ex
 constituto solet accipere coronam, ferunt testatum esse quam sancte a
 grauib. viris coronationis tempor. Visam anteam Crucem supra
 Ecclesiam sanctissimæ Virginis in qua mysterium implebatur, idque
 coram Summo Pontifice & Patribus in concilio expositum, hæc ille:
 Ecce sic benedicetur homo qui timet Dominum, talis generatio, cui
 benedixit Dominus, firmabitur in illo & non fluctetur. Specimen
 virtutis & magnanimitatis in inuenta Rudolphus liquido common-
 strauit. Natus enim Anno 1218: adolescens in aula Friderici Secundi
 Imperatoris inter æquales animi dotibus excelluit, & quam primum
 per ætatem armorum patiens fuit, omnibus, quæ Imperator gessit,
 exercitus bellis: maximam de se existimationem dedit, sed & vir qui-
 dam doctus ex syderum positu futurorum scientiam profitebatur,
 Rudolphumque præ cæteris in oculis habere cœpit; causam Impera-
 tori sciscitanti, extinctis ipsius posteris illum rerum positurum re-
 spondit: adhæc cum quodam die sub venationem sacerdoti cum
 SS. Synaxi ad ægrium tendenti honorem detulisset, & SS. Sacramen-
 tum pientissimè veneratus fuisset, ob id prænominatus Sacerdos ipsi
 & posteris certiori vaticinio Imperiū prædixit, quod alij ad Suen-
 uicam vatem referunt, alij somnio sequentis noctis edoctum ipsum
 volunt, vnde prædictio fidem res ab euentis habuit, nam Imperium
 obliteratam & collapsum integritate restituit, &c. Produnt de eodem
 nonnulli Historici non ad iysle Itaham, & optatamque s. bulam reci-
 tare solitum de vulpe, quæ Leoni in specu agrotanti respondit.

Referam quia me vestigia terrent

Omnia te introrsum spectantis nulla retrorsum:

Itaque corona Romæ non est insignitis, sed confirmatus à Grego-
 rio X. Apostolico in Concil. Lugdu. rametli ea conditione vt ann.
 proximè in eunte ad urbem maturaret vnctionem, consecratio-
 nem & coronam accepturus.

Deplorabo hic funestum casum, qui in Graniaquis accidit sub
 hanc tempestatem, Incarnationis Christi Anno M C C L X X V I I. s. u
 vt alij volunt M C C L X X V I. Aquensis ciuitas cum S. frido de We-
 iteburch Vbiorum Archimysta viro pacis ac belli artibus æquè gna-
 ro, toga sago æquè insigni fœdus pepigerat aduersus Wilhelmum

quarum

Nascitur Ru-
 dolphus I.
 anno à nato
 Carolo Ma-
 gno hebdo-
 matico sive
 Climacterico
 176.

quantum eius nominis Commem de Iuliaco, Sifridus indigne ferebat, quod Comes Vbiopolitani contra suam personam vti verum Antistitem consilio affuisset; auxiliare (que iam ante tulisset) Aqueenses ab eo diffidebant, quod Comes in nemus urbi cōfine dictam Sapulienbusch potestatem iurisdictionemque exerceret, pretendens eam à Richardo Rom. Rege sibi datam; contrarium sustinentibus indigenis in Aquis ac vindicantibus sibi cædū æstius syluæ ius à Rudolpho primo Imperatore hypothecaria septingentarum marcarum obligatione: memoratus igitur Comes Guilielmus cum primogenito filio suo eiusdem nominis & duobus naturalibus filiis, stipatus insuper quadringentis duo de septuaginta equis maior ex parte equestris ordinis ipsa memoria D. Heriberti Episcopi profecto beata Gertrudis inclinata iam die sub nonam vespertinam de improviso Aqueensem urbem subintrat: spe ea pro arbitratu suo potiundi, ciues comperto de repente discrimine conuolant; portas ciuitatis ocludunt, disuptis parietibus conciti intra domos mutuo conueniunt, consilia agitant; dein frementes, spumantesque congregiuntur in fori medietullo cum Comitibus equestribus turmis, quas omnes ad internecionem fundunt sternuntque, Comes ipse in fuga extremum præsidium ponens è regione Monasterii, quod albarum virginum nunc vocant, vbi etiam nunc monumentum saxæum rei gestæ præaltum visitur: à Ianio vel ex aliorum sententia ferrarii fabri malleo miserè vnà cum filio trucidatur, inde versus.

Enses Granenses senserunt Iuliacenses

Gentes elata Gertrudis nocte Beata

M. cum trecentis quater sex hinc modo demptis.

Chronicon Gemblacense ita concludit.

Anno Milleño C bis, eptaque septuadeno.

In hac expeditione Waleramus de Falcomonte saniore vsus consilio fuit; paternis enim cautus periculis, qui simili casu à Colonien-sibus fuerat interfectus, cum cæteris introitum dissuadere non posset, ipsos dimisit, Macellum cum eis intrare constanter recusans: sub idem tempus * Sifridus Colonien-sis Metropolitæ cum ob illata sibi damna, cum pacto fœderis cum Aqueensibus iuncto facturus satis, inuadit ditionem Iuliacensem, Duram & Iulacum expugnat, euerso funditis castro quod ibi erat, vniuersaque propemodum oppida præter

* Siphridus.

Neideccam & arcem Hamborch suæ potestatis fecit, eoque magis defu-
it in Iuliacos vnde iniuria facta prædecessori suo Engel-
berto, quem Comes Iulæ trium annorum & semestris spacio fa-
da custodia & vinculis detinuerat, se vindicaret, tandem Marti-
ro Papa Quarto vices suas interponente concordia facta est, &
Archiepiscopus omnia quæ abstulerat dominia, oppida, castra
& villas restituit: sed & humanæ salutis anno MCCCLXXX. Diui
Matthæi vigilia Schonhouiæ cum Richardi Ducis Lymburgensis
filia enecati Wilhelmi Comitis coniuge, eiusdemque tribus fi-
lijs Walramo Præposito Aquis, Ostone Traiectensium Præ-
posito, & Gerardo, interuentu Sifridi Colonienfis Antistitis, &
Ioannis Lotharingæ, ac Brabantæ Ducis itum est in concordiam
cum Aquisinibus incolis, qui propter bonum pacis & concor-
diæ quindecim millia marcarum denariorum, qui vulgari ex An-
glici Brabantini dicebantur, vel valorem eorundem duodecim soli-
dis pro quauis marca computatis pendere, & annuere ob-
stringebantur, deinde ad quatuor aras propitiatorias in solatium
animæ defuncti Comitis dotandas, vnâ in Albarum Cœno-
bium, alteram Portzetensis Monasterij templo & duas in Ni-
deken, quodlibet autem altare ciues suis impensis decem mar-
carum sterlingorum prouentibus decem solidis pro marca com-
putatis ditare dotareque tenebantur: ait Tuthemius tertiam
partem oblationum in Ecclesiâ Beatæ Mariæ semper Virginis ex
deuotione peregrinorum vel vndeunque cedentium Comitibus
de Iuliac dare perpetuo tandem Aquisenses coactos esse, in-
stitutionem quoque Præpositi Aquisensis Ecclesiæ Comites Iuliacen-
ses ex illo tempore accepisse vsque in hodiernum diem; mi-
hi verius est huius dignitatis vti & Aduocatæ dispositionem non
cecidisse in senatum, sed eam sibi Cæsares reseruasse vel alijs Prin-
cipibus communicasse, prout citra hæc ipsa tempora Ioannes
Lotharingæ ac Brabantæ Dux gratia Imperatoris Aduocatæ
Aquisensis nomen ac munus sibi vendicauit: regressum facio ad
Imperatores.

Rudolphus anno Christiano MCCCLXXXI. in fata de-
cessit, surrogatusque omnium suffragiis à septemviris Electo-
ribus Cæsar Adolphus Comes à Nassaw anno incarnati verbi
MCCCLXI. REX & Imperator renuntiatur, qui simulac guberna-

cula

Ioan. Trithem. in
chro. inst.
Mon. Hirsau.

* ANNO 1247.

cula Imperii latipetere coronatur Aquis in regem Romanorum cum Regina conthorali sua à Sifido de Welterburg Pontifice Vbiocum, Adolphus eodem quo rerum potitus est anno de libertate regia de iur potestatem Vvalderamo Comiti Iuliz consanguineo suo officium S ulteratus Vbis Auenensis ab Illustri Ioanne Duce Babantiz redimendi pro pecunia qua primò eidem Duci fuerat obligatum, prout euidens sit ex indulto desuper dato Coloniz anno Dominicæ incarnationis M C C C II Regni eius anno primo idibus Ianii: eodem anno mense Septembri indi&one sexta Adolphus Cæsar nobili viro Vualramo Comiti Iuliacensi cuique hæc edibus Præfecturam Auenensem cum omnibus pertinentiis ac iuribus suis gubernandam committit pro nummaria quantitate mille & quinquaginta marcarum, denariorum Auenensium atque ita libera ac Imperialis ciuitas Auenensis deinceps titulo pignoris obligata remansit, cumque prius citra vllum medium sacram Cæsaream Maiestatem attingeret, deinceps tutelæ ac patrocini nomine Ducibus Iuliz fuit obstructa; sex annis clauum Imperii tenuit Adolphus, & rursus ab Alamaniz primoribus imperio exiuit, conuentuque Maguntiz habito Albertus Austrius vnoculus Adolphi ab Habsburg filius Cæsar designatur ac deligitur, prosequente autem Adolpho Albertum infestis signis inxta Vormatiam acriter confli&u decertatur, in quo Adolphus succubuit, perrexit Albertus Aquisgranum ibidemque redimitus est diademate Imperiali anno Virginie partus M C C C V III. à Vvichboldo Coloniensi Archipræsule, qui ex Præposituræ Aquisgranensis dignitate ad Agrippinatem præfaturam euectus fuerat; in huius Cæsaris auspicali coronationis die Saxoniz Dux Alberti Imperatoris sororius Aquisgrani à multitudine oppressus extinguitur, ob id crediderim ex antiquo obseruatum ac receptum ut quandocunque rex Romanorum Aquis coronaretur seu septenniale Iubilæum SS. Reliquiarum ostensionis celebraretur, Vassalus Basilicæ Auenensis de feudo Bistogniensis inuestitus cum suo satellitio teneretur stipare latera Decani Collegii huius ipsiusque ab impetu ac oppressione plebs tutari, eadem ex causa reor morem introductum qui hodieque viger, ut nemini calcaribus accincto chiorum ingredi fas sit.

Petrus Hispanin Alberto I.

Albertus Rom. rex anno Regni sui primo, dat potestatem Aque-
sibus ciuibus colligendi pecuniam publicam, condendi statuta ead-
demque reuocandi, mandat ne Iudex à Maieſtate ſua conſtitutus aut
à ſucceſſoribus Cæſarea aut ſua au- thoritate ſalliam vel precariam in
ciues faciat, neque eos compellat ad aliquid dandum regi vel Impe-
ratori, niſi quantum ſua bona voluntate ciues ipſi velint, & amouet
conſuetudinem per quã Iudices quandoq; ſolebant à diuidentibus
panis ac cereuiſiz indebitum exgere in grauamen totius ciuitatis,
inſuper indulget idem Imperator vt ciues inter ſe de bonis ſuis colligere
valeant, vnde ſe vrbemque Aqueſem munire queant ad hono-
rem ſacri Imperij ac proſectum, &c.

Anno MCCCII. Albertus Rom. Rex ſemper Auguſtus concedit
vt Gerardus Comes Iuliz ad duos annos immediatè ſequentes Scol-
teratus ac villicationis munus in Aquis à Nobili viro Theodorico
Domino de Valkenburg pro argenti ſumma qua quondam Walra-
mo de Valkenburg idem officium obligatum erat, poſſit ac valeat re-
dimere vti latius & luculentius patet ex reſcripto in caſtris prope Co-
loniam 13. Kal. Nouemb. ſignato.

Anno reſtauratz ſalutis MCCC.V. Regni ſui ſeptimo 3. Idus Iulij
Indictione tertia Idem Albertus Romanorum Imperator Nobili
viro Theodorico Domino de Valkenburg, quod Mille quadringen-
tas libras hallenſ. ſuz Maieſtati Cæſarez ſuperaddiderat priori æri
quo Scolteratum Aqueſem obligarat, hanc ſummam aggrauans,
offitium dictæ aduocatiz permittit ad quinque annorum ſpatium.

Sæpeſatus Albertus ruſum Nobili Viro reinoldo Domino de
Valkenburg pro quadringentis marcis argenti puri Scolteratum in
Aquis obſtringit, vti litterarum Cæſarei ſigilli robore ſignatarum, da-
tarumque in Frankenfort v. Kal. Aug. anno MCCC.VI. in hiſ ac
alijs conatibus æmulationeque aſpirandi ad villicationis atque Ma-
joriz munus in Aquis quid ſpectant ſuum cuique relinquo iudi-
cium.

Trucidato miſerè Alberto Henricus Octauus iuxta alios ſepti-
mus Comes Lutzenburgius princeps ob ſapientiam cum ſumma
grauitate coniunctam clariffimus, poſt ſeptem ferme meſes inter-
regni Alberto ſucceſſor factus eſt, coronatus corona argentea Aquis
in regem Alemannorum ab Henrico Comite de Vinnenberg Ar-
chiepiſcopo Colonienſi ann. à Chriſto nato MCCC.IX. proximo anno

Epi.

Epiphaniæ festo Mediolani terrea, demum anno 1322. mense Iunio Romæ aurea corona redimitosest à tribus Cardinalibus Legat s Clementis VI. in æde S. Ioannis Lateranensis, annoque proximo infelice perijce veneni haustu vti festur.

Naucleus.

Posteaquam ob Maioriam seu Aduocatiam in Aquisgran cum Gerardo Comite ultimo Iuliæ, & reinaldo Domino de Valkenburg Aquesenses oppidani dissiderent, seseque inuicem lacerarent, in partes ac societatem Principum recensitorum tractus est Abbas Diui Cornelij ad Indam, eapropter ciues ex Aquis produunt, anno 1310. ferro ac infestis armis graues, templi & Abbatiz S. Cornelij gazas diripiunt, igneque immisso septum claustrale incinerant, in qua tamen conflagratione caput Beati Cornelij illæsum remansit, nisi quod flamma vorax exiguam rubedinem ei inuulerit, extincti vero sunt plerique Cœnobitæ, tandem ad mandatum Henrici Imperatoris, Henricus Agrippinas Antistes ac Ioannes Lotharing & Bachbantique Dux pacificuntur, ijs medijs vt Aquisgranenses Comiti Iuliæ & Duci Falkenburgensi magnæ quantitatis multarium expendere cogentur, itemque religiosorum agnatos qui cæsierant pecuniaria multa nempe mille marcis viginti sol. hallen. partiendis inter ipsos pacarent, ablata Monasterio restituerent, destructa redintegrarent, hoc modo quod pro reparatione & restauratione damnorum ciues dabunt quouis anno quingentas marcas, quam pecuniam tradent Decano Aquesensi ac Commendatori in Sctredorp qui eandem non alio quam ad vsus reedificationis insument: anno 1317. noua fœdera super instauratione exusti Monasterii cum Abbate Remaro, Wernero Decano totoque conuento S. Cornelii pacta quod Aquesenses numeratis semel quatuor milibus marcarum spatio septennii deinceps liberetur ac absolui.

Sublato Henrico memoria D. Lucæ Euangelistæ Ludouicus IV. eius nominis Imperator Comes Palatinus Dux Boiariz frater Rudolphi Comitis Palatini Rheni in demortui locum surrogatus est, ac Augustus salutaris anno 1314. discrepantibus tamen votis, siquidē Moguntinensis & Treuitorum Archiepiscopi, rex Bohemiz & Volckmarus Marchio Brandenburgicus Ludouicum, at Colonienfis pæsul, Rodolphus Dux Bauariz Palatinus Rheni, & Rudolphus Dux Saxoniz Fredericum Ducem Austriæ Ostrogothiz, cognomento Pulchrum in Regem Alamaniz delegerant, pro Ludouico plures sta-

Naucleus.

R

bant,

* MCCCXIV.

bant, venitque cum numeroſo exercitu Aquifgranum * Anno 1315. ibi ingenti pompa feſto Epiphaniæ à Balduino Treuitorum Antiftite Imperii inſignia accepit, indulgens ciuibus in eorum concilio ſtatuendi pagamentum ad honorem Imperij & proſectum ciuitatis, reſque communes dandi in emphyteuſin: Fredericus abiit Bonnam ubi ab Henrico de Birnenberg Colonienſi Archipreſule fuit coronatus.

Imperator Ludouicus anno gratiæ MCCCXV. officium Scultetatus Aqueſis Nobili Viro Reynaldo Domino de Balſenburg titulo pignoris obligatum Gerardo Comiti Iuliæ ex ſpeciali ſauore permittitur redimendum, ac prout verius declaratur in reſcripto ſignato Spiræ Nemetum xlv. Kal. Apr. anno memorato concedit Gerardo Iuliæ cenſi Comiti eiufque hæredibus tria millia marcarum boni pagamenti tribus hallen. datuiſ pro quolibet denario exſolueret, addendo hanc ſummam prioribus obligationibus, eaque ratione Aduocatia in Aquis magis magisque ære aggravata remanſit.

Ludouicus à Ioanne Papa XXII. anathemate percuſſus eſt occaſione Cancellarij ſui Vdalrici de Auguſta Rheticorum oriundi hominiſ temerarij & ſuperbi cleri & religionis æmuli, Eccleſiaſticaque dignitatis & libertatis maximi oſoris & aduerſarij qui in literis ad Papam nomine Imperatoris eo inſcio, quædam indigna poſuit, ipſumque Papam inter alia Beſtiam de mari aſcendentem appellauit, multaque in eum opprobria ſcripſit, quibus non immerito Pontifex ad indignationem prouocatus Ludouicum Regem excommunicauit, quam malitiam ſuam iam morti proximus Cancellarius coram multitudine publicè conſeſſus eſt. Ac tamenſ Ludouicus Imperator ea ratione ira excommunicatus exauguratuſque eſſet, & Carolus Quartus Iohannis Boihemiæ regis filius Marchio Morauiciæ opera poriffimum Baldouini Treuerorum Archiepſcopi Patruſ ſui Magni ad Imperii habenas delectuſ eſſet, attamen ab Aqueſibus quamdiu ſuperſteſ eſſet Ludouicus admiſſuſ haudquaquam eſt Carolus, à Leodicenſi Antiftite recipitur quidem, verum à ciuibus Eburonibus, auxiliariis Angliorum copiis adiutis proſtigatur, trucidatiſ aliquet millibus Boiemorum Gallorumque pro Carolo ſtantium; demum poſt extrema fata Ludouici Imperii ſummam adiit Carolus Quartus & anno MCCCXLIx. die Diuo Iacobo ſacra coronatuſ eſt Aquis; Reginaque conſorſ iudem coro-

Io. Trith. in
Chron. Mon.
H. ſtaug.

na decorata à Wilhelmo de Gennep Colonienſi Præſule: Contra Carolum delegerant Germaniæ proceres Odoardum Angliæ Regem, ſed iſte repudiavit factam electionem, deſignatus etiam eſt Guntherus Comes Schwartzenburgienſis, at præpropere in fata conceſſit, ſic Carolo IV. Imperium relictum, qui & Romæ in æde Principis Apoſtolorum corona redimitus legitur à Petro Cardinale Hoſtienſi Legato Innocentii VI.

Nacl. gen.
35 & 36.

Impignoraciones Schultetatus in Aquis de quibus præmiſſum ſub Carolo IV. vires acceperunt, quippe qui villas campeſtres magnas & paruas cum ſuis pertinentiis ſitas extra muros Aqueſes circumquaq; infra banoum ad vnum miliare prout eiufmodi villæ ad Imperium pertinere diſcoſebantur (& quæ antea vna cum nemoribus vrbis ac ſedi Aqueſis finitimis vel in emphiteoſin ſeu quoquo modo confinibus Ducibus ac Comitibus ad limitata temporum interualla à Diuiſi Imperatoribus conceſſæ fuerant) pro decem millibus librarum bonorum Hallenſ. obligauerit Illuſtri Wilhelmo Iuliz Marchioni anno MCCCXLVII. Indiſtione prima 14. Kalend. Febtuar. Regnorum ſuorum anno ſecundo. Idem ipſe Carolus hoc nomine Quartus, Wilhelmo (quem poſtremum Comitem, vnicum Marchionem Iulizæ proſapiz etiam deinceps ſalutis nempe MCCCXVI. iam ſatus Imperator ex Italia reuerſus in ciuitate Metenſi Ducatus & Principatus titulo adauxit) eiufque hæredibus indulget ob grata ſeruitia Imperio præſtitita, ac ex ſpeciali gratia committit collationem, donationem, præſentationem, ſeu quamuis aliam prouiſionem Præpoſiturarum Aqueſis, Karpenniſis & Werdenſis Eccleſiarum ſpecialiter & expreſſe, & generaliter omnium perſonatum, dignitatum, Parochialium Eccleſiarum, nec non beneficiorum Eccleſiaſticorum quocunq; nomine vocentur quorum vel quarum collationes, donationes, præſentationes vel diſpoſitiones ad ſacrum Imperium pertinere diſcoſcuntur, nempe ratione oppidi Durenſis, caſtri Werdenſis, oppidi de Syntzege, & Schultariæ Aqueſis: eadem tempeſtate omnes vaſalli fideles &c. in diſtriſtibus & territoriis oppidorum memoratorum commorantes ſeu domicilia habentes ab omni ſuramento, fidelitate, homagio quibus ſacro Imperio nomine ſædorum eorundem erant obnoxii ſoluti ac liberi denuntiati ſunt tamdiu quoniſque, &c.

Horum instrumentis verbatim interserendis super sedemus, solam confirmatoriam tabulam præscriptatum concessionum & oppignorationum præduciim prout edita hoc loco iungemus.

CAROLVS Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, & Bohemia Rex, Vniuersis sacri Romani Imperij fidelibus, quibus præsentis litteræ exhibita fuerint, gratiam suam & omne bonum. Quotiens fidelium nostrorum iusta petentium desiderijs annuimus, totiens lucum nostrum & bonum Imperij procuramus. Sane Illust. Wilhelmus Marchio Iuliensis consanguineus & Princeps noster charissimus nos clarius informauit, quod certi Romani Reges & Imperatores diuæ memoria prædecessores nostri, suis progenitoribus oppidum Durense, pro quinquaginta milibus florenorum: Castrum Werden, & telonium ibidem pro triginta nouem milibus florenorum: Oppidum Sintzegie pro quindecim milibus florenorum, & Sculteriam ciuitatis Aquensis pro duodecim milibus florenorum, cum omnibus & singulis eorum iuribus, honoribus, & præminentijs, titulo pignoris obligarunt. Alias etiam ostendit litteras, quibus innotuit plene nobis, quod oppidum Bobarden, & telonium ibidem, ac oppidum Friesale præscripti Marchionis Iuliensis progenitoribus, pro expensis quas in Ciuitate Coloniensi ac in ciuitate Aquensi eum donauerunt, & super conquestuerunt, & pro seruitijs ipsi, & Imperio prestitis & impensis remanserunt obligati in septuaginta septem milibus florenorum & quingentis florenis. Petens humiliter & deuote, quatenus sibi de regali nostra clementia, debita prænotata, iuxta continentiam prædictarum litterarum approbare & confirmare, ac pro totali summa debitorum eorundem, quæ se extendit ad ducenta viginti tria milia florenorum noningentos florenos oppidum Durense, Castrum Vverde, & Telonium ibidem, oppidum Sintzegie, & Sculteriam Aquensem obligare gratiosius dignaremur. Nos igitur attendentes grata seruitia, quæ præfatus Marchio Iuliensis, nobis & sacro sæpius impendit Imperio, & quæ adhuc gratiora facere poterit in futurum, præscriptas obligationes prout factæ sunt, & debita prænominata prout contracta sunt, sibi suisque heredibus, de plenitudine nostra Regalis potesta-

potesta-

possessatis, & ex certa scientia presentis scripti patrocinio confirmamus hæc pignora sup'a scripta, videlicet oppidum Durense, Castrum Vverde & thelonium ibidem, oppidum Sinteghe & Sculteriam Aquisensem, cum omnibus & singulis eorum pertinentiis, pro totali summa præscripta, ipsis titulo pignoris obligamus. Spondentes & firmiter promittentes, pro nobis, nostrisque in regno & Imperio successoribus, quod præscripta pignora præfato Marchioni Iuliacensi ac suis heredibus non auferemus, nec ea cuiquam alteri persona obligabimus, vel absolvendum ullatenus commitemus, imo ea nos vel nostri successores cum poterimus debemus absolvere pro nostra & Imperii propria pecunia liberare.

Hanc insuper prænominato VVilhelmo Marchioni Iuliacensi ac suis heredibus gratiam facimus specialem: quod Præposituras, dignitates, Ecclesia parochiales, ac alia quacunque beneficia, sup'a scriptis Oppidis, castro & Sculteria pertinentia, & specialiter præposituras Ecclesiarum Aquisensis, Kerpensensis & VVeidensis, cum omnibus eorum pertinentiis, quæ præscriptis pertinent oppidis, castris, vel Sculteria, quorum vel quarum collationes vel præsentationes ad nos nostrosque successores ratione Imperii noscuntur pertinere, conferre possint, ac ad ea vel eas personas, quas voluerint cum vacabunt, vice & nomine nostro liberaliter præsentare. Quodque feuda omnia & singula sepedictis Oppidis, Castro, & Sculteria spectantia, & specialiter Castrum Rode cum suis attinentiis, quæ à nobis & Imperio originaliter descendere dinoscuntur conferre possunt, & ad ea investire ac infeudare hos quorum esse noscuntur, & ab eisdem recipere nostro nostrorumque successorum & Imperii nomine debita fidelitatis ac homagii solitum sacramentum. Ipsi quoque feudatarii seu vassalli feuda eadem tenentes, & recipientes omnia servitia & iura, quæ nobis, nostris successoribus & Imperio, ratione eorundem feudorum facturi essent & servaturi, sepedicto VVilhelmo Marchioni Iuliacensi & suis heredibus facient & servabunt tam diu, quousque sepedicta pignora, prænotata summa florenorum boni & puri auri ac iusti ponderis, vel pro quo-

libet florentino duodecim grossi Turonenses antiqui moneta Regis Francie aut viginti solidi Hallens. antiquorum per nos vel nostros successores pro nostra & Imperii propria pecunia fuerint, ut pramittitur absoluta. In quorum omnium testimonium & roboris firmitatem presentes conscribi & sigillo nostra Maiestatis iussimus communiri. Actum & datum in Maguntia anno Domini 1347. Indictione prima XIV. Calend. mensis Febr. regnorum nostrorum anno secundo.

His & consimilibus pennis deplumauit extenuauitque Aquilam Imperii Karolus adeo vt Ioachimus Camerarius Regibus & Principibus, quorum nomina Imperiis fatalia fuere etiam Magnum Karolum ac Karolum Quartum connumeret, quod primus opere maximo Romanum Imperium inauerit, hic autem plus a quo inciderit neruos eius.

Inter præallegata iure pignoris obstricta, Düren & Zünzge oppida castrum Werdn / schulteriaque Aquisensis cum attinentiis puta præpositurarum & connexarum dignitatum collatione præsentationeque obligata Marchioni Iuliz remansere; enimvero anno nati Christi MCCCXLIX. VIII. Kalend. August. idem Karolus Imperator in die solennitatis coronationis suæ dum renouat & confirmat ciuibz Aquisensibus dilectis suis fidelibus de dono gratiz specialis omnia & singula iura priuilegia, libertates, gratias donationes, consuetudines & possessiones à Diuis Romanorum Imperatoribus, & Regibus prædecessoribus ipsis concessa facta aut factas quibus vtuntur & hætenus vsi fuerunt; insuper donat eisdem regalique sedi villas campestres cum suis iuribus & appertinentiis habitatoribusque earundem infra bannum militat. ciuitatis regalis Aquisensis sitas adiacentes, ad ipsam ab antiquo spectantes, statuens vt ipsis in omnibus & per omnia permanent vnitz & annexæ, nec ab iis per se seu aliquem successorum, aut per inhabitatores earundem villarum præsentis & futuros suo proprio motu vlllo tempore possint alienari separari vel auerti, & quod inhabitatores prælibati proportionabiliter portent onus ciuitatis Aquisensis, custodias & vigilias ad communes munitione-

prout ipsi ciues Aqueses faciunt , indulget ad hæc Carolus vt pagos villas communitates & incolentes earum dare queant in campheyusin :

Et si quis , inquit Imperator , nostrorum pradecessorum Romanorum Imperator. vel Regum , Nos , aut si quis aliter dedit vel concessit , dedimus vel concessimus cuicquam seu aliquibus aliquas litteras vel priuilegia in contrarium & contra tenorem vs presentis pagina quauis specie aut quacumque verborum forma scriptas aut vallata , propter importunitatem petentium has & hæc specialiter & penitus infirmamus & renouamus , & eas ac ea nullam volumus & mandamus habere roboris firmitatem ; etiamsi de ipsis litteris & priuilegijs sic vt præfertur fortassis in contrarium concessis seu indultu specialiter de verbo ad verbum in huiusmodi renouatione seu infirmatione oporteret fieri mentionem propter bonum pacis , honorem Imperij , ac profectum ciuium & ciuitatis nostre regalis sedis Aquesis , &c.

Ætate ac gubernaculo Karoli hoc nomine Quarti , anno redemptionis M C C L X V I. Graniaquis conflagratio ignis feruentissima ad tritum compitum populati diuisione Schmidistrass tanta vi surrexit , vt volans victrix flamma rectorum Marianæ ædis deussit cremâitque , in qua superfluis aquis restinguenda solers celeritas cuiusdam è familia ac Diui Francisci disciplina cœnobitæ cumprimis enituit , in meritam gratiam à Senatu Ecclesiastico donati florenis decem & quinque non aspèrando in hoc xuo honoratio munere.

Annis abhinc quinque defluxis primo nempe & septuagesimo in Vigilia Diui Bartholomæ Apostoli inter sepememorati Imp. Karoli I V. Germanum fratrem Wenceslam Lutzenburgii ac Brabantæ Ducem , & Guilelmum Iuliz Marchionem magnum exarsit belli incendium , querebatur Wenceslaus Brachbantinios suos negotiatores per agros Iuliz iter facientes haud exiguo sui despectu exutos pecunia spoliatosque ; igitur eare commotus confluit exercitum , erant in eo complures Nobiles Brabantini , Leodini Namurcenses ,

& imprimis Lambertus de Vpei magister militum Leodicensis patriæ, Robertus & Ludouicus fratres Comitum Naumtensis, Marchionis Iuliensis castra sequebantur Dux Geldriæ, Comes de Montre & alii, congressæ acies maximo ardore in tractu Iul.æ in campestribus iuxta Wasstwyler dudum incerto Marte conflatarunt, donec victoria in partes Marchionis inclinaret, cæsa ab utraque parte plusquàm octo millia hominum: initio congressus desideratus est Edouardus Geldriæ p. incepit telo in facie ictus, qui ex acie deportatus post triduum rebus humanis eximitur, ex alia parte cecidit Venceslai frater Comes S. Pauli, Dux ipse Brabantie multorum telis expositus incolumis captus Iuliacum deinde in Nydecke castrum perductus est, nuntiavit hoc fama uxori quæ incredibili ea ex re mœrore conficta, captus itidem eodem prælio Petrus de Barro D. de Seranio & alii per plures exercitus Brabantini viri primores; anno qui insequabatur Carolus IV. Imperator fratris sui captiuitatem dolens proponensq; è iuris sententiâ ditionibus priuâ e Marchionem nisi Germanum otius redderet, contendit Aquisgranum, ibi Antistite Leodino, Brabantie Ducissa, aliisque proceribus (siquidem Episcopi decem & vnus, Duces nouem, Barones octuaginta & quatuor Aquas conuenerant) interuentoribus pax coiit, & Iuliensis tametsi grauâtè Venceslaum custodia absque lytro dimisit, retentis captiuis reliquis, qui non nisi ingenti ære relaxati.

Fastigium Imperii indeptus Venceslaus Caroli IV. filius Boemie Rex anno MCCCLXXVI. auspitiâ eiusdem cepit Francoforti, deinde Aquisgrani mense Iulio vna pariter cum Imperatrice Ioanna filia Alberti Boiarie Ducis ac Comitum Hollandie coronatur per Fridericum à Sarnwerden Coloniensem Pontificem in qua auspicali coronationis die penè ad amica Marti signa conclamarum fuisse obtendente Venceslao Brabantie Duce enslem prægestare Cæsareæ Maiestati, ac Duce Saxonum idem ius sibi vendicante, Dux Boius Albertus, Dux Iulie & Geldrie Vvिल्helmus, Comes Hollandie & Hanonie ipsaque vrbs Aquensis in partes Venceslai Brabantie Ducis, nouus Roman. rex & Ecclesiastici Electores in Saxonem inclinabant; at vero industria Caroli IV. progenitoris Roman. regis cessatum utrimque ab hostilibus machinationibus. A partu Virginico MCCCLXXX. Venceslaus Imperator rursus cum Illust.issimo Pileto Cardinali Raennate splendidissimoque Principum Electorum.

Comi.

Comitatu Aqua granum venit, aduenit & illuc Arnoldus de Horn Leodigensis Episcopus magna stipatus nobilium patriæ caterua & teuda regaliaque à Cæsarea Maiestate pro veteri consuetudine sibi clementer concedi, patriamque Leodinam in suam tutelam, defensionem & gratiam recipi rogat, cui Cæsar annuit.

Regente Wenceslao salutis MCCCXCVI. mense Augusto Dux Iulie Wilhelmus obsidione cinxit castrum *Schonforst*/ quod profecto D. Remigij obsessi dediderunt, pacti incolumnitatem vitæ & fortunarum, inde digressus arcem *Wilhelmstein*/ quæ Reinardo de *Schonforst* Domino de *Sythen* vna cum Aduocatia Aquisi titulo pignoris obligata erat, occupat, anno insequente idem Dux nouas pactones conuenitque transigit cum Aquisi quos dilaudat gratijs peractis quod in antea actis expeditionibus suppetias tulissent, ac ad miniculo fuissent.

Cæsarea dignitate potitus Venceslaus & pari ferè cum ignominia ob sacordiam segnitieque destitutus anno MCCC. mense Augusto suffectus ab Electoribus septemuitis Cæsar Robertus Dux Præfatus prætorio Rheni, Aquisenses quoniam Venceslao Sacramento religiose se deuinxerant, recusarunt introitum ad sedem regalem Roberto Palatino ideoque corona decoratus ipse cum coniuge Colonie Vbiorum ante aram Apostolorum Principis ædis maioris à Frederico è Comitibus à *Sarwerden* Antistite Colonienſe, quandoquidem vero Aquisgranenses fere auxiliariis Vvilhelmi Ducis Geldrie & Iulie in fide Venceslai perſtaotes recusauerant Roberto coronationis locum, ea propter iram Cæsari mouerunt proſcriptique fuere. reconciliati vero anno gratiæ MCCCXII. quo sacramenta Imperatori dixerunt Homagiumque præstiterunt; eadem tempeſtate Robertus Roman. Rex Aquas Graneas primum ingressus ibidem super cathedra Regali conſedit à præſcripto Frederico Vbiorum Archymista corona redemitus.

Anno MCCCX. septemuiti coeunt Francofordiæ rebusque imponunt Sigismundum fratrem Venceslai Regem Vngariæ ac Boemie pacis ac belli artibus perinde insignem Principem, qui cum Regina consorte Aquas Granum contendens ann. * MCCCXV. die octaua Nouembris coronatur à Theodoro de Moëſ Colonienſium Archiepiscopo cum ipse primis ac mysticis operaretur sacris in ara prisca Basilicæ Virginis Matris, in quo primo sacrificio ipse Rom. Rex prius

Anna Agrip-
pin. & alii.

* MCCCXIII

à labe peccati expiatus participauit reuerenter de holt a. iurati; interfuere huic co-onationis solenni septem Præful-s, octo Principes, decem & centum Comites, sexcenti equestris ordinis viri, reliquus equitatus erat circiter sex milium; postidie à coronatione peracta Imperatori ac venerabundis principibus cunctis excolendarum Reliquiarum thesaurus patefactus est, atque è turri com monstratus: Sigismundus anno Christiano 1417. gratiosè Graniaquenfib. indulguit ut si neque successores sui Diui Augusti, nec Iuliaci Duces Aduocatum seu villicum in Aquis designârint, aut iustitiæ præcursoris præpeditur negeturue, Senatui ius sit in vicem vacantemque si dem surrogare quempiam. hic ipse Cæsar Mediolaniciæ Romæ apud S. Petrum anno 1430. ab Eugenio Papa IV. coronatus.

Nauef. gen.
49.

Hub. Goltzi
in v. c. Cæf.
Ritzius de
Vag. regibus.

Fato functo Sigismundo Albertus II. Austrius gener Sigismundi successit qui cum in rebus humanis haud diu fuerit, nullibi coronatus est, quam ad albam regalem vulgo *Stuhlweissenburg* in Vngaria.

Fridericus III. huius nominis autem IV. iuxta eos qui Fridericum Pulchrum etiam connumerant Ernesti Ducis Austriæ filius mense Ianuario anno 1449. legitimo suffragio rex appellatus est Francoforti, æd die 17. Iunii anno 1452. iuxta plerosque ipso electionis anno Aquis Ganeis Cæsareæ dignitatis insignia capessit à Theodoro seu Theodoroico II. Comite de Mœris Coloniensi Præfule, Romam anno Christi 1452. peruenit, atque ibi corona donatus mense Martio in æde D. Petri à Nicolao V. Pont. Sub hoc Imperatore Vrbs Constantinopolitana in Turcarum Sultani potestatem venit post diutnam oppugnationem, vnde est quod Aquenfi Senatoriz domui hæc verba apicesque incisit aureis characteribus.

Nauef. gen.
49.

A. E. I. O. V.

FRIDERICVS. ROMANORVM. IMPERATOR.
RERVM. IRRECUPERABILIVM.
SVMMA. FELICITAS. EST. OBLIVIO.

Litteræ superpositæ quas etiam Aquis passim in Basilica est conspiciere, forsan erunt indices quæ d,

sicnt:

Aquila euolat inter omnes Volucres,

ita:

Aquisgranum emineat inter omnes Vrbes.

In

In ætatem, & Imperium Frederici III. deditio Vrbis Aquensis & transactio eiudem cum Carolo condito Audace Burgundionum Duce refertur, ac licet Seb. st. Münsterus Cosm. suæ lib. 3. in an. 1460. scriptum reliquit Carolum Leodicum mouisse vnam cum Francigenarum Rege, atque contra Imperialem Urbem Aquentem infesta signa direxisse, siquidem potiores Eburonum ciuitates Aquas veluti in Asylum seie receperant, ac nisi confectum vrbis deditioem fecissent, acriter in victos iratum fuisset, additque insuper, ingressu Duce ciuitatem primarios ciuicos pedibus eius aduolutos, ad instar eorum qui morte scelus perpetratum iam iam luituri sunt ad dimidiariam horam à Duce veniam depetisse, egreque admodum impetrasse; attamen rectius alij Historiographi deditioem hanc Aquentem post excidium ac expugnationem vrbis Leodinx Anno 1468 Tertio Kalend. Nouemb. factam commemorant. Posteaquam enim Ludouicus Burbonius Leodicensis Princeps Caroli Burgundie Ducis nepos semel atque iterum ab officio & vrbe legia pulsus ac dimotus esset à subditis, haud ferens Antistes iniurias tibi inperfas Carolo eas detegit & queritur, rei indignitate exasperatus Carolus vndique magno studio contractis copijs cum regis Francorum Ludouici eas iungit, Leodium validè ab incolis defensum vi capit, flamma ac ferro obuia quæque perdit, nulli paritum ætati vel sexui: Antonius Sabellicus author est Burgundum summo id bellum odio suscepisse atque expeditionis istius Ducibus Præfectisque demandasse, vt vna manu exertum gladium, altera gestarent facem ardentem, iis nimirum rebus exitium miseræ genti iniuerentur; Aquentes quod subsidariam operam in re frumentaria, annonaque Leodinx Vrbi subministranda tulerant, metu ac immodico pauore consternati, Carolum quoque iocunde vindicem verebantur, quocirca primores vrbis oratores ad eum Traiectum cum lectissima militum manu subsistentem delegarunt, clauces vrbis humiliter offerentes, ac supplici prece culpam deprecantes, quorum submissione motus Carolus indulgentiæ obsequium octuaginta florenorum millibus sibi pendendis ciuitatem onerans ob adiutum hostem com meatu, ita dico conuenientius: fuerant præteritis annis inter Brabantie Duces & ciuitatem Aquentem fœdera ista anno MCCCLX. cum Wenceslao & Ioanna Brabantie Ducibus, Anno MCCCVI. cum Anthonio, cum eius filio Ioanne anno MCCCXXV. vi quorum Vrbis Aquentis se

Barlandus de
rebus gestis
Brab. Duc.

obligabat quinquaginta viros armatos Ducibus, si neci. Intate postu-
 lante requisierint, ad præsidia castrorum ciuitatumque suarum sub-
 missuros, Duces reciprocè Aqueusibus contra quosuis hostiles impe-
 tus subsidium laturus, itemque immunitatem à vectigalium & peda-
 giorum perfolutione spondebant, ann. vero 1469. die vicefima men-
 sis Iunij itum in nouos pacis articulos inter Carulum Burgundiæ Lo-
 tharingiæ, Brabantia, Lymburgia & Lutsemburgia Ducem, &c.
 pro se hæredibus ac successoribus suis ac inter Burgimagos, Sca-
 binos & Oppidanos Urbis Aqueusis, quorum primus videlicet,
 quod nos (Carolus) Urbem & ciues omnibus & singulis eorum pri-
 uilegijs & libertatibus spiritibus & temporalibus, statutis, con-
 suetudinibus pacifice vti & gaudere faciemus: secundo loco seruitij
 quinquaginta sagittariorum ex conuento in castra nostra Lymbur-
 gensis, Daelhem, Rade, mittendorum solisi cõcordatum, quod Aqueus-
 es exinde in antea ducentos flor. nos Renenses seu verum valorem
 eorundem annui & perpetui redditus nostro Redituario Traiectensi
 realiter soluere tenebuntur, atque hac velut tessera cines & incola in
 specialem protectionem & saluiguardiam domus Burgundica, reci-
 perentur: vltterius conuentum quod nobis in causa belli victualia in
 ciuitate Aqueusi, pro p. cunijs nostris cõmere eaque enechere licebit,
 in cuius beneuolentia conseruationem liberantur cines Aqueusis à
 Thelonij solutione in terris Brabantia, Lymburgia, Valckenburg,
 Dalhem, Raden, &c. neque debent ab officarijs, seu Thelonarijs mer-
 ces Aqueusium Urbis signo, citra tamen maliciam & fraudem notata
 arrestari. Quarto communitatibus, nemoribus, siluis, paludibus,
 campis annuimus, vti, gaudere, frui Aqueusibus prout consueuerunt:
 Quinto si Princeps vel dominus urbem ac incolas debellare conetur,
 ob causas de quibus Urbs voluerit coram nobis stare iuri, tunc huius-
 modi causas accipere & sedare tenebimur, atque realiter opitulabi-
 mur sine fraude: si etiam quis subditus noster urbem iniuste impete-
 re voluerit ab urbe & ciuibus Aqueusibus omnem iusticiam recipiet,
 poteruntque eiusmodi damna inferentes in patriis nostris tam corpo-
 ribus quam bonis per nostros officarios arresto detineri, atq; defendere

tene-

renebimur Aquenses ad instar propriorum subditorum. Item si subditi nostri cum Aquensibus & è contra actionem instituerint prætenderintque ius detur & recipiatur in eis locis, in quibus bona sita, aut contractus factus fue- rit: Præterea neque urbs neque ciues Aquenses scienter patientur a tiporum urbem quempiam ire, permanere, qui nobis patriis ac subditis nostris damna inferas, neque nos pari modo talem tolerabimus impune in qui nocumentum urbis cogites: & si aliquis in patriis nostris de criminibus urbem & ciues incusauerit in hac re haud procedetur, nisi prius id urbi significatum: quod si subditorum urbis quispiam in nos deliquerit penes urbem stabit correctio, ex opposito si nobis subiectus noxam urbi intulerit nos in eum animaduertemus, &c. confirmatae sunt: pactiones istae à successoribus Philippo I. & II. Regibus Hispaniarum.

Quatuor annis actis post has pacis conuentiones scribit, Meyerus Ducein Carolum diuolitis in Geldria rebus Traiectum Mosae reuersum indeque Aquigrani petisse supplicaturum ibi ad memoriam Deiparae Virginis, susceptumque esse valde honorifice & comiter ab Aquensibus, offendentibus illi oppidi sui clauis, quae res multo illi erat gratissima, haec ibi aliquamdiu cum toto sacello suo hoc est muscorum choro qui quotidie & sacra faciebant & laudes hymnosque varios Deo Virginique canebant celebri ac iucunda admodum ceremonia.

Anno 1481. mortalitas maxima in Aquis adeo ut ad sex millia hominum inter viuos esse deficerint.

Salutis annuntiae 1486. v. Idus Aprilis diademate cinxit in Aquigrani Maximilianum Friderici filium primum huius nominis Caesarem Hermannus Lantgravius Hassiae inter Colonienfes Archiepiscopus sexagesimus octauus.

Novissimi qui ad Aquigranum Urbem ab Hermanno V. Comite de VVeda Agrippinatum Protomysta augustiore apparatu corona auspicato exaltati, sunt heroes inelyti, pii, foelices, genus insuperabile bello. Carolus hoc nomine Quintus verè Augustus Imperator, Philippus Hispaniarum Regis filius, Maximilianus nepos: ac Ferdinandus eius frater germanus, iste quidem decimo Kal. Nou. anno 1620. licet per id tempus lues contagiosa Aquis Graneis saeniret, attamen temerè

fac. Mey. in
Annal. rer.
Fland. li. 17

vetustissimam legem violare noluit, hic vero ann. 1531. tertio Idus ianuarij: in auctus etiam est Carolus V. an. 1500. ipso Natali suo die nēpe ferijs D. Marthæ aurea Imperij corona à Clemente VIII. P.M. Bononiæ, atq. Ferdinandus solum Aquis, qui vsq. adeo obseruans fuit legum in coronationib. Regum Roman. sancitatum vt ipsa luce aduentus in Aqua graneas cum sol ad occasum pronus tenderet, pernoctare maluerit in confine Vico Hacten operiens vt Magistratus decretum electionis à se deposceret, quam recto aditu & ingressu priscam antecessorum præscriptionem infringere, domicilium quod tum ius hospitij præbuit Regi in eod. pago remansit publica exactione liberum.

Deposcit præsens æuum nouos Ferdinandos nouosque Karolos, germen piū, germen generosum, quod d. zelum zelans Magni nostri Karoli indefesso labore pro auita maiorum fide propugnanda iuxta plantanda ac propaganda dimittet. insolentias & luxum tumultuantium reficet, fluctus turbulenti Aquilonaris maris pacet: dedit etiam supremum rerum arbiter Imperio quali indigebat desideratum Ferdinandum electum Principum septemvrorum concordibus votis ac suffragiis Francofurti v. Kal. Sept. ann. 1619. electione facti constitutum erat. S. Maiestati magno animo prædecessorum vestigiis inherere, atque apud veteres Aquas Grani nunc Karolingas in hac speciali Diuorum Imperatorum capella felici omine coronari, v. æum Bohemici Regni infauitæ ac planè temerariæ perduelliones obicem iniecerunt Regali intentioni, adeo vt eodem electionis loco v. Idus Sept. corona ac augustalibus insigniis decoratus sit: hic est de semine virorum illorum per quos salus fiet in Israël qui non modo impendentes Imperij ruinas cohibebit, ne vltius pessum eat, sed plumas Aquilæ addet, Catholicamque Ecclesiam in pristinam libertatem asseret. Faxit idem Maximus Opt. Deus ne deinceps bellicis tempestatibus præpediti Romanorum Reges verentur in hac Matr. Vrbe, Karolum inclita sede, in hac augusta Basilica ante priscam aram veteri ritu, veteri fide diadema accipere, & primordius Regni auspiciatò initiari, ita voueo.

*

*RITVS VTRIQVE VETER=
rimi neoterici, chori fori in auspicali coro=
nationis Regum Romanorum
die vsitati.*

Caput octauum.

RATIO designandi & inaugurandi Imperatorem Regem-
ue Romanum & Germanicum à temporibus Magni Ka-
roli talis fuit. Mortuo Rege, Principes Episcopi que Germa-
nicæ Aquægrani conuocati, legitimis suffragiis Regem ali-
quem ex suo corpore designabant, designatum vero in folio Karoli
Magni locabant, quod erat in aula Basilicæ D. Mariæ ab eo constru-
ctæ atque singuli apud eum sacramenta dicebant. Ex aula inde in Ba-
silicam descendentem Archiepiscopus Moguntinus cum clero oc-
currens excipiebat, ac populo qui frequens honesti spectaculi cau-
sa circumstabat, Regem à Deo & Principibus lectum ostendebat,
populi porrectis manibus ac clamore sublato nouo Regi fausta ac
prospera omnia precabatur. Inde Antistes cum Rege progrediebatur
ad aram super quam Regia posita insignia erant, atque ei primum
gladium cum baltheo, deinde armillas cum chlamyde, tum sceptrum
cum baculo porrigebat, ac demum oïeo sacro perfusum corona im-
posita consecrabat; inde ex ædulo inter duas columnas in folio collo-
cabit, unde facile ab omnibus videri atque ipse videre omnes posset,
ac diuina laude cantata in regem adducebat. Ibi Rex solemne cum Epi-
scopis ac Principibus epulum celebrabat, atque singulos pro cuiusque
dignitate, donabat. Cæterum coronam Germanicam in omnibus com-
mentarijs argentæ fuisse inuenio. Luitprandus etiam auream fuisse ne-
gat; at auream proditis, qui huius totius ceremoniæ est auctor Viti-
chindus. Consecrationis autem ius ad Moguntinum Anstitem qui
Germaniæ Metropolitanus, & Regni Cancellarius erat, delatum est,
quâvis Treuerensis id munus sibi vindicaret quod Ecclesia sua ceteris

Ex Sigon.
hist. de Reg.
Itali. lib. 7.

antiquitate præstaret. Colonientis ve.ò quod ea consecratio in suis finibus fieret: rebus inde Germaniæ per solemnes conuentus compositis ad Regnum Italiæ quod post hæc tempora cum Regno Germaniæ iunctum fuit, suscipiendum veniebat. Quo vero venturus erat, iunctos præmittebat more iam tum à Francis instituto, qui ciuitatibus aduenturum Regem nuntiarent, ac sacramenta repeterent, & fœdera exig' rent, aliaque aduenienti Regi debita officia indicere; Italiam autem ingressus recta Mediolanum adibat: ibi condito die in Ambrosianam & tem procedens, Archiepiscopo scopo rem diuinam facienti, regis depositis vestibus, ac Subdiaconi sumptis, ministrabat, qua re ritè perfectâ Archiepiscopus sacro ipsum oleo intungebat, atque ad reliqua insignia ferream ei coronam imponebat ipsum solemni adigens sacramento, se Italiæ iura in perpetuum pro viribus tutaturum. Tum vero omnes Magistratus atque omnes dignitates vacabant in ciuitatibus. Rex autem adhibito Colonienti Archiepiscopo, qui Regni Italiæ Cancellarius erat, ex legum scitis, & Iurisperitorum iudicio de rebus omnibus cognoscebat. Itaque ad Padum descendens in campo, quodam, qui Roncaliz dicebatur, non longè à placentia condebat, ibique castra in hunc modum faciebat; loco aut natura plano, aut si inæqualis esset manu atque opere complanato, vallum in orbem, aut in quadrum ducebatur, Fabrorum opificum ac mercatorum turba ad vsus necessarios sequens: exercitum cum suis tentoriis, & tabernis si quæ ara erant castra, suburbiorum, si rotunda muri exterioris speciem afferebat. Intra castra vicis aptè distinctis vias dirimebant, plateasque & portas effingebant, vt quasi vrbis quædam repentina existeret. In medio Regis tabernaculum locabatur templo simillimum, circaque Principes, vt quisque dignitate præstabat tentoria sua figebant. His castris locatis Rex ad stipitem præaltum scutum suspendebat, eoque omnes feuda habentes ad excubias Regi ex instituto agendas per præconem publicum euocabat, eademque ratione qui in comitatu eius Principes erant singuli singulos sibi addictos Valuasores citabant: postridie qui non affuisset feudo mulctabatur. Inde conuentu instituto ciuitatum legatos vel gratulantes excipiebat, vel excusantes aut exoptulantes audiebat, atque eorum controuersias Iurisperitis adhibitis cognoscebat, ac leges si erat opus ferebat. Erat autem moris, vt primos dies in iure dicundo consumeret, alios paci inter ciuitates constituendæ

dica-

dicaret, ex remissione tunc eorum cognosceret ac nouis legibus ita-
liret. Conuentu peracto Romam ad tertiam Imperij Romani coro-
nam accipiendam, ipso Archiepiscopo deducente pergebat, singula
in itinere ciuitates cum faculis & faustis clamoribus occurren-
tes de-
bita obsequiorum officia ex se præstabant, sin minus aur pecunia,
aut p iuilegijs multabantur, aut armis ad officium red gebatur. Vb
Romam accesserat, relicto in pratis Neronianis, exercitum ipse cum
honesto procerum comitatu leoninam urbem ingrediebatur, atque
ad Pontificem, qui ipsum ex composito in gradibus Basilicæ Vatica-
næ opperiebatur, ad orandum veniebat, atque ad Confessionem S.
Petri deductus supplicem ad Deum orationem habebat. Pontifex
sacris operatus ipsum ab Episcopo Mediolanensi oblatum, ac diaco-
ni vice functum sacro oleo perungebat, digito annulum inferebat,
ensem nudum tradebat, & capiti corona aurea imposita sceptrum
Imperatorium porrigebat, ille tactis sacris Euangelis perpetuum a-
constantem se fore Romanæ Ecclesiæ, ac totius Reipublicæ Christi-
anæ defensore in nouo sacramento se obligabat. Deinde ab utroque
ad Basilicam Lateranensem adibatur atque ibi reliquum ceremoniarum
absolvebatur. Itaque ab hoc tempore qui Rex Germaniæ fuit,
idem etiam Regnum Italiæ & Occidentale Imperium tenuit, ac pro-
pterea tres coronas accepit vnam Germaniæ argenteam Aquisgrani
ab Archiepiscopo Moguntino, alteram Italiæ ferream Mediolani à
Mediolanensi, tertiam Imperii auream Romæ à Pontifice, neque ante
Pontificis consecrationem Augusti aut Imperatoris nomen vsurpa-
uit sed Rex Germaniæ a que Italiæ siue Rex Romanorum & Impera-
tor designatus appellatus est; annos autem regnorum atque Imperii
à diebus numerauit quibus coronas Aquisgrani Mediolani & Romæ
cœpisset, quod ex diplomatis eorum apparet.

Hæc de consuetis olim ritibus.

Nostre tempestate cum Imperator ex hoc mortalitatis diuersorio
excessit, in electione noui Romanorum Regis præscripto legis autem
indignant Bullam Caroli IV. Imperatoris Nurebergæ in curia Regali
ann. MCCCCLVI. latæ cuncta diriguntur, in ea sancitum qualis esse
debeat conductus Principum Electorum & à quibus; videlicet qua-
literante electionem Regis Romæ alter alteri per suos fines comita-
tum ac turum iter præstare debeat; vt vidualia in communi pretio

& cursu Electoribus in Franckenfort locum sedemque electioni profecturis vel eorum Nuntijs diuendantur : cauetur ne hostiles custodiz insidizque parentur à quouis Septemuiris Electoribus ipsius S. R. Imperij columnis & lateribus decernitur qui Principes, Duces, Comites singulos Ecclesiasticos & seculares Electores deducunt : insuper statuitur vt cum de decessu Imperatoris in diocesi Maguntina rescitum fuerit Antistes Maguntiacus ab eo tempore infra vnum mensem litteris patentibus ad Coelectores directis idipsum denuntiet, vt ipsi trium mensium mediante interuallo à die notitiæ obitus præsto sint in Franckenford per se, vel legales suos Nuncios cum plenis mandatis & omnimoda potestate eligendi Regem Romanorum in Cæsarem promouendum mittant : quod si Moguntinus in intimatione negligens ac remissus, cæteri collegæ Principes motu proprio nihilolocius intra tempus illud conueniant & comitarum habeant singuli non excedentem ducentos equites & in his armatos ad quinquaginta dumtaxat : qui ex septemuiris nec ipse comparuerit, neque functionem suam in legatum trāstulerit, aut citra iustam causam è loco destinato recesserit iure suffragij, ea vice careat : Francofurtensis Vrbs ac Magistratus sub periculi reatu incorruptam fidem præster collegium Procerum Electorum in genere & quemlibet eorum ab inualione alterius protegere ac defendere, præter quos quoad perseuerauerit Comitum & ipsorum familiam intro mittat neminem cuiuscumque dignitatis, conditionis vel status extiterit. Vbi iam omnes septemuiri seu eorum Nuntij, conuenerint proximè insequenti die diluculo trabeati pro afflatu Diuini numinis sacrificio à spiritu sancto in æde sacra Diui Bartholomæi Apostoli intererunt, deinde cantato B. Ioannis Euangelio præeunte Moguntino Pontifice ac iusiurandum recipiente religiosa sponsione in se recipiant cuncti, electuros sese temporale caput populo Christiano, regem romanorum quem idoneum magis iudicauerint, pacto, stipendio prætio, pollicitatione remotis : decernitur insuper vt posteaquam ad actionem ventum fuerit nemo ex vrbe abitum parer nisi electo prius Cæsare, quod si ultra tricesimum à die sacramenti præstiti electio dilata sit, vniuersis detractis cibarijs pane tantum & aqua Principes Electores veicantur, donec ad suffragia processerint, in quem consensus maioris partis inclinauerit, hic eodem loco esto ac si communibus omnium votis concorditer nullo reluctante creatus

esset:

esset: adhunc modum renuntiatus Romanorum Rex imprimis confirmabit vniuersis & singulis septemuiris Electoribus Ecclesiasticis & secularibus omnia ipsorum priuilegia, litteras, iura, libertates, concessionem, antiquas consuetudines, quicquid ad ipsorum ditiorumque spectat dignitatem decus atque immunitatem: præterea statuitur quis cuilibet locus in Confessionibus competens, per quem & quo ordine exquirenda suffragia, quæ vnicuique obeunda functio quum Sacra Maiestas publicè quid peragit, procedit aut mentis accumbit: Adhæc vt interregni tempore penes Palatinum sit summa rerum, per sueuiam, oram Rhenanam & in iure Franco-nico: penes Saxonem vero in eo tractu qui iure vtitur Saxonico: vt Electori rebus humanis exemplo succedat primogenitus filius legitimus, aut ætate maturior si laicus fuerit, vel frater consanguineus, vt Electoris munus & vicem, qui est infra decimum & octauum annum, expleat proximus agnatus, donec is adoleuerit: vt Electores conuentum indicant in annos singulos, deque republica maturè deliberent: vt Electorum filij à primo ætatis tyrocinio latinam, Italicam, Schlaucam, cæterasque linguas scitu pernecessarias combibant ac condiscant: vt electionis futuri Romanorum Regis locus, sedesque sit Franckfordia apud Moganum; Aquæ Granenses verò iuxta Magni Karoli prisca placita sedes prima inaugurationis, vñctionis, ac sacrationis; Prima Regalis curia comitiaque apud Nurembergenses habeantur.

Nominata igitur constitutaque inaugurationis Regis Roman. in Aquis die præueniunt eo Electorali culmine spectati Principes, quo Regiam Maiestatem portis propinquâ omni qua par honorificentiæ ac reuerentiæ excipiât, exceptam coniunctis agminibus in urbem deducant quod quæ pompa in celeberrima illa Caroli V. Imperatoris coronatione factum, ex Hartmanno Mauro hic recolo: memorati septemuiri appropinquant Roman. Regi cum flore Burgundicæ ac Belgicæ Nobilitatis, comperta die horaque aduentus, armatis copiis obuiam effundebantur, quando conspectui minus se obtulit Regia Maiestas substituere. Substitit pariter Rex; vtrumque instruit explicatiue ordinis militum quæ perditum, quæ equitum cõpositione facta, cum Regia Maiestas sese loco mouere cõp̃it, singuli Principes assumptis duodecim Comitibus, cæterisque conquiescere iussis, festinatò ad Regem

properant, ac defilientes de equis, singuli cum quatuor à consiliis Regiam Maiestatem reuerentissimè excepè e, verba faciente Maguntino & respōdente Rege per Antistitem Salisburgensem. Primus ordo introeundi urbem datus fuit Marchioni Brandenburgico cum suo agmine, sequebantur tria millia electissimorum pedum postea Senatores & qui in Magisteriis municipalibus in Aquis intiarunt cum sua comitiua, hi ex vsurpato more Regiam maiestatem, vbi ad fines eorum appulit cum debita obseruantia deuotè salutarunt, ipse rex Romanorum electus, decretum electionis prius magistratui ostendit, quam in solum Regale sublimandus immitteretur, qui mos ab æuo Wentzelai Imperatoris viguit, eo siquidem ob socordiam Imperio destituto in viuens locum Rupertus Comes Palatinus Rheni suffectus fuerat, quem cum Aquisgranenses in sedem Regiam collocari haud quaquam sustinuissent, p. ætexentes quod Wentzelao fidelitatis sacramento obstricti essent, postmodum graui ære mulctati, pœnam ætem contumaciæ luerunt, abinde ergo cautius suæ vrbis prospicere did cete, postulantes decretum electionis.

Sequebatur Dux Iuliz cum suis armatorum signis (erat autem disceptatio ac concertatio inter Duces, Saxonicum & Iuliacum ob præcedendi prærogatiuam) dein Saxonum Electoris equites, post exiguum intercapedinem fulgentes aduenère copiz Palatini, post quas Achipræsules Maguntiacus, Treuericus, Colonienfis, eorumq; equitatus incelsère; inde purpura alioque pretioso cultu spectabiles Regii aulici, hoc est Satrapæ, cubiculari, præsides, rectoresque Prouinciarum, ductores Turmarum, & illi qui aurei velleris dignatione honorari; tum turmæ regiorum equitum sub suis præfectis sua vexilla ciuitatem inferunt, sequuntur nobiles adolecentes Regiis equis gradariis insidentes, & in medio phalangum tubicines: proxima his familia Religiosorum, quibus à tergo maiores purpurati Regis, genere famaue longè clarissimi; alij rursus æneatores processère ac innuè.e, post quos tres viri Regia Aquila & triumphalibus insignibus conspicui, qui ex equis missilia vartorum numismatum in plebem circumfusam, quo Clero Principibusque pateret faciliior transitus, interruptim spatère, his vicini ibant Canonici Marianæ Edis, ante quos arte fabricata Karoli Magni magna effigies, portabanturque à Sactaro Cleri Collegio præter alia Dinorum Lipsana, monumenta Augusti Imperatoris Karoli tutelaris Aquisgranensium perpetui;

com.

comp. imique caput, circum caput discurrerant vig. les ciuitatis æ-
reis cornibus rauco sonitu ac clangore stridentes: obseruatum anti-
quius quod vbi Regia Maiestas peruenerit ad exteriorē portam de
equo desiliat, atque S. Crucem à Canonicis Regem opprimentibus eo
delatam religiosè exosculetur, præstitaque reuerentia vertici, nempe
Dni Karoli capiti, dimisso iumento priore, quod vni vigilum cedit,
in aliud transcendat, ciuitatemque ingrediatur.

Tam cœtum Canonicorum & Ecclesiasticorum procedentem,
quam Principes atque Regem cingebant, vndique satellites at-
que stipatores turbam submouentes præter quos duodecim His-
pani expediti in cursu Regiæ Maiestati præsto erant: Diuotum
reliquias Herholdi cum insignibus Imperij Regnorumque Hispaniæ
sequebantur, exinde Principes Germaniæ ac Galliæ Duces Marchio-
nesque Electores in ipsa vrbe hoc ordine Regem præcessere, Palati-
nus à dexteram Legatus Marchionis Brandenburgici ad læuam,
mediū Treuironum & Prorogitum accepere, loco Ducis Saxonici,
qui aduersam valetudinem obendens herat apud Vbios Vdalricus
Pappenheim vice Marescalcus Romani Imperij, exertum gladium
ante Regiam Maiestatem vibrabat; tandem terrarum gloria Carolus
Quintus verè Augustus omnibus illucebat; haud longo intervallo
& quasi iuxta Regem ad quietum latere dextro Metropoli Agrippi-
anum, sinistro Maguntinorum, subsequenti Regem Legatus Regis
Bohemiæ, Cardinalis S. dunensis, Cardinalis S. ihsburgensi & Car-
dinalis de Croy, Archiepiscopus Toletanus: deinde qui Legationis
nomine Regum, Ducum Marchionum, communitatum Regiam
maiestatem comitabantur, item tam qui fœto sancto Maximiliano,
quam qui Regiæ Maiestati à consilijs erant: Claudebatur exercitus sa-
tellitibus ac stipendiarijs equitibus Regis, iam se intendeabant tene-
bræ & tamē piissimus Rex Carolus V. ipsi fausta luce aduentus sui in
Aguas veteri instituto laudabilique more recta Basilicam ac Diuina
petiit, atque ad porticum principis diuæ Virginis Ædis Rex equo, quo
urbem introiuit, desiliit, quem Comes Riffe Scheit, tanquam Archi-
marescalcus Colonienfis Archiepiscopus sui iuris sibi vendicauit;
renitentibus incassum Domino de Schwartzenburgk, alijsq; Regis
Stabularijs: Regiam Maiestatem descendente equo Colonienfis ac
magistratus Archipræfules per templi adyta ad ipsum penetrale in-
trodúcere, in media templi area sub corona pensili per amplam stra-

gula vestes cum puluinariis sericis repositae erant, super quibus Regia Maestas prostrata procubuit, & aliquamdiu precata est donec per Coloniensem Antistitem preces aliqua funderentur, dein stabat erecta, quoad cantici, Te Deum laudamus, finis adesset: post ad priscam aram Diuæ Virginis toto orbe celeberrimam deducta est, antequam genu utroque nixa humili prece Deo supplicauit, nuncupatis votis, & oblato in aram dono, secessit in sacrarium, remotisque arbitris cum septemuiris semihoræ spacio sermonem miscuit; desiderio Principum expleto; rex post diuinam venerationem in Palatium ac domicilium suum diuertit: Hæc ferè ex Mauro strictim. Discrepant scriptores, priscorum regum plerosque Aquis in Palatio consecratos edisserentes; hoc tamen eo sensu accipiendum reo quod Auenensis Basilica vice capellæ amplissimo Karoli palatio adstructa fuerit, vnde sub huius vocabulo templum quoque completuntur, interim haudquaquam abnuo ceremonias tam chori, quam fori crebro immutatas.

Ipsa iam coronationi præstituta luce Electores Principes Ecclesiastici ordinis cum administris suis Episcopis suffragantibus; quorum vnus Diuina peracturus est, & coronationis munus obiturus, reliqui duo assistent ac præsentabunt requisita, adiumentoque erunt consecratori, (aut si eorum alter non comparuerit quidam Episcopus vel in consensu Abbas Imperialis Cœnobij Indensis ad D. Cornelium in absentis locum surrogabitur, prout factum cum Sigismundus Imp. corona regni Aquis insigniretur) induti Electorali habitu ad Basilicam diluculo stipantibus utrimque viam ciuicis turmis inequnt, ibi in vestiario, posito priori indumento Pontificali cultu amictuum præstolantes aduentum Regis; interea Senatus Ecclesiasticus iubet campanam æs maius reboare, insuper insignia Augustalia ad coronationis actum necessaria Auenensi & Nurembergensi vrbibus concedita, puta liber Euangelicus aurato operimento fulgidus, sanguis B. Stephani prothomartyris, corona, pomum, orbis, sceptrum, annulus duo magni Karoli gladii, &c. ad sacrarium deferentur, quorum pleraque decenti situ in aram consecrationis collocabuntur: adhæc in ipsa Basilica tabulata seu duplicia interstitia ex asseribus distincta iam prius erecta esse oportebit, aulæis vestita, quo cuique primario viro iuxta conditionem suam spectandi locus destinetur: edici pariter consuevit ex instituto perantiquo

Principes Comitesque abique discrimine & aliorum Electorum quatuor dumtaxat primores consilii, ceterorum vero Principum suo solummodo ad chori interiora septa intromittantur reliqua nobilium cetera exterius, atque de templi testudine prospectet: prouidetur insuper vt singuli Principes suorum Nobilium nomina regio Marscallo tradant, magistrorumque equitum, quo facilius arma & cohortes posite ante Valuas ad custodiam aditus templi Nobilium nomina obseruent, ne ob exclusionem alicui seditionis antipatheatur.

Regiam Maiestatem ad Diuæ Virginis augustam ædem equo procedentem comitantur Electores Polnici Electorali cultu equites, ac ceteri Principes, Heroes, Magnates Dynasti regum Ducumque oratores hoc ordine; agmen ducunt per stationes ciuium armatas vtrumque viæ latus firmantium aliquot Saxonicæ satellites: hos subsequuntur Imperii submarscalli aut simul vel separatim ita vt de Pappenheim præeat, duo alii eius ramiti inhæreant, deinde Electorales Nobiles & Consiliiarii, tum Comites, Barones, Principes, post Heraldum Regionum Regnorumque: inde faciales sacri Imperii quoniam suum caduceum & insigne gestante, denique coniuncti Palatinus Pomo Imperiali & Brandenburgicus Sceptro augustalibus sigillis spectabiles: Saxo autem incomitatus euaginatam enses præfert Regi sub umbella consequenti, satellitum agmen claudit: simulatque ad Basilicam ventum, Triumviri Metropolitæ Electores comitantibus duobus aliis qui assistunt, ac duobus leuitarum loco ministrantibus, qui consecratoris insulam pedumque obseruent, cum libro Euangeliorum præfeco, thuribulo, præunte crucis signaculo, clero & Regalibus sigillis, ordinatæ processionis forma in lumine templi seu ad cellam Diui Nicolai venerabundæ obuiam Regi pergunt, eundemque submissione excipiunt, tum consecrator totula ac Pontificali cultu coruscus coram Rege nonnihil subsistente exorditur, ad modestiam composita voce, cantans, *Adiutorium nostrum in nomine Domini, &c.* Oratio, *Omnipotens sempiterne Deus qui famulum tuum.* &c. Prece fusa consecrator cum antefatis cruce, sigillo fumigatione thuribuli ad altare Gloriosæ Virginis subitus testudinem progrediuntur; maguntinus & Treuerensis quoque Regem inter se medium deducunt. Interea à musicis psallitur antiphona, *Eccæ ego mitto Angelum &c.* Ante aram prona pro-

cumbit mai. st. Regia super stag. lo. & auro petistromate, zculares electores cum Augustaibus signis ibidem aliquantisper subsistunt, Coloniensi supplic. ante à Deo quatenus Rex Diuina iussus ope rectè possit præesse & p. odisse, q. uibus peractis duo Archiep. opi alleuarum Regem in sellam soliu. nque regale ex opposito a. z. sellu. n. conducunt, electores vero porrectis lu. per. n. mig. ibus suis marescal. ls session. sibi destinatas capiunt; completa anthphona, rex ante altare genua flectit Consecratore stante & pronuntiante, *Domine saluum fac Regem, &c. Oremus, Deus qui scis genus humanum nulla virtute, &c. Item, Omnipotens sempiternus Deus Caelestium, Terrestrium, &c.* Inde Rex & Pizules assidentes sedilia reperiunt, consecrator metropolita Coloniensis (si in Aquis Granens in augnatio fiat utpote in cuius Prouincia res geritur, ita actis q. ondant, id mune is maguntinus etiam Aquis exerceuerit, nec non Treuenicus, quod Aquisgranum fuerit ab antiquo Archicancellatus Goll. c. idem iu. aliquando prætendit) orditur actionem Lyturgicam; colligere est è libro rituum huius Principis ædis sacræ. p. n. titus bis rem diuinam peractam atque Rom. Regem cum Regia collateral. si affuisset primis sacro in ara Dui Petri collocatum; hoc æuo, ut plurimum semel dumtaxat cœlestis hostia apparatussina pompa immolatur. Introitus idem qui in trium mig. rum festa luce; *Ecce aduenit dominator Dominus, &c. Deus iudicium tuum Regida, &c. Oratio, Deus qui hodierna die unigenitum tuum gentibus stella duce reuelasti, &c. Lectio Iste Propheta Surge illuminat Hierusalem, &c. Graduale, omnes de Saba venient, &c. Sequentia, resta Christi omnis Christianitas celebret, &c.* finito hoc Ecclesiastico hymno priusquàm Euangelicæ tubæ p. æconium inchoetur, maiestas Regalem habitum ponit, cum duobus Archiprezulibus ad altare graditur, ibi prouolutus ad genua flectit in sede accommoda; procumbunt pariter consecrator & vniuersus Clerus Diues Diuinaque alterna p. ecatione apud Deum obsecrantes; simul ac peruentum ad versum, *ut nos exaudire digneris, Protemysita consecrator surgens, arripit pedo orat.*

Ut hunc famulum tuum N. in Regem eligere digneris. cui respondent circumstantes. *Terogamus, &c.* Iterum sacrorum Antistes:

Vis eum benedicere sublimare, & consecrare digneri. Te rogamus, &c. tertio celebrans, ut eum ad Regni & imperij fastigium feliciter perducere digneris. Chorus: Te rogamus, &c.

Litanis ad finem perductis, assurgunt omnes, consecranti Archiepiscopo infula imponitur, ac pedum in manus datur, percontatur Regem latinis verbis:

Vis sanctam fidem Catholicam iustis operibus servare?
Rex, volo.

Vis sanctas Dei Ecclesias Rectoresque earum tutari?
Rex, volo.

Vis Regnum tibi commissum efficaciter secundum iustitiam administrare, nec non & populum tibi subiectum iuste ac religiose Regali providentia iuxta morem prædecessorum tuorum defendere ac regere? Rex, volo.

Vis iura regni dispersa congregare? Rex, volo.

Vis pauperum, viduarum, pupillorum, & miserabilium personarum pius defensor & index esse? Rex, volo.

Vis sanctissimo in Christo Patri Rom. Pontifici debitum honorem & subiectionem exhibere? Rege, per omnia fideliter se acturum annuente propius ad aram accedit, positisque super dextrum cornu duobus digitis, conceptis verbis Sacramentum, dicit:

In nomine Christi, iuro, promitto, & spondeo in quantum Divino fultus fuero adiutorio, & precibus fidelium Christianorum adiutus valvero, omnia præmissa fideliter adimplebo. sic me Deus adiuvet, & Sancta Dei Evangelia. Romæ consimile iureiurandum præstat, si tibi diadema suscipiat, cuius formula Clement. I. de Iureiurando continetur: Otho I. Imp. alijs verbis coram Pont. Max. fidelitatis Sacramento se obligavit, quæ videre est in Capitulo. Tibi Domino Imperatoris Constantinopolitani Patriarchæ suo, videlicet in nullo commoturos se Ecclesiam Orientis ab Ap. stolicis ritibus.

Sic ut præfatum respondente Rege consecrator conuersus ad circumfusus Principes, Comites, populum, &c. Latine perquiriit. *vultis tali Principi ac Rectori vos subijcere, ipsiusque regnum firmare,*

ad Rom. 13.

se stabile, atque iussionibus eius obtemperare iuxta. Apostoli præceptum, Omnis anima potestatibus superioribus subdita sit. Ad quæ Principes, corona clerici & ad antea turba respondent, *pax fiat, fiat;* subinde, si necessum, lingua Alemanni a interrogatur populus & Regia Maiestas si latinæ ignora sit eodem id ornate increpando te obstringit; quibus transactis Agrippinatum Antistes coram Rege iterato in gentia se submittere benedictiones pronuntiat. *Benedic Domine hunc regem nostrum, &c.* Item, *Deus ineffabilis auctor mundi.* Maiestatem Regiam tum vngit oleo catechumenorum primo caput, edicens, *Pax tibi,* secundo Scapulas & almos, brachiorum compagines si xulque & ad quatuor vis victionem profertur hæc verba *ungo te in regem de oleo sanctificato, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti,* formatis tubis crucibus, Chorus interim concinit, *Vixerunt Salomonem Sadoch Sacerdos & Nathan Propheta regem in Geon, & procidentes laici dixerunt: vivat rex in æternum;* ad extremum palmas manus oleo imbuit subiungens, *ungantur manus istæ de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt Reges, & Propheta,* musicis per id tempus psallentibus. *Vixit et Deus, &c.* Cur autem his partibus sacra Maiestas vngatur, existimo quod hæc partibus designetur maximè Principatus, iuxta id *Isaie 9. & factus est Principatus super humerum eius;* Vngitur verò Imperator in brachio & palmis, quia ibi fortitudo: vngiturque signo S. Crucis impresso, quoniam per Crucem est victoria nostra: plerique etiam opinantur Regem seu Imperatorem non vngi oportere in capite, sed summo Pontifici competere in capite victione sacrari.

Vinctum Regem Magintinus & Treueticus in sacrum abducunt ibi deterito lana oleo, depositoque aureo amiculo, quod, ut deinceps uberius dicetur, in usus ornamentorum templi cedit, constitutum a bân, de super stola ad pedus instar crucis applicata, exinde antiquo Imperiali habitu Diaconi penè more chlamyde Dalmatica aurea corpus, socculis etiam vel Sandalijs, tybialibus ceu ocreis pedes, nempe omnibus ipsius Magni Karoli Regalibus vestimentis indatum, rursus sacrario educunt, & in sedium soliumque collocant: Dubium hic alicui suboriri posset, an eo quod Imperator vngatur,

facte.

faciaturque sacro ordini initiatur: aio minimè, verum militari potius
 caractere insignitur 1. q. 1. cap. quod quidem si forte, fungitur at-
 tamen officio Subdiaconi, & Diaconi, dum Præfuli sacris operanti
 ministrat, & quia Karolus Magnus Imperator inter Canonicos Dia-
 conos Aquis subsellium in choro viuens sibi delegerat psalmosque
 vna cum sacerdotibus voce submissa modulatus fuerat, inde forsitan
 vsque in æuum præfens cuncti Imperatores amiciuntur Diaconali-
 bus indumentis atque vnam præbendam portionemq; Canonicam
 Grani Aquis ipsis sibi referuant, ac ordini Collegij associantur, dum-
 que sub iuramenti solemniter acti religione adstringuntur Sacro Im-
 perio, eadem fide Ecclesiæ Aquensi: insignis profectò & alta humi-
 litatis virtus, à Magnò Karolo edita, qui tali honore sacerdotalem gra-
 dum dignatus est, quod ij cesserit, & stallum inter Leuiticum ordi-
 nem seligere maluerit; haud absimili exemplo eluxit Sigismundus
 Imperator, qui Carolino tramiti firmus fixus adhæsit, ac diuinis præ-
 clarè cooperatus est, etenim Anno salutis 1414. inchoato Concilio
 Constantiensi Sigismundus rex ad tollenda schismata in vigilia Na-
 talis Christi, Vberlingam veniens cum coniuge sua per lacum Con-
 stantiensem nauigio properauit, inde ad ciuitatem vt interesset Mis-
 sarum solemnibus; sub mediam igitur noctem Constantiam ingressus;
 primam Missam celebrante Papa ipse Diaconi habitu indutus palam
 legit Euangelium alta voce: *Exiit edictum à Cesare Augusto*: seu vt
 alii volunt septimam lectionē Diaconalem sub Euangelio. *Exiit*, &c.
 cecinit: distat hæc ætas à moribus istius: in actione Lyturgica vniuersa
 mysteria, verba, ritus habitus, vitam & passionem Saluatoris com-
 memorant, hæc hoc æuo aliis scandalum, aliis stultitia, pauci sunt, qui
 virtutem de infirmitate, gloriam de opprobrio, vitam de amara morte
 sugunt. Prosequar institutas ceremonias, procumbente Rege tali vt
 præhabitu cultu ante altare, cōsecrator ante traditionem gladii hac
 terna precatōne vtitur: *Prospice omnipotens sempiternus Deus*, &c. *Irē*,
Spiritus sancti gratia, &c. item, *Deus qui es iustorum gloria*, &c. *Per*
omnia secul. &c. *Gratias agamus*, &c. iterum interijciuntur comprecatio
 pro Rege ac repetitur benedictio: *Deus Dei filius Iesus Christus*, &c.

Sacrorum Antistes associatis Collegis Maguntino & Treuitensi
 strictum ensẽ Karoli Magni incurvum turcico Sagnlo hæud mul-
 tum absimilem ab ara desumptum Regi simul tradunt, additis verbis:

Cochlæus
 hist. Hultic.
 lib. 2.

Accipe gladium per manus Episcoporum, licet indignas, vice tamen & auctoritate Sanctorum Apostolorum consecratas, tibi regaliter impositum nostraque benedictionis officio in defensionem Sanctæ Ecclesiæ diuinitus ordinatum: & esto n.emor illius de quo ille prophetauit, dicens: Accingere gladium tuum super femur tuum potenterissime, ut in hoc, & per eundem vim equitatis exerceas iniquitatis molem potenter destruas, & S. Dei Ecclesiam, eiusque fideles propugnes ac protegas. Nec minus sub fide falsos, qui Christiani nominis hostes execraris ac destruas, viduas & pupillos clementer adiuues ac defendas, desolatam laures restaurata conserues, vlciscaris iniusta, conserues bene disposita, quatenus hoc agendo virtutis triumpho gloriosus, iustitie cultus egregius, cum mundi huius Salvatore cuius typum geris sine fine merearis regnare, quicum Patre, &c.

Gladio in vaginam recondito ab Electis sibi secularibus Lateri regio accingitur, aptaturque, de in anulum idem metropolitani digito regis in erit. *Accipe (inquit) Regia dignitatis anulum & per hanc Catholica fidei cognosce signaculum: & ut hodie ordinis Caput Princeps, Regni & populi, ita persenerabis auctor ac stabilis Christianitatis & Christiana fidei ut felix in opere cum Rege Regum glories per eum: Regale Sceptum ac pomum Imperiale, quod orbis terrarum figuram repræsentat, consecrator tradens, illud in dextra, hoc in sinistra scilicet Regi ominatur dicens: Accipe virgam virtutis atque equitatis, qua intelligas mulcere pios & terrere reprobos, &c. Regia Mantles Sceptro atque pomo Palatino & Brandenburgico consignatis, aurato pallio Karoli Magni induitur, abinde tres Archiepiscopi simul reuerenter coniunctis operis Imperiale Diadema vertici regio superimponunt pronuntiantes: *Accipe Coronam Regiam Regni quæ licet ab indignis, Episcoporum tamen manibus capiti imponitur, &c.* Vulgo creditum est, Romanorum Imperatores hac tempestate tribus Coronis coronari oportere, ferrea Aquilgrani, argentea in villa Modæcensi Dacæsis Mediolanensis, aurea Romæ in æde Sancti Petri ad altare D. Mauriti, iuxta glossam in Clem. I. de inreitur. in verbo vestigiis, asteronee, notatque recte auctor libri de S. Cereimoniis cap. 1. c. sect. 5. l. b. r. sub rubrica de triplici Imperato-*

ris corona, vulgarem hanc esse opinionem, præsertim quæ nitiur allegoricæ interpreta-
 tionem metallorum, à iuriscōsultis petiæ: exploratum quidem est ex præallegato Sigon. lib. 7. de reg. Ital. 2, qui olim
 rex Germaniæ erat eundem etiam Regnum Italiæ & occidentis Imperium tenuisse ac propterea tres coronas accepisse qui mos diu viguit;
 vnam Germaniæ argenteam Aquigrani alteram in Italia ferream Mediolani ab Archiepiscopo, tertiam Imperii auream Romæ à Pontifici Max.
 verum id amplius non est in vfu: In more quoque veterum Imperatorum & Regum nonnunquam fuit, vt diuersis Coronis insignirentur pro Regnorum
 varietate quibus præerant. Vnde Otto Frisingensis Episcopus & Friderici primi patruus vir doctus & eloquens
 prodidit Fredericum ipsum coronis quinque decoratum fuisse, prima de regno Francorum
 Aquisgrani, secunda de Regno Germaniæ Ratisbonæ, tertia de Regno Longobardico Papiæ, quarta pro Imperio Romano Romæ,
 quinta pro Regno Italiæ Modæciæ, aureæ tamen omnes fuisse; at apud Pellarium coronæ ferreæ, quæ à Theodelinda Langobardorum Regina in Basilica Sancti Ioannis Baptistæ Modæciæ
 xlii. passuum milibus à Mediolano distante primum constituta, vt ea Reges coronarentur & postea Mediolanum translata, inde manare potuit,
 quod circulus ferreus introsum intextus sit, seu quod laminam quandam ferream habeat in summitate, hæc etiam Karolum Magnum coronatum anno fere dccc lxxiii. testis est idem Sigon. de Reg. Ital. lib. 4. *Idem (inquit) Captoque Rege desiderio & Longobardis omnibus in fidem ac ditionem acceptis Karolus Regnum Italicum sibi iure victoriæ vindicauit quod vt non oportere iure sanciret vetus, vt putabatur Pontificis Gregorii decretum adhibuit quippe Modæcia se per Archiepiscopum Mediolanensem Corona redimiri ferrea voluit atque vt ita apud posteros observaretur instituit, eares maxima fieri cermōta consuevit, quæ in Rituali antiquissimo continetur, qui ordo Romanus vocatur, per dūcto scilicet per Episcopos ex cubiculo in templum atque ante aram maximam constituto Rege, Archiepiscopus post solennes aliquos preces effusas populum obloquutus interrogabat, num se ita regi subicere, atque illius mandatis & iussionibus constanti fide velle obtemperare? ubi vero populus se velle ostenderat, regis caput pectus scapulas atque ipsas brachiorum*

Sigon. li. 7. de reg. Ital.

Sim. Maiolus p. 2. coll. 1.

compages oleo sancto ungebat Deum orans ut & in bello gerendo & in sobole propaganda votis eius annueret, ornato inde ense, armillis, pallio, annulo & scepro coronam imponebat & per chorum ductum in solio collocabat, atque osculo pacis oblato diuinam inde rem faciebat. Hac tum Thomas Mediolanensis Archiepiscopus egit. Præfenti quo ex puro puto auro fabricata corona insigniuntur Romanorum Reges, tam in Matrice Urbium Roma, quam Aquis, verumtamen in hac priscorum laudabilis parsimonia satis elucescit, ut recte obseruauit Hart. Maurus in cor. Caroli V. Hæc ipsa corona est quam Nurembergenfis Magistratus fida custodia ab aliquot sæculis iam asseruauit, atque Aquas ad locum coronationi destinatum a porta e consuevit, quæ equidè in edicto Caroli IV. Imp. nuncupatur Aquis Corona, vel quod Graniaquis primum ablata, seu quod Aquisgranum coronationis prima sedes: ea quæ vertici Regio incôparabilis Magni Karoli in Aquis Basilica superposita contuemur prorsus, consimilis est ex quæ Nurembergenfis. cōcredita, argentea est, ac fors Germanica deq; regno Germaniæ qua antiquitus redimitti: quoad formam à fiore ad occiput vnicū semicirculum dūtaxat continet, in cuius anteriori parte crux refulget: porro Romana eademq; Romani Imperii corona differens est ab hac quæ om. Reges inicianur, quod ista in modum penè Episcopalis mitræ. humilior tamen magisq; aperta & minus acuminis habens confecta sit, atq; eius apertura à fronte est non ab aure, semicirculum deducit per ipsam aperturam aureū, in cuius summitate crux parua eminet. quæ tiara cæteræ coronæ carent. Neq; solum diadema Regium penes Nurembergenses est, sed etiam alia augustiora decora Magni Karoli exuuiæ eorundem fidei commissæ nempe Dalmatica pretiosis margaritis distincta, cappa seu paludamentum regale cui aureæ intextæ aquilæ illa è candicante, hæc ex purpureo holoserico: aurea st. la gemmis collustris, amiculum rubei coloris: sed & pomum à Comite Palatino aheni, & Sceptrum à Brandenburgico Marchione, & ensis Karoli Magni à Duce Saxonie Cæsaribus Regibusq; Rom. præferri solita apud eos ass. ruantur: admodū grauis hic est gladius, latus lōgusq; Ingelheimi ab Angelo cōtra Saracenos pugnaturū accepisse Karolum cœlitis, incolarum fide creditur, Ecclesiæ vero Aquisgranensis exiguus & incuruus, nūc vno nunc alio pro beneplacito Reg. Mai. viros benè meritos equestri dignitati cooptat: alterutrum itidem

pro

Io. Trith.
Abbas Spanh.
in Chro. inf.
mon. Hirsau.

pro libito Dux Saxoniz ante fest. Cæleri, quin & Cherothece vnionibus adornare, Sandalia s. u. focculi duo aurei, tribalia, Zona coriacea, retinaculum eius aureum, quæ omnia pretiosis lapidibus affabrè picturata redimitaq; sunt ipsorum tradita custodiæ: & vero hand m. u. si vniuersa coronationis insignia in loco sedeq; coronationi præstata, nō cunctantur cum diptis in luteis Patistorum & alibi quoq; obtimeat: etenim Abbat. a D. Dionysij ibidem ornamenta, regalia conseruat, est Remorum vrbs pro coronandis Francigenarum regibus antiquo designata fuit. Coronatione Regis Romani expleta Regia Ma. aram accedit ac more maiorum sacramentum super altare tacto antiquissimo & correct. s. i. no Codice quatuor Euang. horum in corulea membrana conscriptorum penes Magnum Imperatorem in sepulchro repperitur n. ex scripto in hæc fere sententiam pronuntiat: *profiteor & p. omisso coram Deo, & Angelis eius leges seruare iustitiā facere, iura regni conseruare debitumq; honorem Romano & alijs Pontificibus atq; vassallis exhibere donata Eccl. suis conseruare, Christo mihi præstante auxilium fortitudinem & decorem.*

Mox duo Metropolitz Mag. int. & Trauericus præcedentibus secularib. Electoribus cum Augustalibus signis Regem per deuexū deducunt super testudinem templi, al. ū vt indigetant Monasterium, in sequitur consecrator cū assistentib. & c. dnmq; ed. conscenditur dei a. rat. chor. *Desiderium anima eius tribuisti ei Domine & voluntate labiorum eius non fraudasti eum, & c. possidisti super caput eius Coronā de lapide pretioso, & c.* existens rex in testudine Basilicæ per aliquot gradus marmoreos scandit & collocatur ab Electorib. in faxea ex eodem marmore confecta se de per amplam, ante aram diuorum Simonis & Iudæ Apostolo ūpositam inter duas columnas loco eminenti, vnde ab omnib. videri & ipse conspiciere possit vniuersos in ea; in thronisatur, ac p. fatur consecrator imprecationem: *Sic & retine a modo locum regium quem non iure hereditario nec p. æterna successione, sed Principum electione in regno Alamannie tibi noueris delegatum: olim Coronandi Reges Rhenum à Frank. fordiam deuehebantur & super faxeam sedem regiam sub Diuo inter crebras nubes in amœnissimo Rheni littore prope oppidulum Reense situatam collocabantur: nunc regi in solio Muestaris a que in excelso gloriæ fastigio ita confedenti, Archipræsul Moguninus nomine & vice*

collegatarum suorum adgratulatur se, & Imperij ordines sub tutela Regiæ mansuetudinis obsequenissimè commendans, ceteri quoque Principes, Oratores; Canonici ipsius sacræ ædis, ouantes & applaudentes fausta acclamant beneque apprecantur tam nouo Cæsari quam Imperio: inde Symphoniaci ac cæterus clericorum, organa, & æneatores alternatis vicibus tali Rectori congratulabundi sonora alacrique voce, concinunt canticum: *Te Deum Laudamus*. Sub quo laudis carmine consecrator cum suis regreditur ad aram, ad actionem lyurgicam peragendam, cæteri Electores circa Regem sedentem manent, interim Maiestas Regia cooptatur Collegio Ecclesiastici Senatus Basilicæ in Aquis, editque religiosè Sacramentum fidelitatis & obedientiæ coram sanguine Diui prothomartyris Stephani, super Libro Euangelico prisco, antiquitus ab Imperatoribus præstari consuetum, cuius formulam verborumque conceptum hic subiicimus.

Nos N. diuina fauente Clementia Romanorum rex huius nostræ Ecclesiæ B. Mariæ Aquensis Canonicus, promittimus & ad hæc Sancta Dei Evangelia iuramus eidem Ecclesiæ fidelitatem, & quod ipsam, iura, bona, & personas eiusdem ab iniurijs & violentiis defensabimus & faciemus defensari, eiusque priu legia omnia & singula, & consuetudines ratificamus, approbamus & de nouo confirmamus.

Sub eodem SS. Ambrosij & Augustini hymno Maiestas stræto gladio humeros eorum qui ordinem equestrem afficiant leniter ferit, hic honos antiquitus virtutis & fortitudinis erat premium communicabaturque nobilibus solummodo & ijs qui vel hostium strage id promeriti fuissent, vel acres se & strenuo in bello probassent; hac vero tempestate sæpenumero humillimi quique id dignitatis insignie consequuntur, qui aut ardore & siti gloriæ ducuntur, seu promiscue aliorum impulsu ad pedes Regiæ Maiestatis deferuntur, altero è duobus Karoli Magni ensibus talium (prout præfatum) armi ficiuntur: Plerique historiographi literatum monumentis consignatum reliquerunt, Karolum Magnum haud infrequenter in castis donationes terrarum, possessionum, fuculatum, eandemque diplomata poma manubij ensis sui veluti sigillo munisse è quibus hodieque aiunt extrare: tradunt alij gladium Caroli conspicuum aliquando fuisse: his literis D. P. C. C. A. D. C. hoc est, decem præce-

ptorum custos Carolus à Deo Coronatus , rectè igitur Karolino gladio quo Marte iusto , Regna Prouincias, auri vim accumulârat, parva iustitiæ distributiue libramento excelsò planè animo elargitus fuerat firmâratue, aut quem pro lege diuina propugnanda plantandaque toties strinxerat, succedanei Cæsares milites tangunt, vt Karolinæ virtutis memoria in eis exurgat.

Posteaquam rex gladium Marescallo Imperij tradidit & vniversi indiciem globum Rheni Palatino , descenditur è testudine ad assistendum complemento rei diuinæ , Diacono in ambone mox exordiente Euangelicæ legis oraculum præcinere. *Cum natus esset Iesus in Bethlehẽm Indæ, &c.* Symbolum Apostolorum ac continuatim exinde oblationis preces funduntur , tum Regia Maiestas Sceptro dextra comprehenso aliquot auri numismata offert in aram Marianam quæ in eiusdem templique vsus deiinceps insumuntur. Post Regem Electores pariter donaria sua deferunt, consecrator, ac sacrorum antistite singulis ad exosculandum sacrum præbente ; proceditur vltèrius in mysteriorum cælestium libamine, cumque pax pronuntiata Regis quoque ori Pacis signum, credentia, vt aiunt, mundo peplo prius facta, per Maguntinum Præsul'em deosculandum decenter reuerenterque admouetur, aliquantro post Maiestas Regia ad sacram synaxin accedit pane diuino Christi corpore reficitur manu perilitantis Metropolitæ antistitis : Obseruatu hoc loco non indignum subinde inthronizari Regem , ac canticum laudis, Te Deum Laudamus, &c. missarum Liturgiis ad finem ritè perductis decantari; quandoque veluti dum Carolus V. inauguraretur vsu venit, post iusiurandi sacramentum à Rege religiosè præstitum, & tum inthronizatione peracta prosequitur sacrificium consecrator quo oblato cunctisque solemnè ritu expletis iteratò Maiestas Cæsarea equestri dignitati cooptandis in cathedra confidens notam trahit , quoad tres protomystæ in vestiario sacris vestibus exuti Electoralem habitum reassumpserint, vt tali cultu Regem ad Palatii epulum comitentur: antiquitus Serenissimus Rex vna cum Augusta si præsto fuisset deducebatur per viros principes ad Capellam Basilicæ Diuo Mauritio sacram quæ nunc Capella Magni Karolini nuncupatur & ibidem paludamentum vestesque ponebat Regales, in eadem sacra ædícula pernoctasse primitus Roman. Reges reperiio.

Aulæ tam in pavemento strata quam super sede regia, vna cum trabeis serici & aureis quibus amictus fuerat Rex in coronationis solemnij in ornatum Ecclesiæ relinquuntur applicanda: idipsum erit de stragulis & exteriori pallio Reginæ, si aut cum Rege diademate cincta vel sola inaugurationis causa aduenisset, horum Regilium indumentorum summæ Edi toties donatorum, quin & SS. Reliquarum thesauri sacræque suppellectilis merito mos iam pridem inoleuit vt per totum anni curriculum interdiu noctuque custodiatur templum compositum ad nocturnas excubias in eminentiori loco sub testudine lectisternij: lubet hic adponere publicas tabulas ac documentum luxum à Karolo V. eius nominis Imp. Augusto in auspicali coronationis suæ die Basilicæ & Collegio Aquisgranensi exsolutorum.

Carolus Diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus ac Germania, Hispania, vtriusque Sicilia & Hierusalem, &c. Rex Archidux Austria, &c. Debitum censemus & congruum reputamus, vt prædecessorum nostrorum Imperatorum & Regum Diuorum in eorum primordijs laudabiles observationes prosequamur, & de illis pactis successoribus vera testimonia relinquamus. Hæc siquidem in Ecclesia nostra Beatissima Dei Genitricis Maria Aquigrani coronationis nostra complitis solemnij per honorabiles, deuotos, nobis dilectos Decanum & Capitulum ipsius Ecclesiæ in Canonicum recepti fuimus, ac Regali more & laudabili obseruata consuetudine solito præstito iuramento portionem canonicalis præbendæ quotidiana recepimus ministracione, relictis ibidem in usum Sacrarij, ac rici Diuina panno cum puluinarijs supra quæ dictam Ecclesiam ingressi primum nostras Deo preculas fudimus & postridie panno strato supra scammum in quo ante coronationem nostram orauimus, deinde trabea, seu clamide Regiæ veste, item in qua consecrati sumus, nec non duabus pallijs, seu tapetis aureis vno strato super sedem in qua sedebamus ante altare B. M. Virginis, altero quo solium nostrum regale in alto Monasterio nuncupato existens, opertum atque ornatum fuit.

Solutis etiam iuribus more prælatorum eiusdem Ecclesiæ atque

propi-

propinatis tribus carratis vini optimi quatuor Ecclēſiæ noſtræ prædictæ, tertia Collegio D. Adalberti euſdem vrbiſ ceſſere & diſtributa fuerunt, ceteraque omnia & ſingula effeciſmus qua dicti prædeceſſores noſtri in ſuis primordiis apud eandem Ecclēſiam facere conſueuerunt harum teſtimonio litterarum ſigilli noſtri minoris à tergo impreſſi munimine roboratarum. Datum in ciuitate noſtra Imperiali Aquigrani die vigefima tertia menſis Octobris, Anno naſtuſtarij Chriſti milleſimo quingentefimo viceſimo Regnorum noſtrorum Romani ſecundo aliorum vero omnium quinto.

Carolus

Ad mandatum Caſaræ & Catholicæ

Maeſtatis proprium Bannari.

Huius conſimilem teſtificationem reliquit Ecclēſiæ Fredericus Tertius Imperator anno & die ſœlicis ſux coronationis; nouiſſimi verò Caſares & Auguſti qui Graniaquis corona redimiti non ſunt nempe Maximilianus, Rudolphus, Matthias veſtes Regales & iura Baſilicæ debita pecunia redemere, Maximilianus quadringentis loachimis daleris, vigilibus autem vrbiſ centum florenos Rhenenſes ſoluit, alij plus aut minus. E quibus dilucidum ſit, Reges Canonico ordini adſcribi data religionis fide, quæ aut ſub Ambroſiano cantico, aut poſt expleta ſacra præſtari conſueuit, ex eo tempore Regia Maeſtas tanquam aduocatus, proteſtor, propugnatorque Ecclēſiæ obſtringitur, Canonici porro de Imperatoris cenſentur conſilio, & quoties prægnans cauſa Senatum Ecclēſiaſticum preſſerit, atque euidens neceſſitas requiſierit accerſiri & iuuitari poterit Imperatoria Maeſtas, quando Graniaquis fuerit, ad exedram Capitulaſque conclaue ad opitulandum adſiſtis rebus, & quia grauibus eiſdemque recurſantibus indies Rex exercetur curis, ſubſtituit duos præſbyteros vices ſuas ingiter in Ecclēſia ſubeuntes: pro Imperatoribus iudem vti Collegij membris obſecrationes ſunt in horis Canoniciſ diurnis hoc modo, commemoratio Ottonis, Conrardi, Henrici Fiderici; Henrici, Karoli quarti & Wencellaſi filij eius Imperatorum, commemoratio Regum & Reginarum Franciæ & fratrum noſtrorum ac omnium fidelium deſunctorum, &c. eadem recepta conſuetudo in vſbium arce Roma, quando Caſares ibi Imperij Corona donantur veſtibus Canoniciſ

Soluit Rex intra receptionis duplicia n. m. p. 40. ſolidos groſſorum Turoneſiū antiquorum. Idem pater ex declaratione Episcopii Metenſis & Spirenſis.

Induuntur superpelliceo & almucia recipiunturque vti fratres à Canonis Diui Petri in Vaticano; Coronatione vero ad exitum perducta à Collegio Sancti Ioannis Lateranensis.

Quod si in Aquis Granensibus Romanorum Reges Imperii auspiciā contingat non capessere, consueuere proceres Electorali culmine eminentes stylo intimare collegio Aquisi, aliunde diem Coronationi fixum cum insinuatione, vt eò è gremio sui corporis designatos ablegent, qui codicem Euangelicum cum primitis Martyrum D. Stephani sanguine, & ense magni Principis Karoli traducant, qui item Sacramentum à Rege exigant, iura excipiant, recognitionis reuerſale scriptum vocant haud vllum præiudicium Basilicæ & sedis Aquisi intendendi per coronationem alicubi constitutam sollicitè promoueant, his in templo locoque coronationis statio iuxta aram deputatur. Nunc successe, ad ritus fori.

E templo proceditur pedestri pompa ad curiam magnifice adparatam pro festino epulo ad quod Cæsarea Mai. præter Principes Germanos septemuiros statusque roman. Imperii solet admittere neminem, progressus vero fit per pontem ligæum à prætorio ad Ecclesiam protractum festa fronde vestium & pannis qui comitatu Imperiali curiam ingresso à plebe auidè secantur ac deripiuntur.

Primo ordine promiscue aulici se ostentant, 2. qui à Consiliis & Nobiliores, 3. æneatores ac tubicines, 4. Comites, Duces, 5. Heroldi, exinde inter Electoratus præminentia proceres, primus absque Comite Freuirorum Antistes, post quem Palatinus Rheni Dux ac Marchio Brandenburgensis ille Imperiale pomum, hic sceptrum fert, ac tuusum solus Elector Saxoniz nudato gladio, subsequitur Regia Maestas Regali præfco prætorioque Diui Karoli Magni paludamento amicta, ac præfulgida caput cincta corona, cadurcum seu umbellam subiens à primariis hominibus honori & labori sibi succedentibus portatam, inhzrent Cæsaris vestigiis Archiepiscopi Moguntinus & Agrippinensium, post quos equestres alæ, Ecclesiastici varij, ac glomerato agmine equestres cuneus, è quo vnus missilia Cæsaris coronati effigie signata congiariaque auri & argenti à templo vsque ad arcam curiæ dextrosam sinistorsam in rapidum populum spargit: porro ex iure & obseruantia inueterata Senatui seu consuli Aquisi prærogatiua competit, inserta manu prima missilia pro se suisque educendi, priusquam in promiscuum vulgus ia-

ciantur; pro illu publico sic terminato ascenditur ad regalem curiam, in qua iam ante pietatis operibus aureisque stragulis mensæ & credentiae regio factu instrata. Electoribus singulis discriminatum dispositæ tabulae ad utrumque latus Cæsariæ cum suo quoque abaco, Electorum mensæ ad pedalis altitudinis fastigium assurgunt, aulae etiam aurea supra & à tergo passim propendent, nec minus symphoniacis aptæ stationes adignatæ.

À capite & in mediocilio atrox mensa sex gradibus eleuata pro Cæsarea Maiestate collocatur; si præsens fuerit Augustæcius, à dextris accubitus adparabitur rebus cæteris sublimior pedibus, Treuericus Pontifex Archicancellarius per Gallias à fronte Cæsaris locum obtinet: Vbi orum promissa, si Graniaquis vel in prouincia sua coronatus Rex sit, debetur confessus versus dextrum latus Imperatoris, Moguntino ad sinistram, è contra si in cancellariatu Germanico res gesta primæ Maguntiacæ d. buntur.

Bartholæus dexteriorum post Archipræsulem Regi Bohemorum adornant mensa.

Tertio loco eodem latere Comes Palatinus Rheni in sessione consequitur, 4. Oratores & Legati Magnatum, 5. Episcopi, 6. Ciuitas Aquensis, 7. Colonienfis.

Ad laeuam Imperatoriam Præsuli Moguntinorum destinatur mensa, 2. Duci Saxonico, 3. Marchioni de Brandenburg, 4. Ducibus, 5. Contulibus vrbis Frankfortensis, 6. Nurembergenfis.

Hac serie sessum in coronatione Maximiliani Augusti Archiducis Austriæ celebrata in Aquisgrano anno reparatæ Salutis 1486. 5. Calend. Apr. in præsentia Frederici III. Imp. progenitoris Maximiliani.

Sauit præterea Lex Carolina aureæ Bullæ vt si quispiam Principum Electorum personaliter non comparuerit, mensa quidem ei sternetur, aut sine dapibus ac edulio, neminique vices absentis per confessum in mensa supplere fas, quantauis dignitate præfulgens Legatum absentis egerit, sed neq. vili mensæ accumbere licitum quamdiu fuerit aliquid à Collegiis Principibus peragendum.

Omnibus compositis tali vt prætaet in ordine Elector, Saxonie hæreditarius in Imperio Marchallus habitu electorali vigore bullæ sæpe citatæ stipatus aulicis ac consiliariis suis palatium descendit, æneatoribus tubis & tubis cuncta personantibus, equum

velox conscendit & in subiectum aceruum auenæ in area fori ante ædificium sessionis Imperialis vel Regiæ effusz citato cursu incurrit vsque ad pectus aut antilenam equi, adimplensque mensuram argenteam auenâ, ac cylindro eiusdem Materiz (vtrisque simul duodecim argenti marcis æstimatis) superexcrecentem demetens, ministrat famulo primum venienti eandem, quo facto figendo baculum in auenam ad curiam festinato. Dux regreditur, tam mensuram quam teretem baculum Imperii Vicemarchallus Senior de Pappenheim aufert, eidem iumentum debetur, auena cedit communitati. Consimili modo & cultu Elector Brandenburgicus hæreditarius Sacri Roman. Imp. Camerarius adlaturus, quam abluendis Regis Rom. manibus in gutturnio malluioque argenteo duodecim item margaritarum argenti descendit cum suo vicegerente equovectus, manutergium aliqui è Comitibus desiccandis manibus regis porrigere consuevere: post hunc Palatinus Rheni Archidapifer prima fercula apportans in quatuor discis quouis valoris trium argenti marcarum, illius tolutarium & malluius comes de Galschenstein Subcamerarius, suius equum & quatuor scutellas Vicedapifer de Mortenburg suis visibus postea tollent: demum Rex Bohemiæ si adfuerit & voluerit, gradatio volans Schyphum aureum seu argenteum ponderis duodecim argenti marcarum vino propinando adferet, descendensque iumentum, ad curiam cum patera procedet, hanc vti & equum excipiet deinde Vicepincerna liber Baro de Elmberg / quæ tamen tunc solum vicegerentibus hisce impertienda erunt, si ipsimet præsto fuerint & functiones suas gnauius obiuerint.

Ad sessionem & accubitus omnibus iam nunc paratis Electorum Ecclesiasticorum aliquis iuxta normam aureæ bullæ benedictionem mensæ legit: Accubante Rege ad mensam procedent tres Archiepiscopi, quorum medius præsert præstatque baculum argenti duodecim marcarum, in quo Regalia, Imperialiaque sigilla & typaria appensa quæ cum offerenti Præfuli retraduntur ab Imperatore, ea collo aptat, totoque die inde dependentia gestat, Aeneatores ac tubicines ad medium atrii subintrantes buccinis concrepant, quousque Palatinus primas dapes coopertas reuerentissimè apposuerit, & posteaquam septemviri Principes muneribus sibi incumbentibus solertè ac industriè potfuncti fuerint, accumbunt & ipsi mensæ cuius designatæ, Cæsarem circumstant Principes Comites &c. ad ministerium

inienti,

mentis, litteris et Electoribus de familia propria Comites Barones
Nobiles ministrant.

Veret confuetudine hos inter in machina versatili eodem die
coneretur facinus varijs animalibus verueoibus, altilibusq; ex eo quid
modicum Cafaree mentis adponitur, reliquum datur promiscue
multitudini certatim rapiendum ac tumultuarie discindendum: sub
initium etiam regalis conuiuij vina alba ac rubra inta Claustrij se-
pta vel duabus subterraneis fistulis ad eam rem comparatis, vel ex
eminentiori loco publice profunduntur eo die, panes ex alto spar-
gantur, Maguntinus Protomyſta exinde vt electi nomen vsurpet
Cafar nomine Summi Pontificis pronuntiat: Prandio expleto gra-
tiusque actis cuncta iterat tubis, tympanisque perfonant, stricto
Magni Karoli gladio tursum equeſtri ordini cooptantur plerique à
Regia maiestate, quæ ab his dapibus redit Regia comitante cetera
ad palatium suum, Regalia sigilla cum baculo argenteo de quo ante
factum regi redduntur: Post die Regiæ Cafareæque maiestates epu-
las vespertinas opipare instruunt Electoribus: ad extremum feuda
& Regalia Principibus Imperij de integro conferuntur, inquilini &
oppidani electi Cafari fidelitatis sacramenta sanctè dicunt: solent
& hi dies hastilijs & equeſtribus decurſibus genialiter transigi,
machinarum bellicarum fragore, ignibus miſſilibus, igniuomis py-
rarnatibus, communis lætitiæ panditur: deligit quoque Cafar
opportunitum tempus viſendis vel è turri, vel in tempore penetrati
pro arbitratu ſuo ac venerandis SS. Duorum Lipſanis, quæ Re-
gia munificentia famoſiſſimi Imperatoris Karoli Magni,

Magni Occidentis syderis in Aquis
habentur.

*SACRA LIPSANA DIVE
paræ domus, ad evolutum septennium; annum
huic telluri iubilæum peregrinationes, æ
uum iactorum exteriorum urbis
mœnium.*

Caput nonum.

DELEGIT hunc locum Magnus ille & sanctitate & rebus
gestis Karolus Primus Germanorum Imperator, ut regno
Romanorum Reges fidelitatis Sacramento hic se obituin-
gerent, delegit eundem ut religio ac pietas ad omnia uti-
lis hic excitaretur fouereturque, hinc uti rarissima sic nobilissima at-
que amplissima Christianæ religionis monumenta Christi Salvatore
eiusque intemeratæ Matris ac Divorum reuerendas Reliquias ex O-
riente & vndecumque posuit conquiescas in sinum Regalis templi
Capellæ huius Regiæ sive profundissima liberalitate transfudit inibi-
que recondidit, quin & eas statim temporibus religionis causa fre-
quentari voluit, tam ab incolis quam peregrinis; frequentantibus
modò confessionis sacramento ritè perpurgassent animum flagitavit
& obtinuit Christianissimus Imperator à Leonè eius nominis Terrio
Rom. Pont. Max. ut spiritualium munerum gratias hoc est pœnarum
temporalium pro admissis peccatis Divinæ iustitiæ debitum con-
donationem & perfectam remissionem ad instar iubilæi concederet.
E reliquiis porro quas devotus Ecclesiæ romanæ defensor humiliter
adiutor Karolus in hac Basilicam intulit, præcipue quatuor
sunt quæ publicè è fastigio turris in septennali iubilæo spectandæ ac
venerandæ populo proponuntur.

I. Beatissimæ Mariæ Virginis vestis candida, qua induta erat quan-
do concinentibus Angelis speciosum præ filiis hominum mundo
protulit Salvatorem.

II. Fasciæ siue panni omni ueneratione digni, quibus Dei filius recens homo natus à benedicta Matre sua obuolutus est de quibus Angelus ad Pastores hoc vobis signum inuenietis infantem pannis inuolutum & positum in præsepio.

Luc. 1.

III. Lincus pannus qui Diuo Ioanni Baptista omnium hominum vel Christo Iudice sanctissimo cum caput à ceruicibus Herodis Antipæ Tetrarchæ Galilææ imperio ob exprobratum adulterium rescaceretur, substratus est, seu ex mente aliorum, pannus cui ex sanguine corpus B. Ioannis Bap. discipuli eius obuoluerunt.

IV. Venerabile linteam quo Sacratissimum Christi corpus ad lumbos obiectum; quando in ara crucis salutem operabatur in medio terræ, quod & salutifero ipsius cruore respersum est.

Ex hisce tria sunt regentia in vtero, in præsepio & in cruce; in vtero camisia seu indusium; quod ex gossipio contextum ea ratione prout hodieque in Pælestina vsus, inuenti conspicuum sit; sunt qui censent extimam hanc ipsam verbi Matris vestem fuisse, cum ob manicarum acupriscæ arte in marginibus scitissimè elaboratarum breuitatem, tum quod Epiphanius Nicephorus alijque prodiderint, vestimenta sacratissimæ Virginis simplicia & plebeia fuisse non tincti sed natini coloris ex lino vel lana qui color omnium vilissimus, qualis vestis hæc; ego in re tanta nihil certi definiam, præallegatus Nicephorus ex vetere scriptore Epiphanto scriptum reliquit intemeratam Virginem quoad staturam mediocrem longitudinem non nihil excessisse quod ex hoc vestimento facile est colligere quinque enim pedum & dimidij est:

Niceph. li. 2.
cap. 13.
Aride imit.
B. M. V. ca. 3.

In præsepio fasciæ; admirabili quadam diuina dispensatione factum vt sanctissimæ illæ fasciæ ad tantæ rei memoriam futuris temporibus asseruatentur, in earumque honorem olim nobilissima erigeretur basilica & anniuersaria dies festa à Christiano populo ageretur, prout significant Patrum encomia ea die in Ecclesia dici solita; nostro æuo eheu videmus longe à maiorum pietate recedi atque in vitibus operimentis Christi nostri causa sumptis comptures scandalizari, adeo vt id D. Bernardi in medium proferre necessum sit; *in signum positi sunt panni tui Domine Iesu sed in signum tui à multis usque hodie contradicitur.*

Germanus &
Euthy. in oratione def.
scjs Do apud
Lip. tom. 6.
die 3. Augu
sti.

In cruce lineus pannus; non sum equidem nescius alios nudum alios rectum Christum versus partes oblitus dum in crucem suffixus

Lib. I Reuela.
ca. 10.

affluere, venusta: enim hi cum Ecclesia Græca quæ passim veste obrectum pingere contulerit, sentiendum S. Brigitta inducit Virginem Matiam sic loquentem, *stante filio meo, sicut natus erat, nudo corpore, unus tunc accurrens apportauit sibi de' amen, quo ipse exultans intimè velabat verenda sua, eadem Brigitta Lib. 4. reuela. cap. 70. ait, mox iussus vestes poni paruumque lincum verendis prætexit: posito autem quod à ludæis ad maiorem sub lannationem denudatus omnino Christus priusquam in crucem ageretur, attamen pium est credere obsequio alicuius astantis porrectum deinde velamen, tum quod post perditam in Adamo innocentiam natura diceret ut istas partes occultemus, etiam in alijs, multo magis in nobis ipsis, tum quod Christum (in cuius voluntate erat ut pateretur) coram castissima Matre cæterisque sanctis mulieribus non sit probabile permisisse ut inuelatus in ara crucis appareret, accedit alia coniectura quod Christus in cruce erat Pontifex summus pariter & hostia.*

Extat perelegans epigramma quatuor patribus iam memoratis inscriptum aduenis sanctissimarum reliquiarum cultoribus dictum, quod aiunt in Capella turris, è qua in septennali Iubilæo hi thesauri commonstrantur appensum primum fuisse, includens legem nihil quicquam de SS. Reliquijs tollendi,

*Indulsa terris præstia cælorum hic vides
Hic Sceptrum, & orbis tota Maiestas mei
Collecta in vnum, hac ruffa sanguine est Deus
Hac tincla Jydon caele Baptista: Deum
Hominem illa texis: illa Matrem Virginem,
Tot sacra mente & oculo obeas licet,
Violare olympi iura mortali manu, &
Efferre sancto sancta non est fas loco.
Diuina cultorem volunt: nolunt herum,
Tegunt colentem sacra: tollentem premunt,
Nil posse: possidere Deus & ius vetat.*

Sunt qui volunt Magni Karoli & Diui Imperatoris hanc regalem legem fuisse; alij in eius nomine & persona deinceps latam: ut ut est aurea & sancta est, atque ea propter exlex reputabitur & immemor Sacerdotalis integritas (qualis religiosus iste quondam claudens in è

imprudens edicam, an improbo zelo, discindens fimbriam manicæ Camisæ Deiparæ Virginis qui inuolauerit temerario ausu in sancta.

Præter iam nunc recensita, & totidem alia quatuor pignora in mausoleo Diuinitatis Karoli reperta de quibus actum, hæc adhuc sacrarium Basilicæ aduentanti populo veneranda exponit Lipsana sacra.

1. Cingulum Christi Saluatoris quo vestem præcinxit è corio exsecutum, ad quod faciem signumque Constantini Magni Imp. in terra candicante lemnia fortè aut sigillata prout vocant, impressum videre est.

2. Partem funis, quo sacræ Christi manus colligatæ fuere, cum velut innocuus agnus ad diuersos nocerissimos iudices indignis modis raptaretur, atq; ad columnâ reuinctus nostri causa flagris caderetur.

3. Extremitatem clauis quo redemptor humani generis cruci affixus fuit.

4. Aliud modicum quid de viuifico crucis ligno.

5. Spongiæ portionem quam cum aceto Christo, potestam alij ad sitim explendam alij ad sanguinis præfluum sistendum arbitrantur.

6. Cannæ siue arundinis partem quam vice sceptri Domino nostro illudens in manum dabat ingrata ludæorum generatio.

7. Exiguam partem sudarij quo contectus vultus solis iustitiæ iam sepulturæ commissi quod diuina virtute ab incendio remansisse illatum translaturumq; ad posteros à Beda de locis sanctis c. 5. proditum.

8. Cincturam Virginis Deiparæ è lino conextam eandemque albam cuius margines extremitatesque subrubeæ.

9. Membrium seu annulum catenæ qua princeps Apostolorum in custodia carceris strictus, eam ab Eudocia Augusta Constantinopolim perlatam, ex historicis in confectum venit.

10. S. Simeonis senis iusti & timorati expectantis consolationem Israel Brachium quo puerulum Iesum quadraginta dies natum in emplo gratulabundus excepit, dum id canticum ouans personabat, *Nunc dimittis seruum tuum Domine, &c.*

11. Diui prothomarynis Stephani sanguinem & purpuratam commixto eius sanguine glebam eiusdemque ossa.

12. Caput S. Anastasii.

13. Beati Catharinæ Virginis ac Martyris Alexandrinæ dentem,

oleumque quod defluxit ex eius corpore in sinu Arabiz montem ministerio Angelorum delato.

14. D. Thomæ vnius è duodecim Apostolis dentem.
15. Manna cœleste.
16. Florem seu frondem Virgæ Aaronicz.
17. Prodomi Domini; S. Ioannis, Diuique Bartholomæi capillos.
18. Sacerdotis Zachariæ patris Ioannis Baptistæ os.
19. SS. Felicis Episcopi ac Martyris, Marinz ac Christinz Virginum itemque SS. Marcellini, Victorini, Gertrudis, Luciz, Cyriaci aliorumque cœlitum officula.

Conquiescit itidem in Basilica Aquisgranensi corpus Diui Leopardi, de quo Molanus xxx. sept. ex lectionibus Ecclesiæ Aquisgranensis ita habet: *Aquisgrani festiuitas Sancti Leopardi Martyris, hic vnicus patris sui filius magnæ inter Romanos nobilitatû, à Iuliano desertore in palatium est vocatus, cuius cum esset cubicularius multum dilectus potuit etiam studijs sese impendere, vnde iuxta pontem Miluium Scholasticus fuit Valentini, qui cum summi Sacerdotij honore fungeretur, plus laborauit discipulum imbuiere diuina sapientia, quam humana, admonens eum vt baptismatis vnda & sacra vñctione recrearetur, baptizatus est autem à Magistro in Palatino fonte intra thermas Diocletiani, nec multo post cum ipsi Iuliano diuinos honores poscenti thymiamata offerre recusaret, carnificibus est traditus, vt eum verberibus à crudelitate renocarent, sed cum verbera constanti animo perferret, Iuliani decreto extra ciuitatis muros est de collatus; Valentinus autem athletam Christi pridie Calendæ Octobris casum ultra triginta miliaria utricolam deportauit, non enim cum Romæ sepelire audebat, postea vero translatus est Aquisgranum vbi vsque hodie pia eius intercessio queritur & miraculâ tam gloriosi martyris per fideliû voces laus Christo recitatur. Valentinum æstimat Molanus esse, Intemeratensem Episcopum cuius temporis in gestis suis non exprimitur sed ex his constat Romæ eum habuisse multum dinem Scholasticorum.*

Ad hæc quieuit Aquisgrani S. Speus quem confessorem ab Henrico rege ex Aquisgrano acceptum & in Hartesburg translatum esse scribit in Hirsfeldensi Chronico Liberius S. h. in ab rg. 15. an. 1062.

led

14. Febr. apud
Surium.

Molan. ex
chron. Hirs-
feldensi.

Sed addit idem anno septuagesimo quarto cum praeficiarii in Castello Hartesburg circumiacentis regionis opulentissimas villas dirptione, & aliis sceleribus vehementer offenderent, vulgo Saxoniz facto grege, in Hartesburg irruisse, ipsumque funditus delevisse. Reliquas vero sanctorum Abbatem ex vicino cœnobio opportunè superuenientem vulgo eripuisse, & ad suum Monasterium cum honore transuexisse: Cyriacus Spangenbergius ita refert, anno Christi M. LXXII. *Henricus I V. traiecit Aquas Granens inde Treuerim profectus utrobique sanctorum Reliquias collegit, quas in Saxoniam Hercynoburgum transfudit.*

Ex quibus propalam fit non omnia sacra munera, quæ Inclytus Imperator Karolus Hierosolyma Constantinopoli aliisque è regnis habuit ac in Aquis deposuit inibi remansisse, siquidem pleraque eorum per succedaneos Reges seu Imperatores aliis Ecclesiis dispartita; portione spinæ Christi coronæ gausa hæc basilica, vti ad pedem Lipsanthezæ argenteæ per amplæ, quam turriculam vulgo vocant, opere prælo per encausticæ adustum ac expressum legimus, verum eam ad vrbis Parthusiæ Ecclesiam diuo Dionysio sacram per Carolum Secundum translata multorum est opinio, insuper Augustæ memoriæ M. Carolus Imperialem Abbatiam sub Regula D. Benedicti pro honore D. O. M. & in tutelam B. Cornelij mille passibus Graniaquis distitam versus meridiem construere auspicatus est, quam Ludovicus Pius pij Imperatoris Karoli filius consummauit, ac Lipsana Sacra, quibus monasterium potitur Aquisgrano isthuc traduxit: potitur autem Christi Saluatoris linteo, de quo *Iob. 13. Canna facta, hoc est, agni, surgit, ponit vestimenta sua & cum accepisset linteum præcinxisset, deinde mittit aquam in peluim & cepit lavare pedes discipulorum.*

2. Syndone munda, Sacro inuolucro cui Ioseph inuoluit corpus Domini.

3. Sudario seu eius parte quod fuerat super caput Christi mediatoris in sepulchro, non cum linteaminibus posito, sed separato: gaudet itidem prænominatum cœnobium S. Cornelij capite, capitis D. Cypriani craneo, atque ab isto hodie visitatus. Cornelianum, quod olim Monasterium ad Indam compellatum ob riuium eius nominis transluentem.

Sed ex quibus partibus tot tamque præclara Diuorum Lipsanius Imperator acceperit, lubet paulo altius expendere, atque im-

Olim R.
dam.

primis à limine & aditu huius indagationis mihi arcendus vanus cō-
textor somniorum & fabularum Turpinus, qui se Remorum Episco-
pum venditat, vel quisquis est sub e mentito Præfulis Remenfis no-
mine euulgatus author. Illaqueatur enim turpis nugator verbis oris
sui, prout præter alios accurate obseruauit Leonardus Priccardus Can-
onicus quendam huius Basilicæ, cuius lucubrationes in hanc rem
dolendum non integras extare, sed fragmenta duntaxat. E tribus po-
tissimū aiunt verioris notæ historici locis deuenisse ea ad manus Ka-
roli, à Patriarcha Ierolymorum Ioanne; Ab Aaron rege Persarum
& Constantinopoli ab Imperatoribus Græcorum; erat in Karolo pa-
cis & orij summa omnisq; utela gēium sita, atq; eam sibi famam per
vniuersum orbem comparauerat, vt vndiq; ad eum legationes con-
uenirent, amicitiamq; publice ac priuatim peterent, quocirca nil mi-
rum si vndeque omnis generis donaria ad ipsum peruenerint, e-
ius præsertim generis, quo ipsum præcipue affici scitum erat: De Pa-
triarcha in anno DCCCXIX. in hæc verba annales Francorum: *Sed
& Monachus quidam de Hierosolymis veniens benedictionem & Reli-
quias de loco resurrectionis Dominice, qua Patriarcha Regi miserat. de-
tulit, & Rex natalem Domini in eodem palatio (: Aquisgrani:) resi-
dens celebrauit, & Monachum reueris volentem, absolvens: Zacha-
riam quendam presbyterum de Palatio suo cum eodem ire iussit, cui &
donaria sua ad illa veneranda loca deferenda commisit.* Hæc ibi: Ado
Viennensis benedictionem Reliquiarum Karolum suscepisse testa-
tur. Blondus tradit Karolum Aquisgrani audisse legatos exterarum
nationum ac primum omnium magna comitate excepisse Mona-
chum, qui Hierosolymis parua Patriarchæ munera attulerat, quæ
quidem non speciatim adponit, in benedictionem tamen missa in-
iuit. Per donaria de quibus Einardus Archicapellanus quodam Ka-
roli, intelligendæ sunt elemosynæ paupellorum; eū etenim istis per-
ditissimis temporibus sub iugo Saracenorum gement Chrestiani
Hierosolymis, in Karolum velut vnicum Christianæ religionis de-
cus omnium oculi erant cōuersi, vnde ipse pro restauratione Eccle-
siarum Hierosolymorum, collectam more maiorum indixerat, de qua
titulus in eius capitularibus, his verbis inscribitur, *de elemosyna mit-
tenda in Hierusalem propter Ecclesias Dei restaurandas proximo nata-
li Domini.* Porro insequenti anno DCCC. eodem die quo Leo
Papa Tertius in præsentia Karoli Magni coram populo ambone con-

Philippus
de Bergo
mate.
Iacobus
de Voragi-
ne, & alii.

Ado Vien-
nensis de
o. mundi
ætatibus.
Blondus
de cadis.
lib. 1.

Capitul. li.
& in ap-
pend. c. 31.

senso de obiectis sibi criminibus iureiurando super sanctum Euan-
gelium in ecclesia B. Petri Apostoli inuocato sanctæ Trinitatis nomine
se purgauerat, Zacharias domesticus sacerdos Karoli, quem ipse Rex
superiori anno Hierosolymas miserat eum elemosynis bene pfuncto
legationis munere cum duob. Monachis, vno de mote oliueti, altero
de Sabæ Monasterio de oriente reuersus, Romam venit, quos Ioan-
nes Patriarcha cum eo ad regem Karolū misit, qui benedictionis gratia
claves sepulchri Dominici ac loci Caluariz, claves etiam ciuitatis &
montis oliueti, cum vexillis vrbis detulerunt, quos Rex benigne sus-
ceptos per aliquot dies secum detinuit & Aprili mense sequentis an-
ni redire volentes remuneratos absoluit; claves sepulchri Domini-
ci, caluarij montisq; oliueti, munera religiosa magis ac pia quam ma-
gnifica fuisse, & religionis gratia missa, hoc est, reliquias vel earum
thecas, Recte Paulus Amilius in gestis Francorum, li. 3. notauit: per
transmissas claves vrbis & eiusdem vexilla crediderim significatum
recognoscere Patriarcham Karolum ecclesiæ Hierosolymitanæ de-
fensorem: consimilibus muneribus Leo Papa Tertius Karolum ho-
norauit, ad quem ann. salutis MCC. XCVI. claves aureas ex S. Petri con-
fessione acceptas, nec nō vexillum Romanæ vrbis per legatos misit.

Quod Aaron rex Persarum dono dederit Karolo locum vene-
randi sepulchri Christi Domini, simulque alia dona scriptum reli-
quit sæpe citatus Eginhardus; *Cum Aaron*, inquit, *rege Persa-
rum, salem habuit, Karolus in amicitia concordiam, ut is gratiam ei-
us omnium, qui in toto terrarum orbe erant Regum ac Principum
amicitia præponeret, ac proinde cum Legati eius quos cum donariis
ad Sacratissimum Domini ac Saluatoris nostri sepulchrum locumque
resurrectionis miserat, ad eum venissent, & ei Domini sui voluntatem in-
dicassent, non solum, qua petebantur fieri permisit, sed etiam sacrum il-
lum & saluarem locum, ut illius potestati asseriberetur concessit & re-
uerentibus Legatis suos adiungens inter vestes & aromata, & ceteras
preciosas in terrarum opes ingentia illi dona transmisit, cum ei paucos
ante annos eum quem tunc solum habebat mitteret, elephantem. Ex qui-
bus patet errare eos, qui dicunt Karolum armis recuperasse Hie-
rusalem, sepulchrum Christi, ac claves eius accepisse, cum non nisi
donatione Regis Sarracenorum id euensse constet: Rursus cum
magnifica illa legatione Regis Persarum facta, anno MCC. CVI. ad
Karolum in Aquensi palatio morantem, de qua c. 3. cumulatius me-*

Card Ba-
ron.

AdoVien.
le 6 mun-
li ætarib.
Item Ado
n Marty-
olog. 14.
Sept. Sigi-
bertus an.
DCCCII.

minimus, cum horologio nempe miri operis, papilione, tentorii, & c. transmissas pariter Sanctorum Reliquias testatur Ado, Antoninus, & alij videlicet corpora Diuorum Cypriani Martyris Episcopi Carthaginensis, Beatorum Scillitanorum Martyrum, Iperati sociorumque & caput S. Pantaleonis Martyris.

Quod Constantinopoli Reliquias Diuus Karolus Imp. habuerit, confiteretur ipse met & in pragmatica sua sanctione. *Piora, inquit, Apostolorum, Martyrum & confessorum, virginum à diuersis terris & regionibus, & præcipue Græcorum collegi, quæ huic sancto intuli loco: contipicuum quoque exploratum sit ex cõditorio argenteo in quadrangulum formato, in quo caput Diui Anastasij repositum, in eodem per singulas quadraturas legere est has epigraphes priscais græcicis apicibus, cælatas, indices haud dubias venerandum caput vna cum eodem repositorio ex transmarinis partibus Aquas delata:*

Κύριε Βόηθε τῷ σύνδουλῳ Θεοφείῳ αὐτοπαύῳ
Ναύρχῳ καὶ στρατηγῷ Ἀντιοχίας καὶ Λικαδῶ.
*Domine auxiliare conseruo vel tuo seruo constanti,
Proconsule N. & prefecto militia Antiochie, & Licadi.*

Δεδοξασμένα ἐλαλήθη περί σου ἡ πόλις Ἰερὺς ἡμῶν,
Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei (nostri)

Ἀνάσθη κύριε εἰς τὴν ἀπαυσίν σου
καὶ ἡ κτίωτις ἀγιασμάτων σου.

Surge Domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tue,
Ἐξελίξαι κύριε τὴν Σιών,
ἡρετίσται αὐτῇ εἰς καπικίαν ἐαυτῶν:

Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationem sibi.

Vtcrius anxium hærentem qualiter excolenda Reliquia Diuorum Constantinopolim deuenirent? instruet Nicephorus & Glycas, qui literarum monumentis consignatum reliquerunt, Pulcheriam Augustam filiam Arcadij Imp. vxorem Marciani, sororem boni Theodosij virtuosam heroinam, conquisitis vnde quaque Reliquiis, quæ ad Matrem Dei pertinerent, tria ei templa Constantinopoli erexisse. Primum in chalcoprateio siue fabrorum foro, in quo veluti thesaurum Dei genitricis deposuit zonam seu cingulum, cuius depositionis festum celebre fuit ciuibus Constantinopolitanis, secundum τῶν ὁδηγῶν, hoc est, viæ ducum dictum,

Niceph. li.
5. c. 14. &
14. & lib.
17. c. 28.
Glycas 3.
parte an-
nalium.
Vsuarius
Metaphra-
stes Mola-
nus, &c.

ubi Antiochia missam verbi Mattis imaginem dedicauit, quam Apostolus Lucas suis ipse manibus depinxit, in quo idem templo Seruatoris ipsius fascias, perinde atque thesaurum quem Eudocia Augusta cum Hierosolyma profecta est miserat, seruandas corauit; in tertium incomparabili pulchritudine & miro splendore lapillis aureis viroque pariete, arte summa exornatum, in quibus Christi natiuitas eiusque miracula pictæ erant, cui templo Blachernæ cognomen erat, venerandum Dei Genitricis tabernaculum, sacrosanctum eiusdem intulit tumulum, & fascias sepulchrales seu sudarium funebre, quo Deifera virgo moriens innoluta fuit, habitum à Iuuenale Hierosolymorum Archipræsule; idem Nicephorus lib. 15. c. 24. memorat venerandam & incorruptam immaculatæ Mattis vestem quam moriens mulieri Hebrææ Virgini reliquerat, à Candido & Galbio fratribus Hierosolyma Constantinopolim perlatam, atque Leonem eam in suburbana regione cui Blachernæ nomen erat in templo rotundo collocaſſe, veluti inuiſtum perpetuumque vrbis præſidium, quæ varios repellit morbos & miraculis, quæ in ea sunt naturam & vim temporis superat, qua veste hic Imperator Ecclesiæ incolis & vibi Constantinopolitanæ occasionem dedit festo depositionis vestium Virginis Mariæ Blachernis in suburbij Constantinopolitanis, de quo Zonaras tom. 3. p. 43. & Vluardus in Mart.

Admirandam Dei prouidentiam, quæ opulentiâ est Christianorum hoc loco unicuique considerandam relinquimus, ex qua factum ut cum deinceps in Orthodoxam fidem Imperatores Constantinopolitani furere inciperent, quorum plerique Iconoclastæ & sacrilegi, alij Theomachi & hagiomachi, adeo ut sacras reliquias dispergerent marinisque fluctibus absorbendas iactarent, atque ita præuideret mens illa Diuina Turcarum in Graciam irruptionem ac perniciosam tyrannidem, ne sanctam daretur canibus & Margaritæ spargerentur ante porcos, sacrosancta pignora hæc aliæque SS. Apostolorum & Ecclesiæ Doctorum corpora & thesauri inestimabiles reliquiarum ex oriente ad occidentis Imperium deferrentur; non in manus eorum qui nesciunt Sacramenta Dei, neque mercedem sperant iustitiæ, nec iudicant honorem animarum sanctarum, aut illorum qui nullo gradu sanguinis fratris sororis contingunt Germananæ Matrem Ecclesiam,

Matt. 7. 6.

Sap. 1.

Matth. 12.

*in illis siquidem nullus affectus est erga paternam fraternamue vestem aut annulum: verba sunt Augustini: sed ad manus Diuini Karoli: F. ancorum regis inclyti, vnici afflictæ Ecclesiæ ea tempestate præsidij, iubilantis in sacris illis exuvijs, cum qua translatione sacrorum munerum omnis penè benedictio ab oriente ad occiduum Imperium dimanauit digressa que est. Ex eadem prouidentia Dei procedit (licet à sectarijs dissidentibus forsàn de omnipotentia Dei) non credatur, quod per tot ætates integra & incorrupta eiusmodi Lipsiana seruata fuerint ac seruentur, nunquid conseruauit Deus vestes & calceos filiorum Israel per quadraginta annos in deserto? nunquid conseruatum est manna in memoriam tam admirandi cibi, & non putrescebat? quando Moyse mandatum vt gomor ex eo impleteret, ad custodiendum in futuras retro generationes, vt nossent filij Israel panem quo Deus eos aluit in solitudine, cum educti sunt de terra Ægyptian non Diuina ope cõseruata carmina Sybillarum gentilium post tot Capitolij clades & incendia, pœnasq; etiam mortis in legentes eorum libros, quod de Christo Vaticina rentur constitutas? Titus & Vespasianus deuictis Hierosolymis in triumphum duxere romæ arcam fœderis aliaq; templi spolia, aureum candelabrum, septem habens ramos in quibus erant septem lucernæ, duas tabellas legis Moisaicæ, vasa templi, mensam auream, &c. si igitur diuinum numen ea custodiuit illæsa cum tamè per sæpe Hierosolyma depopulata fuërit, quãto magis instrumenta ac memorias passionis & gloriosi sepulchri filij sui, qui est splendor gloriæ & figura substantiæ suæ, integra posteritati consecrare placuit, tamquam quædam trophæa victoriæ? & ob Christum ossa ac exuias Sanctorum? hoc magis demirandum Deum per Persas & Turcas, & infideles magna diligentia aliqua sacra pignora asseruasse, quoad veram Ecclesiam deuenirent, adeo vt inimici nostri hac in re sint custodes & iudices; vere igitur Psalterius regius applaudendo cecinit: *custodiuit Dominus omnia ossa eorum, vnum ex his non conseruetur, verissimè idem de reprobis, vultus autem Domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum, & in Pl. 52. quoniam dissipauit ossa eorum qui hominibus placent, confusi sunt quoniam Dominus spreuit eos.**

Dixi, benedictionem per sacras reliquias ex oriente ad has oras defluxisse, quod luce meridiana clarius perspexit retroacta ætas quam
nostra

Exod. 16.

Psal. 33.

nostra, siquidem prisci tam chronographi quam Patres pertæpe dum sacrorum numerum aut translationis reliquiarum meminerunt hæc verborum phrasi vsi sunt, benedictio & Reliquiæ vel benedictio Reliquiarum delata est; ita ann. Franc. Ado Vienn. S. Gregor. in epist. 23. lib. 6. ad Theoristum & Andream & alij: nempe experientia didicerant veteres in sanctorum virorum benedictione, quorum sacræ exuviz in aliqua vrbe reconditæ, plus momenti positum quam in turrib. & propugnaculis ciuitatum, quod etiamnum obtinet, tamen si malitia aut hæresis crebro obnubilet intellectu, neq; tribuamus Deo quæ sunt Dei ac Diuini quæ Diuorum sunt; Sigibertus refert Fulradum Abbatem S. Dionysii Parisiensis corpus Diui Viti Martyris à Roma Parisios translatisse & anno gratiæ 835. asseuerat eiusdem Martyris corpus Parisiis ad Corbeiam Saxoniz translatum, proinde ipsos Francos restatos, quod ab illo tempore gloria Francorum ad Saxones transierit: Gennadius litterarum monumentis consignatum reliquit, quamdiu Nisibi apud Tigrim S. Iacobi eius ciuitatis Episcopi venerandū corpus quiesceret ab omni Persarum aggressionem tanquam firmissimo roborata munimento perseuerauit vrbs incolumis; hoc autem amoto præsidio per Iulianum apostatam in manus hostium incidit: magnus ille Constantinus acceptam sanctissimæ crucis ab Helena matre inuentæ partem statuz suæ inclusit super porphyretica columna collocatæ in foro Constantinopolitano, fide secum reputans urbem eam saluam & incolumem seruatum iri in qua tam sacrum conseruaretur donarium; quinimmo de ligno S. Crucis aliquid saltem festucæ simile habere benedictio est; ipse Theologus sentit, corpora sanctorum idē posse quod animas in cælo beatas siue manibus cōtrectentur siue honorētur; quorum (inquit) vel solæ sanguinis guttæ atq; exigua passionis signa idem possunt quod integra corpora, adeo vt idem Martyr in quolibet corporis sui puluere integer perseueret, consentiant Greg. Nyssen. & Ioannes Damascenus quorum ille scribit pro munere puluerem accipis; hic attractu sanctificationem hauriri, ex qua sanctificatione & benedictione sæpe vsu venit vt pietas fidelium profiteatur, se integra SS. corpora possidere cum partem dumtaxat possideant, quoniam in operatione virtutum integra perfecta que possident; hæc est gemina causa cur celeberrimæ quæque Vrbes regna ac principatus operam sedulam dederint vt Diui alicuius corpus aut minutias eius certè consequerentur, quo tali adiumento

Sigib in chro
an. 735.

Gennad. de
Script. Eccle.
c. 1. in Iacobo.

Niceph. li. 8.
c. 28.
Socrates.

S. Paulinus
Epist. 11.
Grego. Nazianz. inuestiua oratione in Iulianū.
Intellige, qd assumantur diuina manu tanquam instrumenta ad miracula.
Grego. Nyss. oratione in Theod. marty.
Ioa. Damasc. in hist. de Barlaam.

republicam suam confirmarent ac stabiliunt: & quissi no igitur su-
re de Graniaquis verificare ac pronuntiare licebit, illud 4 Reg. 20.
Protegam urbem istam propter me & propter David seruum meum,
hoc est propter Diuos & tutelarium Reliquias, quæ inibi conques-
cunt, vallorum præsidio destitutæ sunt: Aquæ, ipsi turres erunt & præ-
pugnacula, fremant hostes earum, moliantur excidium vastitatem
aut desolationem, defodiant cuniculos errorum, in casso labore con-
ficiuntur, benedictio diuini numinis ob sacra pignora manebit in æ-
ternum, petra istæ super quibus Basilica & Vrbis Aquisgranensis fundata
conquassationem ac fluctus admittit, subuersionem non reformi-
dat.

Posteaquam præpotentissimus Imperator Karolus memorata Di-
uorum Lipsana hinc inde conquistata in Regalem Capellam Aquis-
granensem transfudisset, atque ita locum hunc præ cæteris honorasset, le-
gem edixit statuens vt: quouis relabente anno quarta feria ieiunii
quatuor temporum mense Iunio post alimi spiritus festam lucem po-
pulo fideli ea spectanda ac veneranda proponerentur, quo per SS.
interuentiones remissam peccaminum suorum consequeretur, hinc
foras ruricolæ de vicis Brünnselbe & aliis consiliabus sub tractu Pru-
miensis, in hoc vsque æuum obseuantes, pristina peregrinandi consue-
tudinis ab antecessoribus eis traditæ; quotannis altera Pentecostes
versus Graniaquas se conferunt cum crucum insigniis vexillisque sa-
cris, in hymnis & iubilo Basilicam supplectum insequente die in-
trant, quibus se iungere consueuerant accolæ Aquisgranensis vrbis, Mona-
sterii D. Cornelii ad Indam municipales, harenenses, Rarenenses cæteri-
que collimitanei populares, in quibus non multos ante annos is fer-
uor demum obtorpuit, perseverauit antiquatus iste mos quotannis
commonstrandi Sacras Reliquias. vsque ad tempus, quo panditum
ab Aquilone omne malum nempe, quo Nortmannis ex oris suis e-
gressis in Frisia Germania ac Gallia cuncta depopulati sunt, quæ sa-
cra quæ prophana, tum etiam Aquisgranum cladem passum, quin &
palatium Regale, quod Mag. Karolus extruxerat, picturis septem li-
berales artes diuersasque bellicas congressiones referentibus, flammis
absumptum est, integra remanente Capella Regiæ adfita, tale
igitur tantumque excidium vt sustinueret. Aquæ Granae, cessauit plu-
rimis annis excolendarum reliquiarum; ostensio, quæ abditis locis
clerus ingesserat, loqueretur hic de re Sigiberrus clarius.

ex M. S. Basil.
insinuat idip-
sum Mola-
nus.

Anno

Anno Domini, inquit, 882. God. fridas & Sigefridus Reges
 Nortmannorum cum inestimabili multitudine iuxta Mosam in
 loco Moson confedentes Leodium, Traiectum, Tungros, Coloniam
 Agrippinam, Bonnam cum adiacentibus castellis comburunt, Aquis
 in Palatio equos *stabulantes, oppidum & palatium incendunt, prae-
 terea monasterium stabularum malmundarium, Indam *Pruniam.
 Sacri ordines in utroque sexu ministri ubi poterant opportunius late-
 bant, sanctorum corpora & pignora locis tutioribus abscondebant:
 consentit Crantzius. Aquisgrani, ait, palatium magni Karoli immen-
 sis suis stabulum sternunt Nortmanni & in ea vastitate locus per-
 mansit usque ad aetatem magni Ottonis:

Impetio deinde Romano translato ad Allemannos Principes &
 quidem primum ad Ottonem Saxonum Duces, expendentes ipsi alius
 ruinam loci inunctionis ac coronationis regum Rom. iussioni
 etiam primi fundatoris Karoli obsequi volentes, quo desiderat, ut
 caput omnium ciuitatum & provinciarum Galliae pro murali praesi-
 dio contra omnes turbines, Episcopi, Duces, Marchiones, &c. tuen-
 tur, semper hunc locum venerantes & honorantes, regalem Sedem
 & Urbem Aquisgranensem pristino flori ac nitore magno studio restituere
 sunt aggressi, partim eam restaurando ac ampliando; partim Eccle-
 sias novas excitando & veteres prouentionibus ditando; & vero
 Ottonis eius nominis primi animum & affectum erga Aquisgranum
 tum maxime incaluisse crediderim, quando Anno Imperii sui xxviii:
 Pentecosten Aquisgrani celebrauit, concurrentibus eo e Francia so-
 coribus eius regina videlicet Francorum Gerberga matre Lotharii
 regis & Caroli Ducis, & Hauvide Vxore Hugonis Parisiorum Co-
 mitis, quorum filius fuit Hugo, qui postea regnavit in Francia; ubi o-
 mnis illa regalis prosapia tanto adinuicem congratulationis iubilo
 est aff. &c., ut in omni vita eorum vix aliquid gaudii huic potnerit æ-
 quiparari: donauit Otto Magnus anno 941. indictione xiv. fratribus
 in Aquisgrani Palatio Deo dignè famulantibus iure perhenni in pro-
 prium Ecclesiam vnam quæ est in villa Diura vel thura cum omni-
 bus ad eam pertinentibus. Idem Imperator an. Dominicæ incarnationis
 996. Indictione ix. pro statu Regni sui, pro incolumitate sua, di-
 lectæque coniugis Imperatricis Augustæ dilectæque filii sui Ottonis

* Stabulatur.

* Pruniam.

Regine & alij
 addunt vñ
 Tulpiacum
 Fuliacum,
 Nouesium.
 Crantz. in
 Metrop. l. 2.
 c. 10.

In Diplo-
 mate priui-
 legatio.

Sigibertus.
 Antoninus.
 Frodoardus
 & alij.

nunc Dura
 seu Mar-
 durum.

Regis ad Capellam quam Diuæ memoriæ Karolus Imperator Aug. ob
culmen & fastigium sui Imperij in honorem Saluatoris Domini no-
stri Iesu Christi eiusque Genitricis Sanctæ Mariæ in palatio Aquil-
grani construxerat, datæ eam Galmia quæ Rudolphi fuerat & ob
eius infidelitatem quam in Imperium exercuerat, Imperio diiudica-
tam, itam in pago *Haspengewe*, &c. quam postmodum fideli Comi-
ti Immoni iure concambij possidendam condonauit, & contra vero
Comes eidem capellæ & vsui fratrum ex sua proprietate contulit
quicquid in pagis & locis subtus nominatis aliquo iure possideret, in
pago *Luihgonni*, in comitatu *Richarij*, *furon*, *curcella*, in pago
Mulchewe, in comitatu *Eremfredi* / *Hertlenze* / *Hoftig* / *Berge* / *Ni-*
colseror / *Wayerlar*, in pago *Anulgow*, in comitatu *Eberhardi*, *Elber-*
ge / *Nameres* / *Dolt* / *Dullendorf* / *Breitenbach* / *Zujsendorf* / &c.
porro oppidum *Erklenia* iam dictum cum omni iurisdictione tam-
quam purum allodium, ad Basilicam Auenensem abinde spectauit,
quamquam nostro æuo ob vim ac tempestatem bellicam Dux Bra-
bantia id iure tutelæ & patrocinijs possideat.

Otto II. Imperator Gregorio filio Nicephori, Bizantini Impera-
toris affini suo obtulit construendum cœnobium Monachorum ex-
tra Aquisgranum Porzeti in honorem Diui Nicolai atque ita Gre-
gorius factus eius loci primus abbas, vitæ sanctitate clarus. Otto III.
anno Milleesimo indictione tertia decima elargitur Cardinalibus Ca-
nonicis & cunctis fratribus Sacrosanctæ Ecclesiæ Aquisgranensis
quasdam iuris sui curtes *Tiele* / & *Herenstein* / item locum proprietatis
suz nuncupatum *Trotmannun* in pago *Westphalen* / in auxit et-
iam numerum præbendarum principis ædis, in super urbem regalem
Auenensem in Metropolim euexit; etenim post constitutionem latam
ut penes Germanos septemuiros eligendi Imperatorem deinceps
potestas foret, summaque Maiestas perseueraret, quo solidius Im-
perium Germanicum firmaretur per quaternas columnas diuerso-
rum statuum præminentia ac dignitatum id ipsam ei fulcite pla-
cuit, quatuor Ducum quatuor Marchionum, totidem Landgrauio-
rum, Burgrauiorum, Comitum, Baronum, equitū, &c. quaternis pa-
riter columnis, urbium, vicorum, &c. latera Imperij munire voluit,
abinde Augusta Vindellicorum, Metis, Aquisgranum, Lubeca Impe-
riales urbes in Metropolitanas, cæterorū capita ac veluti Matres sub-
limatæ remansere, ut essent totius Imperij firmi cardines; quam sa-

cram Prudentissimi Imperatoris sanctionem, si quispiam conuellere adnitatur ac depressis hisce vrbibus alias magis exaltare totum Imperii statum labefactare, sursum deorsum cuncta immutare, vniuersa discrimina, gradus S. R. Imperii vti nunc est pessundare is satagit, omnis quippe eiusmodi varietas & decor prius quidem sub Henrico Aucupe exordium sumpsit, sub Ottonibus vero lege firmata; quin immo symbola quæ signa & insignia dicimus nobilitatis, militaris, virtutis & bellicæ fortitudinis indicia, vt nunc vsus incessit circumscribendi, ita vt arcæ clypeorum imagine aliqua conspicuæ sint; scuto incumbat auro picturata cassis aut galeo aperto hiatu fenestrata vti imque vel ex vno latere, par erga expandantur, plumæ scilicet cristæ aquilinarum alarum pennarumque decora, hisque rursus circuratum aut vt plurimum rapax aliquod animal inhæreat, &c. hæc inquam circumscripta ornamenta æuum Ottonum haud præuertunt, tamen si apud præcos adumbrata fuerint; cæteroqui causa mouens Germanicum Ottonem vt honoris prærogatiua prælibatas quatuor vrbes insigniret non alia fuisse videtur, quam vt Imperii hostes Augusta Pannonici, Meti Galli, Aquisgrano inferiores belgæ, Lubecca Gotti & Vandali eo facilius arcerentur, muniendo etenim quatuor Imperii latera toti Imperio quam rectissime consuluit: memoratus Otto è tenebris eruit ossa Magni Karoli, fundamenta etiam iecit Ecclesiæ Diui Adalberti in Aquis, quam euectus ad Imperium Henricus Secundus Dux Boiarum perfecit collegiumque Canonicæ institutionis, inibi fundauit; idem Diuæ memoriæ Imperator Ecclesiæ in colle * Sancti Saluatoris iuxta Aquisgranum versus Aquilonem exædificauit constitutis Sacris Deo Virginitatibus, quibus sub annum Deifera Virginis M c x x. (quando Monachi Porzetani instituti Diui Benedicti fraudatis laudabiliter vitam tradebant) coram Engelbert Colonienfi præfule, cuius diocesi sub sunt, per id tempus Frederici Secundi Imperatoris in Imperio Vicario deplorantibus quod ob hybernas algoris ventorum cælique iniuriæ rem diuinam isto in monte difficulter operari possent, Antistes annuit vt cœnobium Porzetani municipii incolerent, dispersis ac relegatis eius loci monachis ad claustrum Vallis Dei; roborante sede Apostolica ac Frederico Secundo Imperatore mense Martio anni memorati eam translationem cunctasque prædecessorum regum

Ex oratione
ad Germani
Procures &
liberas ciui
Imperii scri
pta an 1553.

* S. Syluest

Cæsarumque largitiones; delapsis aliquot annis Henricus IV. Imperator Ecclesiam S. Saluatoris cum omnibus appertinentijs Basilicæ Aquisgrani gratiosè concessit: rursus post interuallum temporis Fredericus primus Dux Sueniæ cognomento Barbarossa, ad apicem Imperii sublimatur qui gloriosum regimen bellicasque virtutes D.ui Karoli antecessoris sui excelso animo zelans eiusque vestigia per omnia insectati fatagens ardentissimo etiam affectu in regiam Karoli sedem auiramque Metropolim Aquisgranum tractus, accitis hoc in loco compluribus prælatis principibusque viris circa natalitia Domini Anno gratiæ MCLXVI. 4. Cal. Ias. de consensione Romani Pontificis extulit e terris corpus Magni Karoli ac inter Diuos refferri, festumque faustum ac celebre in memoriam diei natalis, qui & decessus ac eleuationis agi flagitauit, deinde idem hic gloriosus Imperator crescente frequentia populi in suburbanis Aquisgransibus præsertim textorum & iis subornatorum, hoc est qui lanam carminarent vel fullonicam alia sue operas exercerent, exteriorem murorum lorricam cum portis atque turribus Anno MCLXXII. construi præcepit, firmaruntque iureiurando Graniaquenses Imperatori se quatuor annorum decursu corona murorum urbem circumdaturus, munitus insuper mons Bersteln: primum quoque ius cudendæ monetæ attributum vrbis Aquisgrani a Primo Frederico; qui tantus fuit Senatus Ecclesiastici in Aquis propugnator, vt anno à parta salute humani generis MCLXIII. domicilia eorum militum Aquisgrani funditus demoliri ac euerti mandauit, qui Canonicos Sanctæ Mariæ Amelium & Lambertum Curtum læsissent.

Ex quibus omnibus liquidd innotescit quam insigniter ac nobiliter post Ottones succedanei Imperatores restaurauit denuo atque dirigit sedem Regalem Aquisgranensem Basilicam ac urbem, & quidem iam tum sub Ottonibus opitulante Deo Augustissimaque cæli Regina requisitus ac repertus fuit incomparabilis recondarum Reliquiarum thesaurus, & verò salubri consilio restitutus eo tempore fuit ad honorem Optimi Maximi Dei & religionis Catholicæ augmentum adparatus sacra Lipsani fidelibus commonstrandi, statimque tempus numeri septenarii perfectionis vniuersitati que plenitudinem intercontinentis ad exemplum Moysis Primi Legillatoris Hebræorum qui ex Dei oraculo non sine mysticis rationibus ordinauit annum iubilæum ex septem hebdomadibus annorum perfectionis.

ex M. S. Ec-
clesiæ Aquen-
sis.

ex cod. M. S.

hic hoc loco, puta vt de septennio in septennium reuolutis septem annis in septimo mense Iulio, decima die mensis, die septem Fratrum natali inchoando per bis septem dies, dies profecto candido signandos lapillo è fastigio iutris Basilicæ populo & peregrinis aduentantibus cum magna religione exponenda spectanda ac veneranda proponerentur, extra hoc autem septennii tempus nulli nisi aut Diuis Imperatoribus aut Principibus Urbis regalis Aqueusis conseruatoribus vel certè proceribus in eminenti culmine honorum constitutis: Ac potiori quidem iure Ecclesia Aqueusis Sabbathum requiesionis in quo peculiari modo vacarent fideles diuinis instituit, siquidem Iudæi corporum assertio curæ erat, serui in libertatem vindicabantur, debitores à creditoribus laxabantur, ob idque annum Iubilæi septennalem celebrem faciebant, quanto magis nobis Summi iubilii loco erit hic annus, quo animorum libertas per opera pœnitentiæ quaeritur, enim uerò verè liberi sunt qui à peccatorum noxa expiantur, hinc annus expiationis & propitiationis non immerito dicitur:

Leuit. 25.

Ritus commonstrandī sacra pignora tales sunt, post euolutum septennii tempus seræ conditorii & feretri sacri thesauri ferro vinctæ referantur, olim sacer clerus nullo præscio id facitabat, nunc autem anno 1425. posteaquam eo tempore Magistratus politicus de incuria ac negligentia apud Ducem Iuliam Adolphum Senatū Ecclesiasticum inculcasset ipsius Ducis decisione alius vsus incessit, nempe vt Consules urbis veluti in testimonium fidæ custodiæ tanti depositi simul acciantur, quibus tam in refectione quam obseratione sanctuarii ac repositorii sigillum & signatura ostendi consueuere; hac tacita contestatione præuia, conscenditur ad editam turrim, ibi religiosè proclamatio sacri thesauri inchoatur, dumque circa turrim circumitus fit more præconum excelsa voce denuntiatur ante singulas SS. pignorum partes quæ earum primò & deinceps veneranda exponetur, cum prece ac voto vt laus honor gratiarumque actio supremi numinis in exhausti istius omnium bonorum fontis hinc propigeretur, nosque mortales æternum ab eo non diuellamur, & vt passio Christi mediatoris acerba nimis morsque pro humano genere obita efficacia nobis hic sint ad gratiam, atque apud superas beatarum mentium sedes ad coronam & gloriam, per eundem præconem coniuatim oratur & ad supplicandum populus fidelis inuitatur,

pro omnibus omnino rebus ac necessitatibus totius Christianæ rei-
publicæ, pro auita Catholica germana orthodoxaque fide, pro com-
muni pace ac incolumitate prouinciarum, iunctimque mox ad simul
obtestandum commonetur populus, pro patre Spirituali Pontifice
Romano, pro Cardinalium, purpuratorumque patrum vniuerso
Collegio, pro regia S. R. I. & Cæsarea Maiestatibus, pro rege Chri-
stianissimo Francorum, pro Archiepiscopis Coloniense, Maguntino,
& Treuirorum, pro Antistite Leodino, pro Archiducibus Brabantiz,
pro Duce Iuliz Cliuorum ac Montium, pro omni suprema potestate
quâ Ecclesiastica quâ politica vt tutentur ac defensent patriam &
ditiones, iteratò ad precum oblationes inflammantur circumspe-
ctantes pro Præposito, pro Sacra ac Principe æde, vrbe tota, senatu-
que Graniaquensi; vltierius Diuinum imploratur auxilium pro pere-
grinis & aduenis tam præsentibus quam aduenturis, vt vniuersi
Rector Deus eos ad patrium solum sospites saluosque reducat, ad extre-
mum suppliciter obsecratur pro animarum fidelium ex hac peregrin-
ationis valle sublatarum salute, funditurque oratio Dominica iun-
cta salutatione Angelica: interea vero dum à sacerdote conspicanda
sacra pignora è tutri præbentur inflatis cornibus seu tubis coctilibus
& latericijs à promiscua plebe olim tantus fragor ac strepitus edeba-
tur vt æra sonitu complerentur, hoc æuo idem facitur sed à putiis
potissimum, neque tanta crepitaculorum frequentia vti priscis tem-
poribus: qui mos apparet dimanasse ab Hebræis ad Ecclesiam, vel
quod cum ijs denuntiemus dies festos, solemnumque dierum sacra
classica cantemus, ad annuntiandam nempe mane misericordiam
Dei & veritatem eius per noctem, aut in exemplum tubarum iussu
Domini factarum in iubilatione, ad quarum virtutem & crepitum cor-
ruat Hiericho hoc est instabilitas defectioque lunæ ac quicquid eius
odoris est; vel in signum pandendæ communis lætitiæ vt concina-
mus & subsiliamus cum Dauide septem tubarum clangore perso-
nante coram arca fœderis Domini; huic ipsi regio Psalti cum reuer-
teretur percusso Philisthæo egressæ mulieres de vniuersis vrbibus
Israel cantantes chorosque ducentes in occursum Saul Regis in
tympanis lætitiæ & in sistris præcinebant ludentes atque dicentes;
percussit Saul mille, Dauid decem millia; cur non pari modo in tym-
panis & systris per dies solemnitatis ac lætitiæ glorioso Martyrum
Sanctorumque certamini applaudant Christiani acclamentque

ouan-

Iosephi. de
bello Iudai.
lib. 5. c. 9.

Psal. 91.
Lentis. 23. 25.

1. Paral. 15.

1. Reg. 18.

ouantes quod de hoste triumphum egerint, arque in trophæum Victoricia arma sacrasque exuias deducant? gladius quo Dauid in Valle Terebinthi percussit Goliath Philistæum, inuolutus pallio post ephod repositus fuit in tabernaculo temploque vt memore esset beneficij accepti populus, cur minus Martyrum & Confessorum victoriosa signa quibus illis pugnauit cum gigante infernali in templis & aris suspenduntur? si despexerit hoc loco in corde suo quasi vna de stultis mulieribus filia Saul Michol hoc est aquea ac lubrica hæresis ira despumans prospiciens per fenestram, Dauid subsistentem & ludentem coram arcâ Domini & in Dauide fortem manu arque vultu desiderabilem Ecclesiam Catholicam in humilitate sua, si sciulus aliquis nouator SS. Reliquiarum osor scurrilitatibus mendaciorumque præstigijs oppugnauerit vel ipsas reliquias vel venerationem earundem atque conuellere ausus fuerit venerandam Patrum canitiem, non nisi operam ludit, vagam infantiam turpem ac insolentem suam prodit insipientiam, non ideo desinet sacrosancta Ecclesia reliquias Diuorum honore prosequi & cum Dauide exilijs, yllior, inquit, fiam ante Dominum, & ero humilis in oculis meis; Exemplo ac imitationi septennalis huius peregrinationis Monasterium ad Indam se conformauit, ita tamen vt vno die tardius ordiatur quam Aquenses vnoque posterius destinat, Metropolitana etiam Treuirensis ordinante ita Richardo à Gryfencław Treuironum Archymista hunc morem sequuta.

Cæterum confluxere semper ad solemne Aquensis Iubilæi magna voluntate ac studio Christi fidelium ac populorum ingentia examina præsertim ante hos bellicos motus itinerumque infestationes ex tota penè Alemania Gallia & Belgio maxime vero pannones, Bohemi, Slauini, Saxones, Frisones cæterique quos armis Karolus subegerat & à paganismi perfidis erroribus retractos Christianæ fidei subdiderat, Apostolus eorum propterea meritiissimo vocitatus, inter quos Vngari, Schlauones & Boemi in Principe hac æde sacras annuo censu dotatas erexerunt, eo fine vt qui eorum beneficiorum rectores essent (quos ex sua natione deligere solebant) in septennali iubileo vernaculo idiomate peregrinantium suæ quisque gentis maculas per exomologesios ministerium expiant, adlignabanturque his omnibus nationibus diuersæ stationes ad SS. reliquias spectandas, Vngaris forum pecuarium,

1. Reg. 17.

1. Paral. 15.

1. Reg. 6.

Meyerus in
annal. rer.
Brand.

Slavis minus cœmeterium, Frisioibus forum gallinaceum, Erklensis oppidi incolis tectum plumbeum quod testudinem Basili. & circumgirat, aliis alia loca tributa, promiscuus populus maior cœmeterium occupabat: animaduersus est longo retroactorum annorum decursu antiquus peregrinorum ritus quorum complures post fufas Deo preces in Mariana æde aut genuflexi aut incurui subtus sedem Augusti Karoli in superiori templi ambitu collocatam assoliti transire, quo actu videntur innuere voluntariè sese subdere iugo (siquidem licet is non abfimilis multum veterum iugo est) Sacri rom. Imperii, ac cupidè ceruices suas submittere successoribus Magni Karoli vrpote qui ipsos ipforumque maiores Christi suauis iugo aggregasset. Ex vna & altera narratione Zelus atque frequentia populi testatissimus reddetur; Meyerus in anno MCCCCXL. mense, inquit, *Julio ingens concursus hominum Aquasgrani pro indulgentijs, ascendit populus tecta domorum pompa supplicationis reliquijsque SS. spectandis, quædam domus nimis onerata concidit, exanimati eo casu homines* XIX. & ad LXXX. grauius luxati mutilati vulneratique, si vnica domus eiusdemque tecti receptaculum tantam multitudinem receperit ad conspiciendum, haud difficilis coniectura erit quantum numerum reliquæ admiserint, quot per compita platearum peregrini, quot bis septem dierum spatio aduenerint & recesserint; anno humanæ salutis à Christo liberatore instauratæ MCCCCLIII. tam densi aduenarum cunei Graniaquas properarunt vt intromissis plerisque, portas vrbs repagulis obfirmare necessum fuerit, quousque his digressis, aliis aditus commodus daretur: cerei oblati 150. & tamen in tam sedula aduigilia Senatus, nonnulli peregrinantium compressione extincti fuere: neque ambigo S. P. Q. Aquensem tam hac quam lubilæ festiuitate circumspectum fuisse, pura ne aduentantes exactionem sustinere cogantur, ne annonæ vel victualia carior e foro diuenduntur sed omnium vendibilium iusta taxa regulaque indicta sic indicaturque. Natalis Diuini anno MCCCCXVI. numerata sunt peregrinorum milia centum ac quadraginta duo, & tamen constanti fama sub idem tempus vulgabatur longè plures solemnè dedicationis Basilicæ interfuisse: solorum Wandatorum ac Hunnorum quinque millia Aquas aliquoties ventitarant qui omnes collectitia stipe secundum ramos ordinatæ charitatis tridui spatio educa-

ban-

bantur: nostra hac tempestate è certis prouentibus Slauis, qui peregrinationem etiamnum continuant, prospectum vt per triduum sustententur, quibus in area Diui Matthiæ humi discumbentibus Senatores prouisores deseruire consueuerunt, ex quibus videre est, concertasse quasi Christiana pietate inter se olim ciues Aqueses ac aduenas pro honorando Dei Diuorumque Sacro thesauro in terris relicto, pro religioso veterimoque more à maioribus introducto, more a'io per tot annorum chiliades & tantas fidelium populorum ac principum myriades continuato posteritati consecrato ac veluti per manus tradito, hos nulla ingrauescentis sen j vel viarum tædio præpeditos magna constantia longinquarum peregrinationum molestias perferendo, illos officia hospitalitatis liberalissimè iisdem exercendo; qua in re ciues ostenderunt se parentis Magni Karoli veram esse Germanamque sobolem teste Eginharto dicente: *Amabas peregrinos & eorum suscipiendorum magnam habebat curam, a deo vt eorum multitudo non solum palatio verum etiam regno non immerito videretur onerosa, ipse tamen pro magnitudine animi huiusmodi pondere minime grauabatur, cum etiam ingentia incommoda laude liberalitatis ac bona fama mercede compensaret*, prout vero amanserat peregrinorum Kitolus sic etiam abutentes peregrinatione causa quæstus compescuit, sine omni lege palantibus ac mendicis sanis validisque homines sub obtentu pietatis circumuenientibus quicquam tribui veruit, labore, victum quæritate ac suos quamque regionem inopes alere constituit: ad hunc affectum in d' genarum pertinet quod causa Reliquiarum citra obicem conspiciendarum quondam è Senatu imperatum habitacula ædesque circa Basilicam pressiori ac vniformi altitudine extruere, ne alijs ab Ecclesia magis diffitis ad conspectandas DD. Reliquias obstaculo forent, iussu itidem vt domicilia in circuitu Basilicæ ad instar naualium receptaculorum quæ complurium hominum capacia essent contignarentur, veluti hodieque in pecuario foro & ad sito Vrbano vico negotiationi ac mercatui destinato, itemque piscario foro contueri est, secus si factarum atque in altiora culmina excitatæ ædes pannones, Slauini alique peregrini querelas iacebant, demolitionemque sollicitè acquisito veluti iure vigeabant: quæ quidem omnia si heterodoxus aliquis per hæresin deceptus gelidam suffundens piæ flammæ in Dei

Auentia.

Diuorumque externum cultum attento corde consideret mirum, nisi planè cor amiserit, si non redeat ad se & conuertatur aut certe non erubescat ac confundatur.

Et quoniam ea est temporum nostrorum ratio vt ea quæ à maioribus nostris piè inducta sunt ac continuata, sann's ac conuictijs proscindi soleant, minimè præter scopum mæ historiz facturus videbor si paulo diductius exequar tria, nempe translatio nem Sanctorum Corporum ac reliquiarum, cultum venerationemque earundem, ad easdem peregrinationem, hæc inquit, tria in Diuinarum litterarum monumentis fundata, ac ob id in Ecclesia orthodoxa rectè conseruata fuisse; ita germanus Zelus Magni nostri Karoli fundatoris primi & optimi perspectior dilaudatiorque fiet. Circa primum palam est Moysem discessurum cum populo ex Ægypto in Palæstinam noluisse ibi relinquere ossa Iosephi Patriarchæ iamdudum demortui, sed ea honorificè secum asportasse & translulisse in terram promissionis iuxta præceptum ipsius Ioseph, quod deprædicat D. Paulus his verbis; *fide Ioseph moriens de profectione filiorum Israel memoratus est & de ossibus suis mandauit*; sub lege Euangelij quando primæ eademque inuictæ Ecclesiæ petræ, Petrus & Paulus pro Christi confessione gloriosum seruiente Nerone Martyrium pertulere, scribit Gregorius eo tempore aduenisse fideles ex oriente qui eorum veluti suorum. cinium reliquias deposcerent, verum cum eas ad secundum ab vrbe lapidem detulissent, Diuina vi impeditos non valuisse vltius eadem asportare, tum autem à romanis apud catacumbas reconditas fuisse; & ursus cum Martyrium in theatro romæ consummasset Ignatius mox eo quo licuit solemnî ritu fidelium humeris Antiochiam vsque venerandum corpus eius delatum est, quod non modo antiqua martyrologia & Græcorum Menologia sed Chrysostomus & ipse Antiochenus cui hæc certiora esse poterant, testatur multis ac præsertim his verbis: *Roma stillantem eius sanguinem excepit, vos Reliquias eius suscepistis, vos Episcopatu eius gauisistis, illi Martyrio sunt letati, certantem illi vincentem ac coronatum conspexerunt, vos perpetuo illum possidetis, exiguum ad tēpus eum vobis ademit Deus, sed maiori cum gratia restituit: & paulo infra, Sanctum illum omnes ex ordine ciuitates ab vrbe relatum suscipientes, humerisque gestantes*

Exod. 13.

Gen. 50. v. 14.

ad Hebr. 11.

Greg. lib. 3.
epist. 30.

Chryf. in laudem Ignatij
tomo 3. col.
529. edit.
Paris.

Antiochiam usque sunt comitata, Martyrem coronatum concelebrantes, collaudantes Victorem, Diabolum deridentes, idem complura post hæc de miraculis à sepulchro eius scaturire consuetis enarrat.

Post Martyrium Polycarpi Christianis cupientibus reliquias Martyris ac Iudæis pertinacissimè resistentibus, voluit Iudex ethnicus corpus in medio positum cremari usque ad cineres & tamen Christiani incredibili auiditate collegere ex cineribus selectas reliquias ac si essent lapidibus prætiosissimis potiores & auro probatissimo puriores, eoque loco reposuerunt qui illis esset decorus ac consentaneus.

D. Ioannis Baptistæ reliquias ex Palæstina Alexandriam, Sanctorum Andreæ, Lucæ, Timothei à Constantino Imperatore Constantinopolim translatae sunt summo honore.

Corpus S. Babylæ ex Antiochia primum deportatum est ad suburbium Daphnos, & idem circa an. redemptoris ccc l x v. inde rursum Antiochiam iussu Iuliani apostatae ingenti celebritate relatum, quia oraculum Apollinis ob Viciniam sepulchri S. Babylæ obmutuerat ut testantur Ruffinus, Chrys. Socr. Sozom. Theodoretus qui addunt vix arcam Martyris inde abductam; cum descendit ignis de cælo & idolum vnde Diabolus fundebat oracula totum consumpsit.

Tempestate Arcadij translatae ex Iudæa in Thraciam reliquias Samuelis Prophetae in vase aureo ab Episcopis, comitante tanta populorum frequentia ut à Palæstina usque ad Chalcedonem varia iungerentur populi examina: Quas quidem & alias translationes quis sanæ mentis infitriabitur factas esse ad cultum SS. Reliquiarum? cultum tamen ac venerationem earundem luculentius docet ac quasi digito nobis ipse demonstrat præpotens Deus, cuius actio & demonstratio nostra instructio est, cuius factum dictum & institutio censei debet, nam quia ipse Christus verbum Dei est etiam factum verbi verbum nobis est; docet inquam dum eas vti templa ac habitacula Spiritus sancti honorat atque honorari velle testatum facit supra naturæ vim signis & miraculis in vtraque lege ac per omnes ætates in eis perpetratis; varijs beneficijs quâ corporalibus quâ spiritualibus quæ mortalibus per eas elargitus est, vindicta insequuta eos qui excolendas reliquias despectim incesto ore lacerarunt aut aliter contumeliosè habuere ac eosere, quibus omnibus fidei Catholicæ doctrina ac observatio ita illustratur ut qui in multitudine

Euseb. hist. li.
4. c. 14. & 15.

Ruffin. lib. 2.
ca. 28.

S. Hiero. lib.
contra Vigilant. Chryl.

Ruffin lib. 1.
ca. 36.
Chrys. lib.
contra gent.
Socr li. 1. c. 18.
Sozom. lib. 5.
ca. 19.
Theodor.
lib. 3. c. 10.

Aug. tract.
24. in Ioannē
super Euang.
Ioan. 6.

Psal. 65.

Ecc. 45.

Deut. 34.

4. Reg. 13.

Ecc. 48. 14.

4. Reg. 23.

Hom. 8. ad
pop. Antioch
& 36. de vit.
& vit.

4. Reg. 2.

Dan. 3.

4. Reg. 6.

Exod. 14.

Num. 10.

Mat. 19. 25.

Act. 5.

Act. 19.

I/a. 21.
Hier. in epist.
ad Marcell.

virtutis tuæ Christe Iesu Saluator mentiuatur tibi inimici tui, ut qui omnipotentia tuæ increduli & more pharisaico tabescentes inuidia, destituti ipsi omni gratia gratis data, opera tua calumniantur ac Dæmonum illusionibus adscribunt; aut fidei oculis planè areant; aut eos obstinare claudant contra veritatis solem; necessum sit, nemo sacras litteras vel extremis digitis attigit & nescius est corpus dilecti Deo & hominibus Moysis, cuius memoria in benedictione est, quem similem fecit in gloria sanctorum & magnificauit in gloria inimicorum quique in verbis suis monstra placuit, Deum ac Dominum singulari honore prosequutum, dum illud propriis vti Hieronymus contra vigilantium loquitur, manibus sepeliuit; nonne contra suum ossa Helizai Prophetæ mortuum in vitam reuocarunt? an non probus Iosias dum delubra idolorum subuerteret effossis aliorum mortuorum ossibus & incineratis, ossa Prophetæ ibidem reperta honorifice asseruari iussit; collaudauit humani generis redemptor hæmorrhoidis fidem quod ipse, vel solius simbræ vestimenti acta & se sanitatem assequuturam crediderit; neque enim, ut ait B. Chrysostomus sanctorum verba tantum aut corpora sed etiam ipsa corporis tegmina omni sunt possessione augustiora, helix leonina pellis Iordanem discindere fecit, trium puerorum calcei per ignes ambularunt, Helizai lignum potuit vndarum mutare naturam quas quidem superficie sua quasi tergo ferram sustinere coegit; Moyses virga mare rubrum dehiscere iussit, petram disrumpere valuit, Pauli vestes morbos fuderunt, Petri vmbra mortem fugarunt, Sanctorum Martyrum cinis improbos dæmones expulit. Hæc aureum illud os immo diuina monimenta contestantur: quid vmbra Petri inanius? & tamen ea liberati ægri, quid sudariis vel semicinctiis Pauli in speciem abieciis? & tamen super languidos delata à corpore eius recedebant ab iis languores & spiritus nequam egrediebantur; non est modo abbreviata dextra potestatis Dei; neque benefica voluntas ei deest, at nec fides eadem quæ in hæmorrhoidi fuit desideratur, quorsum igitur venerabundus ex fide contactus vestis Christi & duorum minus quam olim virtutis ad nos deriuat? Quid dicam de sepulchro Domini? cui tamen si anima Christi non interfuerit, vti nec nunc corpus, ita tamen de eod. Isai. 53. In eum, Messiam, gentes sperabunt, & erit sepulchrum eius gloriosum: quæ predictio non præse dumat pro eo tempore quo Saluator in sepulchro iacebat sumenda,

sed

sed & pro futuro, vnde ob gloriam resurrectionis in sepulchro Dominici cuncta Martyrum sepulchra gloriosa redduntur. in Christo capite ac Duce Militiæ vicere Martyres, consepulti Confessores, in eodem resurgunt ac coronantur, quorum natalis dies obitus est, atque mors ianua vitæ; refertur gloria sepulchri Martyrum in primum sepulchrum, referetur & gloria honorque ossium in prototypum, *Honoramus Reliquias*, inquit B. Hieronymus, *Martyrum, ut eum cuius sunt Martyres adoremus, honoramus seruos ut honor seruorum redundet ad dominum*: D. Ambrosius, quod si dicas mihi, ait, quid honoras in carne iam resoluta atque consumpta? honoro in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices, honoro viventis memoriam perennitate virtutis, honoro per confessionem Domini sacros cineres, honoro in cineribus semina aterpitatis, honoro corpus quod mihi Dominum ostendis diligere, quod me propter Dominum mortem docuit non timere; cur autem non honorent corpus illud fideles, quod reuerentur & dæmones? quod & afflixerunt in supplicio, sed glorificant in sepulchro? honoro itaq; corpus quod Christum honorauit in gladio, quod cum Christo regnabit in cælo. Ac tamen in prisca lege vetitus mortuorum contactus, Christus tamen legifer noster gloriosa corporis sui resurrectione eam inhibitionem sustulit, & ideo teste Basilio quando quis Iudaicè moriebatur abominabilia erant morticina, cum pro Christo mors contigit pretiosæ sunt Reliquiæ Sanctorum eius, antea dicebatur Sacerdotibus & Deo dicatis, non contaminabitur ex aliquo mortuo, nunc autem qui contingit ossa Martyris quandam sanctificationis societatem assumit ex gratia corpori insidente, quod si plerisque adhuc immundus ex lege Iudaica censeatur mortuus, ij fors erunt quibus Christi resurrectio non prodest ad vitam & gloriam: verè Sanctorum & huic mundo emortuorum ossa ac corpora non solummodo resuscitabit Deus emenso totius mundi cursu sed etiam clarificabit euehetque ad gloriam substantiæ spiritualis configurando ea corpori claritatis suæ hoc est impassibilitate, subtilitate, agilitate & claritate quæ sunt proprietates naturæ angelicæ & spiritualis donando: hæc corpora humilitatis nostræ quæ modo iam dicto quandoque viuificabit numen Diuinum, ut eorum animas modo cum beatis illis mentibus manisset

contra Vigil
lan epist ad
Ripar.

Ser. 93. de S
Nazario &
Cello.

Basil. in Psal
115.

Relatiuè in-
telligi: vti &
templa di-
cuntur sancti:
1. ad Cor. 3.

ad Phil. 3.

telletur secum conuiuere viuificat ossa ac corpora quadamtenus etiam in huius labentis mundi incolatu tamquam palæstra virtutis eorum, ac loco meriti dum coruscate miraculis concedit, ac exercere operationem vitæ supernaturalis, quis igitur horror, quæ immundities amplius ex istiusmodi ossium contactu? quæ superstitio aut idololatriæ in cultu, si eius quod Deus operatur, nos desiderium nostrum communicandi nempe gratiæ & gloriæ sanctorum veluti fratrum nostrorum cum quibus æternum victuros speramus; exprimamus, dum quorum animæ æterna Deivisione ac laude gaudent, immortali quantum in nobis est honore veneremur & corpora, eleuando ea è terræ corruptione, aureis & argenteis vasis & thecis includendo, ac d laudando? *Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus, clamant diuina eloquia. si quis mihi ministrauerit honorificabit eum pater meus, quicumque glorificauerit me glorificabo eum, qui autem contemnunt me erunt ignobiles*, dedignemur nos honore membra & milites quos Christus tali honore prosequitur? nec membra solum sunt Christi Diuorum corpora, sed domicilia inhabitantis gratiæ, organa quibus anima vsa ad omnem virtutem, pignora patronorum, exuiæ carissimorum, trophæa triumphantium, instrumenta Dei ad miracula perpetranda, templa Spiritus sancti, qui ea destruxerit, destruet eum Deus: permittit Deus haud raro corpus impij eo quod organum fuerit cooperans ad malum, non autem principale agens æternis torqueri cruciatibus & etiam hoc in mundo infami morte perire, ossique flagitiosorum sæpe post fata erui & ultrice flamma absumi, permittunt idem Dii in teris iudices ob delicta enormia veluti in læsæ maiestatis reis corpora iam strangulata & mortua aut vltulari aut feris discerpenda tradi, et si tum sensus doloris absit, iubent domicilia talium demoliri, atque per omnia etiam illis extrinseca sœuire pœnam, cum autem misericordia Deus superexaltet iudicium cur Diuinum numen sua templa, organa & instrumenta, vestes & exuias sanctorum gloriæ & honore non exaltabit? Cæterum venerationis affectus & amoris fidelium ac Ecclesiæ orthodoxæ erga Diuos Diuorumque sacra Lipsana non obscure Maria Magdalena typum expressisse ducatumque præbuisse videtur, cuius fortis fuit æquè post mortem Christi ac in viuis dilectio proinde absque villo præcepto, solo diuini spiritus instinctu

abun-

P/a. 138. 17.

Ioan. 12

1. Reg. 2. v. 30.

1. Cor. 3. & 6.

Ioan. 12.

abundantiaque dilectionis accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi & vnxit pedes Iesu exterisque pedes eius capillis suis, tamen Iesus non egeret vntione ista; postquam tu nullo illatum corpus Dominicum venit eadem mane ac tali desiderio quærit vt aperte eunquret; *Domine si tu sustulisti dico mihi vbi posuisti eum & ego eum tollam*, sciebat Christum quem vti Prophetam & sanctam virum colebat nec adhuc verum Messiam aut resurrecturum credebat, defunctum; corpus omnis sensus expers, emarcidum & ex sanguine cadauer reperturam se existimabat, siquidē secus Angeli neutiquam sciscitarentur quid quæreret viuentem cum mortuis? processu nihilominus ac cō vis amoris eam traxit vt quamuis antea a Ioseph & Nicodemo perunctum fuisset, rursus tamen mortuo honoris & dilectionis officiis obsequi voluerit, dum cum aromatibus vngere Iesum pergit; quid hoc aliud significat in Ecclesia gerendum nisi sicuti illa ad Christum tamquam sanctum virum cum virtutum odoribus per sancta desideria proficiscebatur, sic nos ad Christum verum Messiam & Sanctos consimilibus virtutum odoribus & bonorum operum fructibus, quibus sancti ac rex sanctorum refertus est tendamus, prout ipsa mortuo pietatis religionisq; officia exhibuit, sic nos itidē Diuos honoris amoris ac laudis actibus prosequi conueniat, vt eatenus ad huiusmodi virtutis iter calcandum illiceamus; vnigenitus qui est in sinu patris voluntarium hoc obsequium Mariæ Magdalene nō modo dilaudat Marci 14. verum & eādem supernorum ciuium visione & consolatione dignā fecit, cōstituitq; resurrectionis suæ primā nuntiam, testem & quā Apostolorum hac in re magistrā, quis murmurat, litigat, indigēte fert, fremit Christum iam mortuum vngi honorariq;? quis nec in viuis neq; post obitū diem diligit Saluatorem, vel Sanctos nisi Dux eorum qui comprehenderunt Iesum, idem ille Dux qui ad verba vitæ. *ego sum panis viuus qui de calo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum, & panis quem ego dabo caro mea est p^o mundi vita*, respondit, *Durus est hic sermo & quis potest audire eum?* Sciebat enim ab initio Iesus qui essent non credentes; quis hac nostra ætare stomachatur si ex terra Ægypti ad terrā promissionis deferantur oīa Ioseph, si quispiam eodem cum Mariæ Magdalena zelo enuntiet, & ego eū tollam de loco Iudæis. Cōredito a l nobiliore si vniis & reclinatoriis pretiosis includantur mēbra Christi?

Ioan. 20.

Luc. 24.

Mar. 16.

Mar. 14.

Ioan. 6.

Exod. 13.

Iean. 12.

Hier. in epist.
id Eustoch.
le vita Paulę.
dem lib. cõ-
ra Vigilant.
dem in epi.
id Marcellã.

Calu li. 3. inft.
. 3. §. 10.

auguft lib. 9.
oufcl. c. 7.

noſtris ſitis, Iudæ complices ſunt vigilantius Berengarius Caluius, iidem qui ante ſignano eod. denegant veritatem corporis Chriſti ſub ſpecie panis; ſed neque de vnguento conqueſtus Iudæ quia de egenis pertineret ad eum; neque aſſectæ eius ob id de vaſis aureis, verũ quia in propriis vſus ea non conſtantur: Patrum Eccleſiæ teſtimonia longa ſerie pro veneratione excolendarum Reliquiarum non proferam, nullum ſiquidem inuenies ſcriptorum ortho doxorum qui iſtius cultus non ſit fidelis ac conſtans aſſertor, ſolummodo ſigna ac portenta beneficiaque celebriora digito Dei perpetrata ex iis ſuccisẽ produco; S. Epiphanius in vita Iſaiæ Ezechielis & Hieremiæ recenſet à plurimis coli ſolita ſepulchra eorum ob multa beneficia propter merita eorundem Prophetarum iis in locis à Deo collata, D. Hieronymus cõmemorat qualiter ad ſepulchra Eliſæi & Ioannis Baptiſtæ atq; Abdiæ rugire dæmones cõſueuerint; Tu (*Dæmon per os vigilantũ loquens*) inquit *fapius hoc viliffimo tortus es puluere*: S. Baſilius ad D. Mamantis martyrĩs ac B. Iulittæ, Chryſoſtomus ad S. Baby læ Martyris, Palladius in hiftor. Lauſi. cap. 26. ad reliquias Philemonis miracula complura enarrant: admiranda ſunt quæ præcipuus ille Eccleſiæ Doctor & omni exceptione maior veritatis teſtis D. Auguſtinus de Lipſanis ſacris B. Stephani prothomartyris ex cuius ſacris oſſibus portio & ſanguis Graniaquis conſeruantur memoriæ prodidit lib. 22. de ciuit. Dei ca. 8. in quo probat fuſe fidem Catholicam non carere veris miraculis, enarrat potto quod ſloribus primo Reliquiis D. Stephani ad mortis deinde & oculis mulier cæca aſpectum receperit, quod Lucillus Epiſcopus Sinecenſis actu eorundem reliquiarum à ſiſtula ſit ſanatus, actu tunicæ idem ex memoria S. Stephani allatæ à morte ſuſcitatus, quæ ratione & ſentimonialis deſuncta ad vitam rediit, quod puer rota carrus obrutus & in memoria eiufdem Martyris poſitus reuixerit & illaſus apparuerit, quod alius mortuus oleo B. Stephani perunctus ad vitam ſit reuocatus: idem D. Auguſtinus cui etiam ipſe Caluius hoc elogium tribuit ab Auguſtino ſumant le cõtes ſi quid de ſenſu antiquitatis habere volunt: plurima eiufmodi explorataque miracula memorat, inter alia quod Sanctorum Martyrum Getuſii & Prothaſi corpora per plurimos annos incorrupta à D. Ambroſio inuenta ſint quæ cum digno honore ad Ambroſianam Baſilicam transferrentur nõ ſolum quos immundi vexabant ſpiritus conſeſſis eiſdem dæmonibus ſanabantur verum etiam quidam

plures

plures annos cæcus eo perductus impetrauit admitti vt Sudario tangeret feretrum pretioſæ in conſpectu tuo mortis ſanctorum tuorum, quod vbi fecit, atque admouit oculis conſeſtim aperti ſunt, ſed & adoleſcens à dæmone obſeſſus & ad eorundem Martyrum memoriam deportatus liberatus fuit, ac eidem reſtitutus oculus, quem Diabolus egredi compulſus, ita excuſſerat vt tenui venula in maxillam fuſus penderet, eadem recenſet S. Ambroſius cui primū fuerat reuelatum vt per atria Diuorum corpora ex obſcuro in locum nobiliorem transferret, qui itidem notauit Artianos eo æuo impudentiſſimè auſos negre clariffima miracula quæ totus tunc mundus perſpiciebat: tranſeō ad beneficia ſpiritualia. Expugnauit ſummus rerum arbiter Deus impietatem Iuliani apoſtate Imperatoris reliquijs S. Babylonis martyris proſtrauit Arriani impietatem reliquijs DD. Geruſiſij & Pertharij Mediolani apparentium tempeſtate B. Ambroſij; extincti in Ægypto idololatriam per SS. Martyrum reliquias, cum enim à Cytillo Alexandrino Præſule V. Cal. Auguſti facta eſſet translatio partis reliquiarum Marci Euangelizæ, Cyri atque Ioannis in Canopum vbi ſedes vigeabat idololatriæ dæmonum viſ penitus ceſſauit & euāgeliſtæ ante demolitionem idoli ſano & à Theophilo Eccleſia ſuper erecta inſeſtatio dæmonum permanſerat, quouſque reliquię inferrentur: Diuina planè prouidentia factum quod anno ccccvi. ex Palæſtina Conſtantinopolin Reliquię Samuelis Prophetæ transferrentur & magno honore frequentarentur quando ab impuro vigilantio afficiebatur dedecore grauiori: In templo D. Euphemie Martyris apud Chalcedonem quoties Conſtantinopoli erat Epiſcopus probus ac pius (ſiquidem ſi prauus eſſet miraculum tam frequens nō erat) ex tumba Sanctæ Martyris immiſſa per fenestellam ſpongia, tanta ſanguinis copia hauriebatur, vt Imperatori, Epiſcopo, ac reliquis è populo ſufficeret, & inde ablatus ſanguis nec ſiccabatur nec colorem amittebat: perpetuum etiam erat miraculum quod odor ſuauiſſimus (qualis nec ex pratis omni ſorum varietate reſertis nec ex vaguentis præcioſiſſimis hauritur) ex ſacris eius Lipſanis aſpiraret, cum vero Mauricius Imperator incredulus rem ipſemer experimēto cognoscere voluit cognouit; quippe ſublatis argenteis monumenti ornamentis idipſum proprio ſigillo communiuit, ipſa vero virginis feſtiua memoria ad curioſius ſingula luſtranda accedens ecce vidit ſanguinem ſolito copioſius adinſtar riuuli è ſepulchro prorumpen-

p/al. 115.

acta didi.
 matt. in po-
 ſter. concil.
 Niceno &
 Ioan. Damaſ.
 Hier. aduer-
 ſus Vigil.
 Theod. le-
 ctor. lib. 2.
 coleſt.
 Niceph. li. 14.
 c. 11.

Niceph. li. 15.
 c. 3. & li. 18. c. 31
 Bredenb. lib.
 4. c. 34.

Beda li. i. hist.
angl. c. 18.

Euseb. lib. 7.
hist. c. 15.
S. Aug. ser. 94.
in add. ad ip-
sum serm.
Aug. li. 22 de
ciu. Dei c. 8.
B. Hier. in vi-
ta S. Pauli.
Athanaf. in
vita Antonii.
Greg. Nyss.
oratione in
Theodor.
Marr.
Greg. lib. 3.
epi. 30.

Card. Baron
in annal. &
Martyr.

tem quo viso repente omnem incredulitatem deposuit: S. Germanus in Anglia Pelagianorum hæresin magna sapientia atque virtute refutans oblatam sibi decem annorum puellam cæcam in ipso disputationis loco cum cōfusione aduersariæ partis & confirmatione Catholice veritatis ad mota, quam penes se habebat, sanctarum reliquiarum pyxide persanauit: eiuscemodi noua & admiranda bella elegit Deus ad confundendos aduersarios SS. Reliquiarum, fideles vero subleuandos, unc maxime quando vel tepuit Christiana fides, vel Ecclesia fuit gentiliū exagitata blasphemis vel Christianæ religionis vrbes à barbaris captæ sunt, vel grassatur persecutio, talib. dico medicinis & armis tenuissimo puluere & ossibus exiguis Sanctorum ante plures annos vitæ sanctorum vititur Dominus: E quibus & aliis D. O. M. beneficiis defluxit cōsuetudo maiorum nostro: um quicquid sanctos attigit & attinuit quātumuis minimum magno pretio ac honore habere, hinc primi Christiani ligneam B. Iacobi Apostoli sedē, lapidem in D. Stephanum coniectum per quem Anconæ non pauca illuxere miracula, terram sanctam vbi Christus sepultus, die tertia resurrexit Hierosolymis allatam & sacello honoratam ad quod vētus paralyticus sanatus est maximi fecere: S. Anthonius magno æstimauit tunicam B. Pauli primi Eremitæ ex palmarum folijs contextam: S. Athan. Pallium B. Antonii: testatur & Greg. Nyssen. quod contredationem sancti corporis B. Theodori non solum sanctificationem & benedictionem esse fidelium crediderint, sed etiam puluerem quo eius conditorium oblitum erat pro magno munere acceperint: inde rursus pius mos antiquitus dimanauit vt ad imitationem B. Iosephi ab Arimathia & Nicodemi in Christo nobis ostensam, reliquie pannis, incens aut byssinis & sericis inuoluerentur, quos sanctuaria vel Brandea seu velamina appellari rerum Ecclesiasticorum Scriptores produxerunt, atque hos ipsos postmodum iis qui religionis ac pietatis causa petissent distribuere ac trāsmittere maiores nostri solebant, adeo vt Romana Ecclesia vel ipsis Imperatoribus aliisque personis in dignitate constitutis, quātumcumque sacra Lipsana expeterent, nihil aliud olim nisi Brandea eius generis concedere adfuerit vt ex litteris Hormisdæ Papæ ad Legatos suos & ad Iustinianum Imperatorem datis constat.

Quod si præscripta omnia quempiam non sufficenter intelligant ad debitum cultum SS. Reliquiarum, commoueat Divina vltio quatacti conuictis pro libidine infectantes sacratas exuias, commoueat

ipsum lumen recte rationis, denique emolliant ipsi aduersarij indei orthodoxæ: diuinæ vltionis exemplar per typum præbet imprimis oza percussus à Domino super temeritate sua quod vel extenderit manum ad arcem Dei & tenuerit eam: vindicem dextram Dei persensit ludæus phetrum Matris verbi quod ab Apostolis ferebatur, subactere molitus, dum utraq; manu orbatur: Caius Hunnorum Rex quod sepulchrum S. Alexandri Martyris violasset vno die septē filios amittit; Clodoueus I. Rex Franciæ longa mentis alienatione punitus est quod D. Dionysij reliquias irreuerenter tractasset corpus eius discooperiendo & os à capite diuellendo donec facti pœnitens pœsanatus est. Imperator Valens cum euperet D. Ioannis Baptistæ caput Constantinopolim transferre vehiculum cui caput impositum pœstitit immobile, idem tamen à Theodosio Imperatore citra vltimum impedimentum tractum, quo signo demonstrabat Deus quāto perē Arrianam Valentis perfidiam detestaretur, si emque Theodosij complecteretur, ceteris talibus super se deo lubens: Ad rationem quod atinet, nihil efficacius est ad infingendam animo memoriam sanctorum quam eorum ossa & sepulchra (ob quod hæc primitus nuncupata memoriæ sanctorum) dumque ad ea accedimus obueniunt menti virtutes Diuorum, nempe patientiæ, charitatis, castitatis, pietatis segetes ex vna parte, ab alia gloria qua nunc fruuntur in tabernaculis iustorum sese repræsentant, sicque laceessimur vt imitatores eorum reddamur sicut fili Christi; singulæ plantę teste Basilio cōcionatrices homini esse debent præsentis conditoris, quanto magis viuā arbor lignum plātatum secus decursus aquarum quod fructum vitæ dedit in tempore suo: Christi Iesu Saluatoris sacrosanctum ac viuificum lignum crucis in quo ipse triumphauit & quod sui sacratissimi corporis contactu atque ad eo cruore sanctificauit, cum veneramur & ex fide adoramus, prout in figura huius magnus ille & sanctus Patriarcha Iacob à D. Paulo eo nomine cōmendatus fastigium virgæ Iosephi filij sui adorauit; lineæ item vestes quibus in Mysterio relectionis non solum conditione quā dignatione Saluator vltus est dum corā intuemur ac vt par est religiosè colimus, quis ita duris præcordiis quin in eo efficacissima Christi eiusque passionis ad ei cōpatiendā memoria non reficeretur, quin & cor nostrum in amorem redemptionis & gratiam referendam non ardens fiat? *Venerabantur*, inquit Hieronymus, *Iudei sancta sanctorum quia ibi erat Cherubim*

1. Reg. 6.

Niceph. li. hist. c. 22. D. mase. term. dorm. B. M. Eutrop. li. 1. ver. Rom. Dion. Cart. ser. 3. de S. Dion. & sociis. Fulgos lib. 1. ca. 6.

Psal. 2.

ad Heb. 12.

in epist. ad Marcel.

Et propitiatorium & arca testamenti, manna, virga Aaron & altare aureum, nonne tibi venerabilius videtur sepulchrum Domini? quod quotiescumque ingredimur toties iacere in syndone cernimus Salvatorem & paululum ibidem commorantes rursus videmus Angelum sedere ad pedes eius & ad caput Sudarium conuolutum.

Bellon. lib. 2.
ca. 81.
Zuallardus.

Card. Baron.

Si contuemur veritatis Catholicæ inimicos Turcos & infideles immo ipsas bestias, iudices nostri sunt in cultu Reliquiarum, Tutæ Christi Domini eiusque intemeratæ Matris sepulchrum; loca ubi steterunt pedes Christi, omniaque eius monumenta in Palæstina usque huc venerantur, arborem terebinthi ad quam persæpe quiescebat Mater verbi quando ex Bethlehem tendebat in Hierusalem, locumque quietis cum visitaret sacrum montis oliueti verticem colunt & obseruant: maturea locus est in Ægypto ubi Deipata remansit fugiens Herodem qui Saracenista tanto est in honore vt ibi ardeat continuo lampas, de fonte Ægypti in quo humani generis aduocata lauare cōsueuerat vnigenitum suum summi patris mentem & sapientia multa Burchardus part. 2. ca. 4. descript. terræ sanctæ, memoratque corpora Saracenorum naturaliter fortida & infecta esse, fontem vero hunc retinuisse vim ea mundandi ac à fœtore liberandi; vno verbo omnia loca per Thebaidem Syriam Nitriam per quæ transiuit virgo Mater à facie Herodis diffugiens sanctificata remansere apud aduersarios nostros, obque venerationem locorum innumerabilis multitudo Heremitarum, Cœnobarum & Anachoritarum ea incoluit: iam quod bestiz operante Deo designent Reliquias esse sanctas Domino, ex vitis Pauli Eremitarum primi, Primi ac Fœliciani, Stanislai Cracouiensis Præsulis aliorumque Diuorum sat scitum est: soli scitari tam prisci quam nostri zui Eustathiani, Eunomius, Vigilantius Manichei, Iulianus Apostata, Lutherus, Calvinus & qui ex his ortum duxere, seu adhuc prodibunt eodem afflati spiritu Christum persequuntur dum membra Christi condigno honore spoliant, execranturque venerationem Sanctorum ac eorum corporum, è quorum numero inuenti sunt in Galliis qui Pictauis S. Hilarii Lugduni D. Irenæi, Turonibus B. Martini Apostolorum quondam totius Galliæ sacras exuias fidei pietatisque monumenta exusserint ac in profluentem abiecerint: duo apud hos omnes demirari est ex prouidentia Diuina, alterum, si quādo tales mente rabida impioque ausu sepulchra Diuorum

euer.

uertere, reliquias sacras dispergere, flammisque abolere aut planē
radicare gloriam ac memoriam Martyrum moliri fuerint, creberri-
mū factum ut vel inde maiori honore adaucti ipsi cineres, seu eu-
dentior b. signis eidem Diui inclaruerint, ut liceat meritissimo illud
Seneca in ep.
*magna est vis veritatis quæ contra omnium inge-
nia, calliditatem, solertiam, & contra fidas hominum insidias facile
se per seipsam defendit*: alterum permittere Opt. Max. Deum ut
pateret soboles hæretarchas suos tam viuos quam mortuos & quæ
eorum sunt honorent; Gregorius Nazianz. Iulianum apostatam re-
darguit cur SS. reliquias non coleret cum Deorum falsorū monu-
menta veneraretur: Hieronymus de Vigilantio. *Dolei, inquit, Mar-
tyrum Reliquias pretioso operiri velamine & non vel pannis vel ci-
licio colligari vel in sterquilinum projici ut solus vigilantius ebrius
& dormiens adoretur*: apud modernos sectarios, videre est quomo-
do idola & abominationes, barbas, vultum vestesque suorum prædi-
cantium & belli ducum vel eorum sparcitias ac dicteria impura qua-
lia sunt Lutheri monstrosi mensalia veluti fragmenta panis de quib-
us, Ioan. 6 obseruent ac distat reliquiarum honorent, quæ iustus
Deus permittit, ut sciant distanciam seruitutis suæ & seruitutis regni
tentatum: Hæc fidei & veritatis perduelles semper cana ac veneranda
Pactum antiquitas damnavit, contraque eos stetit immobilis ac inui-
cta Catholica Ecclesia, quæ non modo sanctos omni studio venera-
ta, sed etiam ad loca eorum reliquijs & memorijs celebra tum ma-
ximè cum ab impijs fidei hostibus ei respirare datum, non minori la-
bore quam Religione suscepit ac depredicauit peregrinationem,
tum quod diuinarum legum testimonijs ea subniteretur, tum quod
perspicuè videret Deum alto quodam consilio & sæpius & efficacius
ad Sacrarum Reliquiarum præsentiam ut ministros suos honoret dona
obsecrantibus impartire: taceo veteris legis peregrinandi vsum,
& aspiciam in authorem fidei & consummatorem Iesum qui ipse cū
Virgine sua Matre ac Iosepho summa obseruantia religioneq; pere-
grinationem suscepit, in hoc exemplar collimarunt turba quæ vene-
rat ad diem festum accipiens ramos palmarum. Itemque gentiles ve-
nientes adorare in Hierusalem propria regione relicta, festinabat D.
Paulus si possibile sibi esset, ut diē Pentecostes faceret Hierosolymis;
vix æthiops Eunuchus potens Cædæcis Regina æthiopum veniebat

Seneca in ep.

orat. i. in Iul.

2. Paral. 21.

Exod. 11.

Deut. 16.

Tobia 1.

1. Reg. 3.

3. Reg. 8.

Luc. 2.

Ioan. 11. 12.

Act. 10. 16.

Act. 8. 27.

Hier. proem.
lib. 7. in Ezec.

Hiero epi. 13.

epist. 17.

Matth. 24.

Hom. 5. ad
pop. Anriech.

a 10 are in Hierusalem: inde ad sancta loca & reliquias peregrinandi ardor excitatus in Ecclesia semper mansit: S. Hieronym. de multitudine peregrinantium Hierolymam suoque studio in excipiendis hospitibus ad Eustochium hæc ait: *fateor me explanationes in Ezechielem multo ante tempore promississe & occupatione de toto huc orbe venientium implere non posse, dum nulla hora nullumque momentum est in quo non fratum occurramus turbis & monasterij solitudinem hospitij frequentia commutemus: ut tantum ut claudendum nobis sit ostium, aut scripturarum, per quas aperiende sunt fores studia relinquenda: & ad Paulinum. de toto huc orbe concurritur plena est ciuitas uniuersi generis hominum & tanta utriusque sexus consipatio, ut quod alibi ex parte fugiebas hic totum sustinere cogaris, & ad Marcellam, quodnam genus hominum & ex quibus locis: luc prope et ira describit, qui in toto orbe sunt primi, huc pariter congregati, ad que nos loca non ut prima sed ut extrema venimus (paulæ enim & Eustochij nomine scripta est Epistola) ut primos in eis omnium gentium cerneremus; certe flos quidam & pretiosissimus lapis inter Ecclesiastica ornamenta monachorum & virginum chorus est, quicumque in Gallia fuerit primus huc properat; dimissus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo sole dimisso, quarit locum fama sibi tantum & scripturarum relatione cognitum quid referamus Armenios? quid Persas? quid Indias? quid Aethiopum populus, ipsi in iuxta Aegyptum fertilem monachorum Pontum & Cappadociam Syriam calem & Mesopotamiam cunctaque orientis examina? que iuxta Saluatoris eloquium dicentis, ubicumque fuerit corpus, congregabuntur illuc aquila; concurrunt ad hæc loca & diuersarum nobis virtutum specimen ostendunt, vox quidem dissona, sed una religio, &c.*

Chrysostomus mirificum Christiani populi studium commendat ad locum ubi S. Iobus dæmonem superauit proficiscens, ex simo Iob viso, ait, *omnis quis capiat utilitatem & disciplinam multam & exhortationem ad patientia lationem, itaque multi nunc longam & transmarinam peregrinationem à terra finibus in Arabiam abeunt, ut finem illum cernant & conspiciati terram deosculentur, que illius*

victoris

vicloris certamina & cruorem omni auro pretiosorem suscepit : &
quod probauit Chrysostomus in alijs eius ubi copiam fieri summo-
perè desiderabat, præsertim vt magni illius Apostoli Pauli reliquias
videre exosculari & complecti posset; quis mihi, inquit, nunc dabit
circumfundere corpori Pauli, affigi sepulchro, videre puluerem corporis
illius, qua adhuc in Christo decrans adimplentis, stigmata illius ge-
stantis, prædicationem Euangelij ubique seminantis? & explanans il-
lum S. Pauli locum, obsecro siue hortor vos ego vinculus in Domino,
vellem, ait, nunc etiam in eis esse locis in quibus ista dicuntur esse vin-
cula, cuperem videre catenas illas quas quidem verentur & horrent
dæmones, venerantur vero Angeli, si quis modo mortuos mihi largi-
retur excitandi facultatem, istud planè non præferrem huic catenæ :
quod si liberum fuisset per curas Ecclesiasticas & corpus habuissem va-
lidum nihil utiq; causatus fuisset quo minus tanta suscepta peregrina-
tionem catenas dumtaxat illas & carcerem ubi ligatus fuit vidissem,
denique ad eandem pietatem hortabatur cæteros, idcirco, inquit,
illos sapius inuisamus, tumulos adoremus, magnaque fide Reliquias
eorum contingamus vt inde benedictionem aliquam assequamur. Hæc
Chrysostomus longior in authoritatib. Patrum sim, quibus uisus ingenij
acies necdū prorsus hebetata facile peregrinationis laudē rimabitur
per effectumq; qui alius nō est nisi honor ac gloriā præpotentis
Dei ac sanctorū vt opera pœnitentiæ & satisfactionis adimpleantur,
vt ad studium deuotionis mens excitetur, siquidem locus sanctus eū
qui præcesserat renouat & auget affectum cum ex ipsorum locorum
admonitione exurgit ad acuendam caritatem & in illos quos imitari
possumus & in illum quo adiuuante possumus : In huius Catholicæ
Romanę veritatis doctrina perstitit Karolus gratia Dei Rex & Cæsar,
pro huius Ecclesię orthodoxę defensione maioremq; pietate tuēda
pariter ac propaganda inuictus se per mansit, & quidē sacrarū peregrina-
tionū exercitio ita studiosus, vt aliquoties Romā pietatis præcipuē
causā accesserit, accedēs ad miliare spatium de equo descēdens pedes
eundo per urbē omnes Ecclesiarū postes humiliter osculatus sit, sab-
batho etiam sancto oēs gradus Basilicæ B. Petri singillatim exoscula-
tus est, usq; eo vt de hoc alijsq; Christianis Imperator dici queat quod

Hom. 23. in
epi ad Rom.

ad Ephes. 4.
hom. 8. in epi,
ad Ephes.

Serm. de S.
Inuentio &
Maximo.

August. li. 20
contra Faust
ca. 21.

Eginhartus
Anastasi. Bi-
blioth.

epist. 42.

iam olim B. August. Madurenſibus Idololatriſ obiectat, videtis Imperii nobiliſſimi eminentiſſimum culmen ad ſepulchrum piſcatoris Petri ſubmiſſo diademate ſupplicare: in cultu itidem ac veneratione SS. reliquiariū adeo ſingularis fuit Karolus ſcelicis memoriz vt munerata ſacra quibuſuiſ profanis quantumuis pretioſiſſimis antepoſuerit, eaq; omni ſtudio vnde quaq; cōquiſierit, quod ſtudium vna cum hæreditate paterna deriuatum eſt ad poſteros eius, quouſque pietate in nonnullis reſrigeſcente Francorum gloria quæ pietate præcipuè & coöperat & crouerat, ſua quaſi baſi ac fundamento deſtituta poderentia iminutata ſui; vidisti ac peruidisti lector quo ſpiritu excitus Karolus ſacra Liſana impenſè conquiſierit conquiſita Aquis recondiderit, recondita ſto tempore venerari voluerit, eo nempe quo aſſerta primogenia Eccl. ſia, vidisti pariter quibuſ ſt mulis agitentur ſectarii proprii cerebri ductu impulluque, benè adpreceſſur hiſce vt regrediantur ad penetrale iam ſenſcentis Eccleſiæ; ſic reſtaurabitur Hieruſalem & templum & omnis de cor priſtina.

Salutatio Sanctuarij Aquisgranenſis.

O Theſaure pretioſe

*In quo veſtis glorioſa
Virginis reconditur.*

Atque rubens illa veſtis

*In quam Chriſti ſanguis teſtis
Dum nudum tegit funditur.*

Humileſque panniculi

Ieſu infantis parvuli

Quibuſ in cunis voluitur.

Et pannus miræ dignitatis

In quem ſublimis ſanctitatis

Baptiſtæ ſanguis conditur.

O virè ſanctuarium

Sanctum Sanctorum omnium

Tegens in patibulo

In vtero, in ſtabulo.

A

Salve

Salue fili, salue Mater
 Salue Sanctuarium
 Et nos salua Sancte Pater
 Per Matrem & Filium.

Exultent iusti in conspectu Dei
 Et delectentur in lactitia.

O R A T I O.

Deus qui in nostræ mortalitatis carne assumpta, vestes
 quibus testus es in vtero, in præsepio & in cruce hoc in lo-
 co recondi voluisti, & tibi dilectorum in somno mortis con-
 quiescentium hic custodis ossa, supplices te precamur vt hi
 thesauri sint nobis monumenta virtutum, sint Ciuitati huic
 propugnacula & turres cohærentes securitatem ab ho-
 stium incursum exhibentes, donec de terrena ad cœlestem
 patriam te iubente vocemur & immortalitatis vestibus
 te iuuante circumdemur, Qui cum Patre, &c.

CONCILIA ET PLACITA

Graniensis habitata.

Caput decimum.

CONCILIIS SVB IMPE-
 ratore Karolo Magno & Ludouico Pio
 præsertim celebratis Aquæ Graneæ etiam
 claræ spectateque sunt.

ANNO gratiæ octingentesimo nono sub Leone Papa III.
 Concilium Aquisgrani actum de addita ad Symbolum
 voce, Filioque, de tempore & causa huius Concilii Anna-
 les Francorum sub Ludouico editi hæc referunt.

ann 809.

Regino &
alii.

Imperator, Karolus, Arduenna Aquisgranum reuersus, alij de sylua Ardenna, mense Octobri Concilium habuit de processione Spiritus sancti; quam questionem Ioannes quidam monachus Hierosolymis primò conuenerat. Agitatum est etiam in eodem concilio de statu Ecclesiarum & conuocatione eorum, qui in iis Deo seruire dicuntur, nec aliquid tamen in iis definitum est, propter rerum, ut videbatur magnitudinem: Non disputatum autem an symbolum Nycænum & Constantinopolitanum cantare liceret sed tantum hoc controuertebatur, an symbolum hac voce, Filioque, bene audum esset, & in Ecclesia cum huiusmodi additamento bene cantaretur.

anno 815.

Anno salutis DCCCXII. à Karolo Magno habitum esse conuentum Aquis Veteres Francorum Annales testantur.

anno 816.

Anno Redemptoris DCCCXVI. Tempore Stephani Papæ V. & Ludouici Imperatoris Primi celebratum Concilium est Aquisgranense, in quo Canonici & Canonica Vitam professi è sacris Canonibus sanctorumque Patrum dictis data ac monstrata Vitæ institutionis forma, quæ in certa capitula digesta cum extet in Basilica B. Mariz Vbis Aquisgranensis in libro manu scripto (è quo indies legi consuevit lectio brèuis horarum Canoniarum) etiam in Tomo tertio Conciliorum posita, attamen nonnulla eius hic recolenda, ac imprimis æ regulari succincta sub id tēporis Canonici præfixam, hoc est compendium regulæ Canoniorum in hoc Concilio editum, quæ in tomo 3. Conciliorum habetur loco epilogi verum in M. S. Basilicæ Aquisgranensis in fronte libri occurrit hic exprimenda non abs reputauit ut Metropolitanæ & Cathédrales & Collegiatæ uerustiores Ecclesiæ, quæ antiquitus maiori ex parte sub regulari ac claustrali disciplina uixère, aut secundum regulam D. Augustini vel Concilii Aquisgranensis & Turonensis statuta, ut ex eorum ædificiis, claustris & foundationibus liquidum sit, integritatem atque feruorem maiorum clarius dispiciant, iugiterque cordi impressam geſtent.

1. Thess.

Oportet Canonicos ut animam corpusque suum ab omni iniquitamento carnis & spiritus custodiant, ut iuxta Apostolum inuigilet spiritus eorum & anima & corpus sine querela in aduentu Domini nostri Jesu Christi seruetur, sobrie & iuste & pie uiuant, secularia negotia prorsus abiciant, quia iuxta eundem Apostolum: Nemo militans Deo implicat se negotiis secularibus, ut ei placeat, cui se probauit.

e. Tim. 1.

ieiunium ament, hospites colligant, pauperes recreent, nudos uestiant, infirmos visitent, mortuos sepeliant, in tribulatione positos opem ferant, dolentem consolentur, amoris Christi nihil præponant, caritatem non derelinquant, pacem si fieri potest cum omnibus hominibus habeant, diem iudicii timeant, vitam æternam spiritualiter concupiscant, spem suam Deo committant, proprio suo Episcopo in omnibus, secundum Canonicam institutionem obtemperent, magistros suos non temere reprehendant. Postremo in doctrinis spiritualibus operam dent,lectionibus, psalmis, hymnis, canticis, & cæterorum bonorum exercitiis iugiter incubant. In dormitorio, nisi quem infirmitas detinuerit, omnes dormiant & refectorio pariter reficiantur, cotidie ad collationem veniant, Mox ut signum datum fuerit omnes festino veniant, & horas Canonicas non negligant, sed cum omni religione pariter celebrent. Ecclesiam non pompeice sed reuerenter ingrediantur, vaniloquis nequaquam insistant, sed cum omni deuotione & veneratione diuinæ seruitutis opus peragant, scientes Angelo. ù presentiam semper illuc adesse, claustris non nisi per licentiam egrediantur, egressi inreprehensibiliter viuant, ut ab his qui foris sunt, bonum testimonium habeant, & religionem ac propositum suum actibus illis nequaquam maculet: sed potius omnes, quibus se coniunxerint sale sapientia, & bonorum operum exemplis condiant, contubernia famularum nullatenus appetant, non vanis oculis aut perulanti tu multo gestu ac dissolutis renibus incedant. Non spectaculis, non popis secularibus intersint, non aleæ, non quibuslibet ventionibus inseruiant. Apostoli quoque instructi documento, quo ait, non in vestimento pretiosa, nequaquam pretiosis delectentur vestibus. Caueant summo opere ne extra claustra moras faciant, nisi prout sibi à priori constitutum fuerit, & opportunitas temporis dictauerit. Intra claustra posita non otio vacent, sed aut diuinis officiis, aut proprijs utilitatibus, aut cerie magistrorum iussibus pareant: ne otio torpentes ab Apostolo audiant, qui non vult operari nec manducet. Seniores spiritualiter iuniores diligant, iuniores senioribus obsequium dignum exhibeant. Doctiores minus doctis nequaquam se præferant, sed magis eos cum caritate

2. ad Tim. 2.

2. Thes. 5.

*adificent, neque hi qui nobilitate generis, vel virtutum donis pol-
lent, ceteris se tumide superextollant. Omnes in congregatione vicif-
sim sibi caritatis officio seruiant, quibus etiam in refectorio comedenti-
bus, & religioſe ſilentium tenentibus continuatim legatur lectio.
Delinquentes zelo rectitudinis pariter arguant, & caſtigent pueros &
adoleſcentes negligentes verberum diſciplinis: vt nullus in Collegio
Canonico inuisus appareat, nec voſa fidelium otioſus comedat: tales
quippe in monaſterio conuerſari decet omnes, qui diuinis officijs ſe
maniciparunt. Sic terminatur compendium regulæ Canonicoꝝ
in M. S. Baſilicæ Aquenſis.*

In nomine Domini ſummi incipit Prologus.

Cvm in nomine ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis Chriſtianiſſimus ac glo-
riofiſſimus Rex Ludouicus ſuperno munere Victor Auguſtus Anno Incar-
nationis Domini noſtri Ieſu Chriſti 816. Indictione decima, Anno ſiqui-
dem Imperij ſui tertio Auiſgrani palatio generalem ſanctamque conuocaſſet
conuentum, & cœpiſſet ſecundum ardentiffimam erga diuinum cultum ſibi
cœlitus inſpiratam voluntatem multa congrua & neceſſaria, de emendatione
Sanctæ Dei Eccleſiæ illius videlicet amore qui eam ſuo ſancto & pretioſo re-
demir ſanguine, etique aſſuturum vſque ad conſummationem pollicitus eſt ſe
culi ſolleciter ac curioſe pertractare: eo vſque inter cætera peruentum eſt, vt
eundem ſanctum & venerabilem Deo annuente, aggregatum conuentum con-
ſuleret, immo conſulendo admoneret, ſuper quibuſdam Eccleſiarum præpoſi-
tis, qui partim ignorantia, partim deſidia ſubditorum curam parui pendebant,
& hoſpitalitatem minus iuſte diligebant quid factu opus eſſet.

Adiunxit etiam monendo vt quia Canonicoꝝ vita ſparſim in ſſ. Cano-
nibus, & in ſſ. Patrum dictis erat indita, propter ſimplices quoque minusque
capaces aliquam ex iſdem ſſ. Canonibus & ſanctorum Patrum dictis, inſtitu-
tionis formam pari voto, parique conſenſu excerpere, per quam patenter
Prælatorum, & ſubditorum vita monſtraretur, quatenus omnes qui canonica
conſentur profeſſione per viam propoſiti ſui inoffenſo grefſu incederent, & in
Chriſti militia deuotius vnanimis atque concordexiſſerent. Sed vt id nunc
Diuino fieret Dominum in commune humiliter exorandum præmonuit vt
ſeruoꝝ ſuorum exorabilibus pulſatus precibus eius admonitionem ſecun-
dam ſuam voluntatem fieri ſuaque gratia eam præcedere & ſubſequi dignare-
tur: ad quam etiam admonitionem ſacer conuentus intimo gaudio repletus
expañſis in cœlum manibus creatori omnium gratias agens benedixit, quippe
qui talem tamque benignum Eccleſiæ ſuæ ſanctæ principem cunctis eius ne-

cellita-

Matth. 28.

cessitatibus sapientissimum ac deuotissimum prætulerit procuratorem. Sulci-
ciens ergo libentissimè hilariterque eius saluberrimam multis Deo miserante
profuturam admonitionem, licet plerique auxiliante Christo deuotè ac reli-
giôsè eum sibi subiectis Canonicam seruarent institutionem & in plerisq; locis
idem plenissimè ordo seruaretur, omnium tamen id animis sedit vt secundum
eiusdem principis admonitionem vna diuino fieri auxilio & eiusdem pijsimè
Principis non modico adiuti iunamine, eius scilicet liberalissima largitione
copiam librorum præ manibus habentes, ex Canonica auctoritate & sanctorū
Patrum dictis veluti ex diuersis prout quosdam sterculos carpatentes hanc insti-
tutionis formam excerptent, & Canonicis obseruandam conferrent, vt quo-
rum fortè labore ob tarditatem ingemis seu inopiam librorum spatium digesta
difficile compræhendi posset, solerti studio in eodem opere breuiter congesta
perfacilè ab his reperiri posset, per quam, vt præmissum est, & Prælati recto tra-
mite incedere & subditis normam viuendi absque ignorantie obstaculo salu-
briter cõsenseret præbere. Vigilanti ergo studio eadem institutionis formam col-
ligere studuerunt, in qua plenissimè continetur qualiter Prælati viuere & sub-
iectos regere eisque Ecclesiasticos sumptus ministrare, & in Dei seruitio con-
stringere, benè operantes quosque ad meliora prouocare, proteruos quosque
& negligentes debeant corripere.

Cum igitur huius institutionis formam eorū memoratō glorioso Principe
prolatam sacer conuentus laudibus extulisset & Ecclesiastica auctoritate fulei-
tam, laudeque dignam & sanctæ Ecclesiæ vtilissimam atque proficuum conso-
na voce prædicaret, nihilque in ea reprehensionis ab his qui sanum sapiunt re-
periri posse profiteretur, ab eodem Victoriosissimo Principe ab omnibus qui
aderant Deo gratias acclamatum est. Nec immerito: quippe qui & occulta sua
dispensatione & gratissima inspiratione præfatum Principem vt id fieri mone-
ret, compulit, & vt ad effectum produceretur miserando adiunxit: Proinde ex
omnium sententia statutum est ab omnibus qui in Canonica professione Deo
militant, hanc institutionis formam tot Ecclesiasticorum virorum Vigilanti
studio congestam, dignisque præconijs laudatam iuxta virium possibilitatem
modis omnibus obseruandam, quatenus hanc siue aliarum scripturarum docu-
menta sedula meditatione perlegentes & Prælati & subditi vocatione, qua vo-
cati sunt, ope diuina adimniculati infatigabiliter ambulet, & pro tam pijsimo
Principe, qui ob lucrum animarum hoc sacrum & venerabile Concilium ad hæc
formam congerendam & statuendā salutiferis admonitionibus exortauit, mo-
dernis futurisq; tēporibus Dei immensam clementiam iugiter exoret. Nā & in
altero idē sacer cōuentus eodē religiosissimo Augusto monente eandem in-
stitutionis formulā ex sanctorum Patrum dictis studiosè excerptit, & in vnum
breuiter faciliq; congruenter cōgessit, & Sanctionalib. Canonicè degentibus
tenendā percreuit. In qua cōtinetur, quales ei Abbate præferendæ sint, quali-
ter eis d. Sanctionalib. infra Claustra monasterii viuendū, quid a Prælati stipen-
diorum dandum, quibus documentis & virtutū instrumētis exorandæ sint,
quatenus hac formula viuendi inspecta, & Deo sibi adiutorium præbente, hu-
militer suscepta, & efficaciter impleta, cum bonorum operum lampadibus ve-
nientis p̄senti apparere, atque eius Thalamum ingredi mereantur.

Excommunicatio.

EX auctoritate Patris & Filij & Spiritus Sancti & Sancte Maria matris Domini nostri Iesu Christi, & S. Michaelis, & Ioannis Baptiste, & sancti Petri & Pauli principum Apostolorum, & S. Stephani & omnium Martyrum, & S. Sylvestri & omnium Confessorum, & sancte Aldegundis & sanctarum virginum, & omnium Sanctorum qui sunt in celo & in terra. Anathematizamus & à liminibus S. Matris Ecclesia segregamus illos, qui hoc furtum fecerunt, siue confici fuerunt, siue consiliarij fuerunt, siue sibi inde aliquid usurpauerunt. Sint maledicti in domibus, in horreis, in lectulis, in curia in campo, in agro, in via, in villa, in ciuitate, in castello. Maledicti in silua, maledicti in flumine, maledicti in gurgite, maledicti in Ecclesia, maledicti in cæmeterio, maledicti in tribunalibus iudicum, maledicti in foro, maledicti in duello. Maledicti orando, maledicti loquendo, maledicti tacendo, maledicti manducando, maledicti bibendo, maledicti dormiendo, maledicti vigilando, maledicti palpando, maledicti ambulando, maledicti sedendo, maledicti stando, maledicti currendo, maledicti quiescendo, maledicti equitando, maledicti audiendo, maledicti videndo, & gustando. Maledicta sint omnia eorum opera, maledicantur capita eorum, oculi eorum, nares, pupilla, dentes, lingua, guttur, pectora, corda, venter, iecur, stomachus, sp'en, umbilicus, viscera, crura, pedes, manus, brachia, scapula, dorsa eorum, & omnis caro eorum, & omnis cutis eorum, à verticibus capitum vsque ad plantas pedum eorum, quidquid interest totum maledicatur, & maledicantur quinque sensus corporum eorum. Id est visus, gustus, auditus, odoratus, & tactus, & maledicantur in omnibus operibus.

Adiuuro te Diabole & omnes satellites tuos, per Patrem & Filium, & Spiritum sanctum, vt nullam habeas requiem diebus nec noctibus donec perducas eos ad aeternum & ad seculare didicimus, siue submergantur in fluminibus, siue suspendantur in eculeis, vel deuorentur à sylvestribus bestiis, vel lacerentur ab auibus caeli, siue comburentur

in flammis, sine interficiantur ab inimicis, & odio habeantur ab omnibus viventibus. Filii eorum orphani, & uxores eorum sine viris efficiantur viduae. Non sit illis adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eorum. Et sicut Lucifer abiectus est de calo, & sicut Adam expulsus de paradyso. Sic abiiciantur & expellantur de hac cotidiana luce, & de eorum habitationibus & ab omni hereditate eorum, & post obitum eorum sepeliantur in pascuis asinorum. Fiat quoque pars eorum cum Datan & Abiron, & cum Iuda, & cum Pontio Pilato, & cum eis qui dixerunt Domino Deo. Recede à nobis, viarum tuarum scientiam nolumus. Et sicut extinguuntur haec lucerna de manibus nostris, sic exstinguantur lucerna oculorum eorum nisi resipiscant, & ad satisfactionem perveniant, fiat, fiat. Amen.

Præmemorata excommunicatio in præsumentes transcriptum hunc librum ex Augustino, Gregorio, Hieronymo, Isidoro, alijs Patribus excerptum facilega manu auferre, quæ in Tomis Conciliorum non habetur ideo forsitan sub tam diris interminata fuit, quod facile huius æui scribendi genus, nempe typographicum imprimendi libros characteribus ex metallo, plumbi æris & stibij conflatis artificium novo atramenti genere necdum esset orbi cognitum, perspecta præsertim. Scripti libri utilitate.

Incipiunt Capitula.

- I. Isidori de tonsura.
- II. Eiusdem de hostiarijs.
- III. Eiusdem de lectoribus.
- IV. Eiusdem de exorcistis.
- V. Eiusdem de Acolytis.
- VI. Eiusdem de Subdiaconibus.
- VII. Eiusdem de Diaconibus.
- VIII. Eiusdem de Presbyteris.
- IX. Eiusdem de Sacerdotibus.
- X. Excerptum Hieronymi ex epistola ad Titum de Episcopis.

- x l. eiusdem ad Decanum de Episcopis.
- x i i. Augustini de Pastoribus.
- x i i i. Gregorij de pastoribus animarum quales in Ecclesia elegi debeant.
- x i v. eiusdem vt indigni atque imperiti ad Pastorale magisterium accedere non præsumant.
- x v. item Isidorus de indignis Præpositis.
- x v i. eiusdem de indoctis Præpositis.
- x v i i. item Gregorij de ijs qui in regimine prodesse possunt, sed idē officium per quietem propriam refugiunt.
- x v i i i. item Isidori de Præpositis Ecclesiarum.
- x i x. Prosperi quod Sacerdotes Sancti contemplatiuæ vitæ fieri participes possunt.
- x x. Isidori de doctrina, & exemplis Præpositorum.
- x x i. Gregorij de humilitate Præpositorum.
- x x i i. item Isidori de humilitate Præpositorum.
- x x i i i. eiusdem de doctrina discretionē.
- x x i v. Gregorij qualiter Prælati subiectos doceant ac semetipsos discreta circumspectione præuideant.
- x x v. Isidori de doctorum silentio.
- x x v i. Gregorij de Pastoribus non recte gradientibus.
- x x v i i. Prosperi quod nihil profit sacerdotium si benè viuat, si malè viuentes tacendo non arguat.
- x x v i i i. Prosperi de negligentia sacerdotis, qui doctrinæ suæ agendo contrarie personam non potest implere doctorum.
- x x i x. item Isidori de iis qui bene docent & malè viuunt.
- x x x. eiusdem de exemplis prauorum sacerdotum.
- x x x i. eiusdem de Præpositis carnalibus.
- x x x i i. Prosperi luctuosa descriptio exnaliter viuentium sacerdotū.
- x x x i i i. Isidori de iracundis doctoribus.
- x x x i v. Gregorij de pastoralis Zelo officij erga subditos.
- x x x v. item Prosperi quod Sacerdotes nihil proprium habeant, Ecclesie facultates quoque tanquam communes quomodo administrant, Deo rationem reddituri sint.
- x x x v i. item Isidori de disciplina sacerdotum in iis qui delinquant.
- x x x v i i. item Gregorij de collata Episcopis potestate soluendi atque ligandi.

xxxviii. et eisdem de Episcopis qui pro ordinatione sacerdotum munera libenter accipiunt.

Capitula Canonum.

- xxxix. de subintroductis mulieribus.
- xl. de clericis vsuras accipientibus.
- xli. de priuilegiis Presbyterorum.
- xlii. de excommunicatis.
- xliii. quod non oportet demigrare.
- xliv. non transmigrandum de ciuitate in ciuitatem.
- xlv. de iis qui in Ecclesiis in quibus prouecti sunt, minimè perdurarunt.
- xlvi. de flectendo genua.
- xlvii. de damnatis & ministrare tentantibus.
- xlviii. de clericis damnatis.
- xl ix. de peregrinorum susceptione.
- l. Quod non liceat Clerico in duarum ciuitatum Ecclesiis ministrare.
- li. Quod non oporteat peregrinos Clericos sine commendato ministrare.
- lii. Quod non sine litteris sacro ministerio seruientes proficisci debeant.
- liii. de Clericis à communione summois ab alio non recipiendis Episcopo.
- li v. Si quis excommunicatus ante audientiam communicare præsumpserit, ipse in se damnationem protulit.
- lv. de non sollicitandis Clericis alienis.
- lvi. de his qui semel legerunt in Ecclesia ab aliis non posse promoueri.
- lvii. Si qui Clerici ab Episcopis suis promoti contempserunt, nec illic maneant vnde recedere noluerunt.
- lviii. Vt nullus alienum Clericum sollicitare, vel tenere præsumat suo Episcopo non præsueniente consensu.
- lix. Vt in Ecclesiis conuiuia minimè celebrentur.
- lx. Quod nulli Ecclesiasticorum in taberna comedere debeant.
- lxi. de auaritia.

- LXII. Quod vsuram non solum clerici exigere non debent, sed nec laici Christiani,
- LXIII. de his qui in esu carniū in clero constituti diffugiunt.
- LXIV. de numero certo Diaconorum.
- LXV. de his qui abominantur eos qui carnibus vescuntur.
- LXVI. de his quæ in vsus pauperum conferuntur.
- LXVII. de his qui pro virginitate superbiunt.
- LXVIII. de his qui Dominica die ieiunant, tanquam nihil præ cæteris differente.
- LXIX. de his qui Ecclesiastica ieiunia absque necessitate dissolunt.
- LXX. de his qui se à perceptione Sanctæ communionis auertunt & qui excom nunicatis per domos excommunicantur.
- LXXI. de his qui in alijs parochijs præter conscientiam Episcoporum suorum cõmmorantur.
- LXXII. de Clericis excommunicatis & laicis.
- LXXIII. de Episcopis & Clericis adeuntibus Imperatorem.
- LXXIV. de damnatis Episcopis aut Clericis adeuntibus Imperatorem.
- LXXV. vt hi qui in sacrario seruiunt vsuras non exigant.
- LXXVI. de ijs qui debeant in ambone id est in pulpito psallere.
- LXXVII. de honore quem Presbyteris diaconi, qui sub ipsis sunt, debeant exhibere.
- LXXVIII. Quod Subdiaconi non debeant benedicere vel benedictionem tribuere.
- LXXIX. de exorcistis qui non sunt ab Episcopis ordinati.
- LXXX. in Ecclesia prandia fieri non debere.
- LXXXI. Quod præter Episcopi conscientiam Clericus proficisci non debeat.
- LXXXII. vt ad sacrarium mulieres non introcant.
- LXXXIII. non licere Clericis ludicris spectaculis interesse.
- LXXXIV. oblationes offerri domibus non oportere.
- LXXXV. de Clericis & Monachis, nõ manentibus in suo proposito.
- LXXXVI. Quod non oporteat Clericos habentes aduersus inuicem negotia proprium Episcopum relinquere, & ad secularia iudicia conuocari.
- LXXXVII. Quod minimè clericos transmigra re conueniat.

- LXXXVIII. Quod non licet Clericis post mortem sui Episcopi res
 ad eum pertinentes diripere.
 LXXXIX. Si quis Clericorum pauper promotus; in ordine postea ha-
 buerit aliquid, Ecclesie potestati subijciat.
 XC. vt Clerici tabernas nisi peregrini non ingrediantur.
 XCI. vt alienus Clericus minime suscipiatur ab alio.
 XCII. vt Clericus nec suo nec alio nomine scenus exerceat.
 XCIII. vt Clerici nullas negotiationes inhonestas aut turpia lucra se-
 ctentur.
 XCIV. Excerptum ex epistola Hieronymi Presbyteri ad Nepotia-
 num de vita Clericorum.
 XCV. eiusdem de Epistola de institutione Clericorum ad Paulinum
 Presbyterum.
 XCVI. eiusdem ex epistola ad Rusticum.
 XCVII. eiusdem ex epistola ad Eliodorum, quid distet inter Cleri-
 cum & Monachum.
 XCVIII. eiusdem ex epistola ad Oceanum de vita Clericorum.
 CX. Isidori de Clericis.
 CI. eiusdem de regulis Clericorum.
 CII. eiusdem de generibus Clericorum.
 CIII. item Gregorij quales oporteat Clericos esse.
 CIV. eiusdem de subiectis bonis sub pastoralis regimine constitutis.
 CV. item Isidori de subditis.
 CVI. item Gregorij de inuidis & protervis Clericis.
 CVII. Properi quod secundum sermonem Prophete culpa sua pereant
 qui sacerdotum increpationes peruersa voluntate contemnunt.
 CVIII. eiusdem cum quo damno anime sue ab Ecclesia que paupe-
 res pascit, accipiunt, illi, qui sibi de suo sufficiunt.
 CIX. eiusdem, qui sunt, qui etiam cum profectu anime sue opi-
 bus sustentantur Ecclesie.
 CX. quid debeant facere Clerici, quorum infirmitas, non potest
 sua contemnere.
 CXI. eiusdem que sint, vera gaudia vel vere diuitia & quid impedi-
 menti afferant bona patientia amatoribus futurorum.
 CXII. eiusdem qualiter intelligitur quod dicit Apostolus, qui in sa-
 crario operantur, que de sacratio sunt edant.
 CXIII. item Augustinus de vita & moribus Clericorum.

- cxiii. eiusdem de vita & moribus Clericorum.
 cxiv. Quæ præcepta specialiter monachis quæ generaliter cæteris
 conueniant Christianis.
 cxv. Quod Canonica institutio, Euangelica & Apostolica aucto-
 ritate fulta cæteris supereminet institutionibus.
 cxvi. Quid sint Ecclesiæ res.
 cxvii. Quod diligenter munienda sint claustra Canonicoꝝ.
 cxviii. Vt in congregandis Canonicis modus discretionis sit te-
 nendus.
 cxix. de his qui in congregatione sibi commissa solummodo ex fa-
 milia Ecclesiæ Clericos aggregant.
 cxx. Qui Clerici in congregatione Canonica constituti Ecclesia-
 stica accipere debent stipendia.
 cxxi. Vt in congregatione Canonica æqualiter cibis & potus acci-
 piatur.
 cxxii. de mensura cibi & potus.
 cxxiii. Quod à prælibatis gemina pastio sit subditis impendenda.
 cxxiv. Vt Canonici sicut in cæteris, ita etiam in cultu vestium mo-
 dum teneant discretionis ac religiose obseruare Canonicam.
 cxxv. Vt Canonici cucullas Monachorum non induant.
 cxxvi. excerptum ex libro officiorum Isidori quæ auctoritate, ho-
 raz Canonice celebrentur, quas scire oportet.
 cxvii. de Vespertinis.
 cxviii. de Completis.
 cxix. de Vigilium antiquitate.
 cxx. de matutinis.
 cxxi. Vt horas Canonicas Canonici religiosè obseruent.
 cxxii. Quod cantantibus & psallentibus Domino Angelorum
 adsint præsidia.
 cxxiii. Quales ad legendum & cantandum in Ecclesia constitu-
 endi sunt.
 cxxiv. Qui modus sit correctionis.
 cxxv. Vt erga pueros, qui nutriuntur vel erudiuntur in cong-
 regatione canonica instantissima sit adhibenda custodia.
 cxxvi. Vt ab omnibus Canonicis ad Completorium veniatur.
 cxxvii. de cantoribus. (fungi debeant.
 cxxviii. Quales Vice Prælatorum in congregatione Canonica

CXXXIX. de Praepositis.

CXL. Qualiter Cellarius sit constituendus cui committi debeant stipendia.

CXLI. de Magistro hospitalis.

CXLI. de infirmorum ac senum cura fiatrum.

CXLI. qualiter porta Canoniceorum custodiatur.

CXLIV. vt claustra Canoniceorum custodiantur.

CXLV. Epilogus breuiter digestus.

Sancta & Venerabilia loca, quae olim monasteria fuerunt & congregationes habuerunt & penitus neglecta sunt, placuit quamuis rebus careant, & pristinum nomen retineant.

Cella XX. mansos habens seruitium publicum facit, quae XL. mansos habet Presbyteros duos, & diaconem & alios Clericos habeat. Quae C. mansos habet, Presbyteros duos & Diaconem & alios Clericos tres habeat. Quae C. & XL. mansos habet Clericos duodecim habeat. Quibus omnibus aut tantum rerum tribuatur, vnum victum & vestium habere valeant, aut à Praelatis suis siue Clericus siue laicus fuit, necessaria stipendia & vestimenta, vnum subsidia temporalia habere valeant, conferantur & congrua claustra ipsis habitacula, vbi conuersari debeant ab iisdem construantur, & sic in prouidentia Episcopi vt ordine Canoniceorum viuant. In locis vero vbi plures mansi habentur sic viuant sicut à vestra pietate statutum est.

vade

vade

Ipsa capita eorumque contenta quoniam in tomo 3. conciliorum posita sunt breuitatis institutae memor hic missa facio.

In eodem concilio regula Canoniceorum Canonicearumque Virginum xxviii. Capitulis comprehensa promulgata est quam manuscriptam ex Bibliotheca Viri Doctissimi Nicolai Fabri Parisiensis habitam propediem luci dabit Aubertus Miraeus auidissimi veterum monumentum inquisitoris Seren. Belgicae Archiducem Bibliothecarius.

Ex huius Synodi Aquisgranensis decreto translatio Dni Huperii Tongrensis Episcopi Andanum permissa est anno ab eius morte 90.

Eodem hoc anno redemptoris 816. Tertio Ludouici Imperatoris in prouinciali conuentu Aquisgrani Meinolphus accepit licentiam edificandi Monasterium Virginitus Canonice Regularibus, vt habent vitae eius acta à Gobelino conscripta.

Extat post
lib. 7. Capit.
Francorum
pag. 139. &c.

Anno Incarnationis Domini nostri. I. Iu Ch. isti 817. Imperij vero gloriosissimi Principis Ludouici I V. v. 1. Idus Iulij tempore Paschalis Papæ primi cum in domo Aquisgrani Palatij quæ Lateranis dicitur, Abbates cum quampluribus vna cum suis resedissent Monachis, quæ subsequuntur Capitula communi consilio ac pari voluntate inuiolabiliter à regularibus conseruari decreuerunt.

Index Capitulum.

1. De Abbatibus mox vrad Monasteria sua remeauerint vt regulam discutiant & efficaciter legant, & quod legerint & intellexerint cum suis obseruent monachis.
2. de Monachis vt regulam S. Benedicti, qui voluerint memoriter discant.
3. de regulari officio, vt iuxta præceptum S. Benedicti celebretur inter alia.
4. vt tam in coquina, quam & in cunctis monasterij officinis Monachi operentur, & vt ipsi vestimenta sua lauent.
5. de Monachis vt post matutinalem expletionem nisi ante constitutam surrexerint horam, denuo ad lectos suos non præsumant causa dormiendi redire.
6. vt Monachi nisi in Sabbato Sanctæ Paschæ per totam quadragesimam non radantur; alio tempore post finitos x v. dies licito radantur, tam in Sabbatis quam in Octauis Paschæ.
7. de balnearum vsu.
8. de non edendis volatilibus Monachis intus forisve, nisi infirmitatis causa.
9. ne Episcopi Monachis volatilia comedere præcipiant.
10. ne à Monachis poma & lactuæ, nisi quando alius cibus sumitur, manducentur.
11. de certo tempore phlebotomandi obseruando, & vt Monachis tuncibi cibus potusque magis in supplementum largiatur.
12. vt si necessitas postulauerit, Monachis post vespertinum cibum ante lectionem completorum potus tribuatur: similiter quadragesimali tempore, vel quando mortuorum officiū egerint.
13. de Monacho à Priore suo increpato.

14. ne nudi coram alijs vapulent.
15. ne soli in itinere dirigantur Monachi.
16. ne sibi compadres vel cominātrēs Monachi faciant.
17. vt murmurent Monachi tempore legendi & meridiano occupati ad colligendas fruges.
18. de Monachis quarta & sexta feria ieiunantibus.
19. vt in quadragesimali tempore Monachi libros accipiant.
20. de vestimento Monachis nec satis pretioso, nec satis vili dando.
21. de cucullæ mensura.
22. de potestate Abbatis si extra mensuram infra positam aliquid addendum decreuerit.
23. de pedibus fratrum vicissim lauandis.
24. de mandato post cœnam faciendū.
25. de mensura Monachorum vt ea Abbates illorum sint contenti.
26. de villis fratrum vt eas non circumeant Monachi.
27. de Abbate, vel quolibet Monacho ne ad portā monasterij quocunque hospite manducare præsumat.
28. ne seruitores fratrum post refectōnem eorum ad vnā mensam, sed in propriis sedeant locis.
29. de lectore, vt nihil nisi quod Regula decernit accipiat.
30. de alleluia in septuagesima dimittendo.
31. de Præposito, vt maiorem quam ceteri habeat potestatem.
32. de Præposito Monachis non constituendo, nisi & ipse Monachus sit.
33. de senioribus fratribus monasterium circumeuntibus.
34. de nouicio fratre, vt non facilis ei in monasterium tribuatur ingressus.
35. de Monacho quam professionem faciat.
36. de puero, vt pater & mater eum ad altare offerant.
37. de infantibus oblati vt carnem non comedant.
38. de fratribus post sextam dormientibus.
39. de fratribus vt vsque nonam in quadragesima operentur.
40. de his fratribus qui quolibet modo tamen grauiter delinquant.
41. de eo qui in refectorio negligenter coram fratribus aliquid excellerit.
42. de plebeio non recipiendo in monasterio, nisi prius Monachus fieri voluerit.

43. Ne Monachus iurando testimonem ferat, nisi sicut sancti Patres conserunt loqui.
44. De Abbatibus cellulas Monachorum vel Canonicorum habentibus.
45. De Schola in monasterio non habenda, nisi de his qui oblati fuerint.
46. De præcipuis solemnitatibus Sanctorum, vt plenarium in eis officium fiat, & bis Monachi edant.
47. De ieiunio Parasceue.
48. De benedictione post completorium.
49. De decimis dandis tam Ecclesie quam pauperibus.
50. De specialibus psalmis pro elemosynariis & defunctis cantandis.
51. De Pentecoste vt per hebdomadam non flectantur genua, neq; ieiunetur, nisi dies ieiunii extiterint.
52. De laicis in refectorium Monachorum manducandi vel bibendi causa non ducendis.
53. De vestimentis & calciamentis, vt fratribus quoties expedit dentur.
54. De his qui præponuntur, vt nonni vocentur.
55. De seniore Decano.
56. De Præposito, Decano, & Cellario.
57. De libra panis vt triginta solidos penset antequam coquatur.
58. De dormitorio hospitem.
59. De Abbatibus vt secum Monachos in itinere, non nisi ad Synodum ducant.
60. De duobus signis ad tertiam, non am pulsandis.
61. De Monachis, vt disconfutas cappas non habeant, nisi tantum villosas.
62. De Abbatibus & Præpositis atque Decanis, vt benedictionem lectoribus tribuant, licet Presbyteri non sint.
63. Vt è fratribus docti eligantur qui superuenientibus Monachis loquantur.
64. De incerto facto vt oratio & excommunicatio fiat, quousque qui culpabilis existit, manifestetur.
65. De Monacho qui aduersus alium Monachum testimonium protulerit.

66. De Matino inuitatorio & Gloria pro defunctis non cantando.
67. De lectore vt stans benedictionem petat.
68. De eulogijs in refectorio fratribus à Presbyteris dandis.
69. Quod ad capitulum primo martyrologium legendum sit, & versus postea dicendus, inde regula.
70. De electione in capitulo exponenda.
71. De ieiunio fratrum æstiuo tempore.
72. De eo qui culpæ noxa tenetur, vt die Dominico remissius habeat.
73. De anniuersaria die pro defuncto Abbate celebranda.
74. De eo, vt ad Missam inclinati Sanctus dicant, & ad pater noster genu flectant.
75. Non debet aliquis pro munere in monasterio recipi.
76. De mensura cibi & potus, quæ Monachis separatim debet tribui.
77. De fratrum pinguedine, quam accipere debeant, in victu quotidiano.
78. In Domini Natale & festiuitate Paschæ Monachis volatilia sumere quatuor diebus concessum est.
79. De mussulis Monachis dandis.
80. De disciplinæ modo.

Argumenta horum Capitulorum indicasse sat erit: de rebus in hoc conuentu gestis auctor innominatus in vita Christianissimi Imperatoris Ludouici ita eloquitur. *Imperator generalem habuit habuit conuentum Aquisgrani in quo quantum feruorẽ circa diuinum cultum in arce pectoris gestaret, tanto ardens declarauit, congregatis enim Episcopis nobilissimisque sanctæ Ecclesiæ Clero, fecit componi, ordinarique librum Canonica & ita normam gestantem, in quo totius illius ordinis perfectio continetur, sicut reclusus ipse fatetur. In quo etiam inferi iussit cibi potusque atque omnium necessariorum summam, vt omnes tam viri quam sanctimoniales sub hoc ordine Christo seruientes nullis prædicti necessitatibus libera seruitute Domino omnium militare memissent: quem librum per omnes ciuitates & monasteria Canonici ordinis Imperii misit per manus Missorum prudentium, qui illum in omnibus supradictis locis transcribi facerent, debitaque atque conscripta exigenti stipendia ministrari. Quæ res*

magnum Ecclesia contulit exultationis tripudium & pyssimo Imperatori debita cū laude immortale monumentum. Idemq; cōstituit idem Deo amabilis Imperator Benedictum Abbatem, & cū eo monachos strenua vita per omnia, qui per omnia monasteria monachorum euntes, redeuntesq; uniformem traderent cunctis Monasterijs tā viris quam sanctimonialibus feminis viuendi secundum Regulam S. Benedicti incommutabilem morem. Et paulo post. Considerans etiā idem pyssimus Imperator non debere Christi ministros obnoxios esse humanæ seruituti: sed multorum auaritiā abuti ministerio Ecclesiastico ad proprium questum; statuit vt quicumque ex serui conditione, conciliante scientia, & morū probitate ad ministerium altaris adscisceretur primum manumitteretur à proprijs Dominis, vel priuatis vel Ecclesiasticis, & tunc demum gradibus altaris induatur. Volens etiam vnāquamq; Ecclesiam habere proprios sumptus, ne per eiusmodi inopiam Diuini cultus negligerentur: inseruit prædicto edicto vt per singulas Ecclesias mansus tribueretur vnus cum pensatione legitima & seruo & ancilla. Hæc erat sancti Imperatoris exercitatio, hic quotidianus ludus, hæc palæstrica agonia, spectante Deo, quo eius vita in sancta doctrina & operatione clarius eniteret, qui in pompatum sublimitate constitutus, imitando Christum humilitate altius eminebat. Denique tunc cœperunt deponi ab Episcopis & clericis cingula baltheis aureis & gemmeis cultris onerata, exquisitæque vestes, sed & calcaria talos onerantia relinquī: monstro enim simile ducebatur, si Ecclesiasticæ familiæ deputatus conatetur aspirare ad secularis gloriæ ornamenta.

In hoc eodem conuentu Aquisgranensi, quod Apostolicæ Sedis Legatione petebatur, Ludouicus Imperator, confirmauit quæcumq; à prædecessoribus suis donata vel restituta fuissent Romanæ Ecclesiæ de his scribens publicam Constitutionem, quam tum sua, tū suorum subscriptione firmavit, atque sigillo munivit; meminit huius Leo Ostiensis in Chronico Cassinate cum ait: *Vltimo huius Abbatis, Theodomari scilicet, anno, Ludouicus Imperator, qui cognominatus est Almus, vel sanctus, huius Karoli filius, quarto Imperij sui anno Aquisgranis in palatio cū plurib. totius Franciæ * Abbatibus religiosiq;*

Mona

Leo Ostiens.
lib. 2. c. 18.

* Episcopis.

Monachis Concilium faciens, vtilissima nostri ordinis obseruationi
 * 80. generalia Capitula constituit, quæ omnia apud nos perinde fere
 ac si Regula S. Benedicti obseruantur. Hic pactum Constitutionis &
 Confirmationis fecit B. Petro Apostolo eiusque Vicario Domino Pa-
 schali, parentes suos Pipinum & Carolum imitatus, manusque sua as-
 filiorum subscriptione corroborans, decem Episcopos, octo Abbates &
 Comites quindecim, Bibliothecarium, Mansionarium & Ostiarium
 vnum subscribere fecit, & per Legatum Sanctæ Romanæ Ecclesiæ
 Theodorum Nomenclatorem Domino Paschali Papæ transmisit.

Extat fragmentum huius Constitutionis in Decreto Gratiani dist.
 63. ac integra ex monumentis vaticanis eruta habetur in tom. 3.
 Concil. Seuer. Binij:

Anno. DCCCXIX. Conuentus Aquisgranensis tempore Pascha-
 lis Papæ primi & Ludouici Imperatoris celebratus est de quo ista ha-
 bent Annales Francoium: Anno Redemptoris DCCCXIX. Ludo-
 uicus Imperator hyeme conuentum habuit Aquisgrani, in quo multa
 de statu Ecclesiarum & Monasteriorum tractata atque ordinata
 sunt, legibus etiam capitula quadam prænecessaria quia decerni, ad-
 dita sunt. Auctor Vitæ Ludouici addit hunc Conuentum Aquisgra-
 ni, habitum fuisse ea occasione, vt renuntiantes sibi missos de omni
 regno suo, quos pro statu S. Ecclesiæ restaurando, deiecto vel confir-
 mando miserat, audiret. Quos hic auctor Vitæ Ludouici missos no-
 minat, iisdem lib. 2. capitular. capit. 24. & 25. Legati Domini vocan-
 tur. Imperator per singulas prouincias Episcopum atque vnum Co-
 mitem ablegauerat qui capitula legum Ecclesiasticarum singulis Ec-
 clesiis describenda offerrent, eaque pro honore Dei & augmento Ec-
 clesiæ vbique in Galliis obseruari curarent. Auctoritate Sedis Apo-
 stolice Carolum & Ludouicum Imperatores hos conuentus fre-
 quentiores pro reformatione Gallicanarum Ecclesiarum indixisse,
 legesque Ecclesiasticas sanciri vel potius olim sancitas promulgari
 procurasse, ipsi pluribus capitulis libri 6. & 7. quæ recenset Baron.
 anno 818. palam profitentur. Collector Capitulorum Benedictus
 Leuita in fin. libri 7. aperte testatur nullum Capitulorum vnquam
 ab ipsis publicatum quod non prius autoritate Apostolica confir-
 matum fuisset.

Christi anno 828 Gallia mirificè illustrata sunt ex sacris Reliquiis SS. Marcellini & Petri Roma delatis multiplicibus signis, quo quidem anno celebratus est Aquisgrani conventus ut veteres Francorum Annales produnt, meminit eius clarissimus illius temporis scriptor Einhardus sine Eginhardus qui fuit à secretis Carolo Magno & Ludouici Pifidus consiliarius, qui se ad hunc conventum vna cum aliis optimatibus ex more vocatum affirmat, quando & diuinitus est admonitus Ludouicus de his quæ agere deberet.

Hoc ipso conventu habito mense Februarij Baldrenius Dux Foroiulienfis quod eius ignavia Bulgari inualissent, vastassentque regiones ad Imperium orientale spectantes, pulsus est ducatu cuius potestas inter quatuor diuisa est consortes. Duces etiam qui missi erant aduersus tyrannos damna Francorum regno inferentes, quod rem loco dicit peregissent, in hoc conventu in ordinem ignominiosè redacti sunt.

Anno 836. Concilium Aquagranense habitum est de Ecclesiastica disciplina Indictione xiv. sub Gregorio Papa IV. convocante Episcopos gloriosissimo & orthodoxo Imperatore Ludouico iuniorissimo Augusto gratia inspirante Diuina Aquisgrani Palatii in Secretario Basilicæ Sanctæ Genetricis Dei Mariæ quod dicitur Lateranis anno Imperij prædicti Caesaris xxi. 8. Iduum mensis Februarii, & quia duobus mundus hic regitur, auctoritate sacratâ Pontificum, & regali potestate, actum hoc concilio primo de vita, doctrina, moribus & officio Episcoporum, 2. de moribus & officio Abbatum, aliorumque inferioris ordinis Ecclesiasticorum, 3. de Imperatore eiusque filiis ac ministris rectè disponendis: filii siquidem Ludouici Imperatoris Patrem optimum oppugnârunt Imperioque abdicate coegerant: in hoc igitur conventu filii reconciliati sunt Patri, quin & Iuditha Vxor Imperatoris de adulterio falso inculcata Aquisgrani sese purgans recipitur: Domesticus author Vitæ Ludouici ann. 836. de Concilio Aquisgranensi ista summam habet: *In ipsis etiam diebus in quibus purificatio Beatiſſimæ semper Virginis Mariæ celebratur, conuentus quidam imaginis, sed præcipue Episcoporum in Aquisgrani conuenit, in quo cum de aliis vtilitatibus Ecclesiæ necessariis: tum præcipue de his rebus questum est quas Pipinus & sui multis Ecclesiis abstulerunt: Ob quam rem Imperialis auctoritas & com-*

munitionis consilii commensorium ordinatur, quibus commoneretur Pipinus & suum quanto periculo res Ecclesiasticas peruaferint: quares prosperum suscepit exitum, nam Pipinus monita Pii Patris, sanctorumq; virorum libenter suscipiens omnia inuasa etiam per auunculi sui impressionem obedienter restituit.

Titulos Capitulorum ipsa Capitula huius Concilii in tres libros digesta breuitatis instituta memor prætereo, peti possunt è tomis Conciliorum Bini.

Anno DCCCXXII. Concilium apud Aquas Grani celebratum tempore Gregorii Papæ IV. & Lotharii Imperatoris hac de causa. Lotharius Imperator fratrum suorum regna affectans, vt solus monarchicum teneret Imperium, ciuili bello eisdem aggressus est; illi contra missi ad eum crebrioribus legationibus pacem quidem expetiuerunt sed non impetrarunt ante, quam semel atque iterum eum in fugam adegissent. Consulentes igitur Episcoporum conuentum Aquisgrani congregatum, quid de regno à fratre derelicto ipsis agendum videretur, acceperunt responsum, quod his verbis describit Nithardus lib. 2.

Quibus (Episcopis scilicet) ab initio gesta Lotharii considerantibus, quomodo patrem suum Regno pepulerit: quoties populum Christianum periturum sua cupiditas effecerit: quoties idem ipse hoc quod patri &atribusque iurauerat frustraerit: quoties post patris obitum fratres suos exhereditare atque delere tentasset: quoties homicidia, adulteria incendia, omnigenaque facinora vniuersalis Ecclesia sua nefandissima cupiditate perpessa sit. Insuper autem neque scientiam gubernandi & republicam vllum habere, nec quoddam vestigium bonæ voluntatis in sua gubernatione quemlibet inuenire posse ferebant. Quibus ex causis non immerito, sed iusto Dei omnipotentis iudicio, primum à prælio, & secundo à proprio regno fugam illum iniisse aiebant. Ergo omnibus vnanimiter visum est, atque consentiunt, quod ob suam nequitiam vindicta Dei illum eiecerit, regnumque &atribus suis melioribus se iuste ad regendum tradiderit. Veruntamen haudquaquam illis Episcopi hanc licentiam dedere, donec palam illos percontati sunt, vtrum illud per vestigia fratris eiecerit, an secundum Dei voluntatem regere voluissent. Respondentibus autem, in quantum nosse & posse Deus illi concederet, secun-

Episcopi titāl
ferunt & regnū
Lotharii in
Ludouicum
& Carolum
fratres.

dum suam voluntatem se & suos gubernare, & regere velle, aiunt:
Et auctoritate Diuina, ut illud suscipiatis, & secundum Dei voluntatem illud regatis, monemus, hortamur, atq; precipimus.

Anno Dominicæ Incarnationis 862. tempore Nicolai Papæ V. coactum ad Aquasgrani Concliuabulum quo octo Episcopi de laiciis: Lotharium Francorum Regem à vinculo Matrimonij cum Theutberga contracto liberum & solutum esse, ideo quod ipsa cum fratre incestuosum adulterium cominisset, hunc Conuentum Episcoporum Lotharius rex Francorum ea de causa indixerat vt honesto aliquo prætextu Theutpergam vxorem legitimam à suo consortio seperaret & Wald adam pellicem, quam à pueritia consuetudine puerili iunctus adamauerat in coniugem duceret: promiserat Lotharius Gunthario seu Guntherio, Colonienfis Urbis Pontifici teste Reginone, futurum vt eius neprem acciperet in vxorem, quia vana spe, vt postea clauis, ille clauis ac seductus Theu: gaudam vel Thiertgandum Archiepiscopum Treurensem virum simplicem in suâsententiam pertraxit, itaq; octo Episcopi nempe Guntharius, Agrippinensis Episcopus & sacripala: is Archicapellanus, Theurgaudus Treurenfis Archiepiscopus, Aduentius Mediomatricorum Episcopus, Atto Viridunensis Episcopus, Arnulphus Tullenfis Episcopus, Franco Tungresis Episcopus, Vngarius Episcopus, Ratholdus Angëtorienfis Episcopus præmisso examine rei ex diuinorum eloquiorum documentis, ex statutis Pat. & Canonicisq; sanctionibus nec nō & alijs varijs causis legitimæ vxoris repudiandæ excogitatis per grauem errorem declarauit; quod, cum Theutperga incestus cum fratre Humberto commissi reas esset, Lotharius tanquā innocens eiu'dem coniugio solutus, post dimissam adulteram cū alia matrimonium licitè contrahere possit. Ad eiusdem regis causam firmitus corroborandā, Aduentius oblato libello (qui existat apud Baron. ann. 862. num. 29.) coniugam rexit fabulam, qua conatur probare Waldradam Lotharii pellicem, ei iam à tenera ætate matrimonio iunctam fuisse. Theutpergam vero postea eidem inuito à patre Lothario Augusto obstructam esse: ac proinde nō Theutpergam, sed Waldradam legitimā regis Lotharii vxorem esse. Hæc refert Regino in Chrou. his verbis: *Non multo post interiecto tempore, iterū aduentum Synodalem Aquisgrani coadunant, ubi Rex libellum sue proclamationis obtulit, ubi continebatur, qua-*

liter

luer in quadam femina Thiesberga nomine factiosus perfidorum hominum argumentis fuerat defraudatus, immo non mediocriter repetiuit, quod iudicio Episcoporum d. fidij sententiam pertulisset, qua si idonea esset, conjugali thoro & pestifera incaustus pollutione sedata non fuisset, nec vicia vocis confessione publice condemnata sponte eam recineret: porro se incontinentem ipse professus est, & sine copula iuuenilis aetatis ardore ferre non posse. *Allatis itaque diuersorum conciliorum voluminibus, multa de incastrosis replicata sunt, quibus recitatis hanc definitiuam sententiam protulerunt. Credimus illam non fuisse idoneam ac legitimam coniugem, neque à Deo p. aparatam esse uxorem, qua publica confessione incastroso fornicationis crimine denotata probatur. Quocirca glorioso Principi nostro pro sua in diuino cultu deuotissima assertionem, atque victoriosissima Regni iustione, cui non solum nos verum etiam Canonica auctoritas interdixit incestuosam coniugium, legitimam matrimonium à Deo illi concessum non denegamus, iuxta indulgentiam dicentis Apostoli, melius est nubere, qua vti. Huic ita patratu & valdrada iam in publicum procedit, stipata obsequentium multitudine, omnisque regia aula resultat, & valdradam Reginam esse. Eos eorumque scripta, qui huic concilio interfuerunt anathematizauit, postea Nicolaus Pontifex omni-que Ecclesiastica dignitate priuauit, vti ex eius epistola euidentis fit.*

Plures conuentus ac placita Aquisf. bita, verum recensita fuere celebriora, inter quae in anno 1021, Sigibertus memorat Aquisgrani conuentu generali & synodali per aliquot dies celebrato, tantam licentiam & intemperiem aeris excanduisse vt multi p. nimio ardore deficerent, multa etiam animalia subito interirent, pauimento & marmoreis columnis tanto fadere madentibus, vt aqua esse respersa crederentur; desumpsit hæc Sigibertus fortè ex Cameracensibus Annalibus qui superaddunt Henticum Imperatorem interfuisse huic Synodo in qua Durandus Episcopus contra Piligrinum Coloniensem Archipræsulem contendit de Portoceto Monasterio.

Sententia
pro Vval-
drada con-
cubina.

1. Cor. 7.

PAROECIÆ, COENOBIA

utriusq; sexus, ædes, ædicule sacræ ac

Nosocomia.

Caput vndecimum.

INTER Præpotenti Optimo Maximo Deo Cœlique incolis sacratas domos quatuor primarias parochiales duntaxat Aquæ Graneæ obtinent, sub patrocinio & nuncupatione Diuorum Iacobi, Petri, Adalberti atque Foilani, vnde cuius haud obscure innotescet causa potior cur tristis ac funesta hæretis sensim hoc loci infor- descendo lupus sicq; rapax inualuerit, quod pauci Dominico gregi præfati Pastores Euangelii præcones atque parum literati viri, quibus tenui in salario censu prouisum paræcias retroactò sæculo, immo vnus idemque subinde omnia animarum curæ obierit munia: fucit quidem è familiis Religiosorum Vrbis huius qui in desertum Pastorum Euangelii oratores egerunt, sed alius inter hos sensum in- escatus versutis sectatorum militiam sacram deseruit (tamen deinceps ad prima castra redierit) alius se populari desiderio confirmauit porrigendo cœlestis alimonie communionem in vtraque specie, & cum igitur decursi sæculi quingentesimi supra millesimum aliquot temporum spatiis & interuallis nec exemplo solidæ virtutis vitæ ac morum integritate Ecclesiastici, nec salutaribus pascuis Pastores con- creditas sibi oues pascere factum vt ager domusque nostra relicta fuerit deserta, cuius inculta terra Vomere aucupum noui Euangelii eo facilius scindi apra tribulis carduisque conseni ac in pastum propo- ni quo similiore habebant labia lactucas, & quis inde fructus, quæ messis? per vineam viri stulti transiui & ecce totum repleuerant Vtri- cæ, inde dentes filiorum etiam aum obstupescunt ex superfeminata tunc zizania inde est quod tam diu infœlix lolium & steriles domi- natæ auenæ: vicit ad extremum Diuina gratia & dati hoc æuo vigi- lantiores plebani, quibus vti bobus triturantibus quis tam vecors vt ora alliget, quis plantat vineam & de fructu eius non edit? insuper

qui

Matth. 13.

Prou. 24.

ad Cor. 9.

qui lagina u. fructu spirituali cur pro nunquam inter moritur & pabu-
la viæ ~~hæc~~ labentiaque suppeditare deuectet? in spem & aliam ad-
ducamur vt iuxta SS. Canonum decreta sanctionesque œcumenici
Concilii Tridentini ac formam constitutionis Alexandri III. Ponti-
ficis Maximi in tam spatioſo tractu populariumque numero plures
parœciæ pastoresque præſtituantur.

Scilicet. et. 4.

Et verò cum vii memoratum quatuor ſolummodo ſint in mini-
ſterio animarum ſalutis poſiti, omnes tamen infantes Vrbis ſalutari
baptiſmatis lauacro regenerandos non in ſuis Eccleſiis tingunt, ſed
ad vnicum principis templi Baptiſterium, paſchaliſ ſolemnitatum
tertiſ ad alti Monafterii, extra eas ad capellæ contiguæ Diuo Ioanni
Baptiſtæ ab antiquo dicatæ fontem deferunt, ex qua ſacro luſtrandi
rore ritus vnitate ſatis ac ſuper colligere eſt quales natos patorum,
quale vnionis, corporis nempe, animorum ac fidei vinculum poſt
longam ſenectutem temporum fundator vrbis Auguſtus Karolus in
votis habuerit, & poſt eius fata quantum in hunc nexum ſacratus
clerus collimant, dum cedere Baſilicam cæteris parochialibus mu-
nitiis indulſit, ſolo baptiſmatis vſu reſeruato.

Ad Diui Iacobi o'lim extra muros ſiti antiquiſſima ab ipſo etiam
Maximo Karolo teſte Antonino conſtructa Eccleſia.

Sub vocabulo & honore verticis Apoſtolorum S. Petri erecta Ec-
cleſia vetuſtatis ſpeciem itidem repræſentat, eiſque ſtructuram in
æuū Henrici II Imperatoris referre verò non eſt abſimile, longo
tempore capella fuit priuſ quam Parœciæ vſibus deſtinaretur.

Ad Libertini templi quondam mœnibus Aqueſibus excluſiſ, nunc
iſſe conſcripti in rupe adiacente ſacraſſimus Cæſar Otto Tertius
primum fundamenta ſtrauit, Henricus II. Noricorum Dux Diuina
ſauente Clementia Romanorum Imperator Auguſtus ædificium
conſummauit collegiumque Canonicæ inſtitutionis iſthic fundauit;
*quoniam, inquit, indubitanter ſimilis in conſpectu Dei placere ſan-
ctorum loca inſtituere & ſub iurare ſpe Diuinæ remunerationis, pro
remedio animæ noſtræ coniugis, noſtræ dilectæ Cunegundis videli-
cet Imperatricis Auguſtæ, nec non parentum noſtrorum, cum etiam
pro confirmando ſub Diuina protectione & æni noſtri ſtatu, Eccleſiam
in honore ſancti Adalberti Martyris & Episcopi in monte contermi-
no ſedi noſtræ Aqueſi à nobis fundatam omni libertate donamus,*

S. Henricus
in tabulis
fundationis.

eidemque Ecclesia omnem possessionem qua est infra murum, quæ dicitur Brüll cum arcis, ædificijs, agris, syluis, pratis, pascuis, aquid, aquarumque decursibus, exitibus, redditibus vijs & inuijs seu cum omni utilitate, quæ vllatenus vel nominari vel scribi possit tradimus, &c. anno incarnationis Domini 1018. Indictione prima Regni nostri decimo septimo, Imperij autem quinto, ælrum Aquigrani feliciter, Amen.

Post hoc primæz foundationis æuum magna iuris dicundi & exercendi potestas in vrbis partem fuit Præposito Senatuique Ecclesiastico memoratæ Basilicæ, sub eadem quoque Imperiali vniuersalique donatione indubiè comprehensæ fuere areæ tres secundum moenia extra urbem sitæ cum suis appenditijs à Milite ac Aduocato Aquensi Ioanne Scheyrnel / Scheyrnelburg deinceps nuncupatæ, quæ quidem præta cum domicilijs iunctis Canonici Adalbertini Collegij primitus incoluere, nempe Henricus Iuuenis, Arnoldus Scholasticus, & Reynardus thesaurarius templi iam dicti, anno autem à parta salute humani generis millesimo trecentesimo primo Heribertus Dei gratia Decanus vniuersusque Canonicorum Senatus Ioanni cognomento Scheyrnel & Catharina eius coniugi quoad in humanis essent pro tribus census annui marci concessit, prout tabulæ desuper erectæ coram Villico Militibus Scabinis Aquensibus, nec non alijs Dengmanis seu testibus plenius puriusque designant, quæ ipsius ad Diuum Adalbertum Ecclesiæ, regalis Vrbis Aquensis & præbati Scheyrnel sigillorum appensione communitæ: harum terrarum possessionisque nec non aliarum quæ lapsu temporis emerferant dissensionum causa, anno MCCCCXXXI. vehemens inter Ecclesiam Collegiumque ac Senatum Graniaquensem exarsit concertatio diu versa ventilataque in Domina gentium roma coram Petro de Ferrera Sacri Palatii Apostolici causarum auditore, porro vigente ea disceptatione in vrbe, reque necdum indecisa, ad eam exasperationem atque animorum alienationem ventum quod ob varias Magistratus interminationes Canonico Collegio Colonix Agrippinæ tutum perfugium quærere fuerit necessum, ibique ad Diuorum Apostolorum rem diuinam diu facere; subuersitis verò Senatus Ecclesiasticarum censurarum inuocationes, recolensque

utraque pars expendorum vim, ambiguos digladiationis ac litium euentus, anno gratiæ MCCCCXXXV. in venerabilis viri Wiggeri de Hassant Præpositi Diui Martini Kerpenfis Ecclesiæ, Illustrissimo Iulix ac Montium Principi à consiliis, arbitralem sententiam inconcussè seruandam compromittit, sic præter Schernuelsburgi solum litis articulum cæterorum omnium funes expliciti, paxque iursum coaluit.

Recessui iura census, &c. iuxta regalem sedem donata ab inclitæ memoriæ Henrico Augusto Collegiæ ad Diui Adalberti & Hermetis Martyrum, luculento itidem reditu bonorum ad Leodicum itaque Iulix ditione locupletauit eam, ad hæc decimas ex Waatecre Goslar & Trutmanniæ partibus in confinibus Zelandiæ, ibidemque parochiale templum in Snyen cum attinentiis, præterea villas cuites curiasque *Omere/ Waderse/ Dieß/ & Waldrick* cum omnibus appenditiis in *Diße & Woldete/ &c.* qui tractus hodieque S. Adalberti indigitatur Ecclesiæ, hoc est Præposito (cui ex earum largitionum Imperialium prouentibus tertiam partem assignarat Imperator, ipsumque Præpositum iudicem & exactorem vice sacri romani Imperii præallegatarum possessionum & omnium habitantium in ea constituerat) Decano totique Senatui Ecclesiastico munifica manu impartitus est; Verum temporum tempestatumque iniuria pro dolor & alluionibus vndarum pressæ, perditæ absorptæ sunt non paucæ earum terrarum, adeo vt etiamnum in aquis emineat iuris patrio sermone nuncupata *der Wasentorn* / aliæ cum vicis suis Batavorum nunc subsunt potestati; mirabile etiam prænobilem dotem, multiplices redditus & obuentiones; humana sunt hæc ac instantia in varias facies flecti obnoxia, & vero in totum penè hoc æuo inflata, siquidem partim somnolento torpore Prælatorum, partim voluptaria vita Ecclesiasticorum, tum etiam ob has exundantium aquarum clades maxima portio præfatarum possessionum deperit, aut ad laicæ manus titulo fors patum æquo deuenit, vsque eo vt clerici hodie pertenui vixit et stipendio, tæcti in disciplina sacra, vitæque norma opere maximo sese erigat, recteque componat; excitet Magnus Deus Deorum, qui corda Regum in manu habet genuinum agnatumque zelum D. Henrici Imperatoris hoc nomine II. in gloriosa stirpe Batavio, & colligis sepe faciat mentes in virtute progenitoris sui vt collabanti Ecclesiæ huic auxiliarem dextram præbeant, quam porrecturus

Ann. Sax. &
alii.

fuisse Reuerendissimus ac Seneuissimus Ernestus Archipræsul Elector-
que Colonienſis ac Ebutonum Antistes ſi bonorum omnium
auctar & largitor Deus vitam prorogaſſet: Eodem Eccleſia Colle-
giata pariter ac in ſubterraneo loco Parochialis eſt, ſiquidem vti plu-
rima priſcæ ſtructuræ templa videre eſt ſub quarum odeio criptæ
receptaculaque fornice concamerata, cum quod fideles identidem
Deo ſupplices ibi fierent, tum quod Diuorum corpora ſepulturæ cõ-
miſſa haberent, ad eundem modum & hoc: Fundatorem Hericum
agnoscit, vt dixi, vir fuit raræ abſtinentiæ qui cum Cunegunde ſeu
Conegunda conthorali ſua filia Siſidi Palatini ex ſtirpe Magni Ka-
roli deſcendentis veluti cum ſorores Germana Virgine Vingo per-
manſit, vel certè Diuinam caſtitem ſouit adeo vt & viuis habitus
ſit ſanctus, ſanctorumque choris conſors, vno verbo vitum noſſe
aues, vix illa natio ſub ſole tali connubio colluſtrata eſt, præterquam
inclita Germanica, vtroque compare caſto, vtroque ſancto, ſancti-
tatis ac virtutis eius laus non continuit ſe intra Imperii & Germaniæ
limites ſed ſe diſſudit in Hungaros, cum enim deſponderet ſororem
ſuam Giſelam Stephano Vngarorum regi, ſimul Vngaria fidè Chri-
ſti amplexata eſt, per Stephanum poſtea Ruſſi & Polonia fidei Chri-
ſtianiæ colla ſubdidere: neque hanc ſolam ſed & Metropoliitanam
Babenbergenſem Diuus Imperator Henricus fundauit Eccleſiam,
hanc porro S. Adelberto Pragorum Epifcopo Prutenorum & Bohe-
morum Apoſtolo dicatam eſſe voluit, quod recens tum martyrio
coronatus fuerat anno nempe 997. vel iuxta alios 994. dum verbum
vitæ genti Prutenorum prædicafſet ſeptem lanceis à paganis conſu-
ſus & capite truncatus eſt, denique quod Otto Tertius Imperator
qui fundamenta iecerat Adelbertinæ ædis huic Diuo eam prius ſa-
crare conſtituerat, cuius itidem regali munificentia caput Martyris
ac præfulis Adelberti poſſidet, eiudem tutelaris miranda de prædi-
cans cantat hodieque ipſa Eccleſia, *Mulieris agrota dans de benedictò
pane dulce fecit ei panis edulium de quo nō guſtaue: at per triennium,*
& illud: *Qui cum in viſa Monaflica vinum miniſtrares vas quod de
manu lapſum confrugerat integrum leuauit.*

Henricus II. Imperator Boius ſcapulam ſacrum os humeri S. Lau-
rentii Martyris depoſuit in hoc templo, quod etiam aliis Diuorum
exuijs reſplendet, brachijs SS. Sebaſtiani & Chriſtophori, viuifica
crucis porriuncula. Cranio capitis Diui Quirini Martyris, Mariæ

Magda-

Magdalenæ, Nicolai, Stephani Papæ & Martyris, Dionysij otiosus, Beatarum Walburgis atque Gertrudis linens velis, &c. Insuper triumphatæ Ecclesiæ capite Beati Hermeris viri illustis populari lingua S. Hermeel in Vrbe Romana ab Alexandro Papa baptizati & sub Diocletiano passi cuius ossa reſte Sigiberto anno salutis 851. per Lotharium Imperatorem roma in Gallias delata apud Indam Monasterium sancti Cornelij prope Aquisgranum honorificè condita fuerunt; quoad de alio loco prouideret, Lotharius autem cum sæculo renuntians Prumiæ monachus esset effectus, filius Ludouicus patris voluntatem adimplere studens ab hoc Monasterio villæ Enden eiusdem martyris & militis Christi corpus asportari fecit ad Monasterium Canonicorum de rothnake, quod & Rotornacum dicitur ac Rothnasce / Flandricè Rons, Villæ Brabantensis diocesis Cameracensis anno * dccc. lxx. quod monasterium sanctus Amandus in honorem Apostolorum Petri & Pauli primum construxerat, quodque Ludouicus Pius Indensi Abbatia donauerat atque subiecerat, licet postea diuenditum Guidoni Comiti accesserit Flandriæ & modo transierit ad limites Sedis Mechliniensis: porro Danis sub Othone circa istam prouinciã furentibus & sacras Dei Ecclesias incenditibus Beatus Hermes seu Ermes ex Monasterio Rotnacensi ad Monasterium municipii Enden est relatus, deinde Coloniam vsq; translatus, vnde lapsu temporis inter vtrumque Clerum Ronnacensem & Indensem magna exorta est disceptatio, post Danorum enim recessum Ronnacenses suum moluntur referre Patronum, Endenses refragati retinere contendunt pretiosum thesaurum, quæ altercatio eousque processit quoad opera Fulberti Cameracensis Episcopi cui tum suberat Ronnacum ad proprium locum relatum est corpus Diui Hermeris, pro cuius beneficii loco fratres Ronnacenses villam nuncupatam Diermonhouen / Sanctæ Mariæ Ecclesiæ Cameracensem libenter contulerunt.

E curatis Ecclesiis Aqueusium à Sancto Foilano dicta (qui Sanctus de Hybernia patria Insula peregrinandi voto contendens in Gallias ad Vitanum Germanum suum Fossensem regentem Ecclesiam in saltu Carbonario trucidatus est) nouissimè est extructa, præstitit eo loci ædificia sacra, ac pastoralia munia huius tractus partim in Basilica partim in adſita Diui Ioannis capella peragebatur, ideoque Innocentius Papa eius nominis VIII. in diplomate Synodali iudicio do-

Chronicon
Cameracen-
se Molanus.
Vſitatus In-
den.

* 870.
* 875.

De hoc Beda
lib. 3. hist.
angl. c. 19.

nato quatuor vrbis Rectores recenter ac Vice Diui Foilani Diui Ioannis parochialem appellat: In hisce sacratissimis ædibus confederant se primitus & pio nexu illigantur eiues per instituta sodalitia quæ fraternitates indigitant eo sine vt sese inuicem ad Diuinam inflammarent, sub vocabulo trium Regum inter alias antiquitate præceliat, sub tutela ac titulo Eucharistici sacramenti Canonicis Principis Ecclesiæ venerabilibus viris Lamberto & Ioanni Munten primæuam foundationem debet acceptam, ac nunc ei tanta opulentia accessit vt hebdomadatim largissimis elemosynis pauperes pascant, huius & contimilium sodalitiarum foundationis verba ex auitæ fidei flamma prorumpentia si quispiam altius apud se expendere ac composuerit cum præsentis æui torpore clamabit non sine admiratione, *heu pietas, heu prisca fides*: cæterum existimem animos fidelium in varijs vrbibus ad pium institutum Zelandi pro augustissimo Eucharistice mysterio tum vel maxime coalescere quando aduersarij veritatis & fidei oppugnant Ecclesiam orthodoxam, sic tempestate Albigenisium, Hussi, ac Hussitarum pro pane illo cœlesti, sacrosancto Sacramento religiosè Zelatum: validum quippe corpus Ecclesiæ si aliquibus in membris per intemperies humorum hæreticam tabem dico exagitetur adeo vt languore corripi appareat, & vestigio Spiritus almi viuificantis influxu sese adunat vt non solum redundantia ac repugnantia humorum propulsetur sed ipsum etiam deinceps vegetius reddatur, atque ita quatenus petram Ecclesiæ conquassare moliantur hostes eius, cætenus disperdantur.

Ad Cœnobitarum cœtus ciuitati adiumento ac saluamento transitum facio.

Fundo Cœnobij Diui Augustini antiquitus capella Beatæ Catharinæ instructa, fratres vero ordinis Heremitarum S. Augustini sub annum verbi incarnati circiter MCCIII. Ecclesiam ac septa sibi erigere aggressi sunt, dotes suas primarias tulerunt in senarii ordinis Viros de Witenberg & Wastl: Lipsanis sacris Monasterium positum, linteo quod Virgo Mater manibus gestauit, cum post ascensum filij sui benedicti loca amaræ passionis calcater, delatum a iunt à transmarinis partibus per strenuum militem Hermannum de Randeroid / studio autem venerabilis lectoris Arnoldi de Wallharen ad conuentum deuenit: capite D. Theodori martyris: lintei parte cui corpus Beati Laurentij obvolutum, atque alt-

tius quo coniecta facies Saluatoris in æde principis Sacerdotum Carpitæ, &c.

Religiosorum militantium sub disciplina S. Dominici Monasterium anno salutis feri partus M C C L X X X I I I. conditum.

Beati Francisci asseclarum Ecclesia in quo Diuinis operantur quondam Collegiata sub vocabulo & inuocatione Diui Nicolai fuit, structa ab inclytæ Diuæque memoriæ Henrico Secundo Boio Imperatore Augusto prout ipse enuntiat in diplomate dato anno M V. indictione I I I. Duo, inquit, Monasteria Aquisgranum unum in honore S. Adalberti, alterum in honore S. Nicolai consilio & consensu Principum, Comitum struximus, &c. ac paulo post, hæc tamen non hac ratione disponimus ne Maiestas Sanctæ Dei Genitricis tum decima depereat, sed ut hætenus in eodem loco principatum obtineat, sic absque ulla ambiguitate in futurum obtineat, & singulis annis congregatio Sanctæ Mariæ in festiuitate S. Adalberti à congregatione sua & in festiuitate Sancti Nicolai à congregatione sua refectionem unam in respectum habeat, &c. Veram decursu temporis prouentibus eius Collegii extinctis, nempe domiciliis compluribus in contigua via publica quæ censibus erant grauata, flamma absumptis Conuentuales fratres locum incoluerunt, quibus anno millesimo quingentesimo sexto succedere fratres minores de obseruantia, vigore bullæ Apostolicæ Iulii Papæ secundi de super impetratæ, à Nobili Viro Palantio exili prouentu primum donati, destinato sub id tempus in subsidium fabricæ, annales maiores Belgici innuunt prælibata Prædicatorum & Minorum Cœnobia anno M C C X X X V. in Aquisgrano condita.

Domus ac Monasterii ordinis Canonicorum Regularium Diui Augustini incunabula in annum à Christo nato M C C C X X I I. referuntur, liquidem eum equestris ordinis Viro Cononi von dem Eyckhorst regalis Urbis Aquensis Scabino eiusq; coniugi Mechildi Naumannæ liberi hæredesque deessent, diuino assensu a spiritui matronæ ac viro suggestit: et hospitalem ædem pro honore Diui Cornelii ad fouendos recipiendosque inibi egenos versus semitam tritam vulgæ Elmsstrass excitaret, adsignata sufficienti dote quod factum

anno circiter 1417. meditati sunt deinde pii coniuges instituti Carthusiensis cœtum accire & pro eodem templum adstruere, verum aliorum, præsertim Domini Winandi Xanten ipfis prius à sacris & cõfessionibus, ac postmodum in eadem domo primum professi ductu ac horratu mutato consilio conuentui Canonicorum regulariũ sub Capitulo Nussienfi ac demum sub Windefemenfi habitationem aprârunt, illaso nihilominus permanente prouentu pro decem & trium pauperum alimonia, de vberiore largioreque censu annuo qua hospitali domui, qua religiosis prospexisset memoratus fundator nisi ex altero thoro prolem tulisset, decedit ex humanis ann. 1483. funeratusque est in templo antiquo vt docet epigraphica inscriptio incisa saxo

Strenuus in tumulo Miles Cono iacet isto

Cum Machtilde sua coniuge magnifica

Et prole Carolo de thoro secundo Nativo

Anno 1483.

ossa horum trium cum sarcophago Anno 1619. à Priore moderno venerabili Patre Ioanne Schütz translata sunt ad odeium nouæ Ecclesiæ:

Vtroque fundatore iam vita functo cum obortis vndequeque tempestatum fluctibus haud pauci redditus tam conuentui quam Xenodochio sensim decederent ac dilaberentur, ad sensu Leodicensis præsulis & rati habitatione Alexandri eius nominis Papæ VI. fuit hospitalis domus una cum suis censibus conuentui ac familiæ Canonicorum regularium iuncta atque incorporata, templum primitus versus meridiem ad communem viam exedificatum, ob strepitus vero pertransientium & operariorum diurnis officiis minus congruum versus Aquilonarem partem claustrum translatum & è lapidibus sectis structum in honorem Diuorum Ioannis Baptistæ & Cornelii Pontificis tutelarium sacratum anno à Virgineo partu MDCV. estque nouissima hæc structura repleta ad formam Carthusiaci, Cantuarium vocant, haud longè à Iuliaco sub idem tempus à Sybilla Marchionissa de Brandenburg nuptum data V Vilhelmo Iulix & Montium Duci exstructi composita, non expendiis primi fundatoris qui iam tum diem extremum obierat, sed ordinis.

Conuentus fratrum de monte Carmelo Ecclesia ac area claustralis olim duodecim Monialibus instituti S. Claræ fuerat destinatus

verum

verum strenuus vir Gerardus de Pomerio dictus Bongart cuique thori socia Gertrudis an. 1353. Carmelitarum ordinis fratribus ipsam donauit, nunc consepta permagna habent, est penes eodẽm non modica pars sacratissimæ crucis Dominicæ, quam Nobilis vir de Trimbörn è Palæstina deportatam ipsis elargitus est.

Templum crucigerorum capella fuit priscis temporibus nuncupata ad S. Iulianum martyrem qui etiam nunc tutelaris habetur fundata à Nobili de Bongart, à cuius posteris cum prolabente tempore data esset crucigerorum ordinis fratribus anno gratiæ 1383. Aquas aduentantes claustralia septa cœnobiumque cœdificarunt, Noto-comium quoque ac hospitale iunctum capellæ donatione Magistratus eisdem cessit.

Patres Societatis Iesu in hanc ciuitatem hac occasione accersiti: Cum indies hæresis glisceret, & è clandestinis conuenticulis publicas cogere conciones, licet in priuatorum ædib. cœpisset, grassandi huic malo tam clerus quam populus Catholicus remedium adhibendum, ratus Louanio ann. 1578. pium atque eruditum SS. Theologiæ Licentiatum Ioannem, Hæsiũ euocarunt, ipsique cathedram pro cōcionibus habendis in Karolina Virginis Matris æde (vbi ad eum diem nulla extabat.) Reuerendum Capitulum commisit, quam tamen nõ diu tenuit, contagione quæ grauissima sæuebat paucos post menses sublatus, sustinuit hanc deinde cōcionandi prouinciam Reuerendus ac Nobilis D. Franciscus Vols Canonicus B. Mariæ Virg. Sacerdos verum hic in demortui D. Roberti à VVachtendunck Decani locum sufficitus ægrè cum publica Capituli cura ordinariis concionibus vacare poterat, quare quo tam salutaris functio magis constanter ac fructuosè administraretur cogitatum est de euocandis è Societate Iesu sacerdotibus, scriptum itaque ad Reuerendum P. Franciscum Colsterum tum Prouinciæ Rhēni prouincialem, qui P. Ioannem Machereatinum virum benè doctum & Zelosum cum socio altero Sacerdote sub finem anni 1579. Aquas ablegauit, suscepti sunt domo Decani & aliti communis sumptu Reuerendi Capituli, magno deinde animi ardore atque infesso labore diebus Dominicis & festiuis itemque Aduentus ac quadagesimali tempore hi duo concionabantur, assidueque audiendis confessionibus vacabant in superioris templi testudinis B. Annæ Sacello: hinc non pauci ad pietatem excitati hæreticorum decinulas animaduertente ac deuotare cœuerunt, plerique;

etiam licet perpauci ad fidem orthodoxam conuersi sunt, perstiterunt in ea functione vsque ad ineuntem anni MDLXXXI. ætatem cum hæretici concitata vt solent seditione omnia turbauerunt, credebatur itaque certo cum periculo Patres solita sua munia obituros, cumque nullas adhuc fixas sedes haberent à superiore suo hinc reuocati sunt, infedit tamen piorum animis tanto affectu iacta seminis, adeo vt quidam vir pius ac eruditus (qui fouendæ deuotioni post Patrum Societatis abitum sese impendèrat) ingenue illud statim pronuntiatit. *Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen tanquam Sodoma perissemus*, &c. Septennio integro post sub finem anni MDLXXXVIII. cum hæretici adhuc gubernacula ciuitatis Magistratumque tenebant, reuolit stationem hanc sed velut in transitu P. Nicolaus Vall Traiectensis cum socio sacerdote ædibus D. Decani Francisci à Voss receptus, neq; Magistratus, quod mirum, contra quicquam mouit, verum quia nec certus locus nec certa viuendi media ad exercendas Societatis functiones suppetebant, post paucas quas in diuersis Ecclesiis conciones & catecheses habuit, ac institutam inter ciues Diuæ Virginis M. Germanicam Sodalitatem (quam discedens D. Hermanno Vuchi Vicario Regio doctrina ac pietate Venerabili commisit) superiores eum auocarunt, atq; ita iam secundo Societatis statio quam hac in ciuitate inchoarat interpolata est; cæterum à discessu prius memorati P. Macherentini duo Priores familiæ Carmelitanz vterq; Sacræ Theologiæ candidatus successiue, alter exul ex oppido Geldræ ac ibidem eius cōuentus Prior Matthias Nisanus (cum quo tamen coniunctim Decanus Voss non destitit subinde ad populum sermonem facere) alter Aquensis Cœnobij Prior Petrus Michael dicitur Bastenach opus Euangelistæ summa cum laude in principe Basilica fecere, parteq; Doctoris Ecclesiastici adimplere: restituto Dei gratia per sententiam Rudolphi Cæsaris & terrore exercitus Regij Catholico Magistratu in pristinas sedes antiochitatemque, tum ferme integro post anno pro urante Episcopo Leodicensi Ernesto Patres approbante Reuerendo ac Generoso Capitulo Mariani templi & Amplissimo Senatu sub ingressum anni MDCC. rediëre, hæserunt aliquamdiu more hospitum in ædibus D. Decani Ioannis Wormbs à Thomburg/certas tandem sedes commodò loco in platea quâ vocant acuta à Magistratu consequuti sunt, vbi primum in conductoria domo Scholas iuuentuti formandæ adaperire, Ecclesiastica interim exer-

Vulgo
Scherps
straß.

citia in superiore testudine B. M. V. obibant, donec amplioribus circumcirca aucti spariis ædes quas à Viro Nobili Magistratus coemerat in templum conuerterunt, quod dedicatione facta Deo & militiæ celestis Archangelo S. Michaeli suffraganeus Leadiensis D. Andreas Stregnati consecrauit anno MDCXII. Scholas nouas aliquot abinde exactis annis ex eadem platea in aduersam transtulerunt, vbi Deo fa Vente & sVMptV Corrogato aliud splendidius Gymnasio domicilium erexere, tam expedite vt cuius fundamenta ann. 1615. iecerant, ipsum ann. insequente sub memoriâ omnium Sanctorum frequentari cœperit, dum vero hæc scribimus magno consensu & expensa Senatus amplæ ædes pro area noui templi comparatæ, quibus subuersis ac dirutis fundamenta debito ritu v. Kalendas Iunij ann. MDCXVIII. posita sunt, initialibus nouem saxis, quibus nouem Angelorum ordines insculpti suffraganeus Eburonum Stephanus Strecheus benedixit ac cæteras secundum Ecclesiæ præscriptum solennes ceremonias adhibuit vt area futuro templo in honorem S. Michaelis Sanctuariumq; Angelorum ritè dedicaretur, celebritatem auxit clerus ab ædificiæ Virginis cum sacris vexillis & symphonia procedens, præcipui titide è circumadietis Abbatij Prælati ac viri nobiles qui in locandis primis lapidibus operam ac pia vota sacro huic operi lubentes ad-dixerunt, fexit Deus vt Christo IVVante FVNDA Menta posita breui vsque ad perfectam Ecclesiæ structuram assurgant.

Fundum vbi nunc Ecclesia Religiosorum Cappucinatorum domosque contiguas quondam incoluere fratres Bogardi populari dictione Webgarten labore manuum texturino scilicet opere victitantes, qui tamen laici, certarum artium regularum communione & obseruantia deuinciebantur, quibus deficientibus locum cum prædio ad sito vir pietate multaque virtute Reuerendus nobilis ac strenuus Henricus à Reussenberg Balliui luncitanæ Commendatarij provincialis comparauit, qui secundus ab illo successit pari laude spectatus Reuerendus Nobil. ac strenuus Dominus Edmundus Hain ab Ansternadt demolito funditus vetere ædificio nouum magnificè condi fecit, atque aptari destinauit pijs vñibus Patrum Cappucinatorum, qui anno Millesimo sexcentesimo decimo quarto, vicesima prima Septembris à Senatu Ecclesiastico maioris Ecclesiæ ac alijs religiosorum ordinibus eo perducti lignum sanctissimæ crucis cum insignijs passionis

Dominicæ defixere in terram ante Ecclesiam, quo in altum sublato de rebus Diuinis ad circumfufum populum sermo sub Diuo institutus, noui porro templi fundamenta Ecclesiasticis ceremonijs vi. Kal. Maias anni quintidecimi supra millesimum sexcentefimum sterni iussit idem Commendatarius sacrate primum lapidem regalis Ecclesiæ Decano Henrico strauio, quo ædificio ad culmen tendente v. 1. Kal. Iunij ann. gratiæ 1618. consecrationis ac dedicationis solenne eidem impertijt suffraganeus Leodicensis in magna cleri virorumque nobilium & clarorum ad id accitorum frequentia.

Hoc zelo excitus memorati Commendatarij frater germanus Wernerus Huin ab Anstendradt Iulix Ducatus Marefcallus promouet summo studio vt sacellum Diuo Iacobo dicatum pro instituti S. Claræ Virginibus accommodetur, quod factum suffragatione Archiepresbyteri Goswini Schrick viri & scientiis exculro & pietatis laude commendatissimo, itemque S. P. Q. Graniaquensis permissu, Virgines autem anno *1617. 3. Kal. Nou. rei Diuinæ in ædē sacra Franciscanorum solenni apparatu peractæ interfuere, ac dein sub ductu primæ Matris earum ac Magistræ Mariæ Engelbrets publica supplicatione ad Basilicam Marianam, è qua prece fusa ad eis cor signatum locum comitante Clero deductæ, sic post inundationes hæresum malacia Vrbi Aquensi reddita religiosi atque religiosa vitæ morumque integritate ac propitia prece Diuinum numen placare satagunt.

Domus fratrum Cellitarum ordinis B. Augustini qui vulgo Bogardi nuncupantur atrato habitu graues laici sunt & agris viris deserviunt passumque mortuos tumulant, Diuum Alexium tutelarem agnoscunt.

Post virorum alterius sexus Virginum Deo sacratarum cœnobia templâ lustrabo.

Primum ad Sanctos Ioachim & Annam indigitatum instituti D. Benedicti, quod Illustri Dominæ Sybillæ Marchionissæ de Brandenburg desponsatæ Guilielmo Iulix ac Montium Duci à fundamento erigere ac dotare sub exordium sæculi quingentesimi supra millesimum constitutum erat, certumque æs hunc in finem designarat, verum præmatura morte terris erepta religiosum opus ad tempus præpeditum, attamen deueniendū ad vsus sacrorum vestes à demortua Ducissa relictæ; Cœnobiū porro Nobilis Virgo Maria de Gymmenich

prima eius Gubernatrix Vbiorum Colonia è Monasterio SS. Machabæorum (cui aliquot annis præfecta fuerat) veniens ac inde germanas aliasque sorores traducens excitare ac dote locupletare inchoauit, eò paternas ædes amplumq; pratum in Vrbe Aquisgranensi situm applicans, cui pio ardori Colonienſe eiſdem inſtituti Cœnobium ad Machabæos donatione villæ cūrtiſque Hambroch liberali manu ſubuenit.

Secundum Monasterium Sanctimonialium Virginum quas à veſtitu candido Albas nuncupant S. Mariam Magdalenam patronam agnoſcit ſub regula Diui Auguſtini, quodam ordinis Pœnitentium hoc incolebant ac lapſæ turpitudine vitæ Virgines inibi pœnitentiam profitebantur. Poſteaquam vero cœnobium flamma ſurente in ſauillas & ſumum redactum, anno circiter milleſimo quadringenteſimo cum nouo ædificio ſucceſſè e noui inſtituti moniales: B. luſtinæ V. regis Vngroꝝ filia corpus hic conquieſcit, ſcapula D. Nicolai Præſulis aliſque ſanctorum auxilium reliquiſ inſignitum eſt, Comitem de Hoen primarium dotatorem recoꝛnoſcit.

Tertium cœnobium titulo vallis B. Mariæ tertiarias continet, hoc eſt ſub tertia eademque ætate D. Franciſci regula militantes.

Quartum vetus Beginarum ſub D. Prothomartyre Stephano curia in qua tenuiſ hospitalitatis exercendæ fundatio.

Quintum Beginaliſ S. Matthiæ nuncupatum noua Beginarum curia, in cuius æde ſacra vniꝝ ex prætextato ægmine B. Veſulæ dictæ Florinæ pignus humo illatum eſt, ſub eodem tutelari Matthia præſca fraternitas eiꝝ ſca coaluit, quæ in hoc vſque æuꝝ perennat. Sunt & Criſtenſes ſorores, quas nigras vocant, inſirmitatibus è ſcæmineo ſexu, amore Dei curam impendunt; quarum ſacellum ſpina coronæ ſaluatoris noſtri, D. Mauritiꝝ, ac ſoc. vndecimque millium martyrum, pluriſq; exuiiſ, cæterorumque non exiguo theſauro ex Vbiorum vrbe eo perlato ditatum; ante ſæculum quintum ſupra milleſimum hoc ſacello necdum conſtituto ſorores norma quidē religioſè viuendi, necdum tamen votorum nuncupatione inuicem adunabantur: ſub id temporis per effecta ſupra naturæ vim & ordinem miranda animumque ſupore percutientia oſtendit mens diuina ſcelerum vltrix iuſtum rectumque iudicium ſuum in vicino prælibatæ capellæ conclauitum prout hodieque ſila ducere adſolebat monia-

lium cætus, eratque in eodem ara, qua Diuina fierent, in ara icon Vir-
ginis Matris cum ad paratu venusto puta corollis & donariis fidelium
circumpendentibus resurgens, vnam e sororum turba incescit cupidi-
tas, vicitque demum sitis furtiua manu subtrahendi aliquod orna-
mentum in agini; quæ exinde indagatione & examine desuper habi-
to iterum atque iterum attrita fronte pernegat se furti consciam, ve-
hementius pressa ac flagitii infimulata in execrandum votum pro-
ruit, cupere nempe vt viuâ terræ hiatu absorbeatur; si sacrilegi reatu
teneretur, ecce vero ape uittæ os suum, deglutitque viuentem vt
sedens pensa filaque trahebat; infrequenter hæc talia permittit diui-
na bonitas, permittit tamen subinde ne maledictis & abominandis
derefestationibus quis se iatamini.

Molanus.

Inter ædículas sacras primum locum sibi arrogat perenitissimum al-
mi spiritus sacellum Christianis sacris olim dicatum quod & hospita-
lem domum præbuit aduenis; antiquissimum idem est Dni Alde-
gundis, quod ferunt ædificatum à Ludouico Pio Magni Karoli filio,
traxit autem B. Aldegundis Virgo ex regali Francorum prosapia ori-
ginem, quæ spreto illustri coniugio sacrum velamen à S. Amando
Episcopo suscepit, ad Sambram Malbodium Monasterium constru-
xit, & turbam sacratum virginum ibi aggregauit, quibus prædia sua
possessionesque tribuit vitæ stadium consummans cum ingenti cla-
ritate celestis luminis ad vitam migravit æternam, miraculisque
post mortem inclaruit.

Capella D. Sernatii contiguaque domicilia in via Iacobeâ Tem-
plariorum quondam seruiuerunt vsibus, verum eorum ordine extin-
cto ad Dynastas de Schonforst & St. hen iure patronatus petra-
sière, à quibus ad Illustrissimos Principes Iuliz.

In sacello D. Iacobi, quotquot olim S. Iacobi in Hispania pete-
bāt limina aut inde reduces persoluto voto fiebant, huc hospitii repe-
riebant, nūc B. Claræ familiæ Virgines templum cum loco incolunt.

Ad hunc tractum ad viam Porzetanam vocabulo. S. Leonard
ædícula sacra etiam spectatur sub patrocinio clericorum sanctæ cru-
cis in tractu Dalhemensi.

Commenda vitz binæ cum aditis templis altero sub nomine &
honore D. Egidij Tentontici Ordinis, altero S. Ioannis M. lter. sian
militum Aquilgraneis vitiatur, quæ Templariorum prædijs ex æquo
inter se superiorum permissa partitis constitutæ auctæque sunt.

Bina-

Binarium pariter numerum hospitales domus non excedunt, prius ad D. Elisabethæ, ad DD. Ioannis Baptistæ ac Blasii posterius nuncupatur, talia itidem pauperum receptacula pridem dabantur extra vrbis portas duo, S. Thomæ, & S. Quirini, verum id nunc cessit egenis inquilinis, hoc elephantias laborantibus consignatum. & utlicani duo de triginta vici ditioni Aqvensi subiecti quatuor matricibus Ecclesiis puta Wurfelen, Berg, Waels, Drebach subduntur, quæ cæteras eius territorii vti filias cõplectitur, filia insuper est in Wurfelen, ne tractu adicula sacra in Dubach sub vocabulo Beati Salmanni serb. Salmom, quem ferunt comitem fuisse peregrinationis Dni Iodoci, qui turelaris etiam nunc est adiacentis Ecclesiæ Widmæ: alii tradunt memoratum D. Salmannum cultu Dei exardescentem, commemoratum fuisse hoc loco, ibique supremum spiritum agentem cælo receptum, alii ista ac versus solum transiisse (vnde adinstar peregrinantis pera ac baculo instructus coloribus exprimi solet) & cum acriter tussi constaretur, egisse animam; capellæ eius nomini venerationi ac patrocinio extructæ, collatio atq; fundatio refertur in Comites de Rullenberg / asthmatici ac tussi consticti ad hunc Diuum recurrere solent spe lenamenti. Nunc ad primordia Ecclesiæ primariæ in Porceto municipio reliacta ab Aqvensis vrbis mœnibus distito velius meridiè digredi suadet vir spectatæ pietatis ac peruigilis laboris Molanus, qui ex historia Porzetana tẽpore primæ Abbatissæ literis prodita hæc eruit. *In Porceto depositio venerabilis Patris nostri B. Gregorij Primi Abbatis & fundatoris loci huius, qui filius fuit Nicephori Byzantini Imperatoris, & frater Theophaniæ, quam uxore habuit Otto Secundus: hic Gregor. omnibus posthabitis, sub Abbate quodã Pachomio monasticâ vitâ amplexus est, eius iussu sacros ordines suscepit, cui etiã moriens in regimine successit: fuit autẽ semel à Saracenis interceptus, & ad mortẽ vsq; grauiter & turpiter vulneratus: cumque varijs clareret miraculis Diabolus cuius calumnia hoc nomen est, aliquot ei hostes dedit, sed vir sanctus eorum insidias Romam fugiendo, declinavit. Vbi prius loca sancta visitauit, quam Theophaniam sororem adiret, verum mox sororis suæ consilio, & sumptibus in vrbe struxit cœnobium S. Saluatoris, in quo dum præesset, multos Romanos à lasciuia sæculi conuertit, & nobilium pueros celesti dogmate instruxit:*

Molanus in
natali SS.
Belgii.
vulgo Port-
scheit vel
portzheim.
Alii Theo-
phanu pro-
nuntiant, filia
fuit Ioannis
Nicephori
Gæcorum
Regis.
B. Gregorius
cœnobio S.
Saluatoris
Romæ cum
senectutis
laude præ-
fuit.

Cum Ottone
II Imp. ad
Comitia A-
quisgranum
perfectus.

Beatus vir
canoniam
Porzeti sub
regula O. Be-
nedicti ex-
truit, Deoq;
dicat.

Nobilis quidam nomine Ioannes decem summarios auro & argento oneratos famulo Dextransinist, quam eleemosynam B. Abbas mox pauperibus diuisit, quod percipiens memoratus nobilis Deo inspirante canoniū beati viri adyt, & ab eo sacrum habitum, & monasticam suscepit disciplinam. Cum autem Romanis ob sanctitatem, & miracula esset admirandus, Otto Lotharingos adiens (indixerat enim Aquisgrani Principibus suis curiam) virum tanti nominis à latere suo abesse noluit: Sed cum dictus Imperator sentiret, cum radium habere secularium negotiorum, obtulit ei construendum canoniū extra Aquisgranum Porzeti, eundemque locum tum propter Deum, tum propter virum sanctum, quibus poterat honoribus ampliari. Ibidemque in senectute bona pater monasterij, vitam presentem in eternam commutauit, pridie Nonarum Nouembrium. Sic autem in vita, ita & postmodum mirabilia fecit: de quibus multa antiquitate, ut potius negligentia, obsoluerunt. Ceterum Abbas Wolfrannus, quem aquæ Porzetanæ à calculo non liberabant, per sancti merita radicitus est liberatus, vnde pro sui Medici exaltatione & translatione sollicitus, vitæ historiam, casu non satis noto combustam, cum Arnolde successore suo, iterum colligi fecit potissimum ex cortina, quam Theophania obtulerat Colonia in Ecclesia sanctimonialium Beatæ Mariæ quæ vitam pii fratris cum euidentibus capitulis continebat: Arnoldus autem post preces & ieiunia, sacra membra iuxta summum altare deposuit, non enim maiora ausus est, quare autoritate Apostolica nondum canonizatus erat. Epigraphen ad monumentum B. viri hodieque hanc legere est.

D. O. M.

S. Gregorio primo huius loci Abbati Antiquitas posuit.
Continet iste thafos peregrini membra sepulti.
Nomine Gregory meritis, studioque colendi
Regis Gracorum natus Gregorius Abbas
Primus Porcetum coluit, templumque locauit
Cuius in hac fossa requiescunt corporis ossa
Spiritus ante Deum laudes resonanda per æuum.

Posteritas renouauit anno MDCXI.

Post

Post Primi Abbatis laudabile religionis institutum multo abinde tempore Cœnobitæ Porzetani vitam in virtute ac disciplina Ecclesiastica traduxêro, credentes vti par est fingere Deum laborem in præcepto, vnus religiosi duntaxat ex Cæsario producant elogium, qui simplicitatis columbinæ & flagrantissimæ in Deum, proximumque charitatis erat, vsque eò vt multoties in balneis aquarum calentium, ibidem scarutientium egenis ac morbidis associaretur, sedulo iis ministerio sordities capitum ablueret, vestium emundaret, dorsaque defricaret, à quibus officiis insus crebrius ab Abbate, collegisque delisteret, dissimulans meritum in virtute obedientiæ, continuat nihiloties seruitia cœpta, æquius, inquit, *hos labores per Christi pauperibus subibit, si ego detrectauero*. Iam præfati religiosi affectu Diui Benedicti quamdiu in sanctimonia maiorum persistere adauxit etiam Deus eorum facultates Anno quippe Diuini natalis MXXVI. Henricus Secundus Imperator Augustus Banarus ob spem futuræ remunerationis ad Ecclesiam, quæ in loco *Burdeschelt* nominato nostra deuotione (prout ipse loquitur) contracta consistit Deo & sanctis eius Apollinari atque Nicolao ad usum Monachorum ibidem Deo seruientium duas curtes id est villam & Curtille quas pius antecessor Otto tertius Imp. de Luzone comite per concambium acquisiuit in proprium donauit cum omnibus appendiciis, &c. quod vberius ipsæ tabulæ docent datæ Diuisurgi VII. Idus Decemb. indict. XI. V. Anno gratiæ MXXI. vicum Porzetanum cum omnibus annexis ad eum iure pertinentem Abbati & conuentui Henricus huius nominis III. Imper. gratuito concessit: at post interstitia temporum disfluxere ad licentiosam vitam, vt ad extremum dispersi fuerint, atque ad Monasterium vallis Deirelegati, vbi sub tégula D. Bernardi militant, per Ffidericum verò secundum Imperatorem, & Engelbertum Pontificem Vbiorum, cuius diœcesi subsunt suffragante sede Apostolica transactæ sunt Porzetum sub Annum Domini millesimum ducentissimum vicessimam Sanctimonialès Cisteriensis instituti plus minus quinquaginta ex monte Saluatoris seu vtriusque alii maluit B. Syluestri, quæ hoc æuq; ibi perseverant, & anniuersariam natalem memoriam Diui Gregorii primi Abbatis Porzetani celebrant pridie Nōnas Nouemb. Anno virginæ partus MCCCXII. Abbatissa toparchiam Porzetanam lubens volens vna cum ciuili iudicio trāstulit in S.P.Q. Aquiensem, se subditosque ac municipales suos titulo patricini & tunc in

P/al. 93.
Cæsar. III.
Mirac. lib. 1.

Hodie Vilen
vernaculo
idiomate
nuncupatur.

clyto senatui committens, in quam transportationem eodem anno suffragatus est Gerardus Abbas de Cleirmont, eamque probauit. Perspicuum fit: ex Cæsario exemplari vitæ integritate in monte S. Saluatoris sacratas Deo. Virgines olim degisse, reclusasque nonnullas hoc est ab aliorum alloquio abstractas inibi Diuinis sese mancipasse, inter alia profert in medium laudabilem Domini Holswindis Abbatissæ conuersionem, quæ cum esset Arnoldi Sculteri Aquisgranensi viri opulenti filia tanto seruebat ardore pietatis in tenella ætate vt à Genitrice sua non infrequenter flagitaret, in Monialium familiam, cœtumque sese promoueret. Matreque iam tum conscendente supercilium montis S. Saluatoris, in quo conuentus sororum de Porceto isthoc æuo agebat, filia comes Duxque fit itineris latenter subintrat fenestram, ad dormitorium conclauem peruenit, religiosum habitum corpori circumdat, inde haud se digressuram inclamans, atque emota blanda Genitricis prece educitur, post interuallum temporis ad exortum solis matre iterato montem petente filia rara quod erat in S. Saluatoris ædem sacramentum incomitata eam consequitur, de nouo habitu reassumpto vota que concipiens firma istinc se nulla vi amouendam, quæ resuscitantes eius progenitore, coassumptis germanis fratribus ite impotens, fores vi protumpit, filiam à familiari religiosa educit, illa vero firmari in proposito pio & non flecti, ac maiori quam ætas ferret prudentiæ laude parenti responsum tulit ita vt spiritu diuino eam assitam haud grauati præsentem compererint: eam tandem catastrophæ res sortita, vt Leodicensi Antistiti, patrem & complices sacramento communionisque interdicere necesse fuit: restituta in pristinum statum filia, vt nouellum germen fructificauit Domino, ac post interstitium haud multorum annorum in Abbatissam lecta est: Meminit idem Cæsarius sanctimonialis inclusæ vt vocant in monte S. Saluatoris iuxta Aquisgranum cui dens Diui Apostoli Bartholomei dono obtigerat, quo comperto sacerdos, cuius ipsa sacrificium obire consueuerat portionem sacri thesauri instantissime deposcit, consensit virgo licet grauati, ocissimè vero vt suppositum ad ictu fionem ferrum guttatim sanguis stillans, decidit veluti recens martyr in agonia martyrii decertaret, viso portento dens integer reclusæ restituit, cætera prodigia seu raræ virtutis monita ibi perterrita, ex quibus sub ea tempora regula atque disciplina exactior haud obscure colligitur Cæsarius ipse suppediræ: sed & in hoc nostrum vsq; æuū

Cæsarius
Heisterb. III.
Mirac. lib. I.

Cæs. lib. 8.
III. mir.

memoria perleuerat, qualiter in monte ac Ecclesia S. Saluatoris ad igniculos pietatis ac stimulos compassionis cum Christo redemptore in quadragesimali ieiunio potissimum excitandos maiores nostri sese mutuò prauenerint, dum à radice montis verticem genibus prouolui perentes concentum Caluarie reuoluerunt, in ipso autem templo pro honore quinque vulnerum Christi genuflexiones, humi prostrationes precesque iterant, simili deuotionis æstu in ascensu ad Basilicæ Aquensis altum monasterium, retroactò sæculo prædecessores nostri agitati sunt rememorantes probrosum Christi crucis pondere grauati consensum septenosque cañs, quibus ex sententia complurium prohibetur ad terram pressus, sed ea cheu magna ex parte refutæ: Redio ad Porcetenſe cœnobium iuxta Aquigrani situm, ibi eodem Cæsario memoria prædente tabula cubitalis est, imaginem B. Pontificis Nicolai ab umbilico & sursum in se representans, quam B. Gregorius Regis Grecorum filius & cœnobij eiusdem primus Abbas arque fundator illuc aduexit: dicitur eadem fuisse icon, quam barbarus, sicut in miraculis S. Nicolai legitur, tulit, & ad custodiam sui telonis posuit, cuius occasione ad fidem conuersus est, cum sua perdidisset, & eam imaginem eadem recepiſſet plurima per eam uirtutes factæ sunt, maxime in pregnantibus: tempore quodam cum ad domum h. neſta matrona in partu laborantis fuisset deplorata, & contra eam ad parietem suspensa, ea hora, qua partum edidit, ne parietem quasi attenderet, cunctis qui aderant inuentibus tabula se vertit: Est autem eiusdem imaginis facies oblonga, & excisa, multa grauitatis & reuerentia, & in fronte caluities, capilli tam capitis quam barbe candida canities: nuper uero Monachus cedentibus Sanctimonialibus ordinis nostri (puta Cisterciensis) cum tabula locum receperunt, hucusque Cæsarius: atbi ratur Molanus tabulam illam hodie non exſtare, reuera tamen ſuperest integra, excisa ut apparet, è muto & argenteis laminis representantibus facti sunt qui speciem circumueſtita, ad collum D. Nicolai pallium est cum crucem imaginibus phrygio opere contextis, hoc inſigne Romani Pontificis potissimum, ab eo tanquam ſummi honoris & poteſtatis indicium Patriarchis,

Cæſar. III.
Mirac. lib. 8.

Hæc imago
eod.
Cæſ. teſte
fertur ab eo
qui S. N. colū
in carne
uidit, forma
ta.

Exod. 18.

Isidorus Pe-
lusiotalib. 1.
epist. 136.

Primatibus & Metropolitans impartiebatur, estque indumentum loco superhumeralis summi sacerdotis in sacerdotio Hebræorum ex lana confectum, quod sicut Christus ouem aberrantem quæsiuit, inuentamque humeris sustulit, ita Magni Pastoris imitatores esse oporteat Episcopos; barbarum alij, alij Iudæum aiunt qui huic iconismo & substantiam per fas nefasque quæsitam concediderat, cum autem eo digresso ædes per fures expilatæ, direptis thesauris reuersus infidelis excanduit in imaginem ceu fidæ custodiæ oblitam, eamque figit ac cædit, qua repente sanguineo sudore persusa, ruminat secum nouitatem rei, alijsque reteggit, edoctus de prodigio, fidei, Christianæ sægenæ immergitur lubens; hæcque ipsa imago è Græcia à D. Gregorio ad has oras deportata occasio fuit templum antiquitus Porcetti excitatum sub nomine Sancti Nicolai dicandi sacrandique, ex quo præter priscum iam collabascens sacellum eo nomine indigitatum hodiè nihil extat, porro quæ iam visitur Ecclesia Diuo Ioanni Baptistæ inscripta est ab eo forsitan æuo quo cæterus Religiosarum Cisterciensium Cœnobitis qui institutum B. Benedicti sequebantur successit.

Præter prælibatam iconem coruscat Ecclesia & alijs seu putpuratæ seu rustatæ Duorum turmæ memorijs, Beati vero Apollinaris brachij pars opera Decani Aquensis Francisci Fols inde ablata, magna-que reuerentia in ædem sacram Collegij inclytæ nationis Germanicæ in alma Vrbe romana à sanctissimo vertice Apostolico Diuæ memoriæ Gregorio eius nominis XIII. fundati illata.

THERMARVM A-
quensium seu Balnearum ortus, qualitas,
differentia, ac rectus vsus.

Caput duodecimum.

MISSO omnino facere, aut certè quam paucissimis attingere Urbis Carolinæ medicatos fontes propositum erat; sed cum medicinæ Doctor Franciscus Fabricius edito per his

tractatu ante aliquot annos viam communē ret, ne communi vtilitati desim mutata sententia visum nunc horum quoque vires, vsum sanum, ac abusum producere, ita tamen vt omnia hæc saniori Medicorum iudicio lubens volēs subdam. Balnea, Græcis βαλανεῖα, Romanis balneæ, vel Balnearia dicuntur, ad quorum scilicet alueum descendimus sanitatis aut voluptatis causa, vt lauemur, appellantur, ita non tantum loca aquas continentia fornace, seu adscitito calore calefactas, qualia Virtuuius lib. 5. describit, vbi ex frigidariis in tepidaria, & hinc in caldaria tantum defluebat aquarum, quantum lauandis corporibus & eliciendo sudori sufficebat, & qualia Romanis & Græcis olim in crebro vsu, verum etiam ea, quorum aquæ natium calorem citra artificium aut externum ignem è terra sortiuntur, vnde scaturiant, cuiusmodi sunt hæc Aquensia. Thermæ vero tametsi propriæ dicantur, quæcunque loca calida, siue illa aere calido plena & sicca sint, siue calidis lotionibus accommodata, vnde *ἡ τῆς θερμότητος*, hoc est, à calore dictæ Thermæ, quas sudandi finē ingredimur, attamen modo passim pro balneis accipiuntur.

Has nostras Aquenses balneas naturaliter calentes concessit Deus huic telluri non solum ad voluptuariæ vitæ oblectamenta, ac delicias, sed etiam ad vtilitatem, ad curandam nempe aduersam & conseruandam valetudinem secundam, siquidem cum tantâ interperie, ac tam diuersis morborum languoribus afficiatur humanum genus, sapienter diuina benignitas imbecillitati humanæ opem ferre volens inter alia remedia aquas medicatas è terræ visceribus continuo scaturientes dedit, vtpote quæ infirmos in quauis propemodum ætate, temperamento, sexu grauissime afflictos, & desertos à medicis, qui alia auxilia prius incusso labore tentarunt, semper si non ad sanitatem firmam, profecto ad meliorem valetudinem reducerent, præsertim vero quæ inueteratos morbos disenterent, vt inde non immerito veteres sacros fontes hos nuncupauerint: Si quis naturalem imaginem horum & consimilium fontium ex se calentium nec calore nec humore deficientium scire aueat, secum expendat, vbi montes, ibi & plurimum fontes: insunt quippe montibus complures capaces cauernæ vapore & aere oppletæ, qui si frigore condensentur in aquam resoluuntur, & hinc promanant fontes, vt planius Aristoteles in Meteoris. Cum igitur in Aquensi solo montes & fontes frigidam profluentes tam foris pascua & prata irri-

gantes, quam intra urbem lymphæ indeficiente lætuerentes tam priuatorum ædes, quam publicas vias illustrantes, quorum primarius structura & magnitudine insignis, qui umbilicum fori occupat, spectabilis etiam antiquitate is qui ante baptismale D. Ioannis Baptistæ sacellum quatuor iugis cursu prorumpit canalibus, nos iis relictis, uti notis, & oculo subiectis solum disquiramus, qualiter calefiant Aqueses vndæ, & qualiter medicatæ.

Poetarum quibus quidlibet audendi semper fuit æqua potestas fabulosa commenta exhibenda ac explodenda in hac materia, è quorum vnus sic ludit.

Vnde hic feruor aquis terra erumpentibus vda?

Tela illis ludens ignea tinxit amor.

Et gaudens stridore nouo, ferue te perennes,

Inquit, & hac pharetra sunt monumenta mea.

Ex illo feruent, varusq; his mergitur hospes,

Cui non titillet pectora blandus amor.

Alius.

Feruere telluris media inter viscera, lector

Thermarum limphas igne latente putas?

Nuga: materies per plurima sacula edaci

Nulla satis flamma ferre alimenta queat.

Vnde igitur cales vnda iugis scaturigini? tinxit

Hic olim paphius feruida tela puer.

Hinc est (si qua fides) calor ille, at mergere lector,

Faxo, iuum feriet cuspide pectus amor.

Maiori veritatis cognoscendæ studio philosophi fontium naturam explorantes arbitrantur in terræ visceribus includi ignium spiracula, quos si præterlabantur aquæ calefunt aut tepescunt, per se etiam ebulliunt. Hi subterranei ignes certi cuiusdam fomitis pastu, quasi immortales existunt, nec emoriuntur. quâ diu materiæ ignem fouentes perseverant; sunt autem materiæ in quibus hi ignes accendantur, sulfur, alumen, sal, nitrum, terra carbonaria, bitumen chalcantum, &c. quibus permultum substantiæ igneæ est immixtum, succenduntur hæc vis solis, aut fulminum penetratione, aut attritu &

colli-

collisione mutua, porro dum aquæ veluti ignis calore animata per diuersa decurrunt loca, ita alienam imbibunt qualitatem, vt medicatæ efficiantur, quod fit non solum in canalibus, quos fontes cum prosiliunt interfluunt, sed subinde etiam in ipsarum balnearum origine nonnunquam in ipsis venis fibris aut saxorum commissuris, & crepidinibus per quas terra varias aquas absorbet; hinc vltcrius enascitur differentia, vt aliæ aquæ medicatæ sint tepidæ, aliæ calidæ, nonnullæ prorsus feruidæ, & bullientes, ex ignis videlicet intensiōne, vel distantia, vel approximatione: cum enim insigniter calent aquæ, iudicio est subterraneum ignem non solum in canalibus, verum & vicinis locis sulfure, aut bitumine foueri, si non ita calent argumentum est ignem magis procul abesse: rursus inde potior emergit differentia in operationibus, falsedine, sapore, odore, pondere, colore; etenim aliæ aquæ aliis magis lymphidæ, aliæ cœruleæ, aliæ plus vapidæ. Quod si exactius examinare volueris mineras & quarum rerum fossilium aquæ medicatæ participes sint, vel illas excoquito in vase, vel in vitrea cucurbita distillato; seu quod nonnulli alembicationi præferunt aquas ad solem exsiccat, vt ea quæ subsident in eis remaneant, deinde in tabulam sparsa diligenter in sole inspicio. Nam omne succi concreti genus si vnum aut alterum exceperis solis calore magis coagulatur, & eius lumine redditur illustrius; quod igitur candicat salem esse coniecturamus, quod vero cæruleum aut viride apparet, atramentum sutorium, quod Græci *χαλκασθεν* vocant, agnoscimus, quod ex albo ad fuscum modice declinat, alumen credimus, quod luteum auripigmentum, quod flauescit cum virore sulfur, quod rubore quodam rutilat sandaracha, quod falsum cum amarore nitrum indicat; cæterum nitrosæ aquæ vt ad operationem progrediar, pituitam educunt, vterum conceptui habilem reddunt, strumas imminuunt, neruorum vitii, distillationibus in pectus medentur, cutem expurgant, scabiem sanant, inflammationibus aut tumoribus auxiliantur; aluminatæ ventriculū vomere solitū firman, vescicæ vlcera sanant, inordinatas mulierum purgationes & crebros abortus prohibent, ore eadem aquæ retentæ viceribus eius opitulantur, & tumorem gingivarum tollunt, tonsillas gutturosas auferunt, vrinam prouocant, & apertius venarum sunt, stomachum confortant, & appetitum excitant: Sulfuræ calefaciunt, siccant, discutunt, euocant, xterunt,

emolliunt nervos : bituminosa consimili fere facultate pollent ; quæ æris naturam referunt , oculis , tonsillis , columellæ , & gingivis conducunt ; quæ vero ferratæ sunt , stomacho ac lieni præcipue salubres sunt : Inter has qualitarum differentias Aquenses fontes uni versos generatim comprehendo sulfure , nitro , sale , alumine , & bitumine potissimum imbutos crediderim , Embdensium propemodum more feruentes , nisi quod Embdenses plus nitro & alumine , hi plus sulfure & bitumine redundant , quæ quidem qualitates humorum redundantiam desiccant , calefaciunt , nec non incidunt , extenuant , abstergant , trahunt , dissipant , discutiunt : ex his autem sulfur & nitrum & bitumen emolliunt , & quasi resoluunt , alumen vero , sal , æs , & nitrum adstringunt & roborant , secundo ordine calefaciunt , ac siccant . Sed liber ad magis specialia descendere , quomodo balneæ Aquenses sanent , quibus morbis , & quibus naturis prosint . Balneæ hæ calefaciendo ventriculum digerunt cibum , & auferunt cruditatem omnium morborum matrem , etenim cum innumerabiles pene morbi , quibus ordinarie humanum genus cõflicatur , ex repletiõne subnascentur , quod plus assumatur , quam vel natura requirat , vel stomachus possit perfecte concoquere , ideoque euacuatiõne tollendi sunt , balneum humorum fuligines in tertia concoctiõne relictas per spiracula cutis euocat , & eatenus per sudores extenuat , aperit item venas mesaraicas , humores copiosos crassos , & viscosos maturat , subtilizat , & incidit , sanatque vel maxime ægritudines frigidas vel humidas coniunctim aut diuissim : quocirca curat scabiem , vlcera , & alia cutis vitia , lepram , elephantiasim nondum inueteratam , pruritum , impetiginem , œdemata , lentiginem , vitiliginem , inflationes , tumoresque alios contra naturam , præmissa tamen debita totius corporis purgatione , & causæ internæ ablatione , ad hæc ad nervos resolutos , tulos , contractos , tremulos , spasmos , paralyces , dolores coxendicum , & aliorum artuum , ad membra rigentia , torpentia , trementia , ac palpitantia , articulorum dolores , uti chiragram , podagram , nec non ad ventriculi frigidam intemperiem prodest , chiragra tamen , podagra , & erysipelate laborantes non sine medicorum consilio balneis se erendant , iccoris obstructioni , lienis duritie auxiliatur , edendi appetentiam reparat atque excitat , intestinorum , lumborumque cruciatus placat , lapidosa vitia emendat , quasvis corporis lassitudines dilcutit :

capitis

capitis dolorem vetustam, eiutque vertiginem, resolutionem, conuulsionem, lethargum, catalepsi, suffusionem aurium, tinnitum, tussim humidam, asthma, cathartos (quamuis nonnulli asthmaticis balnea ob copiam exhalationum difficultatem spirandi causantium interdican, ratione tamen sulfuris cunctis pulmonum affectibus vtilia creduntur) ventriculū pituita plenum, aut resolutum, iliosum cholicum, nephriticum, icterum, aquam intercutem in principio morbi, itomachi dolores tollit, sterilitatem remouet dum vteros mulierum calefacit, vtque facilius concipiant habilitat, menses cessantes promouet, lubricitatem etiam nimiam sistit: denique cachexia hoc est malo corporis habitu laborantibus medentur hæ aquæ, quin efficaces sunt contra luem gallicam, quam alij hispanicos ficos nuncupare malunt, adhibitis simul alijs remedijs præsertim si necdum altas radices egerit, in his omnibus aquæ cum ijs corpus immergunus nobis profuit: quando autem potui inferuire queant, quamuis ex medico solerti & fido sigillatim cognoscendum sit, tamen generatim constat humidis & obatis corporibus conducere balnea magis, quam aridis, siccis & extenuatis, aut calida intemperie laborantibus, vel si ex cruciatis, incommodant etiam erysipelate inflammatis, biliosoque affectis morbo, voci, quia eius instrumenta exsiccat, Febris præcipue tertianâ correptis, veteres quidem in febre curanda vsi sunt balneis, sed eo tempore homines temperantius vivebant, hodie quia maior ingluuius, id medium periculosum.

His præmissis Aquensia balnea in triplicia diuido, quædam sunt extra muros in vico suburbanò, alia intra mœnia, & horum sunt Regia, alia Corneliaria, discrepantia qualitate aquarum tam inter se, quam à suburbanis:

Regia seu verius regium balneum à rege Karolo nomen trahit, qui id restituit, & maximopere deditus fuisse perhibetur aquarum medicatum infusui, quæ de re multoties citatus Einardus in hunc modum pronuntiat: delectabatur etiam vaporibus aquarum naturaliter calentium, frequenter natatu corpus exercens, cuius adeo peritus fuit, vt nullus ei iuste potuerit præferri, ob hoc etiam Aquigrani Regiam extruxit, ibique extremis vitæ annis vsque ad obitum continuo habitaui, & non solum filios ad balneum, verum Optimates & amicos aliquando etiam satellitum & custodum turmam iungit, ita vt nonnunquam centum vel eò amplius homines vnâ lauaren-

* 882.

tur: hoc balneum priſcis temporibus intra Palatium Magni Karoli compræhenſum fuit, quod Henricus VII. Imperator anno gratiæ MCCXXVI. indiſt. xv. regni ipſius anno ſexto cum omnibus appendicijs regali Eccleſiæ B. Mar. V. ad communem Fratrum ibidem Deo famulantium vtilitatem imperiali largitione contulit, ac perpetuo poſſidendum duxit, verum Aquenſis Eccleſia idipſum balneorum ſeudum hæreditario iure duobus balneatoribus anno ſalutis 1243. conceſſit pro annuata decem & trium marcarum Colonienſium penſitatione; palatium itidem tali forma, quæ poſt Nortmannicam cladem ſcæde ferro & igne exuſum, quod factum * anno 881. remanſerat, munificentia Imperatorum comprimiſq; Frederici II. Imperatoris memoratæ Baſilicæ attributum, quod quidem ex vna parte mediante porticu templum cõtingebat ab altera in longa ſpatia protendebatur, tamen ſi hoc noſtro æuo nihil eius rudera ſuperſit, præter ſolam in memoriam nominis quãtũ ita ſemita ex templo ad Balneas Imperatorias deducens uſq; huc detinuit auiſſidem. Poſt patris ſermo- ne: aula portò, vnà cum thermis regijs diuſa ſunt Normannorum ſeuſitia, nouiſſimis autem temporibus publica Ciuitatis impenſa hæ reſtaurata, vique eò vt noſtra ætate vnus idemq; puteus aque ſeruen- tiſtribus diuerſis adibus aquam ſuppeditet, qui ita per canales in ſingularum domũ alueos plures & receptacula inſiuit, vt ad ſummum labra eorum adimpleat, dein mora communiter refrigerata, & ad teporem reducta aqua lauaturus excipit, ſub vesperam aut noctẽ ablutione peracta tota aqua per ſubterraneos tubuloſ emittitur, pauimẽ- tumq; à reſidentibus ſordibus ſcopis expurgatur, ac tũ denuo recens aqua adinſiuit, quæ in alteram lucem temperata ablutioni deſeruiat; quoad qualitates exteriores limpida quidem eſt hæc aqua coloris tamen immutationi obnoxia, adeo vt ſubinde virideſcens, nonnun- quam ſubcærulea iuxta aeris varietatem videatur: quoad internas ſulſurea vi ac admixtione nitri modici prædita eſt.

Cornelianum Balneum quondam ſullonicam excrecentibus potiſſimum deſeruiuit, quod tandem à Cornelio ciuẽ quodam, à quo & nomen mutuatur, ad uſus lauacri adaptatum eſt, aqua eius ſulſurea eſt, ſalis ac aluminis portionem admixtam habens, quin & bituminis nõnihil in eſſe deprehenditur, ad ſpectu magis turbida magis cærulea eſt, quã ſi Imperatoriarum Balnearum, qualitates huius aque inten- ſius ac validius calefaciendo, exſiccando, exenuando, diſcutiendo,

emol-

emolliendo, operantur, adeo vt læpenero debiles vel harum dit-
turtuo solum odore offendantur: ea propter mora in seffus in his aquis
nō protrahēda est tam diu quam in cæteris seu Regijs seu Porcetanis,
& vel maximē ad hos experti Medici præuium iudicium æger scrutari
ac explorare debet, sanis autem si sint frigida & humida complexio-
nis, & corpore carnosū nō magnoperē officium, at gracilibus, calidis
ac siccis naturis facilius, iuuenes & extra motum robusti his balneis
tutius vtentur. Valet etiam hæc ipsa aqua epora contra stranguriam,
& renum calculos, soluitq; omnem arenosam materiam: est huic ædi
& lauacro additum *das Rosenbad*, & aliud dictum *das Comphauf-
bad*, quod anno Christi 1328. coemit sibi Senatus à Wilhelmo Co-
mite Iuliz decem marcarum annua pensatione, vñbus pauperum
modo aptatum id ipsum est. In colle, qui ad meridiem huic Vrbi im-
minet stadij circiter spatio à mœnibus municipium est Porcetum di-
ctum in cuius valle coplures erumpūt natura calidarum aquarū sca-
tuginēs, visuntur hic cōnulli putei ita ebullientes, vt obsonia con-
coquat, ac in quod in prata delubante, quod mirū visu iuxta decursum
frigida, aliū fluxum calidā percipimus, aquæ harū thermarum inter
se haud multū discrepant, ab Urbanis verō permultū, lymphidæ quip-
pe ac clare cōtinuo fermē perstunt hæc eatenus vt nummum in fun-
do vitæ dignoscas sub vnda, neq; multū recti halitus vel odoris spi-
rant, dein sulfurea facultas nō tanta inest hisce, verū salis ac aluminis
cōcurrentia eā temperat accedit quod Urbanæ balneæ exedāt atque
cōminuant petras in marginibus alueorum collocatas, at Suburbanæ
porcetenles arenosam materiā iuxta limites aggregātes topōs gene-
rant, cumq; qualitates horū fontium moderatē sese corporib; huma-
nis insinuent apprimē cōgruunt ijs, qui prospera fruētes sanitate vo-
luptatis ergo abluerē se gestiunt, vnde diutissime citra vllum nocu-
mentum immorari possunt, ægritudine verō adfectos curant quidem
sed tardius vim exercentes tardius ad vires, & vigorem pristinum de-
ducunt: Egenorum quoque atque inopum sanitati salubriter proui-
sum, ac in valle hac Porcetana sub dio lauacra ijs destinata, in Vrbe
iuxta Cornelianas sub tēgmine recti, vt prius dixi aquis medicatis
absque vlla impensa vtuntur, fruuntur.

Inquit nunc me sanus vsus Balnearum, vt obseruationes nonnul-
las subiiciam, quod enim alij à balneo vlceribus infestentur, pleri-
que febribus corripiautur, cæteri aliis infirmitatibus ac sympto-

matibus subiaceant, inde est quod tempus modumque balneis in remedium vtendi non habeant exploiatum, quocirca hæc tibi breuia præcepto sunt.

1. Subiturus balneum seu grauiter affectus, seu valens animi curas ac perturbationes, iram, iracundiam, simileſque affectus ſeponet, qui a anima accidentia triſtia deſiccant corpus. Prouerb. 17. *Animus gaudens aſtatem floridam facit, ſpiritus triſtis exſiccatur oſſa, ſalibus igitur iocis lepore conditiſ, luſu venuſto cantu in balneo & ante ſpiritum oblectabit: Caueat ne corpus immodica Venere, vigilia, ſolitudine, lucubratione ingenij, fatigatione aut aliquo grauiore exercitationis genere ſit exhaustum aut debilitatum, vnde nequaquam probârim eorum conſuetudinem qui peregre aduentantes recta ab itinere etiam peſceſſit ad aquas ipſo aduentus die ſe deiſciunt, expectandum conſultius an alteram aut tertiam diem;*

2. Si infirmus balnea petas adi prius Medicinæ peritum, indiſtrum expertum, quâ aqua te committas, qui quidē medicus perſpectas habeat qualitates medicarum aquarum, agri illidem mali cuiusq; corporis temperamenti non ſit neſcius, ex vtriuſq; ſcientia an & quod balneum expediat rite conſulere debebit; vti autem inualitudinē aut valetudine affectum non temere aquas calētes in potum arripere, ſic nec Medico temere in potum eas præſcribere conuenit. ſiqui enim Therma hæ externis potiſſimū vitijſ abſtergendis dicata ſunt, quanquā ad interiores etiam intemperies conferre nō negarim: quod ſi Medica facultatiſ gnarus ad hauſtum aquas ordinaret, ſcitum ſis agro eodē die non eſſe etiam in ſeſſu illis vtendum, adhæc poſt potam aquam non ſtatim ſopori indulgendum, ne deſluxioni catharorū anſam præbeat, ad extremum ſub prandium cœnamq; non largiter cereuiſiam ingrat, ne ex aquis mineralibus & cereuiſia plus nimio refrigeretur.

3. Nec inedia debilitato corpore, aut medicinis nimis extenuato, nec repleto alimentis vberudis, vitioſiſq; humoribus redundante languora ſubire oportet, ſi igitur primis duobus modis exhaustum corpus inſtauretur ſelectis edulijſ ſi oppletū expectandum quoad cibis pridie ſumptus probe concoctus ſit, ſi peccante materia inſeratur, exurgetur

periti Medici administra opera medicamentis leuiter euacuantibus, si morbus aut morbi causa indicet, vena etiam sectio praeceat, quam non sine urgente causa.

4. Cum necesse sit, premit nullum tempus ad lauationem subterfugiendum est, si illa absit deligendum tempus balneis magis accommodum, generatim quidē quando temperies aeris inuitat, hoc est quando aer nec frigidus nimis nec nimis calens: immodice frigidus corpus balneis calefactū facile offendit, dū per apertos poros subintrat frigus, immodice calidus vires corporis dissoluit: tempus magis temperatū est Ver & Autumnus, Aprilis, & Maius, & Iunij potior pars, deinde post astitū Canicularis syderis usq; ad bonā partem Octobris sunt menses magis propitij, inter partes dierum horae etiam temperatiores quibus aquis te committas discernenda, ea sunt astituo tempore orienti, & occidenti soli vicina, orienti potissimum, nā in exortu solis aer à nocturnis vaporibus expurgatus est; brumali ad meridiem accedentes, &c. Porro quoad celi tempestatem & aspectum, anno bissextili, & cum pluuia circa ver continuo durant, frequentesque grauidarum abortus contingunt, ac arborum fructus corrumpuntur, balnea non sunt salutaria, sed sub inde noxia, itemque anno sexagesimo potissimum plurimis obsunt, verum non ubique nec semper, nec in omnibus haec regula locum obtinet, venti quoque & imbres nōnunquam viciant medicatas aquas, à syderibus etiam corrumpi contingit, & tum vitanda.

5. Ingressurus aquas in exortu solis ab omnibus excrementis prius corpus emunda, leui motu ac in ambulatione singula membra disponi, balneum vide ut sit temperatē calidum, tum lento gradu ac pede id ipsum subeas.

6. Vti in vniuersis rebus sic in Balneis mediocritas optima, nec enim nimis frequenter nec nimium diu aquis insidendum, si frequens balnearum usus corpora emollit, enervat, naturam soluit vires frangit, lippitiū linem & cœcitatē causa; si nimis diu inhereatur calor naturalis ab extrinseco calore ultra modum debilitatur, ac sic vires exhauriuntur, notat haec vetus ac verus versus.

Balnea, vina, venus, corrumpunt corpora nostra,
Restituunt eadem balnea, vina, venus.

Nimirum restituunt moderatè vsa, sed quomodo determinabilis fiet mora balnei & horæ, cum quod uni est multum durationis, alteri est nimis exiguum? Aio imprimis Cornelianas Thermas, ob aquarum efficaciam tolerari ultra horam commode vix posse; Regias diutius, Suburbanas ad plures horas citra nocumentum; secundo suaserim imbecillis semel in die lauari dimidiata hora seu paulo diutius, robustioribus etiam priusquam balneis assueti non ferant longam moram ultra assignatum spatium, altera die perseverare poterunt ad horam aut æquihoram, & balneum calidius aptari sibi curent, insequentem vice continuabunt quo ad absque languore poterunt, nihil tamen sentabunt ultra vires: pro corporum autem statu haud difficulter quis deprehendet lauationis tempus sibi congruum, calidi enim, & patiei, imbecilles, vel origine vel morbo, macilenti diu balneis præsertim calidioribus insidere non debent, obæsi, carnosique, frigidi, humidi, bene habiti & fortes diutius, mulieres diutissime immorari possunt, nempe in aurora duabus tribusue horis, in vespere similiter; numerum etiam dierum certo præfigere non valemus, sed quis eum experietur in se pro complexionis suæ robore, vel imbecillitate, totq; diebus balneum frequentabit, donec functiones naturæ vegetiores reddita.

7. *Non omnes agri uni alveo insidebunt, sed diuersa balnea intrabunt, secus si sani.*

8. *An balneum sit profuturum nota est, si venter statim primis diebus versus spinam contrahatur, si autem infletur, aut torminibus affligatur, vel si quis primo ingressu vri rodi minus videatur, deinde horrere incipiat inutile erit balneum.*

9. *In balneo se ingurgitantes cibo replentes cruditate, cholica infestantur, febribus corripuntur, lippitudine hebetantur, viribus concidunt, quod si vehemens infestet situs, malo citreo, prunis damascenis, fragris, cerasis alijsque refrigerantibus ea sedabitur; debiles nihil secius ac ad animi deliquium proni in ipso lauacro re-*

fici debent, hos etiam nec diu balneis immorari nec fortiter fricari expedit.

10. Egressus aquas aerem frigidum & humidam pluuiasq; deu-
tabis, in tepidario calidis linteis abstergetur, & inuoluetur, exinde in
conclauis à ventis & aere suo lecto decumbet, sudabit ad semihoram,
somniaque breuē à sudore si uolet captabit non antea nullatenus
vero pratermittendum caput exsiccare, & leniter confricare.

11. Absterfo sudore indutus vestimentis in aerem temperatum &
purum egredietur, donec iterum sensim refrigeret, aut in cubili mo-
dice obambulabit, alioue leui exercitationis genere artus, totumque
corpus recreabit.

12. A balneo non immediate plenis buccis sumenda esculenta aut
poculenta, sed post moram, inambulationem exercitiumue memora-
tum, cibis uero primis sit sorbilis, qui aluum emolliat, uenas non ob-
struat, nec ventrem flatuoso distendat spiritu, deinde solidior boni suc-
ci, & concocti facilius, parcius tamen quam alias consueuit, pro vi-
riū, morbi, aeris & temporis ratione, cruda, acida, salsa, dura, frigida,
opilantia, astringentia, glutinosa, lactaria vitentur, deuicietur iisdem
frigida potius, nam caput tentat, uinum album, moselanum, tenue
non acerbum, clarum modice astringens conducit, similiter cerenisia
probe concocta ac defacata minimeq; acida.

13. Quibus uoluntas aut consuetudo bis in die balneis lauari
quinq; uel sex horis à primo cibo sumpto interlapsis, expectent quoad
rursus sub inclinantem diem aquis se credant.

14. Veneris indulgere iis, qui sanitatis causa medicatas aquas,
frequentant prorsus interdicto.

*PERNITIOSÆ CIVICÆ
factiones Regali Aquisgranio.*

Caput tertium decimum.

CIVITATEM dictam aiunt, quasi civium unitatem, non modo quod vno aggere vel vallo circumagatur, sed quod eodem velle, eodem nolle, eiusdem fidei symbolo, earundem civilium legum ac ac iustitiæ nexu coalescere ciues & velut inuiscerasci debeant, tam scelicibus cathenis innodatum ceu in virili toga substitit aliquando Aquisgranum, fl. rentissimum vidit populum ac frequentissimum, benè beateque vivebatur, in quo vrbis flore delectu incolentium & lustratione habita Anno 1387. recensita fuere duodeviginti millia, sexcenta viginti sex capita, præter iuvenes innuptos, omnes militibus armis instructissimi, ac ne tum ex multitudine operariorum pannificio vel maximè & textinis operis vacantium confusio suboriretur, consuetudo recepta est vt hora vndecima adulta die, & hora nona iam inclinata signum ære campano daretur desinendi operis, qui mos etiam nunc obtinet: Negotiatores huius vrbis in varijs emporijs sumptuosas aedes mercium & aduentantium, institutorumque commodare receptacula habebant, qualis illa fuit Venetijs & apud Antuerpos loco vbi nunc templum Societatis Iesu Patrum, indigitata quondam domus Aquisgranensis, enimuerò partim nostris seculis, partim salutis quadringentesimo supra millesimum seditionibus obuolutæ intestinis Aquæ Granæ, verticibus dico inexplicabilibus, vti humana omnia variam in faciem sunt mutari obnoxia, vrbibus quippe atq; ædificijs non secus ac hominibus suum quoque senium suaque mortalitas sequitur, labe ac scæda impuritatis respergi cœpère, vsque eò vt ob subortos sæpè numero motus internos vacuata ac viduata pederent numerofo habitatore vibs, sciri narium autem turbarum vel fuit idem quod apud Romanos, nempe quod mixtum è patribus plebeque Senatus legeretur, vel hæresis: & posteaquam hæc irrepsit, creberrimè Ach Aachæris ac funestis tumultuum fluctibus exaristi in promptu causa est hæresis, scelera, schis-

alii 19626.

schismata & seditiones sese mutuo gignunt; vniuersaque immunitatis gratia, omne bonum Basilicæ Marianæ acceptum ferre debebat, quo denenisti alienatione facta à fundamento priscae fidei, fundamento *Ædis Principis & Augustæ?* in mille labyrinthos errorum præcepisti, in mille anfractus factionum scissæ es, inquietum factum est mare & turbidæ aquæ tuæ, naufragis scopulis oppletæ & quomodo ferenabis fluctus, malitiaque conciliata enavigabis, nisi ceu postliminio reuertaris ad sacri templi quod despexisti vinculum; vinculum dico animorum in vnitæte religionis vt sint vnanimes ciues tui vnum omnes loquentes & idipsum sapientes. Pindarus mihi hic in mente; facile est cuius mouere urbem, sed in tranquillū sistere sine Dei auxilio nemo potest: proferam seditiones ordinatâ serie atque à squalidis & vetustis illis exordiar, dumq; sedatas omnes perspicimus in Dei Optimi eiusdemque matris Virginis tutricem dexteram cum gratiarum actione referamus.

ad Philip 2.

Anno Saluatoris MCCCXLVII. enata ciuica procella, & vero confestim sopita; trecentesimo sexagesimo octauo supra millesimum duo facinorosi morte damnati à plebeis, citra consuetam iudicij normam Scabinis & Magistratui competentem, eodem anno sub Conone ab Eychorn & Iacobo Colyn Consulibus qui fallonica & textiturae artis conglomeratim accurrunt ad Diui Petri coquentes contra rectoris ac optimates Urbis consilia, diligentesque quatuor factionis suæ antesignanos, magistratus in eos facit imperum, ac quatuor ptimaria tempestatis rebellionumque capita capite truncari imperat, eatenus pax ciuitati reddita.

Falsæ nouæque doctrinæ deliria hisce temporibus sub vocabulo Bogardorum & Beginarum Aquis propagatæ, facillè etiam urbem commouissent, sed prout aliis nascentibus hæresibus Diui Imperatores specialî sollicitudine in id semper aduigilauerunt ne Regia ac coronationis Regum Rom. sedes adulteri dogmatis abie pollueretur, sic in hac suppressenda Imperator Carolus Quartus solerter adlaborauit præcipiens anno Diuini Natalis MCCC.LXX. Magistratui in Aquis vt Ludouico de Caliga instituti Diui Dominici à sede Apostolica hæreticæ prauitatis inquisitore destinato epe & beneuolentia succurrant vt insausiti hæresis istius palmires quantocius succindantur.

Anno MCCCCI. ante D. Ioannis Baptistæ scriptum quoddam ad balnea populati vocabulo *Comphaussade* suffixum torbarum ac

discordiarum faces subministrabat, sed deterbuit rebellionis æstus supplicio reorum.

Ipsa memoria D. Laurentij anno 1428. communitas Aqueusis coadunata contra Magistratus scitum constiuit decem artificum collegia delegitque nouitium Senatui qui congressione facta intra septa Cœnobij Augustinianorum inter alia decernit præter lanienam antiquam eamque uicam erigenda insuper tria macella, Magistratus uetus ac uetus tamen prima facie coniuuaret, cunctaque iura habere simularet, attamen haud longè post consilio de super caprato Nobilem vitum Conradum de Eychoin cum nonnullis alijs ablegauit ad Comitem Gumbertum de Newenar, Comitem Robertum de Vyrnenberg & Dominum Ioannem de Lohr Dominum de Hinsperg oratum ut suppetias uenirent coercerentque iniolescentem plebem, qui Comites circa longam moram subditorum suorum coaceruantes manum, sub peregrinorum tegumentis, (ut latentis doli suspitio procul foret) alios discriminatim ab alijs Aquas progredi recta iubent, quib. in urbem receptis sic clandestinè manipulatumq; dispositum aduētantib. sub atræ noctis silètio memoratis comitib. una cum eorum auxiliariis. copijs nempe mille quadringentis equitibus circiter portu patens esset, cerneret hic trepidantes ciues, cedo quid sit ad primum ingressum exteri militis altera nempe Octobris insequentis anni 1429. soli regionis Iacobeæ ciues accumulati in cœmiterio, reliquis magis magnanimi belli signo dato, campani æris dico sonitu ad defensionem præsto sunt, è quibus prima uelitatione quatuor & viginti plus minus ceciderunt, cæteri indigenæ omnes uirib. suis diffusi submitrunt se victorum gratiæ, quorum imperato quatuor primarii Urbanorum motuum ac defectionis primipili postridie pœnas dederunt, dānatiq; publicè in foro capitis: residui attrito sanguine S. Stephani, pthomartyris fidelitatē Magistratui debitā religiosè iurârunt, præter has tumultuationes anno 1435. russum ciuium exulcerati animi cōtra legitimum Senatū verū post aliquot mēsum interuallū cōcidit nouitium regimen.

Anno 1439. noui fluctus ac ciuicæ procellæ contra magistratum quod is communitates nemora ac præsata quædā ad portam D. Iacobi sita perierio abal enasser ex quib. parcho eiusdē D. Iacobi Ecclesiæ decimæ exsoluebantur: hæc tamē ita composuit ut magistratus memorato pastori 40. modios frumētī annuè pederet quib. ille hodieq; fruitur.

Nec certè minore difficultate magistratus perpetuus à ciuib. est agi-

tatus hoc nomine quod ~~re~~ alieno se obstinisset hinc idē ann. 1437. ex quo libet collegio ciuū sex viros ad consiliū adlegerat vt secū maturē expēderent, de remedio vlceri ferēdo cū autē malū hoc decursu tēporis in peius irer, adeo vt etiā ciues tutō foras negotiari vix possent, expostularentq; quod qui magistratus perpetui munia obirēt, nullas rationes accepti & expensū redderent, hinc demū neua tēpestas con- cussa ciuitas an. 1450. exor. i tū motus ilicō sopiti fuēre siquidē Magi- stratus antefatus tumultuariis culpā ignouit, cōmuniterē Aquersem sollicitans vt in debiti contracti extinctione auxilio esset. quod dū ci- ues annuissent ipse magistratus dignitati suæ perpetuæ renunciando vndecim trib. seu collegia iisdē ciuib. ratificauit, st. itutūq; fuit Consu- lum, Scabinorū, Magistratus, tribuū & art. sicum totiusq; reipublicæ Aquerensis vnanimi cōsensu ac volūtate cunctas prisca antiquitasque cōsuetudinē vrbis, iura tā in politicis quā Ecclesiasticis inuiolabilitē obseruāda, vt quotannis instauratio fieret magistratus ex dictis tribu- bus ipsa memoria D. Ioānis Baptistæ, rationes quoq; redderentur, vt nullus vnquam in senatum cooptetur nisi quilegitimo thoro natus, laudabilis vitæ, famæ, exultationisq; habeatur, aliaque fierent iuxta formam literarum de super. eod. anno pridie qu. m. Martyrem Ca- tharinam veneratur Ecclesia confectarum quas vocant vetera con- cordata sodalitarum seu ciuicarum tribuū vulgo dicit *als Basselbrist.* Licet vero an. 1477. post turbulentam nouam sectionem decretum fuerit quod totū Scabinale Collegium vna cum quatuor viris ex quo libet membro Reipub. (quorum nouem in Aquis populari dictione nuncupata *Braßi Bassen*) magistratui hæreditario iure incorporatē- tur arbitriū corūq; vrbis exerceēt, nulla; deinceps restauratio Magi- stratus fieret, attamē q̄a & hoc regimē plus æquo sibi suisq; cōfēdera- tis amicis quos indigabāt die *Retten* corūq; lucris ac questib. in vino aliisq; reb. venū exponēd. inhæret q̄ vtilitati publicæ studeret, p̄ser- tim cū ceteri ciues iustitias exactionib. magis magisq; aggrauaretur, ob id nō diu subsistere valuit hæc administratio inleque- tiq; tēpore an. 1513. per modū factio- & tumultuationis qua populus rationes exi- gebat iam secundo sublata, ac gubernaculum vrbis ad normam anti- quorum patrum pręmemoratarum literarū ann. 1450. restauratum fuit, q̄ quidem pacta siue *Basselbrist.* etiā postmodum diuerso tēpore iterū iterumq; ratificata ac in hoc vsq; æuū obseruata: custodia māci- pati fuerāt in hac seditiōe Petr^o de Inden Cōsul & pleriq; primariæ ac

opulentiores ciues Senatoresque sed relaxati post præstam cautionem aut exsolutam pecuniæ multam, non paucorum etiam facultates attestodtentæ; quæ omnia dissidia strenua opera reuerendi ac Vener. Viri Theodori Monastshagen ad D. Adalbertum in Aquis Præpositi ac Cōsiliarii Principis Iulæ composita, deputatusque à nouo Magistratu Ioannes de Belderbusch ad Cæsaream Maiestatem proinitæ pacis confirmatione: eodem anno Wilhelmus Beissel cum quodam complice conuictis Magistratum pro libidine infectatus fuerat, ac tribus plebeias in eundem illexerat, quibus duobus morte damnatis innox dulcis quies: & præscriptæ ferè omnes ciuicæ commotiones ante iam nunc retroactum seculum hæresis omnigenæ feracissimum.

ad Gal. 5.

Extremis his annis allophyli colluies plebeia aliunde ob hæresin profligata & Aquis specie priuilegiorum quæ in occasionem dant carnis admixta per diuersas factiones ceu furiatum inundationes circa medium æstiuorum mensium vtplurimum vaserimè inchoatas fraud infrequentior intentum suum machinata est, & quidem sub quaesito prætextu Senatus edicti pactorumque ann. mccccl. sectarii sæpenumero ad Magistratum aspiârunt per ea sibi aditum minimè præcludi arbitrati, aut prorsus inani fundamento subnixi, siquidem hæresis inter summa crimina reputatur eiusque sectatores excommunicati sunt à sede Apostolica, & omnibus priuilegijs honoribus; beneficiis iuris destituti, eorumque incapaces censentur, quinimmo tam Diuorum Imperatorum constitutionibus quam sacris Canonibus infamia notantur, adhæc sub tempus memorati Senatus edicti haud præcognitum erat hominum genus quod sub speciosi nominis Christiani seu Evangelici exteriori superficie cariosam venenatamque spargeret doctrinam, ac mille errorum fluctibus obuolueretur, sic nihil sub sole stabile, vniuersa sensim in desuetudinem & prauos mores ni otius occurratur declinant degenerantque, priuilegia ciuica solis catholicis bona fide sineque elargita quamdiu in auita doctrina persisterent conueniæ ac turbatores isti cupidè studuerunt seruire pro effienatorum hominum asylo, veruntamen auertat Opt. Max. Deus ne eis gaudeant quibus est velamè malitiæ libertas, neue solum regale locumque coronationis inuolent violent aut excindant religionis hostes.

Vrautem euident fiat quam subdolè & plusquam vulpine fraude

C de hære. l. i.
C. de S. Trinitate & fide
Cathol.
6. q. infames
C alieni. a.
q. 7.

tubinde & latenter, alias tumide, nonnunquam audenter abique omni metu, semper tamen de facto contra iuris ordinem processerit seditiosa hæresis, è diverso quanto nisu resisterint veteris Maiorum Romanæque fidei, quâ viri Principes, quâ subditi & inquilini: quam videlicet leniter in puniendo Cæsar, quam vigilanter rex Hispaniarum tanquam Burgundiæ ac Belgicæ Dux, quam cordatè confines aditricque Duces, atque intemeratæ fidei Catholicæ ciues, assignabo quam concisè per annos stupendas metamorphoses; edamq; simul Ecclesiarum Lutheri & Caluini Hæresiarcharum in Aquis origines, cum omne genus ad originem suam censeatur necesse sit teste Tertulliano; inde clarum fiet quod hæreses de nostro fructificauerunt non nostræ, in confessum veniet hoc illis vt vbiq; sic hic negotium fuisse non ethnicos couertendi sed nostros euertendi, nostra suffodiendi vt sua ædificent, miraberis lector mendacio syluestres plantas quas non plantauit pater cælestis, & vero nec hæresis nec pseudopropheta & adulteri euangelizatores vires habuissent nisi ab iis qui in fide infirmi erant recepta fuisset.

Anno MDI. crucis ligna supernè Aquis decidère in vestimenta mortalium prælagæ equidem signa inimicorum crucis Christi iam iam adfuturorum quorum finis interitus: postea & aliud portentum in persona ipsius Lutheri conspicuam Virbi Aquensi factum, priusquam enim Martinus Lutherus in Germania sementem spuræ doctrinæ (si tamen semen dicendum quod spinas & tribulos germinat & ad cuius farionem in hanc vsque tempestatem multorum labra dentesq; amariati sunt) disseminasset, militiæq; religiosæ Augustinianorum castra adhuc sequeretur, à Provinciali Ordinis Doctore Foebgen Visitaturo Aquente eius instituti Cœnobium comes adlectus est: Aqvas Graneas adueniens Lutherus, vii passim ad solitus bibliothecam citra moram perlustrat, admiranti autem hoc cuiuspiam ac percunctanti Visitatorem, quid ita studis deditus esset socius respondit, quis huius (Lutherum innuens) exitus quandoque futurus equi deinceps capro, nec assessor, quippe quoquo versus, cum ipso appello, accurrat illic ad pulpita bibliothecarum, ibique deterioris notæ mucosi olentiorisque succi libros versat ac peruoluit: hæ ludicre velitationes, exercitiaque portendebant maioris noxæ aculeos, ac veluti Scarabæus in equino limo, sic Lutheri iuuentus in impuritate bus, & dis libris & libebatur tam deu quoad olidæ vaporibus inde

Tertull. de
prescript.
adu. hæret.

promanantibus multorum nates petitz, oppletzque, vt amplius non valeant discernere verum.

Cum iam post interuallum temporis nouz sectz idolum factum esset Lutherus, quidam ex eius discipulis Albertus von Münster indigitatus, quem natione Westphalum fuisse ferunt, an. 1524. in Aquis solo & vrbe alienigena non erubuit ciues prauarum opinionum dogmata ac toxico imbuiere, docens imprimis Catholicam pulsamque fidem longè aberrare à regula veti, secundò Deiparam Virginem nec præcellere nec anteire quamuis aliam feminei sexus, sanctitate vel dignitate personam: tertio Diuorum intercessionibus flocci pendendas: quarto actionem Lyrurgicam inutilem esse in Ecclesia magisque fructuosum vnicum verbum à concionatore prolatum, quam mille mysticæ in Missa operationis: quinto, exuius Sanctorum quas Magnus Carolus huc traduxisset, eas præsertim, quæ per còdictum septennale Iubilæum exponerentur palam conspiciendæ, haud magis venerandas quam communes vilescque centones: sexto satius peregrinis in publicè merentia prostibula, quam itinera tam longinquas oblationes & æs infumere: septimò expiationum publicarum, quas indulgentias nominamus æque in hâris ac aris sacratisque ædibus participacionem fieri, immo, se earum plenum, his aliisque scædis scuriliatibus quas honestatis causa hic non commemoro & moribus, vt fert genus raliū, nouum spurcumque Ecclesiasten acerrimè proscindentem Catholicam doctrinam Magistratus abducit, iniectis vinculis, impactis, quæ ei compedibus, haud longè post vita morescque neoeuangelici in confessum venerunt: gliscente etenim fama capturz, Traiecto mulier Margareta de Heze tabellione vrbis comitata aduolat, hunc Albertum, quem loco artis suæ mimum circulatorum, & agytam agere consueuisse aiebat, cædis reum inculat filium suum nempe Matthæum de Heze punctim nefaria manu enecuisse publico iustumento vrbis Traiectinæ ad Mosam sub dato 28. Iulij Anno 1524. testificatur, superuenit alia dirioris facti insimulatio à Senatu, Wesaliensi exarata postridie Diui Pantaleonis præfecto anno, scilicet, eundem Albertum Münster in caupona ad insigne Æthiopis Wesaliæ homini simplici insonti & innoxio pectus à summo ad imum fidisse, ac dissecuisse, pro salute anxium fugam arripuisse ad septi religiosi immunitatem, inde ob delicti patrati enormitatem abstractum: in carceres & cathenas: verum cum duobus alijs effracta custodia

di...

dilapsum, subnexa postulatione Senatus Wesaliensis continebat, vt eundem captiuum peruigili cura custodirent, vtpote in repagulis comminuendis, seris referendis mirè dextrum: quæ omnia non disidebatur reus, attamen palinodiam cantabat, venenosorum fidei iaculorum in vulgus antea immisforum, flagrabatque in Catholica fidei confessione mortem oppetere, quam ob causam, Magistratus sententiam capitis in reum pronuntiauit, cuius & damnatus est subditis gladio ceruicibus, traditoque corpore terræ eodem loco nempe ante portam D. Iacobo sacram, deductus planiusque acta & exitus prodromi Neoeuangelicorum ex libris senatoriis in Aquis hauriri poterunt, hæc ita carptim prout & iis haud abfimilia Balthasar Münsterus S. P. Q. Aquis de nunc à secretis non indiligenti opera studioque peruestigata è diariis obseruationibus mihi lubens volens suppeditauit.

Anno MDXXX. quando Augustana vt vocant confessio Casareæ Maiestati exhibita, missis Augustam vindelicorum Arnoldo Wymmer & Ioanne Bull Vrbs inclita Aquis inuicta perstirit in veræ & auitæ fidei petra separans sese à Principibus statibus, Optimatibus & Ciuitatibus Augustano dogmati deditis.

Diceret extincto infano insulsa doctrinæ anteambulone prius facto Alberto de Münster dogmæ nouitium ipsum pressum, verum quod in prouerbio est hydram secarant, radicula insperforum. Euangelicis frugibus carduorum in cordibus incautis sensim repullulabant, siquidem anno MDXXXIII. quidam qui se prædicantem seu Magistellum Lutheranismi venditabat conuenticula fouit in popinis ædibusque Laurentii Teschemacher & veluti ranuncula fumos opinionum Lutheri & Alberti von Münster liberè coaxabat, Senatus vt has nebulas dispelleret, ipsum auditoresque carcerum mancipatione corrigend. sed xit 3. nonas Ianuar. è vestigio præco iste muliebri pallio veloque ad talos promisso furim ex vrbe se protipit, quod dilapso Magistratus vice fugitiui in duos Ioannem Holzwerger & fenestratium conditum Mottenkopgen viæ ductores ac itineris Comites iniecit manus.

Vt verò non latius serperent lethalia nouarum hæresum apostemata publico senatus edicto ad resonantiã nolæ anno dicto mense Ianuario & Aprili itemque insequuto anno 1534. altera Septembris vti moris in consimilib. sub interminatione exemplis animaduersionis

cautum, ne quispiam clandestinis explanationib. Euangelii adfit, iis subscribat, vel oratores earum, potissimum autem anabaptistas recipiat foueatque, & quoniā promiscuum vulgus assolet confertim nouis rebus cito ac tenaciter adhærere, pleriq; ex eo Ioannes Ciantz, Matthias Koeffer, Tonger Hensgen delusa Magistratus inhibitione in contrario flagitio depræhensi anno 1535. gladio plexi.

Psal. 61.

Neque tamen sic destitit rabes aut emarcuit infectio sed partes vulpium facti, qui supererant sectarii sub prophanis cineribus prius crematorum flammam nutriunt, suo tempore crepitandam, venenum sub frigore fouent angues, opportuno tempore euomendum: ad templa Catholicorum fucata mente procedunt, diuinis interfunt, ne senatu & vrbe propulsentur; interim negotiationum suarū (quas in Flandriæ & Arteliæ tractu exercébant lanificijs vulgato nomine dictis *Worffter/ Caient Arreff/*) quæstum concinibus suis supra modum deprædicant, atque quidem opulentioribus suggerunt filios eò amandent, ad artis notitiam hauriendam, quibus tenuiores erant facultates instillant, vt mechanici isti Aquas Graneas acciantur, susurrantes ad viginti & amplius istius operæ esse magistros locupletes, qui in figendo Aquis domicilio & in perdocenda arte haud forent difficiles &c. omnia æc molimina eò vegebant vt iuuentus Aquen- sis maturè combiberet hæresin, & aduentantes extranei ad defectionis præcipitum iuuarent inquilinos: Senatus non subodorans dolum Anno 1544. quarto Nonas Octobris annuit triginta familijs cæteris, sub manuar j sedentariiq; re artificij velamine ius ciuicum; promotores dictarum familiarum (siquidem omnibus propemodum res angusta domi vel mendici vel precario vitæ generi erant proximi) mox disseminant in vulgus refarcienda aduentiuus itinerum impendia, tantumque importuna instantia indepti vt magistratus erga allop ylos istos munificencia centenorum aliquot florenorum quos Carolinos vocabant sit vsus, neque solummodo domum illis, opificij exercitationi vulgo das *Klanderhaus/ auff der Baach* aliasq; ædes accommodas gratuito consignarit, verum etiam multa millia nummorum iisdem ad primam inopiam subleuandam mutuò crediderit, illi è contrario (vt assolent homines triobuli de fœce incoditæ plebis dum surgunt in altum) eò tumoris turgidæque insolentia processerunt, vt tributorum & indictionum persolutionem legitimo suo Senatui detrectarint: haud longè post promicantes ex iis hæresum globi,

ad

ad lucem & notitiam venerunt, vique cō vt ad querulas voces Synodalis iudicii per Senatusconsultum Ioannes Rouuier & alij lanifici purgare se iussi coram dicti Præside iudicii, & de abolitione spurie confessionis edocere, in ierea complures iuuenes certatim, qui tam extra quam intra Aquisense solum manuarium hoc opus didicerant, compluresque ciues occæcantur fascino sectæ nouitiæ, inescatus etiam apparente esca lemurum noui Euangelij quidam vir primarius è Senatorum collegio Adam de Zeuell, qui huic negotiationi se immergere studebat, excitatis eum in finem proprijs ædibus arti aptis populari dictione Rlanderet Hauss/ inescatus inquam familiari & cotidiana conuersatione infectorum, amansque periculi incidit in illud siquidem ipse primus duas familias hæresi conspersas aliunde huc accierat & quali coemerat pretio ijs dato, hinc iam omnigenæ variorum idiomatum cantilenæ cantillari cœptæ ad suggillandos Ecclesiasticos & articulos fidei Catholicæ eneruandos.

Inaudit hæc dolenter Sacra Cæsarea Maiestas Ferdinandus Primus Imperator & antecessorum insistens tramiti, pro conseruatione Sedis Imperij & ciuitatis Aquensis sollicitus Antistitem Attrebarenses, Doctoremque Hæse Aquas amandat, sanxitque in alienigenas sectarios sedulo ac gnauiter indagandum ac pro modo flagitij aut excruciaandos supplicio, aut proscriptione multandos; ii 10 Iunii Anno 1550. commissionem planam fecerunt coram Consulibus Senatuq;, qui examine habito vitæ & morum quosdam relegant, decernentes neminem de cætero in senatorium ordinem cooptandum, vel ad aliquod publicum munus assumendum, nisi septennij incolatu fidei Catholicæ professionem omnibus testatam fecerit, pari modo neminem deinceps ciuico corpori aggregandum nisi documento prius producto antecessit vitæ.

Posteaquam anno MDLII. prælibatus Adam de Zeuell (qui interius tabe nouæ sectæ infectus erat, quod ipsum Catholicos latebat) in Cōsulem delectus esset magna affusi lætitiæ aduersarij veræ religionis gestiunt; ipse autē Zeuell vt intentum suū prosequeretur, electione facta cōfestim ex Aquis ad villam suam in Bardenberg se proripit simulans Consularium fasciū onere se prægrauari, nisi Senatus recessu an. 1536. conclusi (in quo tamen nulla religionis memoria mentioq;) firmiter in hæreatur, stabilisq; senatorij ordinis reformatio inchoetur, in ipse erectus hoc medio se fructuoso finē haudquaquā frustratum iri.

Ipla feſta luce Vrbanſ 25. Maij dicti anni qua Conſuleſ ex more ſacramento religioſe ſe obtingunt, amicè citat aduocatque Magiſtratus ex vicinis Adamum de Zeuel ediſſerens ſe nihil antiquius ducere quam laudabilem ordinem politiamque in ſuo Collegio ſpectare, & eo omnibus etiam neruis collimare: pridie Calendas Iunii ſiſtit ſe perſonaliter Zeuel iureiurando Conſulari præſtito, ac ſimul oblata noua quam mente conceperat ordinatione ſtylo ſcripſiſque expreſſa ad telam exorſam pertexendam ductice; Senatus tantisper quoad tribuum & artificum ſodalitates deſuper conſentiant diſſerenda hæc reſpondet, ſagaciterque proſpiciit vrbis periclitanti.

Tameſi anno MDLV. quando pax religionis cum Proſtantiſbus in Imperio ſancita, permiſſum vt vbi præſuiſſet vtriuſque religionis Catholicæ & Auguſtanæ obſeruantia, ibidem citra perturbatiōnem perſiſtere poſſet, attamen vel hilum non potuit dimoueri Senatus Aquisgranenſis de conſtantiæ ſtatu; ablegato etenim ad diætam iſtam vrbis Syndico Gerlaco Radermecher viro quâ ob eruditio- nem, quâ ob induſtriā commendatiſſimo apertè enuntiari voluit, ſe nihil prius ducere, aut antiquius quam in auita maiorum ortho- doxa Catholicaque fide fixum firmumque perſtare: in hoc propoſito perſeuerans anno in ſequentē MDLVI. cum pannifici aduonæ irre- ptiiti ſub prætextu quod paſtores germanico idiomate ſermonem de diuinis facientes haud ſatis caperent ſulti præſidio ſecundum Conſulis Adami Zeuel depoſcerent ſuis impenſis Gallicanum Eccle- ſiaſten in Aquis admitti, incunctanter 26. Ianuarii id aduerſæ parti denegauit, eodem anno nonnullos inauditæ antea catapbaptiſticæ ſectæ ſede regali regnoque Aquenſi relegauit.

Cum deinde anno MDLVIII. plerique anabaptiſtica huc cor- repti ſpreto Senatus edicto reuerſi eſſent ad vomitum hoc eſt ad no- & ignas coitiones & ſermones, veniam ſcleris impunes nanciſcun- tur, aliis non modo gratia iſta denegatur ſed iniecti in rogam viui vſtula i ſunt, tremefacti complices conſortesque tredecim numero fuga diſperguntur, qui demum ad multam precem, propoſito ſacto non relabendi in priſtinam ſentinam vrbe & patrio priuilegio redon- nantur.

Scribebant anno iam memorato Principes & ſtatus Auguſtana nouitate illaqueati interceſſionales ad M. giſtratum Aquenſem pro

loco & exercitio suorum dogmatum in Aquis adipiscendo, qui excelso & infracto animo recusauit. sub idem tempus à Licenciato Amando Wolff, Doctore Christophero Hoff, Lic. Martino Rexard, Doct. Agidio Mommer supremi Imperialisque Spirensis Iudicii Ad-uocatis & respectiue Assessoribus compactum ac constatum consilium iuris prodiit eo sensu quod licite templum & præco noui uerbi nouæque Euangelicæ explanationis permitti possent, quod simul porrectum est Magistratui Aquis à nouatoribus in Aquis degentibus vna cum supplice libello, verum Magistratus inflexus mansit.

Non absimili pertinacia anno MDLX. 12. Cal. Februar. nouarum sectarum præstigijs imbuti Aqueses suppliciter deposcunt sua impensa prædicantem, incasso tamen labore, non obstante quod affectatione splendorum titulorum se tum palliârunt, esse se fidos, morigeros, pacificos Christianos, confessioni Augustanæ ex diuino afflatu subscripsisse, eoque nomine Deo Optimo Maximo immortales rependere grates, quod in nouissimis hisce temporibus putata Euangelii luce sua corda illustrarit &c. omnibus his uerborum inanis ex propriorum phantasmatum nubibus expulsi nihil impetrârunt.

Accessere eod. ann. 19. Martii alia promotorialia scripta Francofurto emissa ab Ottone Henrico Palatino rheni, Augusto Saxoniz, Ioachimo Marchiz Brandenburgensis, Principibus & Electoribus, Wolffango Palatino-Comite in Veldentz, Christophoro Duce Wittenburgico, in quibus petebatur, ut locus conueniens & orator, qui uerbum exhortationis ex nouæ Euangelicæ explanationis præscripto in Aquis formaret indulgeretur.

Ad quæ & alia ann. 1559. imperatum à Magistratu serio & senerè communitati toti Aquis, ut iuxta præscam Religionem vnicam & solam iam inde à se p ingentis annis & quod excurtebat à conditæ urbis incunabilis cultam, & super cuius basi uis primitus fundata, quilibet uitam institueret, securè eum a-bulare, qui in fide progenitorum suorum ac timore Dei procederet, dulci somno mortis conuiescere, iusteque inferri eum in sepulchra patrum suorum, à quibus uitæ instituto, & morum integritate non declinasset, vel deui sset.

Spe lusus lapsusque grex erroneus dat sibi inuicem dexteras at-tiori se vinculo illigat, nec otio torpet eius primpilus Adam de

Zeuel sed misso anno MDLIX. ad Augustanum Comitum filio suo Gofwino Zeuel & Arnolde Engelbrecht à Principibus & Statibus suæ cathenæ innodatis suoque cœno conspectis opem implorat: illi Iurium Licentiarum Wenceslaum Zuleger ad Auenenses functionem Legati obire volunt, qui 19. Iunii literas fiduciaras quas creditiales vocant Magistratui exhibuit: Consul Zeuel ut assequeretur cum oratore quod orabat 20. dicti mensis instructionis litteras Legati primò deinde fœderis religionis in Imperio an. 1555. sanciti tractatum pleno Senatu prælegi iubet, sed malo gubernaculoq; sapientiæ directus Magistratus nō fluctuat, instat alter stylo & ore tenus, & saltem designationem Parochialium Ecclesiarum curatorum & omnium Ecclesiasticorum, eorumque vitæ & morum documentum sub sigillo Senatus deposcit, ad subuersionem religionis præcæ: cuncta hæc dolosa iacula dispulit Senatus: necdum posse se nouitiæ religioni admittendæ adfentiri, nec posse aut velle itidem de Ecclesiasticis suis reificationem communicare.

Adiugilārat ad hanc commissionem Sacra Maiestas Cæsarea Ferdinandus & xv i Iulij præuertiens oratorem scripserat ad Senatum, ne incautus illi ad stipularetur in eiusque sententiam descenderet, sed in pristino statu omnia ad aduentum Legatorum suorum conquiescere fineret.

Nec minus excubabat Dux Iuliz Wilhelmus anxius pro finitimis clientibus, qui xxvi i. eiusdem mensis scripto Senatui patefacit Wenceslaum Zuleger feruido conamine, magnisque instantiis, sibi aurem vellicasse ad supportandum auxilium, quò D. Foilani templū ad vsus nouatorum panderetur, ipse autem Dux contraria cohortatione, quam Legatus, ciuitatem extimulat, scilicet ne sacris Christi desertis transfuga fiat, commonefaciens vt in sola orthodoxa religione perennet.

Cæsarea Maiestas paternæ insistebat curæ Reuerendissimis Ioanni Gebhardo Archipræsuli & Electori Colonienſi & Mansfeldicis Comitibus oriundo, itemque Ruperto von Birge Antistiti Leodino serenissimoque Duci Iuliz Wilhelmo committit vt per suos Subdelegatos Urbem ad laborem in gremio auitæ fidei Matrisque Ecclesiæ retinere, quod factum 12. Iulii anno 1559. ac noua sponſione vrbs firmavit Cæsareæ Maiestatis monitis se obtemperaturam, omnemque sectariorum exundantem perfidiam explosuram.

Haud à prioribus abumili suauione ac impulsu ad præpediendas remorandasque primas sacramentariorum machinationes Maiestas Catholica Philippus Rex Hispaniarum vti Dux Burgundiae, adfinis & collimitaneus, ac vigore contractus istius cum Aquisibibus anno 1479. vsa ad Senatum per deputatos ad eam functionem Iacobum von Boonen & Franciscum Oulart, datis vnis ex vrbe Bruxellensi 15. Maii 1559. & aliis literis Gandauo 20. Iulii, insuperque postulans vt palli è suarum disionum finibus, Aquisgrano etiam exturbentur, constitutum sub id tempuserat ipsi Regi Hispanias adire, sed adeo cordi curæq; fuit res fidei pio Principi, vt prius responsum ab Aquisibibus prætolari maluerit, quam itineri accingi, Senatus excelsio ac imperterrito animo responsorias dedit per Legatos quod in fide Catholica immobilis ac stabilis permanere iugiter cogitaret: rescribunt etæque Maiestates Imperialis & Catholica gratam sibi obedientiam & constantiam, hortanturque denuo vt nullatenus sinant se à concepto saluari proposito diuelli.

Ex diametro contra Fredericus Palatinus & Elector Wolfgangus Palatinus, Christophorus Dux Württembergicus Augusta vindelicorum 18. Augusti hortantur Magistratum vt exteros Christianos aliunde profigatos tutentur.

Ne vero ad tam crebras legationes, & requisitiones vtrimque habitas commotio ciuica efferuesceret, Magistratus 29. Augusti indixit, vt omnium antea actarum commissionum tenores hoc est cohortationes Maiestatis Imperialis, Regis Hispaniarum, omniumque Catholicorum itemque Principum & statuum nouæ fidei nouiter affixorum, quin etiam passauense fœdus in causa religionis, &c. scripro simul aduarentur & in singulis Collegiis artificum & tribuum proponerentur, expectata desuper omnium ac singulorum sententia, cum primis autem quid circa conuenas aliunde relegatos statuendum foret. Quæ cum ita comprehensa essent 30. Augusti è cœmio Senatus selecti Ioannes Ellerborn Franco Block, Iacob de Bee, Matthias Bieienheut, Adamus Schorer & Stephanus VVolff, quibus onus incurreretur, prælibata perlustrari, & si ita visum aut placitum in meliorem seriem redigere: Interea adhuc confedente & consultante Sanatorio ordine querimonia deferretur non obstantibus tot inhibitionibus in iudificationem despectum quæ editorum Senatus, conuenticula latenter agi, quibus etiam si Adam de Zenel pa-

trocinari adniteretur, atramentum deputatum à Magistratu ad reuendendum acta & scripta commissionum laborem omnem functionemque constanter tenuerunt suscipere nisi prius fractores pacis publicæ & elusores superiorum suorum condigna pœna mulctarentur, atque ita communi Senatus decreto è vestigio conclusum ut Hans de Bohemia hospes Clandrix, hospites bini in der Reynart & alter in dem Wetenberg custodia publica arctarentur.

Quibus præuijs cum plebeis tribus ad propositas prælectasque Magnatum legationes & commonefactiones sese resoluissent, sectarij visis omnibus sibi aduersantibus, in vnum clandestinè cōueniunt nouas passionibus inuicem constant, de medijs despiciunt, quibus vel procella ciuica ebulliat, vel Senatus à conciuuium eiectione absterreatur, quo fine Iudæum seditiosum cui nomen Ioannes Leuita, subornant, qui fama & rumorum vi falsò peruulget in Aquis cōplices ciues nitrato puluere, armis Martisque signis ædes suas probè instruxisse ad seditionem coquendam; quæ fama eo fine sparfa ut nonnullorum innocentium Catholicorum ciuium domicilia, de quibus & Iudæus suffurrat, simul visitarentur, sicque innoxii hac dissidentia exacerbati vnà pariter cum fontibus heresi contaminatis ad commotionem ciuilem ciendam excitarentur: memoratus Iudæus deinceps ex Magistratus iussione per D. Gerardum Elterborn & Hapertum Münsterum istum è Scabinali Collegio Consulem hunc vrbis à secretis Falkenburgii criminaliter accusatur mortique adiudicatur posteaquam prius baptismatis lauacro tingi petiisset.

Iam tempus appropinquabat quo discordiarum face vniuersa succenderentur, quocirca regens Consul Adam de Zeuel 22. Sept. anno 1559. Senatus Cæsareo rescripta ab vna, ab alia parte recessus lenitioris ob oculos ponit, reiteratque: Magistratus replicat tribuum sententiæ firmiter inhærendum, irreptitiosque exturbandos; quæ inaudita sententia haud pauci nominatim Carolus Gronendal, Ioannes von Sieg/ Henricus Hargtesser/ Cornelius von Würdt/ Petrus Balengen/ Mathias von der Banch/ Petrus Gronbusch & Ioannes Ewerling prius clandestinè adulterina ista fide sortitati, nunc se prodentes palamquæ è confesso Senatus assurgentes abitu facere, quos eadem hora procaciau su insequuti Franciscus von Inden virmagister, Ioannes Schrick/ Egidius von der Cammen utique ad illis, depositis repentinè clauibus ratione functionum ipsis commissis:

nouissime ipse Consul actû gubernaculum vrbis tenens Adam von Zeuel recessit, sese excusans quod isto turbido æuo consularem dignitatem obire haud posset, omniaque hæc eorum calida consilia cō respiciebant, vt vel Magistratus à proposito flecteretur, aut tempestate turbida ciuitas quateretur. Non mouebatur hac proteruia ordo Senatorius, sed citra moram Franconem Block, ad vicariam nauandam operam Consulatus cessi, cooprauit, pariter decernens ne deinceps memoratorum è Senatu turpiter dilapsorum quispiam amplius ad consilium confessumque acciretur sed in eorum vicem alij surrogarentur.

Rursum præstituta die, quæ fuit 22. Septemb. edicto Senatus ad resonantiam tintinnabuli, prout ab antiquo moris publicatum, vt cuncti aduenæ, qui ciuium corpori necdum associati antea ctæ vitæ & pacifici recessus ex loco vbi visitauère, item documentum Catholicæ Religionis ederent, interstitio dierum decem & septem, secus vrbe Imperijque finibus excederent, idiplum edoceri dum ab ijs, qui in ciues iam aggregati: cautum insuper ne quis Scholas, quibus iuuentus in hæresi formaretur, obiret, in excubijs magis numerosiore commanipulatione maiorique perurgilio agendis leges sancitæ.

Satis superque euident ac perspecta vniuersis erat mens Consulis Adami de Zeuel, verumtamen à Magistratu 26. Septembris iteratò ad ea quæ muneris sui erant capeßenda amicè inuitatur, quo reluctante ac teigiuersante Franco Block summa animorum consensione in locum sufficitur, edito religiose sacramento, dein fit acrior indagatio in allophylos, quique vltra præfixam diem moram traxerant, aut carceribus mancipantur aut ilicò vrbe expelluntur, supplicanti Secretario Marthiæ Matlig von Limburg oriundo & aliis vt abiuntibus saltem testimonium vitæ e uiliter & honeste antea ctæ concederetur recusa un est à Senatu, ne alias vrbes sub pariformi frico fidei Christianæ (iam tamen in illis arcfactæ) dolose inficerent prout Aquasiam intaminarant.

Fuit inter ciues extorres vnus cui nomen Nicolaus de Kempelmondt / qui tæctus pœnitirudine super crimine admittæ hæresis, Ecclesiæ reconciliari petiit Catholicaque dogmata reamplecti, suppliciter poscens gratiam reditus in vrbem, quod eatenus Senatus indulfit, si sanæ mentis perseveraret, & expiationis publicæ loco Dominica

die in Basilica Principeque Ecclesia D. Virginis veste alba amictus processionem, quæ tum circumagitur concomitaretur prægestans duas faces cereolæ ardentes in manibus.

Haud absimilem pœnam obtulerunt alii extranei se voluntariè subituros, sed nec sunt auditi, nec fides iis habita qui sub pallio fidei semel circumuenerant.

Decimo quarto Calendas & ipsis Calendis Martii anno 1560. insistens Magistratus prioribus decretis, eorum suffragia valida non esse concludit, immo secludendos è Republica, qui contagio nouæ doctrinæ suspecti vel conspersi forent.

Nonis Martii rursùm concordibus vocibus & votis itum in hanc sententiã: Cum præterlapsis haud pridem diebus Senatorii ordinis nonnulli feroci proteruia è sedilibus surgentes muneris sui desertores facti sint, plerique ob exigentiam culpæ exauthorati, & iam satis per experientiam in confesso sit cum irrestiturabili detrimento & iactura, quantam nouatores fidei, dissidentiam animorum, quas diuisiones rixas & exasperationes pepererint, hinc etiam haud difficilis sit coniectura, quod extrema perniciës, exitium, & interitus expectandus sit; congruentibus votis concludimus ac statuiumus vt non modo in transfugarum loca viri firmamento auitæ maiorum fidei ab exordio vrbis hic culturæ immobiliter innitentes cooptentur, sed inhibemus ne deinceps vel vacillantes vel desertores religionis capaces sint vilius administrationis senatoriæ; & vt hoc Senatus decretum firmitus robur sortiretur æuiternumque permaneret, declaratio & ratihabitio eius vniuersis artificum collegiis ac Vrbis Tribubus singulis capitatio in proposita est, quæ omnes subscrip. ère: si ethnici scriptores suam gentem vel maximè deprædicent quæ ægerimè Deos Patrios & priuatas ceremonias dimiserit, quanto magis à Christianis extollenda est tamdiu & tam variis modis tentata constantia eorum ciuium qui in Euangelica lege Christi Saluatoris purpurato sanguine plantata nihil vel in verbi Dei explanatione vel titibus Ecclesiæ romanæ priuataque immutatum iri voluerunt, circumspiciebant & ecce sacras tot ædes, tot cruces confixum in eis Christum representantes in his publicis exemplo Constantini Magni antiquitus Aquis erectas, tot simulachra Deiferæ Virginis Diuique Augusti Magni Karolite statium vrbis iuxta d. finitionem secundæ Nicenæ Synodi regionatim seu ad aditus flexuq; viarum præcipuarum seu in

Vtinam decretum hoc tam constans fuisset quam piuum erat & æquum.

præ-

prætorio ac vrbis portis, fontiumque calidorum scaturiginibus pridem posita, hoc est, lapides vel tacēdo conclamantes cernebant nouatores nouitatemque omnem confundere, & nec latum quidem vnguē dīctabant declinandum ab Euangelicis oraculis Christi; placitis, prout vnanimi consensione SS. patrum Ecclesiæ afflatu Spiritus sancti rectorum pridem dilucidata: E diuerso doctrina noua ex se ad omnem carnis licentiam & conscientiarum libertatem (quæ reuera turpis mancipatus est) iter sternēs, ad omnem leuitatem mutabilitatemq; disfluens, simulata pietas & sub ouina pelle latens lupina rabies aucupum Neoeuangelicorum satis concionabantur ciuib; firmiter ac inconcussē consistere in viis Patrum suorum. Re-cessu Senatorio ita feliciter concluso citra longam moram surrogati Catholici in vicem fugitiuorum, quoniam vero post hoc decretum sæpe fatus Adam de Peuell 13. & 25. Maij pro corona senatus in apertam contumeliā linguam soluerat, potestatem & superiores sibi à Diuino numine præordinatos ore & stylo per conuiciū lace-
ratar, eodem Anno extrema Maij ex gratia Senatus eum in omne æ-uum & ætatem vrbe finibusque Imperii Aqueusis proscriptit.

Anno M.D.LXI. duo legati, alter à Summo Pontifice Pio IV. alter à Romanorum Rege Ferdinando Aquas appulēre, quorum commissio, vt denuntiarent concilium generale & œcumenicum reassumendum esse circa enatas fidei controuersias, ac simul indicerent, vt felicem successum ac finem rei adeo salutaris ac necessariæ supplicationib; eleemosinis & expiationibus delictorum fideles iugiter promouerent, eodem anno de mandato Synodalis iudicii in singulis Pa-
rocis proclamatum, vt omnes indigenæ iuxta ritus Catholicæ Romanæq; Ecclesiæ, vitæ & actiones componant, secus si quispiam supremum vitæ spiritum editurus ex contemptu sacramentorum & in de defluentium gratiarum viatico salutari Eucharistico pane refici neglexerit, sepultura asini sepeliendum, & qui in viuīs communio-
nem cum Catholicis detrectarit in morte itidem ab iisdem separandum. Prodigium quod in sectario Anabaptistico sub hoc tempus diuinum numen ostendit non prætereundum reor, ad portam interiorum vrbis mœnium populari dictione nē pfortius hæcis homo animam trahebat, ac ne, Ecclesiasticæ sepulturæ communione arce-
retur secludereturq; hostia salutari præmuniri simulanter poposcit: datur: Verum ad linguam hærente Eucharistico pane, non valuit ani-

mo nec corpore æger panem viuum glutire, vnde excipienda eius ore fuit, atque postmodum in fata concessit: Anno qui sequitur in villa juxta Wyden ad confinia vrbis Pseudoapostolus ad se populum allicit falsa doctrina, Ecclesiæ priscos ritus suggillans, per quem cum nonnullorum ciuium infantes baptismatis vnda abluti essent, Magistratus eorum parentes, alios quidem custodia portæ mulctat, alios vero in infidelitate & heresi ex hac luce migrantes non in sacratis locis, sed pomæriis & olitoriis hortis præcipit tumulari: Insequenti anno 4. nonas Iulii Petrus Weigel alias dictus der dicke Peter è complicibus parricidalis ac funestæ coniurationis Grombachianæ à quodâ Kogelbart in iudicium capitis Aquisgrani vocatus, quod Wurciburgensem Præfulem Melchiorẽ à Zobel scæde trucidari iuvisset, aliisque sceleribus coopertus esset, proin meritis luit patratæ cædis pœnas capitis supplicio. Prolabentibus annis, posteaquã in primis motibus Belgicis Ferdinandus Aluarez Albæ dux Belgicæ administrationem suscepisset, rigidiusque in alienatos à fide catholica animaduertisset, complures ex iis relictis sedibus suis Aquis Graneis domicilia fixerant, ea spe freri, libarius ibi non minus quam impunius se acturos, qui ad referendam meritam gratiam seu nouam aucupandam senatum Auenensem munere scyphi aurati honorant, cui superincumbentis peregrini cernebatur imago incisis his inscriptionibus:

La parole de Dieu demeure eternellement Isa. 40. 8.
Hospes fui & collegistis me Matt. 25.

ad pedem: Tū outrageras & n'oprimeras point l'estrangier Exod. 22. 21.

Anno M.D.LXXII. 4 Kal Maii ad instantiam Ducis Albani per senatus edictū iubentur omnes Regis catholici rebelles, qui, cōtra status Regi morigeros & S.R. Imperium stipendia meruissent, atque Belgio preffigati Aquas se recepissent, altera die ex vrbe Regnoque Auenensi ac municipio Porcetano secedere: demandatur itidem tam consulisbus actū gubernaculum tenentibus, quam proxime ad legationem eius edicti gnauiter promoueant. Anno millesimo quingentesimo sept. tertio, quarta & vigesima Febr: Balthasar Marie anabapti-

sticæ

sticæ sectæ prædicans ad puluim tintinnabuli vrbe ac territorio A-
quensi deportatur.

Cum aduerterent deinceps aduersarii fidei & veritatis, qui remā-
serant in Aquis, de rigore senatorii recessus & plebisciti nonis Martii
Anno M.D.LX. formati nihil remitti laxariue, ad fraudes & versuta
consilia denuo conuertuntur, suggerunt hinc inde conciuibus, quā
operæpretium sit reipublicæ & vrbi, vt conspicuis fama atque existi-
matione viris administræ operæ in senatu pariter cum aliis commit-
tantur; vrbis negotia iam tum in tuto fore, neq; ita examissum pen-
sitanda in æquilibrio quæ spectarent ad religionem, habito præfer-
tim temporis, personarum ac status publici respectu, imo eatenus
tollendam fore omnem animorum diffidentiam alienationemque
inter ciuicos & c. ille tamen quidem haud pauci ad hæc blanda promissa,
attamen 29. Iunii Anno M.D.LXXIV. perstitit adhuc senatus in cō-
cepta iam semel, vti nam semper, mente & edicto, verum accrescen-
te in dies singulos numero à fide apostatantium, dum pollicentur ni-
hil nouitatis vel diuersitatis in religionis causa introductum iri, pas-
suros per se vel suos, precibusque minas regaliter addunt, an tempo-
rum iniuria, an incuria & inscitia vel improvido consilio, num hære-
tico ære & astu, seu vrgentis necessitatis ac periculi vi (prout rescrip-
tum & responsorix senatus literæ anno 1575. 25. Martii ad paterne
commonitorias Illustriss. Iuliz Ducis directæ continebat) equidem
me clam est; 23. Iulii præfati anni 1574. cum prius paulo ante eodem
mense Senatus hanc sollicitationem ad tribus plebeias remisisset, ad
importunas sectariorum crebrasque instācias ac quietis publicæ, vt
putabatur, causa statutum, deinceps in Senatum adlegi posse, qui vel
Catholica religione vel Augustana confessione imbuti essent, saluo
quod fidem facerent nihil in negotio religionis immutari sinerent
vel causarent: hoc indulgentiæ ac nimiz licentiæ ostio aperto admis-
si complures ex catholici in senatum sub specie Augustanæ Confes-
sionis, & hi alios sacramentarios & Caluinistas frequēti numero sub
eod. pallio attraxerūt, sicque conglomeratim recens aliunde proflig-
gatis diuersæ religionis fuligine tinctis etiam Anabaptistica aditus
præbitus ad ius ciuicum: en totum seminarium gliscentis indies ma-
gis magisq; hæresis, hinc iā pars Luthe. colere ac canere, pars Zvvin-
gliū, alii Calui. alii Munœr. vt dicere licuerit onocrotal^o & cericiis ibis

& coruus habitabant in ea; omnes res nouas moliri, Gallico flandraco peregrinisq; idiomatibus latentor sermones facere: circa hanc tempestatem immutata Iuramenti Senatorii consueta formula, prius siquidem diuino Numini & sanctis, deinceps Deo & Euangelio conceptis verbis iurabatur: Vidit Deus ab alto hoc confusum chaos, in labyrinthum sectarum defluxisse Aquas, & spiritu vertiginis fascinosos qui current inibi, calicem iræ suæ diffundit in urbem, percutit eam vlcere pessimo in condignam vindictam, nempe pestilentia tetrum cruciatu deseuire permisit ab anno MDLXXVI. continuo vsq; in annum MDLXXIX. inclusine, æstu contagionis taliter depascente omnes, viros præsertim, & viduante urbem, vt in Cæmeteriomaiori iuxta Basilicam Marianam, complures altæ amplæq; foueæ recipiendo cadauerum cumulo defoderentur, ipsumque Cæmeterium ex aggesta terra superhumatorum multitudinem trium aut quatuor pedum altitudinem intumuerit ac increuerit, immo quod inaudirum, vt à die XXIII. Junij vsque ad VIII. Octobris dicti Anni MDLXXIX. tot senatorii ordinis viri absorpti sint, quod necessum fuerit quater tantillo temporis interstitio Magistratum restaurare ac redintegrare: exordio anni MDLXXVIII. grex & sex populi, Diui Petri Pareclæ in Aquis subdita religiosum profugium à familia & instituto Carmelitarum vti leuem in nomine, sic in fide & moribus sub id tempus se nuncupantem Henricum Beyer de Capella, prius in monastica professione compellatum nomine Henrici Pici Geldriensis in Superintendentem Curionemq; maximum istius Ecclesiæ extollit, contra Ecclesiasticæ potestatis, autoritatisque inhibitionem, Anno qui sequebatur MDLXXIX. Princeps Parmensis Dominum Rysbrock & Licentiatum Desiderium Seftich Aquas amandat, qui Magistratui ante oculos ponant vetera fœdera domus Burgundicæ & urbis Aquensis, ac qualiter ea pacta infringantur demonstrent, dum ab Aquensibus aliqui Regii milites internecioni dari, plerique grauitè lanciari, &c. Idem Parmensis mense Septembri iam tum currentis & Ianuario sequentis Anni MDLXXX. commonefacit Senarium per internuncia scripta; ne exercitia sectariorum vlterius gliscere sinat, sed succidat eorum germina, solamq; orthodoxam fidem propaget.

E contra hæreseon labe contaminati validius res suas stabiliunt in Aquis, semina nouæ luis in viscera Reipublicæ disseminant, con-

siq;

filiq; plerosque è Magistratu voluntati eorum haud reluctaturos
 anno MDLXXX. mensibus Aprile & Maio libellos supplices ex-
 hibent. in quibus vrgent & veluti suo iure imperando possunt libe-
 rum suorum dogmatum exercitium conuenientemque ei locum:
 mox desertor sacræ militiæ è familia Diui Augustini Monachus con-
 ciones auspicatur. cui Ioannes Kalberner arte aurifaber vice Dia-
 cono subseruiebat, de quo deinceps fufius. Contra hos ausus Cæsa-
 rea Maiestas, Buronum Antistes Cardinalis Gerardus à Grois-
 beeck ordinarius ac dicecesanus, Illustrissimus Iuliæ ac Cluorum
 Princeps, præfatusque Parmæ Dux vti Belgicæ Gubernator per fre-
 quentes commonefactorias, Decanus maioris ædis Franciscus Foss
 Vir nobilis & magni zeli, (qui postmodum legationes varias tam
 ad sedem Apostolicam quam Cæsaream Mai. ad refractarios Aquis
 exturbandos obiuit) Collegium Canonorum ac Scabinale, vna
 cum Magistratu ipso, vniuersaq; ciuium Catholicorum communitas
 defectionis nescia ac pugnacissima pro fide auita infracto pectore se
 tanquam murum pro domo Dei opposuerunt, repulsis protestan-
 tium precibus: Et quidem eundem in finem sexto Nonas Maij Wil-
 helmus Iuliæ Dux Wernerum de Gimmenich & Doctores Henri-
 cum Codonem ac Gualterum Fabricium Aquas legat ad recens
 subortas religiones de sapientia sæculi natas pessundandas, ea-
 rumq; succinatos turgidos, tanquam temerarios interpretes diui-
 næ naturæ & dispositionis eliminandos: ad quorum commissionem
 stylo postea, ipsis nempe Nonis Iuliæ respondit hoc sensu, quod ta-
 met si iuxta pacta & fœdera in religionis differentia iam ante ista in
 Imperio, sibi licitum exercitium vtriusque confessionis admittere,
 necdum se tamen vsq; huc precibus protestantium annuisse: Sub-
 infert mox Iuliacus Princeps, non posse Reipublicæ Aquisi parro-
 cinari conuentiones à statibus Imperii in dissidio religionis sancitas,
 siquidem earum mentem hanc esse, vt sicubi vtriusque religionis ex-
 exercitium præfuerit, ibidem toleretur, vbi vero nouitæ spurciæque
 sectæ infausta semina necdum sparsa iactaue, nec vi earundem con-
 cedi; monetque studiose expendat senatus iustaque trutina exami-
 net, quæ & quantæ ærumnæ, extremæ pernitæ, discordiarum faces,
 animorum pestes ebullierint, vbi nouarum istarum opinionum &
 dogmatum virulentæ fæces accitæ aut permissæ in vrbes repere
 Hoc eodem incarnationis Christi anno MDLXXX. duo falsi præ-

dicatores, alter lutheranismo alter Caluinismo imbutus disceptandi ac concertandi prurignie tacti, pridie Kalendarum, ipsis Kalendis & altera Augusti disputationem Granique instituere de duobus articulis fidei, scilicet de persona Christi Domini, & de sacra cœna, ædes in quibus in arenam descenderunt erant designatæ *im Edwens, stein*: qui è schola Lutheri contendebat ex vnione hypostatica in Christo id sequi, vt attributa diuina nominatim omnipræsencia & omnipotentia communicata essent realiter humanitati Christi, qui Caluini humores imbiberat, id ipsum inficiebatur volens dicta ab aduersario fulciri testimoniis è monumentis diuinarum literarum promptis: Lutheranus pleræque producit, quæ omnipotentiam adstruerent nempe id Gen. 3. *Ipsam conteret caput tuum*: Io. 1. *Verbum caro factum est & habitauit in nobis* &c. Matth. vlt. *data est mihi omnis potestas in celo & in terra*, &c. Verum Caluinista Minister negat ea competere humanitati Christi, sed personæ, Lutheranus haud agnoscit discrepantiam inter verbum homo & humanitas, quod antagonista ei demonstrat; docens hominem personam indicare, humanitatem naturam, id non satis capiens vbiquitista, & necdum sibi plane pleneque satisfactum queritans, in re maxime ardua prouocat ad populorum circumstantium examina, iudiciumque auditorum ex institutorum & mechaniscorum cumulo ibi aggregatorum, sub finem huius concertationis iterato ad verbum Dei & circum fusam turbam prouocatio facta.

Calendis Augusti de cœna Dominica sermo institutus, Lutheranodogmatista super hac confessionem suæ fidei edit præmittitque, credere sese nimirum corde ac ore profiteri, quod cœna Domini sit verum & naturale corpus ac sanguis Christi mediatoris nostri, quod sub specie panis ac vini manducetur & bibatur, iuxta verba institutionis *Accipite & manducate*, &c. Badius Caluinisticus prece autumat, illam descriptionem cœnæ Domini non adeo proprie formatam esse, secundo auctoritates è sacra pagina haustas poscit ad valandam doctrinam, quod nempe simul cum pane verum ac reale Christi corpus contineatur sumaturque: Tertio scire auct, num decimum articulum Augustanæ Confessionis amplectatur Aduersarius Christianus Gerardi; qui cum stomacho grauatim tulit definitionem à se prætextam descriptionem compellari exigens vitiosas partes; Badius genus definitionis demonstrari sibi cupit, subinfert

alter

alter, hanc rem diuinam esse transcendereque omnia dialectica præcepta, neque id sibi in voris ut habeatur à popularibus Dialectices peritus, res diuinas non necesse haberi per dialecticem diiudicari, tametsi verba hæc corpus & sanguis Christi loco generis profiteatur, Antagonista si, inquit, Christi cœna transcendit Dialecticam, igitur & definitionem & genus quæ eo spectant, huic sequuta logomachia contendente Lutheranz sortis ministro excedere Dialecticem, aduersario autem contra nitente & adseuerante descriptionem antehabitam impropiam, cœna Domini est corpus &c. confitente nihiloscilicet se in cœna Christi, veri corporis & sanguinis Domini per fidem participationem fieri, & quo pacto, renuntiat Lutherodogmatista, quomodo improprie erit sermo saluatoris, ore prolatus? nõ habuit aliud corpus Christus mediator, quam verum & naturale, non spirituale aut phantasticum, quale Manichæi somniarunt, quocirca nec aliud dedit vel obrulit: aiunt vnum è primariis Calvinistis audito quod tacite Manichæorum hæresi vna cum suis insimularetur, manum gladio admouisse tanquam vlscis parantem & abstergentem à se hanc iniuriam, alii aliter aliaque ansa apprehensa id factum enarrant; haud longe post deducta digladiatio quidnam designaretur per hoc, pronunciante Christo, hoc est corpus meum, num solus panis, an integra cœna panis & vinum iunctim cum corpore & sanguine Christi, & desuper prompta ventilataque testimonia ex heterodoxo Lutheri libris, è factione Caluini solum panem, ex mente verbisq; Lutheri, Lutheranus integram cœnam notari vult. Altera Augusti denuo Lutheri testimonia in quam partem faciant, super denotatione particule, hoc, excutuntur, & ventum rursus ad præfixum primo thema, repetente & insistente Christiano Gerardi suæ enuntiationi Christi nempe verum ac naturale corpus & sanguinem in cœna præsentem & realiter sumi; fermèti vero Calvinistici fatore ac fractore in herète suo sensui, puta quod in recto vsu Dominicæ cœnæ veri corporis & sanguinis Christi particeps quis fiat per viuam fidem; at, inquit, Lutheranus, nullus ibi sermo Christo de fide, sed de manducatione, sumptione, præsentia; secus edoceatur, quid sit panis & vinum in cœna Domini: Calvinianus, panis, inquit, est sacramentum corporis Christi; cui alter, tenor verborum Christi institutionisq; cœnæ nullatenus est, panis est sacramentum corporis mei, sed est corpus meum, & rectore loquendi methodo Dei filius ysus quàm cuncti mortales, replicat qui indurus erat

Caluino, tamen si Christus non sic expressim pronuntiet, panis est sacramentum, attamen non inde consequens perperam dictum, neque suffragamur nos, ait, verum corpus Christi ore sumi, sed duntaxat per fidem, additque, maximis ampullis adstruens in cœna esse res duas panem & corpus, apostolos ore sanctum panem mâducasse, sed corpus per fidem, quæ promissionem Christi in se recipiat: contra Lutheranus si res ipsa præsens, iam desinet promissio, super quo articulo vterque dilucide fuisseque Lutheri, & Augustanæ confessionis verba citat ac pro se quisque ea inflectere adlaborat: vltimus Lutheri placitis imbutus declarat, sibi neuiquam esse sermonem de usu, verum de essentia dominicæ cœnæ: Calvinista demiratur tantam discriminationem fieri inter sacramentum & eius usum, quoniam, ait, Sacramenta extra verum usum non sunt Sacramenta, sub finem Lutheri partes sequens diserte edisserit, desiderare se coram diuino numine Christianam vnitatem fidei inter ipsos coalescere, in quantum conscientiarum ratio permetteret ac dictaret, quoniam vero illius stimuli refragentur, vrgeantque in contrarium, proloquitur cum magistro suo Luthero, maledicta sit eiusmodi unio in abyssum inferni: id ipsum & aduersarius asseruit, se per hanc disceptationem media unionis fidei indagasse.

Hæc concertatio ab vtriusque sectæ asseclis subsignata fuit, pro Lutheranis M. Christianus Gerardi, pro Calvinianis Ioânes Otxenradt, Theodorus von Hillensberg & Matthias Duppengiesser subscripsere: è quorum numero Ioânem Otxenradt sub id tempus prædicantem in Aquis signatim & obiter notarim, quod cum per sæpe consueisset maledicere diei festo, quem augustissimo ritu Eucharistiæ anniuersarium Catholica colit Ecclesia, ipse eodem die insperato, & misero mortis spectaculo oculos illi diei totique mundo clausit, euocatus ad tribunal supremi Iudicis.

Animaduertit prudens lector quod studium infederit animis sectariorum horum præfatam digladiationem instituendi, nempe vtriusque nexi, hoc est, cōiunctis erroribus crassis & liuidis contesserant se adunarentque, quo eo fortius oppugnarent matrem Ecclesiam, conspurcarent germanam orthodoxamque fidem, ac gregem Christi dilacerarent; sed non est pax impiis semper discentibus. & nunquam ad scientiam veritatis peruenientibus permittit diuina prouidentia eos vatiniano & implacabili inter se diffidere odio, concurre,

reque haud raro Ægyptios contra Ægyptios, vtiliorum bellum fiat pax Ecclesiæ.

Quarto nonas septembris iterato Dux Iuliæ Ioannem Luntzen & Zeuel per epistolam cohortatur vt pollicitationi sibi præstitæ firmiter stent, nempe conciones insolitas districtè inhibeant, omnesq; pro suggestu oblatrantes præcæ fidei veluti apostemate ac lepra correptos exturbent, deuenisse ad aures suas, quod pospositis promissis sibi factis in D. Bartholomæi festa luce conciones eiusmodi fuerint habitæ, quinimmo instituti D. Augustini monachus transfuga inductus sit coram agmine hæreticorum ad opus Euangelistæ implendum, præterea cum in eodem conuentu quidam, qui vix ex phœbis excesserat Ioannes Kalckberner aurifaber opificio, Diaconi functus munere, prælectione populares instruxisset, & ad se pellexisset, cuius nomine ab Aduocato Maioreque loci custodiæ fuisset mancipatus, eundem nihilominus opera consulis Zeuel aliorumq; temere relaxatum; commonebat proinde omnia in pristinum tranquillumque statum sisterent, &c. Ita profecto res erat, vt Juliæ illustrissimus Princeps scripto intimabat, nempe aliud ore & promissis, aliud Aquenses re ea tempestate agitalle, siquidem delusis Principum virorum seriis monitis, spreto Senatus interdicto, impudentia & audacia illi iter aperire, è latebris prorumpere, prurientes auribus conciones auspicari, religionis nouæ Zizania sementemque iacere, genuinos ciues noxia doctrina corripere & corrumpere, scholas procorum iuuentute adornare, Synodalis iudicii Iurisdictioni derogare, &c.

1. ad Ti. 4.

Magistratus partim iam memoratorum principum consilio, partim proprio motu ac autoritate factam rectamque auitam religionem semper tutari volens nunquam satis laudata constantia interdixit, ne quispiam huiuscemodi factiosis concionibus aures præberet.

Resciscunt dolosas machinationes Hæreticorum Principes in confiniis, præsertim Philippicarum ditionum Gubernator, qui ob antiquam vrbs cum domo Burgundica confederationem Cæsaream Maiestatem de argutiis huius certior reddit, eiusque auctoritatem, vt tanta audacia pœnis condignis coerceatur, implorat; Cæsar causæ cognitionem Episcopo Leodicensi ac Duci Iuliæ Guiljelmo committit, qui consiliarios suos magnis impensis Aquas Gra-

num legantes toto propemodum anno incassum laborarunt in negotio fidei, p̄cis ac tranquillitatis publicæ: Legatio etiam ab ipso Imperatore ad Aquenses directâ omnes serio commonefecit, vt iuxta Senatus decretum Anni L X. se se continerent, Prædicantes, qui potissimum desertores religionis fuerant, & refractis pudoris, reuerentiæque claustris per summam nequitiam, sacriligo ore audebant Ecclesiastes agere noui euangelii, proscriberent, post proscriptionem redeuntes p̄nis multarent.

Exeunte hoc anno XVIII. Octob. Catholici ciues apud Magistratum iniuriam deponunt, quod mercatores qui confluendo cupro questum in hac vrbe faciunt pleriq; omnes hæretici suæ sectæ hominibus omnes operas deferrent, quodq; ipsi ad consuetum id manuale opus non amplius admitterentur; immo erogationes elemosynarum à Catholicis licet prædecessoribus fundatarum sibi denegarentur, impensa simili stipe in Lutheranorum & Caluinistarum mendicabula. Nouembri mense subdelegati Cæsareæ Maiestatis Commissarii Aquas appulère Gerardi à Groisbeeck præfulis Eburonum & S. R. Ecclesiæ Cardinalis, Henticus à Platten Præpositus Basilicæ in Aquis & metropolitanz Leodienfis Canonicus, dein Godefridus Taxis Lic. dicto Antistiti à consiliis legatione functi, ab illustissimo Iuliz Duce Wilhelmus de Harf Dominus de Alsdorff Kerpen & Hurdt, Wernerus de Gymmenich Dominus in Gymmenich; ac Gualtherus Fabricius Doct. & Consiliarius directi; hi multis inculcant Senatui ea, quæ tam Cæsarea Maiestas, quam finitimi Principes pro conseruatione vnicæ eiusdemque Catholicæ & extirpatione ei aduersantis religionis prius significarant, monent vt quæ Senatus Anno MDLIX. Cæsari Ferdinando, Regi Hispaniarum, Iuliz Principi, aliisq; sancte addixisset, re ipsa adimpleret, memores item reddunt redarguuntq; Magistratum edicti sui anno MDLXXIV. promulgati, quod temere contra priora senatusconsulta & promissiones permiserint subdola hæresi conspersos viros in senatorium ordinem, ac proinde ipsum penitus rescindi mandant: Rationes quibus commissarii inducere conati ad proscriptionem omnis spurie degenerisque fidei à veritatis nucleo alienæ hæ potissimæ, quod iam tum à primo exortu Lutheranismi tot dissidia inter nouatores tamque densas offudissent tenebras, vt iam videri non possit quæ pro genuina Confessione Augustana permessa in Imperio habenda sit,

à natura autem constat non esse verum quod variat, ac licet eadem luculenter dignosceretur, veruntamen de ea exsufflanda & non recipienda fidem iam ante fecit Menatores ipsi Iulie Principi iureiurando interposito: dein ob ius competens Iuliao Duci in constituendo Aduocato & Archypresbytero seu Plebano in urbem Aquensem, citra eius consensionem inuvalidam receptionem exoticæ cuiusvis religionis aiebant, extremum præiudicium Diocesani Leodiensis obitare in contrarium: Eidem legati semel atque iterum in senatum congressi vota singulorum perferatari fuerunt super his trib. punctis, primo an. Cæs. Maiestatis præcepta facta testâ habere velint. secundo num quibus sufficienter secum animo voluerit in antiqua fidei integritate perseverare, tertio an senatus decreto anno MDLX. nonis Martii concluso inhærere eis constitutum sit: Cum vero sectarii tam acriter se premi viderent tergiuersando occasionem arripuerunt super istis consilium ab aliis ciuitatibus Imperii captandi.

Decembris tertiadecima Senatus in Aquis ad Cæs. Mai. dat litteras quibus significat; subdelegatos S. Ma. commissarios ab Eburo num & Iulie Principibus directos retulisse Magistratum Aquensem turpi scædæque notâ à Cæs. Mai. signari, veluti qui damnatos sectarios in Reipublicæ venas immitteret, quo nomine eidem commissarii acerbius quam privilegia ciuica & consuetudines permetterent, acriusque quam in libera Imperii urbe licitum esset se exagitant, cum iniuncto & sinistro prorsus ea concepta suspicio, vel se igitur propediem destinare legationem, qua detergatur ea macula, petere se denique ne ulterius à Cæs. Mai. aut mandatis seu norum Commissariorum submissione grauetur terreaturue priusquam per suos de veritate rei edocuerit.

Anno ab exordio salutis MDLXXXI. tertio die Ianuarii Rudolphus Imp. Aquensi controuersiz sedandæ incumbens ad litteras factorum perbenigne respõdit, percepisse se summa animi voluptate quæ in orthodoxa Catholica fide, & veteri politico statu, omni nouitate seposita, permanere contestentur, prestolari se nihilo secius legatione Aquigranensium ex qua fufius & dilucidius ea quæ ad defensionem suam sint producturi. Interea cum tam Commissariorum Imperialium, quam aliorum vndecunq; spectabiliu virorũ & auctoritate pollentiũ scriptis ad suâ Maiestatem querele de Aquensib. multiplicarentur

rentur denuo XI. mensis eiusdem ad Aqueses litteras dat Cæsar, cōstare sibi iam, quid hætenus in dissidiis illorum actum esset, quod que caussæ innocentia se non ita habent, prout illi prætendebāt, præsertim cum sua Maiestas edocta sit, Magistratum contra fidem atq; iuramentum præstitum in venis & visceribus Reipublicæ homines extorres, seditiosos & hæreticos alere: schismaticas cōciones in vrbe fouere, neq; eas à Magistratu inhiberi, sed potius earū assensu & conuiuentia hoc vnice spectari, vt bona ciuium pars istas nouellas sectas combibat, & quod hæc omnia laudabilium priuilegiorum suorū vmbra detorta interpretatione tegere & propugnare non erubescant, Mandare itaq; se illis, vt promissam legationē quantocius decernant, reipsa quam linguis & litteris pollicetur obedientiam præstent, nouitios præcones & fallaces buccinatores eorūq; dogmata explodant.

Nec longe post paterna Cæsaris vigilantia tertium Aquisgranensibus scribitur, cum se uero hortatu, ne legationem & purgationem differant diutius, tempus creandi noui Magistratus præforibus esse, caueant ne quid inusitatum vel prius inauditum moliantur, veteres consuetudines in electione non prætergrediantur, & siquidem patriū maiorumq; ritus violati, eos redintegrent.

Paulum interualli temporis dilapsū quando quartum Cæsareū Rescriptum Aquesensibus destinatur, in quo priora reiterantur cōiuncto, nisi ab exitiosis hæreseon concionibus destiterint, ministros earum vrbe relegauerint Cæsarea indignatione mox feriendos, securim ad radicem iam iam ponendam; His talibus monitis priscus Magistratus morem gerebat, sed repugnanter actum ab aduersa parte, peruicaces enim Calvinianorum animi inflexiles in sua sententia persistebant vti quorum proprium fidem, & vt cum Apostolo loquar, dominationem spernere, Maiestatem blasphemare, ac XVII. Martii prout & XXIX. eiusdem obfirmate statuerunt hoc religionis dissidium coram Imperii vrbibus veniendum, earū opem consiliūq; deprecandum, quem in finem cōceptam scripto huius rei deductionē senatus sigillo munire volunt, atq; ita ad Imperii vrbes destinare, verū pro tēpore Catholicus consul Leonardus ab Hauen infracto pectore se opposuit, præsertim q̄ istiusmodi scriptorum cōtenta orthodoxos celatū irent, vrget protestantes minis & fastuosis p̄testationibus; quæ cū pari cōstantia retorqueretur in capita aduersariorū fidei, insedit eorū animis errorū obstinatio induratis aliud

confi-

consilium, nempe alios auitæ fidei è senatu exturbare, alios verborum lenocinio in suas partes pellicere, cui proposito inhærentes 28. Martii per Seruatium de Colonia supplicem libellum obrectationibus refertum senatui exhibent, quo consulis Houen honorem & famam in summum discrimen adducunt, subornantes insuper alterum falsæ nouæq; doctrinæ Consulum Petrum de Zeuel, nec non Theodorū von Hillensberg, vt eundem Houen cum plerisq; innoxiiis senatorib. tanquam sediciosos patriæ & patriorum priuilegiõrum infractores proscinderent, in eam spem assurgentes hosce muniis suis vel pure pleneq; dimouendos, vel certè eousque, quoad via iuris sese perpurgassent, interea vero alios ad se omni conamine & studio allecassent.

Septimo Kalendas Maii à vera religione extorres duos operarum Præfectos de nouo eligunt, è sua sarragine homines, hoc est carnali hæresi inuolutos Matthiam Peltzer & Iodocum Beck, quorum prior lingua in contumelias soluta plaustra earundem euomit in Catholicos consulem, Scabinos, vniuersumq; senatum, qui protestando de conuitiis retorquent ea in authores, nec ratam gratamue habent primam electionem contra Cæsarea iussa: criminosa altercatione hac necdum diluta ad querulas voces vicinorum principum Cæsar. Maiest. quinto Imperialia rescripta ad tumultuarios Aquenses dirigit cum literis fiduciariis & instructione sub data XV. April. à M. D. L. X. X. X. I. in quibus Ernesto Bauaro Leodienfi Præfuli, Iuliz Duci Guilhelmo, Philippo Baroni in Winnenburg. & Philippo Nassouio Dn. in Bilstein mandatur, vt cum Diui Urbani festa dies (qua Aquisgrani magistratus creatur & renouatur) immineret, aduigilarent, Principes quidem suos in urbem delegarent consiliarios, posteriores vero duo personaliter ibidem comparerent, constitutiones creandi magistratum pristinas restaurarent, nouitates earumque capita, ministros ciuitate pellerent, in Senatum nemo nisi Catholicus cooptaretur, cæteraq; ad salutem Reipublicæ & concordiam conductura omni studio ac opera promouerent.

Protestantes deterfis oculis conspicantes rem cordi ac curæ Cæsari pro genio gentis prolixum scriptum excusatorium ad Imperatorem destinant, ac primo quidem loco contestantur se mentem Imper. maiestatis liquido perspexisse, ac partim suam maiestatem ipsius Reipublicæ constitutiones latere, partim ab inimicis suis perperam

cam informari, deinde longo verborum tractatu edocent, quæ religionis electionisq; mutatio in magistratu obtigerit, non disiteri se à principio conditæ urbis vsq; in annum MDLIX. fidei varietatē nec auditam, nec visam, eo a. anno inquilinos haud paucos adunatos extraneis Augustanæ confessionis exercitia, & ne quis deinceps in magistratus electione fidei respectus habeatur, postulasse; verum à Ferdinando Cæsare repulsam passos; subaddunt priscum id decretum de nemine in Senatū assumendo, nisi qui se Catholicum propalā vita & moribus profiteretur, id inquam edictum anno MDLX. innovatum, à tribus confirmatum & ad annum MDLXXIV. inuiolabiliter obseruatum, sed eo ipso anno cum nouæ confessionis homines libellos supplices, vt in senatum ascriberētur, porrexissent, primū quidem postulata repudiata, instantium tamen importunitate & vehementia victos Catholicos petitioni annuisse; abinde igitur vsq; ad annum 1581. etiam alios à Catholica fide alienos in senatum receptos, ac tum abrogato nouo edicto (nouum vocant annis octingentis & ultra visitatum atque receptum, cui præscriptione quinque vel sex annorum præiudicare anhelabant) inuito magistratu alterius nouæque religionis exercitia publica inducta esse, neq; se id præpedire valuisse, seu verius, noluisse, demum quo offensam maiestatem Cæsaream placent, pertenuēs suas fortunas explicant, vt carenus clementiam magis quam correptionem erga se promoueant. Quocirca orant Imperatorem, vt sese totamque Rempublicam Aqueensem perbenigne complectatur, atque in suam tutelam recipiat, polliceri se reciproce Catholicam religionem obseruatuos (cum adiecta clausula politica, quantum fieri potest,) ad hanc tam speciosam deductionem renuntiat sua maiestas gratum sibi acceptumque quod religionem auitam & obedientiam polliceantur, comperit sibi nihilofecius tum relationibus scriptisque, tum eorum factis & attentatis fūco mero phalerisque verborum eos vti, vt interea res suas stabiliant, ea propter mandare se iterum atque iterum, vt aboleant nouitates; secus acerbiora propediem præstolentur.

Præ foribus iam erat Urbano sacer dies, quo senatus noui electionis Aquiligrani ex inueterato more haberi consuevit, ante quem hæc præludia furoris futuri antecessere 8. Idus Maii alteri consulum è sua factione sectarii committunt, vt portæ urbis militum excubiis exacte custodiantur munianturque, quatuor duntaxat portæ in-

terdiu

terdiu aperiantur, Capitaneus eorum aliquam vim militum conflet, curant præterea quantocius scribi ad Imperii ciuitates vt sibi subsidio esse velint & ne vrbs extrema perpeti debeat, in deletionem noui magistratus Catholicos iunctim secum ad regimen cooprandos cæteroqui arma se iam semel induisse, neque temere ea posituros: die præstitura electioni, non quidem Diuo Urbano sacra prout ab antiquo moris, sed decimi septimi Maii scissa in diuersa studia plebs, Calviniani sua fuliginē conspersos viros Ioannem Luntzen & Simonem Engelbret in Consules nominarunt, contra expressum Cæsaris rescriptum violatis priscis magistratus electionis legibus, eoque audaciæ progrediuntur, vt quidam eorum primarius non sit veritus, vulgare illud creta in senatoriis ædibus consignare, nempe, Si dolere me vis flendum tibi est primo; Catholici autem, Catholicos, nempe Albertum Scrick & Ioannem Fibis delegerunt, præsto tum erant in vrbe Cæsareæ maiestatis Legati ac subdelegati Philippus Nassouius Dominus in Bilstein, ex parte Leodini Pontificis Henricus de Vlatten Præpositus, Godesfridus Taxis Lic. ex parte Iuliz Cluiorumque Ducis Wilhelmus de Harf, Wernerus de Gymmenich, Gualtherus Fabricius & Henricus Codoneus Iurium DD. aderant pariter Catholicæ maiestatis Hispaniarum Regis Commissarii N. de Horn liber Baro de Bassignii & Boextel, Desiderius Sestich Brachbantinus Cancellarius, & Wilhelmus Candrieß, omnes hi coram pleno senatu legationum suarum capita proposuere, irritum tamen successu. Factio hæc cum ad Imperatorem esset perlata ratus ipse mandatum de quo prius nullatenus differendum, misit id ipsum è vestigio, in quo exponit hoc primum ac summū mentis suæ decretū, vt quicquid contra Catholicā fidem veteresq; vrbis laudabiles consuetudines subintroducendum esset, ipso facto citra moram cassetur, annihiletur ac infringatur, deletis ab hæreticorum grege haudquaquam pareatur, Catholicis vero honor & obedientia debita deferretur, &c. Mandatum hoc in omnibus concionibus tam intra vrbis septa, quam vniuerso districtu regnoq; Aquis promulgari iussim, qui dicto facto non obsecuti veluti perduelles omnibus immunitatum gratiis exuendos, alios iis quiete gauisuros; subscripserunt mandato sic euulgato legati subdelegati prælibati, magistratusque Catholici suffragia lata rata habuerunt.

Iurati

Iurati in verba confessionis Calvinisticæ hæc omnia iniquo impatientiq; animo tulere, & ad motus ciendos propensionem ore vultu habituq; corporis prodiderunt, commissarii vt eos intra officii & modestiꝝ cancellos continerent, per bis septenos dies variis conuētibꝫ impigre ac strenue adlaborarunt æque blando ac amaro sermone, è Regiis vnus Sestich videlicet consulem Lüntzen perduellē, tumultuariū, ac discordiarum architectum libere compellat, ac proinde vinculis & compedibus haud immerito arctādum, &c. Vnde 30. Maii commissarii pro corona senatus seuerius ac acerbius priora reiterarunt vrgentes, vt sectarii se muniis omnibꝫ abdicarent, clauēs vr̄bis, ærarijque sibi consignarent, prout Catholici ipso facto iam tradiderant; eodem die ignem ciuilis commotionis expirauit Calvinismi spiritus, populares atque plebeios homines omni scelere cooptos, quibus aliud nihil in corde, quam vt iura legesq; euerterent ad Martia signa corripienda concitat; clauēs vr̄bis, ærarij, armamentarij, curiæq; à magistratu vero & vetere extorquentur, forum, mœnia, turres & propugnacula vndequaꝫ; partim interno partim adductio milite armis instructo complentur, vicatim ingenti fremitu cursitatur, machinæ bellicæ ad fori meditullium pertrahuntur, iam nullus erat respectus aut supremæ maiestatis Cæsaræ aut potestatis merus vel reuerentia præsentium legatorum, diceres furiis & fascino omnes agitados, tam effusa frequentia vndiq; concursabatur, en tibi fructum Senatus decreti nimizq; indulgentiæ & conuiuentiæ anno MDLXXIV. permissæ: præfata insania magis magitque crescente, dum Catholicorum alius internicioni datus, alius plagas & vulnera subit vniuersiq; præsens vitæ discrimen efformidant, magistratus prisce fidei diuisionem fecit, ac bona pars Senatorij ordinis, cum plures etiam aliorum modestiorum ciuium (quod æuiter næ memoriæ laudibus iugiter deprædicandum) maluerunt patrio solo extorres fortiter exilium & ingens facultatum suarum dispendium perpeti, quam vel in patria videre fidem orthodoxam opprimi ac despectui duci, seu regimini intrusi senatus nouitii, qui veterem tribunali suo, deiecerat subscribendo & propriis fruendo possessionibꝫ, turpem seruire seruitutem, h.e. quod ad Hebræos refert Apostolus, magis eligebāt affligi cum populo Dei quam temporalis peccati habere iucunditatem, maiores diuitias æstimantes thesauro Ægyptiorum improprium Christi: euenere ista mense Maio Nonis Iu-

Heb. ii.

nii turbones ac pacis publicæ perturbatores veriti electionem Consulū à se factam haud diu fore firmā, rescissi ista per nouum delectū Ioanni Luntzen & Ioanni Fibis, isti sectario, huic Catholico fasces consulares imponunt vt sub hoc colore persuaderent Cæsareæ Maiestati minus atrociter contra Catholicos actum; inspectarant Cæsaris ac tantorū Principum Commissarii tam præcipientes hæreticorum ausus à iugo disciplinæ alienos, quare tē indignissimā vt par fuit continuo ad Cæsarem retulerunt, quæ quidem omnia eiusdem exasperationem ac condignam pœnam promerebantur, sed quis neget verissimum esse illud Oti. ii.

*Quo quisq; est maior magis est placabilis ira
Et faciles motus mens generosa capit.*

Quid de
Trib. lib. 3.
Eleg. 4.

Lentis passibus processit Rudolphus Imperat. intellectaq; nefariorum contumacia ad instar boni pastoris balantem gregē reducere volens rursus per litteras sub data 21. Iun. vehementer coarguit reos moruū Aquentium, præsertim q; post tot amicas paternasq; monitiones, nō respuerint, sed in pelus dilapsi sint, enormitatem facti ob oculos ponit; nihilominus vt perditorū ac profligatorum, hominum, (qui Cæsaream Maiest. vrbi male velle comminisciebantur) mendacia retegerentur, in priori sua clementia Cæsar persistit, noxamq; omnem se dimissurū significat, dummodo recessui legatorū finali morem gerant, omnia in integrum restituant, magistratū adulterinum officio moueant, nouitatē omnē è medio tollant, electos aut qui metu territi vrbe excefferant reuocent, extraneos aliunde ob flagitia pulsos vna cum pseudoapostolis buccinatorib. neo euangelii exturbent: quib. rite peractis scribebat Imperator vt ad suā aulā legationē destinarent, quæ de partitione cōpleta infra sesquimenſis spatium fideliter testatū faceret, quod si præstiterint suam Maiestatem propitiam sensuros, si vero in suscepta semel insolentia & perduellione permāserint, vniuersorū indultorum & immunitatum gratiis irrecuperabiliter priuandos ac proscriptionis spiculo feriendos in fide Cæsareæ denuntiat; in spem assurgebat Cæsar tam inaudita clementia colligatis cordib. Aquisgranensium tandē aliquando ad meliorem frugem redituros: literis perlectis pleriq; è factiosis non absq; ratione præsentierunt forsan tarditatē supplicii gravitate compensandam, ea propter duo edicta pacificatoria promulgant: primum quod ex propria ipsorū officina prodiit continebat turbarū, iniuriarū, conui-

tiorum summam esse debere obliterationem, ab armis deinceps ad
dulcem quietē quisq; se componeret; alterum quarta Octobris sub
nomine quidē consulum Scabinorū ac Magistratus Auenensis, opera
tamen Commissariorū à ciuitatib. Imperii potissimum Argentorato
Vlma & Francofurto prodit, qui cū Iuliacum Principē Eburonumq;
Antistitē prius nullo sperato successū interpellassent, deinde cū neq;
meliori euentū Porceti vtramq; partē exules internosq; Catholicos
cū aduersariis turbatorib. vrbem regentib. accersentes incasso labo-
re dirimere discordias ac in tranquillū sistere omnia nisi fuissent, tale
mandatū proponendū esse suggerebant; Inter hæc quoq; per literas
protestando intimant Cæsari tempestatē fluctusq; in Aquis quasi fa-
tales fuillē citra datā à se causam, iam tamē maiori pro partē sedatos
Cæsareā Maieſt. perperam informatā, non posse se nisi cū vrbis exi-
tio in religionis dissidio examussim rescripto Imperatoris obtempe-
rare, præsertim cū nullius sectæ ab Imperio proscripæ affines sint,
verum puri puti dogmatis Augustani cōfessores, clauēs vrbis per vim
minime extortas, Catholicos Ecclesiasticosue haud quaquam cæſos
vel læſos &c. opem itidē Saxonis & Brandenburg. Electorū implorāt
& sub vmbra religionis rebellionis suę patrociniū sagaciter inquirūt,
existimantes aures Principū rectas & ex sua natura alios iudicantes
facile cuniculis mendaciorū subuerti posse, Principes vero hi vtpote
qui persentiscebant speciē facti subodorabanturq; veritatē, rectæ ra-
tionis flabro reuulsis à se falsarū persuasionū fumo ac fœtore, summā
rei ipsi Imperatori cōmendârunt, compositionē totius cōtrouersię
ipsius prudentiæ cōmittentes, eidem etiā Augustus Saxonię & Ioan-
nes Georg. Brandenburgi Electores. vna cū literis à se exaratis sup-
plicē Aquisgranensium libellū ad manus Cæs. Mal. consignârunt;
pro quib. Maieſt. Imperialis gratiā Electorib. dicens eis ex diariis le-
gatorumq; suorū relationib. plenius exponit purgationē Auenensium
inani fuco phaleratorū verborū subniti, suę Maieſtati nihil antiquius
quā vt Aquisgranū in gremio Imperii conferuetur, inq; omnib. sta-
tutis, priuilegiis, immunitatib. antiquis illæsum permaneat, altioriq;
principio negotiū reuocans, à Carol. Magno Catholicā Romanā re-
ligionē inuiolatā ac illæsam in hoc æuum pstitisse ex vrbis Caroline
statuto electionē Magistratūū concernente demōſtrat quod est tale:
*Consules, Scabini, totusq; senatus Cæs. Maieſt. & Regiæ sedis & ciuita-
tis Aquensis in posterū (sicut & hactenus) vnā & solā Catholicā reli-*

gionem

gionem profitebuntur, neq; ad Magistratum vel Reipub. officia alios quam qui stant ab ead. religione, admittent, id decretū vsq; huc in vsu viguisse perspicue deducit, cōsequenter edocens qualiter nouissime hæreses, schismata, & seditiones cū legū ac priscarū consuetudinū prauaricationibus illatæ: de cætero enarrat Imperator legationes suas multiplices impendia & labores duob. annis retroactis insumpta ad reipublicæ istius quietem conciliandā, petiitq; ne hominū nefariorū aliunde profligatorū imposturis ac studiis peruersis, larua nudorū promissorū obuelaris plus quā veritatis succo medullæ ad sentiantur. Sub idem ferme tempus nouo Cæsareo mandato rationi & æquitati cōsentaneo Aqueses qui 8. Kalen. Aug. excusatoriis demulcere mentem Cæsaris intenderāt, terrentur, scribit Cæsar. Maiest. se haudquā dilationes & vanas pollicitationes acceptare, cum facta scriptis minime cōcordent, nihil se laxare de cōcepta fixaq; menti semel sententia, Magistratū subreptitium destituāt. Catholicū agnoscat, irreptitios præcones territorii finib. eliminent, collapsa restaurent, omniaq; pristino nitore restituant, &c. Hæc Imperatoris denuntiatio- ne cōmoti, cum neq; verborū vafrie circumuenire Cæsare, nec solidā suæ rebellionis causā producere valerēt, à nonnullis Principibus, vrbibus & statibus Imperiū, intercessionales ad Cæsare. Maie- statē elidunt, & cum illorū legatis iunctim suos nempe Bonifacium Colyn Scabinū Petrum Vercken; & Syndicum vrbis Theodor. Hil- lésberg. I. V. Lic. ad Cæs. ablegāt supplicatū, ne mādati executio præcipiteret &c. Catholici Senatores & ciues in Aquis cū perspicerent, Cæsarea rescripta parum proficere, sectarios dicto audientes nō esse, sed protelationib. & ambagib. rem differri, R. ac Nobilem Domin. Francisc. Vossium Basilicæ Aquesis Decanū, Albertum Schrick Cō- sulem & Scabinum; & Ioannē Thenen vrbis à Secretis, oratores mād- arunt ad Cæsare mense Decembri dicti anni 1481. qui præposteros refugarum à fide conatus propalā facerēt, obsecrarentq; impensissi- me, vt Catholicos denfenser, in refractarios inanib. verbis veritate viduatis sultos mandari executionē minime differat, eorumq; lega- tionē iusto libramine expendat ac pōderet, criminationib. eorum ac eumentis rationib. fidem nō adhibeat, &c. hi Cōmissarii post aliquod interuallum tēporis in responsis habuere, pergratā esse istā ipso- rum obedientiā suæ Maieitati, studiumq; qd pro fide auita cōseruanda pro pagandaq; nauant, nulla vnquā apud se obliuione sepeliendum, ne

quicquam ambigerent, quin in proposito firmiter perseveratura sit decreto; quæ in finem alios legatos in urbem sit submissura, qui non modo de refusione expensarum, sed omnibus omnino Catholicorum votis sint facturi satis. Data est hæc commissio Anno insequente. Gebhardo Præsuli Colonienſi & Ioanni Treuironum Electorib. nec non Philippo Baroni in Winnenburg, & Philippo Nassouio Domino in Bilslein, qui eam Aquensib. illico insinuauerunt, ac simul demuntiârunt subdelegatos suos & consiliariis eo destinatos esse, confidere se quod placidis eorum consiliis prompte sint obsecuturi, cunctasque turbas ex æquo composituri.

Ineunte iam an. 1581. auctoritate Cæsarea Aquenses per regios milites ab Ernesto præſule Eburonum submissos obsidentur & infestantur: 5. Idus Mart. responsorias mittunt Aquenses ad Mai. Cæs. id vnice exoptare se intimantes, vt de statu controuersia ipsorum ac mali seminario ab hominib. æquis & in neutram partem propensis cognoscatur, verûtamen cum iam legationem ad suam maiest. expedierint, cum syndicus urbis apud Saxon. & Brandenburgicū principes adhuc moretur, cū Landgræuius Hassiæ & permultæ Imperii ciuitates ipsorum causæ apud Cæsarem patrocinium sollicitet, negant se quicquid cum legatis ipsorum agere posse in præmemoratorum absentia, sed & urbem, inquit, tam arcte obsideri à Burgundionib. Leodicenses & Iulias principib. (quibus Cæsar videns magnificis promissis sua mandata eludi, executionem in pernices demandarat, & qui contractis aliquot copiis urbem circumfuderant) vt consiliarios & adfessores hinc inde pro alloquio euocandi nō esset facultas, insuper quoniam instaret Cæsar & Legati, vt exules in urbem reciperentur, & inter illos ad magistratum adlecti pro senatorib. agnoscerentur, renuntiat, penes exules nullum legitimum esse magistratū, neq; expediens illos in urbem referre pedē, ne rāquam omnis calamitatis architecti, & causæ ærumnarū, quib. Respubl. sex iam mensium arduissima obsidione premeretur, à furore ciuiū, (quos magistratus cohibere non posset) ad internecionem quærentur: orant tandem vt Electores commissiōni suæ superſedeant, quousq; ipsorum Commissarii reditum fecerint, & mitius à Cæsare responsum detulerint, interim ipsi Princeps apud Iulias Ducem & Burgundos instanter suo nomine interuenirent, precarenturq; vt diutina ista obsidio soluat: Electores Agrippinariū & Treuironū his acceptis haud obscure animaduertunt, Aquisgra-

nenſes legationis Cæſareæ executionem prorogare & procrastinando illudere velle, tamen quia ſub id tempus Truchſeſius defectionē ab Eccleſia moliebatur ac proinde clam factioſorum partibus faueret, maluerunt ſilentio quàm refutatione friuolæ Aquēſium purgationi reſpondere; quo ſilentio perduelles minime contenti ſecundas ad eoſdem in eandem ſententiam exarant literas, in quibus veterem ſuam repetunt cantilenam, rem ſuam cum aliis ordinibus Imperii communem eſſe & citra eorum præſcitum, conditionib. obligari, iis vel maxime, quæ priuilegijs ſuis, Imperii conſtitutionib. & paci religioni datæ derogent, ſui non eſſe arbitrii, rogare ſe denuo ne legationem præcipitent, ſed cunctanter procedant, ac reditum commiſſariorum ſuorum præſtolentur.

Appetebat 1. Aprilis dies ab Electorib. legationis executioni præſtitutus terminus, & quia binas Aquenſiū literas Electores aſpernari videbantur, tertias minarū plenas conſcribunt eidē ſectarii, mordacem ſtylū figunt in principes; futurum vt ſi legati in vrbe accederent, populus furore agatur, cæde atq; ſanguine omnia miſceat, & polluat, perſenſiſſe id anno ſuperiore Philip. Naſſou. nunc magis exaſperandos populares, ſi exilū reductio intendatur, quare cōſulto facturos, ſi Burgūdicos legatos ante obſidionē ſolutam in vrbe minime adducant, ſi exilio relegatorū reditum minus vrgeāt & ſi quid inter obſidentes ac obſeſſos tractare cōſtituerint, pleroſq; ex vrbe euocent, cumq; iis in adſito municipio Bortziet conueniant, hæc & conſimilia aculeoſa, portentofaq; verba diffundunt, & quoniam ipſi ſtatus Imper. tanq̃ iudices implorant, expeditur quantocius ad Comititia Auguſtana eod. anno cōmiſſarios ſuos, qui pleroſq; Alamaniz principes, ꝑ ſe inſtiterēt, ab alia parte è Catholicorū numero ablegatus eo primū ſine comite Ioan. von Tienen Secretarius vrbs, poſtmodū ſubmiſſi Decanus regalis eccl. Franciſc. Fofs, Leonard. ab Houen, Iacob. Paſtoir & Anton. Wimmer: principes vero ordineſq; S.R. Imp. 23. Aug. in his Comititijs Aquenſium diſſidia à ſe longe remouerunt, declarantes ad Cæſ. maiest. eorū deciſionē ſpectare, cum hoc tamen ſuaſu, nō abs re fore, ſi eadē maiest. citatis vtriuſq; partis controuertentis directorib. eos cōcordi nexu illigare ruruſum tentaret, abeunt è Auguſtano comitio Imper. Decanus memoratus Fofs, Paſtoir & Tienen proſecuti ſunt, vt patrociniū iuſtæ cauſæ inſtarent. Cæſar ꝑ Aquenſes prouocaſſent ad ſtatus proteſtantes Imper. eggerime indi-

gnissimeq; ferens maxime ob sui inobedientiā ac despectum potuisset haud immerito inquietū hominum genus in Aquis omnium immunitatum libertatib. exuere, veruntamē hoc ipso anno innata mā-
 ierudine vsus decernit denuo per media pacis rei diremptionē an-
 norumq; cōpositionē tentandā, ea propter citatur Viennā Austriae
 vtraq; pars in 12. Decembr. Catholici iussis obsecundantes per cōsu-
 lem Arbert. Schrick. Jacob. Pastoir vtrumq; scabinalis iudicii ad se-
 forem & Ioan. von Tienen à secretis vrbi cōparuere, aduersā & auer-
 sā factionis omnes cōrumaciter emāfere, quorū antesignanus Ioan.
 Luntzen non est subueritus petulantissima lingua effari, q; si Cæsar
 mulū sub mole literarū & mandatorū fatiscentem Aquas directurus
 esset, se nequaquā cōmouendum: Dissimulata hac proteruita Imperator
 iterū in trimestre accersit vtriūsq; partis Aqueses, Catholici ē col-
 legio scabinali præfati vice suorum se corā Cæs. mai. sistunt, illi & Im-
 perio perduelles regentes vrbis Aquesis eo destinant secretarium
 suum Matthiā Duppengieffer & quendā Iurisperitū Noriber. cōmit-
 tentes vt intra audiendi & expiscandi limites solūmodo sese contine-
 ant, q; post expirationē præstituti trimestris termini demū ad aulā re-
 giamq; appulere, conquisitis variis colorib. moræ & tarditatis suæ,
 multisq; obreptitiis exceptionib. sua palliantes, dein tacite nō expe-
 ctata Cæsarea sentētia recessere, quorū exceptiones à Catholicis veri-
 tatis nationib. exufflatę ac subuersę. Inter eos qui Aquēses turbo-
 nes seditiososq; fouebat nō infimus erat Alenfonius Dux Brabantię
 per status vnitos renūtiatus, is quo sibi arctius alligaret ac deuinceret
 Aquesum animos, impetrat illis à Rege Galliarū innouationē pri-
 uilegii à Carolo V. Francorū rege in honorē ac memoriā Mag.
 Caroli Imper. anno 1368. Aquesib. indulti, quo & personę & bona
 mercesq; eorum per vniuersam Galliā immunitate gauderēt, nec iū-
 dicē alium, vti volebat, q; vrbis suę magistratū agnoscere, rexq; iis
 omne auxilium cōtra quosq; pollicetur. Anno ab exordio salutis
 1583. senatus ex hæreticis constati cōsultum & edictum prodiit præ-
 ter Germanā orthodoxamq; fidem, pariter August. professione in A-
 quis admittendā, ad hunc scopū, sollicitati principes aliquot vt pseu-
 doapostolos pconesq; huc destinarent. Cum iā fama incesset Cæs.
 maiest. præpropera nimis festinatione in perduelles Aqueses veluti
 inauditos, pcedere cōstitutum esse, vt hæ tenebrę veritatis luce dis-
 pellerentur eadem sacra Maiest. ii. Cal. Nov. 1533 nouam cōmissione

defi-

designat, quæ datur Treuitorum Pont. & Duci Sax. vt extremâ industriâ nauent, quo p media Imp. constitutionib. cõformia vtraq; pars in Aquis vinculo pacis recolligetur. Interea sectarii Aquẽses p senatu decernunt è numero exturbatorum Cathol. fidei cõciuium reasumẽdum neminẽ in ciuium vel reipubl. mẽbrum, nisi actu regentes primum pro vero legitimoq; magistratu recognouerit, receptionẽ & admissionẽ suppliciter poposcerit, cum pua stipulatione se deinceps fidum morigerumq; iis superiorib. iussaq; eorum expleturum, si qspiam id detrectabat, iudiciumq; Cæsareum p̃stolari malebat, aut vrbe proscribebatur, aut ciuili custodiæ m̃cipabatur nihil obstante Cæsareæ Maielt. præcepto, quo paulo ante districtè factiosis inhibebatur, ne vllatenus Catholicos in exilio degentes seu in negotiatione aut pacifica fruitione facultatum suarum aliove quouis modo inquietarent: Subdelegati Principum Electorum iam recensitorum commissionem suam à citatione omnium interesse prætendentium exorsi sunt, imprimis patrem vtramq; vrbis à se inuicẽ scissam, dein Antistitem Leodinum veluti Diœcesanum, tum Iuliæ Ducẽ tanquã Aduocatum in Aquis citârunt, coram iisdem legatis Catholica Maiestas vt Burgundiæ Brabantiz & Limburgiæ Dux & qui certum fœdus prius cum Aquisgrano sanxerat, præpositus, Decanus vniuersusq; senatus Ecclesiasticus vrbis ius suum deduxere querimoniasq; diffuse deposuere: Omnib. singulisq; auditis subdelegati Commissarii negotium vsq; adeo implexum, mentes ita alienatas depræhenderunt, vt in tranquillum sistere non valentes circa pleraq; capita videlicet Religionis exercitium, administrationem reipubl. exulum damna & reductionem, principum vicinorũ querelas &c. recessum sub data 7. Idus Apr. an. 1583. formarint, ad Cæsaream supremamq; Maiestatem atq; eius decisionem cum consensione vtriusq; partis hæc & alia diffidiz diffidentiasq; remittentes.

Post decessum Commissariorũ non in melius sed in deterius impuriusq; relapsi perduelles, moxq; magno numero conciones suas adauxere, aliis Lutheraliis Caluini colore & errore pro libidine se induentibus, & hæc quidẽ hæresis adeo fœcundo cespite coalescebat vt sub Gallicano & alemanico idiomate verba fierent ad populum, neq; catabaptistarum ibi desiderabatur sentina, Principi Iuliæ eiusq; Iudici & præfecto in Aquis Ioanni von Then, quem recens ex functione secretariatus vrbis ad Iudiciũ præfecturã adegerat procaciter

refra-

cesfragabantur, hæc tamen & alia apparent. bus: quæ sitisq; excusationum inanis apud Cæs. Maiest. scripto tegebant, ratione cuius 9. Kal. Aug. an. 1585. mandatū cōmonitorium rursus emanauit à Cæsare, eo fine, vt desisterent factiosi ab exercitiis religionis virulentis, conturbationib. nouis & facinerosis, exitiosis machinationib. vt Archipresbyterū Scholasticū & aduocatū in Aquis à se teniss. Iuliz principe constitutos minime impedirēt in iis, quæ eorum munerū esse dignoscūtur. Quæ imperata nō modo nō adimpleta sed Cæsareum rescriptū quantocyus ad ciuitates Imperii, dein ad diuersos legatos qui Vlmæ coeant, postremū ad plerosq; episcopos & principes, emissum, addita imploratione vt interueniant apud Cæs. Mai. quo istiusmodi mandatorū articuli diluantur ac eruantur: interea cōtumaciter acta agunt rebelles Graniaquenses opponendo sese legitimis potestatib. & officiatis, proscribendo traducendoq; alios, attentando & accumulando res nouas in dies singulos, atq; hæc vniuersa vana verborum vassritie apud principes Imperii protestantes in rectum sensum facta exponunt. Iuliacus princeps & qui in Aquis læsi oppressiq; anno 1581. in desinentē proceruiam Aquensium, vt qui iugum disciplinz detrectarent planeque exolum haberent Cæs. maiest. patefaciunt, sacra maiest. inherens priorib. mandat remandatq; hoc anno, mense Decemb. eadem, quæ antea triennii retroactum præceperat, intimaturq; Imper. voluntas per deputatū ex regia Georg. Ehtenpreiss, verū dolose elusa est, subrepticius senatus & nouæ doctrinæ traduces in peius semper dilabuntur, à Duce Iuliz designatum vicem maiorem Toan. von Thenen ad id munus acceptare recusant, &c. Iterato igitur illustrib. princeps Iuliacus missa legatione remedium apud Cæs. M. sollicitat, Cæs. anno Christ. 1590. pridie Idus Ian. nouum mādātum per Heroldū suū omnib. ac singulis senatorib. rectorib. q; vrbis Aquensib. nominatim sub intimatione Bani decernit, quo imperatur vt auct. fidei ciues nullatenus substatūis mercin. oris alioque quouis modo turbētur, Ioh. von The. ep. prors. Iuliz Duce tanq. legitimo vrbis patrono, & protectore institutus nuper sœdo ausu pulsus recipiatur, honor debitus ei deferatur, conuenticula noxia & alia exercitia religioni Germanæ contraria cassentur & annullentur, aliunde profligati rursus ex Aquis exurbentur, iudicia qua spiritualia, qua ciuilia haudquaquam præpediantur, sed in pristinū cūsum restituantur, iurē cutis efformāte directio scholastico Marianæ ædis, ad quæ ab antiquo spectaret, relinquatur, &c. Mandatum hoc eod. anno Febr. 10. frequenti senatu Heroldus intimat, eumq; paratū se Cæsare iussiois obtemperare scriptique testificatione confirmare receptionem Advocati & Maioris senatus promitteret, ipsis Idibus Februarii Iudex Ioannes von The. nē vna cum Iuliz ac Cluorum Principis Commissariis ingenti Catholicorum applausu Graniaquas ingreditur, alteraq; luce ad senatorias ædes deductus promiscue à Catholicis ac hæresi contaminatis magna ad gratulationem excipitur, intermedioq; iureiurando pro more ab eo religiose præstito cœpit cum scabinali collegio pro tribunali confedere, iustitiam ad ministrare, de reliquo parua fides distis factiosorū in Aquis inerat, siquidem in iura senatus Ecclesiastici inuolabant, hoc ipso anno cœmiterii maioris partem prophanis vsibus applicabant, acceptoq; pretio alienabant, distis muris ac terra, egestis demortuorum fidelium ossibus ædificia noua superstruebant, ob leuia delicta rigidius æquo in Catholicos animadvertebant, aut ciuili custodia dolenter affligendo seu iniustitias exactionibus opprimendo.

Et quia per idem tempus questi fuerant apud Præsulem Eburo-
num Ernestum Canonici regalis Insignisque Ecclesiæ Aquensis li-
bertates ac immunitates suas per Magistratum rursus ad vomitum
reuersum contra omnia iura lædi, cæmeterium in prophanos vsus
conuerti, muros diffici, sepulchra mortuorum violari, ossa ex iis im-
p è extrahi; Præsul tam ordinaria sua, quam etiam sibi specialiter à
Cæsare commissa auctoritate mandat omnia attentata reuocari, his
verbis :

*Quocirca nos Ernestus vti Episcopus Princeps & conseruator an-
tedictus considerantes huiusmodi attentata prorsus libertatibus &
immunitatibus Ecclesiasticis inique diuino & humano aduersari,
cupientesque Reipublica Christiana tranquillitatem, insuper & affli-
ctis nostram, imo Cæsareæ Maiestatis opem implorantibus subuenire
volentes, eos Burgimagistros, Viceburgimagistros, Scab. nos, Senatum
deputatos, & communitatem antedictos, ac quemlibet vestrum in-
solidum, auctoritate Cæsareâ, nobis, vt præfertur, commissio serio mo-
nemus, vobisque districte præcipimus, quatenus intra sex dierum spa-
cium, post notificationem præsentium, sine in personas vestras, sine per
edictum, vobis factam immediate sequens, quorum dierum duos pro
primo, duos pro secundo, & reliquos vobis duos & cuiuslibet vestrum in
terminum peremptorium assignamus, omnia & singula prædicta,
vsurpationes, distractiones Cæmeterij, murorumque & appendicum
& quacunque in libertatis Ecclesiastica, nunciationisque noui operis,
aut aliter quouis modo præiudicium attentata & in nouata aduersus
antedicta nostra Ecclesiæ, libertates & immunitates, reuocetis, casse-
tis, & annuletis, nullaque inualida & illicita, seu attentata declaretis,
& declarari faciatis, iniuriamque illatam resarciatis realiter & cum
effectu, ac in futurum ab his & similibus abstineatis, & abstinere fa-
ciatis, ilico post præsentis nostre, imo verius Cæsareæ monitionis ac
mandati executionem, vobis factam sub pænis Constitutionum Re-
galium ac aliarum in priuilegijs antedictis contentarum, & commi-
natarum; intimantes vobis & vestrum cuiuslibet, quod si secus feceri-
tis, aut aliquis vestrum fecerit, nos contra rebelles seu rebellem, ad præ-*

taclatum penarum & aliarum condemnationem & exactionem auctoritate Regia ac Casarea predicta procedemus, & procedi faciemus iustitia mediante, nisi causam vel causas, rationabilem, vel rationabiles oram nobis proposueritis, cum ad premissa minime teneamini, ad quem seu quas allegaudis vobis hoc nostro, imo verius Regio seu Imperiali mandato in suis vigore & efficacia permanente limitamus sextam diem post presentium executionem aut insinuationem factam in concilio nostro Secreto Leodiensi hora prima alioquin ad videndum & audiendum declarari vos penas constitutionum Regalium, & alias in predictis privilegijs insertas & comminatas incidisse nec non contra vos seu vestrum quemlibet in premissis rebellem & rebelles ad executionem preinsertarum & aliarum pratermissarum ut supra literarum tenorum realiter & cum effectu procedere & procedi mandare brachio nostro seculari & aliorum per nos quatenus opus fuerit (unde vos per presentes duximus certificandos) implorato, suffragante nihilominus ponentes & constituentes dictam nostram Ecclesiam Aquensem nec non prapositum Decanum & Capitulum eorumque Vicarios & Capellanos, operarios & seruitores & supposita ipsius Ecclesie & eorum Xenodochia & bona in Casarea Asaisstis totiusque Sacri Romani Imperij ac nostram protectionem specialem, saluaguardiam & tuitionem. Harum verostrarum immo verius Imperialium literarum notificationem & executionem predictam lanitori primo nostro aut alijs Scultetis Ammannis & locorum quorumlibet officiatu Notarijs & tabellionibus publicis predictis S. R. Imperio aut nobis subiectis desuper & requisitis demandantes. Datum in ciuitate nostra Leodiensi anno a natiuitate Domini millesimo quingentesimo nonagesimo mensis Maij die decima octaua.

Insequente Mense perduelles in Aquis pro arbitratu suo synodalis iudicij adfessores & Imperialis iudicij Aqnenfis Scabinos a iura fidei loco & sede mouent vrbe relegant ac proscribunt, eoque licentia eorum progressu vt quidam vir primarius mente Iulio in loco immunitatis audenter pronuntiauerit, non fore quietem Aquisgrani nisi cum nonnullis incolis Catholice fidei dederis actio insti-

tuatur eo tenore quo cum Templariorum ordine processum.

Illustrissimus Dux Iuliz Cliuorum ac Montium non s. reus turbidos immorigerosque Aqueusium spiritus non cessat rursus instate exordio anni M D X C I. apud Casareā Mai. vt intricatos hos motus pridem sperata finali sententia decidat, in consimilem sensum & alij Imperatorem sollicitabant; vnde 4. Nonas Iulij preut etiam ipsis Kalendis Augusti grauibz ac serijs scriptis Casarea Maestas ad obscurandam imperio suo, regimen tenentes in Aquis cohortatur, præsertim vt demolitionem noui operis in loco religioso cepti non tardent, insolitis impositionibus neminem exhauriant, Scabinos vbe proscriptos quantocius reuocent exurbatis nouitijs in eorum locum suffectis, sedi ac dignitati restituant, constituant iam Suz Maestati esse præuia tamen citatione partium causam capitalem principalemque legitima conclusione terminare.

Quibus talibus Imperijs, clementissimæque supremæ potestatis minis, verborum arte dextrè satis contraitum responsumque à turbulento hominum genere.

Hoc eodem anno. 13. Octobris Rex Hispaniarum vti Dux Belgicæ in suspensio tenuit omnia ac singula indulta libertates priuilegia Aquisgranensium in suis ditionibus eo quod imponere alterius quam Catholicæ religionis exercitia permitterent quodque hostes suæ Catholicæ Maestatis contra pacta antiqua penes se receperant ac fouerent., quæ suspensio quinta decima mensis Ianuarii anno M D C. demum remissa.

Incarinati verbi anno M D X C II. citatur à Casarea Mai. vtræque pars Aqueusis diffidens sententiæ decisivæ promulgationem mensis Augusto anno proxime insequente excipiendam quæ per deputatos mandato obsequuta comparuit.

Clementia ac longanimitas Cesaris in æquitatem versa tam de plenitudine potestatis suæ & vtronea remissione statuum Imperij ad suam Maestatem, quam Commissariorum Principum Electorum Treuicensis Præsulis & Saxonum Ducis relatione tanquam directus & competens Index partibus huic inde sufficienter auditis sententiam definitiuam tulit quæ insequente anno 6. Octobris emanauit hocque ferme tenore publicata est.

Nos Rudolphus huius nominis Secundus, Dei gratia Electus Romanorum Imperator semper Augustus, &c. denuncians vobis quod anno post millesimum quingentesimum octogesimo primo, in sede & ciuitate nostra Aquisgranensi præcensis subornatis electisque Consulibus & Senatoribus, vestrisque Successoribus, postquam in causa Catholicorum Consulium, Scabinorum & Reipublicæ Aquisgranensis accusantium seu actorum ab una parte, aduersum vos accusatos seu reos ab altera Illustrissimi quoque Wilhelmi sœlis: recordationis & nunc Ioannis Wilhelmi Ducis Iuliacensis, Cliuensis & Montensis charissimi nostri auunculi, affinis, cognatique nostri, vt cuius magni interest, negotium vestrum maturè & prudenter ponderauimus, vobis accusatis ante peritæ Casæas admonitiones nostras scripserimus, Legatos magni nominis, minas quoque & pœnalia mandata nostra miserimus, & tandem sub Sacri Imperii excommunicatione seu proscriptione vobis præcepimus, vt omnem nouitatem, vim, & iniuriam accusantibus intentatam aboleatis, eosque in integrum restituatis, nihil effecimus. Vos enim nullis nostris monitis, mandatis aut minis parere voluistis. Quare tandem post nostram probatam ab Imperij ordinibus in vltimis Comitibus Augustanis, ad vtrumque Electorem Treurensem & Saxonem editam commissionem post Subdelegatorum anno 1584. in vrbe vestra recessum, actaque omnia ad nostram aulam Casæam transmissa, post denique citationem nostram ad vos vndecimo Aprilis Anni XCII. destinatam, definitiua nostra sententia huius anni XCIII. Augusti 27. die coram nostra persona publicata, secundum omnes iuris allegationes iudicauimus, vobis accusatis seu reis nullo modo competere, aut licitum esse, in Sede nostra Regia vrbe Aquisgranensi, in causâ Religionis vllam introducere, aut introduci permittere nouitatem: sicuti, nec vestrum magistratum, vrbisque administrationem de facto vobis vsurpare: sed potius quicquid hætenus à magistratu, Scabinorum iudicio, & alibi constitutum abrogare & reuocare, omniaque vt ante introductam innoationem iuxta præscriptum Anno LX. decreti ab omnibus Tribubus atque Magistratu approbati & in executionem missi fuere, restituere. Actores quoque ad pristinum statum admittere, eorumque personas ad Magistratum, aliaque officia iuxta pactum eiusdem anni LX. denuò assumere, & eorum expensas in hoc negotio factas refundere, omniaque damna refarcire: quemadmodum nos respectiue cognouimus aboleuimus, reuocauimus etiam restituiimus & damnauimus: excipientes præterea pœnam, quæ vestro delicto debetur, quærelis etiam & actione aduersum vos Ducis Iuliacæ, & actorum; quæ secundum iura simul aut seorsim decidentur. Omnia secundum publicatum Imperiale nostrum iudicium, cuius etiam Legato, vestro Procuratori, ad ipsius postulationem, ex Imperiali nostra Cancelleria apographum dabitur: quo accepto æquum est, vt pronuntiata sententia in opus mittatur, quod vt fiat scribimus volumus.

Quare vobis ex R. Casatis potestate, etiam ratione iuris imperamus, vt nisi nostram indignationem, Imperijque proscriptionem incurrrere velitis post acceptas has literas sex sequentibus septimanis prædictæ nostræ definitiue sententiæ, in omnibus suis punctis, clausulis, articulis, & partibus obediatis, satisfierique faciatis, absque vlla mora seu negligentia: neque vllam vltiorum

controuerſiam moueatis: ſi modo noſtram Cæſaream indignationem, Imperijque proſcriptionem declinare volueritis. Hæc eaim ſerua noſtra voluntas eſt. Citamus nihilominus vos virtute eiſdem Cæſareæ poteſtatis, & volumus vt tranſactis prædictis ſex ſeptimanis, infra dies triginta, quos vobis pro primo, ſecundo, tertio & tandem peremptorio termino conſtituimus, aut ſi dies iſt iuridicus non ſit, proximo die iuridico, in aula noſtra Cæſarea vbicunque tunc ea fuerit, ipſi aut per Legatos veſtros compareatis, & mandato noſtro ſatiſfactum eſſe doceatis: aut videatis, audiatſque prædictam pœnam præſcriptionis vobis irrogari, voſque illius reos eſſe declarari. Quod ſi interim non compareatis, ſententia nihilominus adueſum vos pronuntiabitur, quemadmodum id iure & laudabili conſuetudine hætenus obſervatum eſt. Secundum hæc vobis conſultite. Datum in arce noſtra Regia Pragenſi, ſexto die Octobris Anno recuperatæ ſalutis poſt milleſimum quingenteliſimum, nonageſimo tertio, Regni noſtri Boemoi Decimo nono.

Sententia hæc publicata eſt coram D. Ioanne Ellerborn Archi præſbytero, Wilhelmo Wylre Scabinorum ſeniore & Franciſco Widdenradt deputatis Catholicorum vrbis Aqueſiſ, atque ab aduerſa parte coram Syndico ſectatorum; menſe Nouembri eadem Aqueſgranenſibus tranſmiſſa intimataque eſt, proteſtantes ii qui Auguſtanæ confeſſioni dediti vehementer percuſi ſunt, reliqui e caſtris Caluini mandata ſimilia flocci pendere didicerant, quippe iam antea videlicet 17. Sept. inſolito more à Cæſare malè informato ad ipſum dilucidius informandum & ad Sacri Rom. Imperii Electores, Principes, Comites, reliquosque ſtatus appellârunt, plebeios ad interuentionem pro ſe faciendam ſubornabant, Conſules, adſeſſores Senatoresque priſcæ fidei ſtylo & ore tenus contumeliis lacerabant, ac proſcindebant veluti ipſi urbem vrbanaſque libertates in ſubiectionem Burgundix & Iulix Ducum conſignaffent, vnde eos eorumque complices æi publicæ rectè regulatæ turbatores, alieni Magiſtratus falſos uſui patores, priuilegio um, ſtatutorum, iurium & immunitatum patriæ violatores, regis Sedis & vrbis Aqueſgrani hoſtes declarabant, dignos qui in exemplum irremiſſibili pœna ſeritentur.

Ac licet plerique ſtatus Imperii in Comitio Ratiſbonenſi anno MDXCIV. ſuper hac Cæſarea declaratione qua Aqueſiſ iſti quærimoniis & expoſtulatione uſi, atramen poſteaquam hinc inde vltèrius ab Aqueſgranenſibus coram Cæſ. Maieſtate res ventilata & excuſſa, replicationeſque adueſæ partis diruta anno MDXCVI. quarto Idus Iunii interloquutiones omnes interdictæ, atque ſententia prius à S. M. Cæſ. lata in rem iudicatam abiit confirmataque eſt, proinde

anno incarnati verbi millesimo quingentesimo duo decentesimo
 mense Iunio Cæsar Aquensibus à fide refugis suæ Maiestati totique
 Imperio refractariis aqua & igni interdixit, sententia talis erat.

*Postquam pro tempore in regali sede urbis Aquisgran de fa-
 cto regentes Consules & Senatus ad instantiam & prosecutionem
 Catholicorum Consulium, Scabinorum, Senatus & ciuium ibidem,
 ac Ioannis Wilhelmi Ducis Iuliacensis tanquam interessentis ob
 eorum continuam contumaciam & non paritionem S. Cæs. Maie-
 statis literarum executorialium q̃s debite insinuatorum & reprodu-
 ctarum, quodque desuper sequuta sententia non obedierint in Sac.
 Cæs. Maiestatis Domini nostri clementissimi & sacri Imperis ban-
 num per sententiam declarati sunt. Idcirco nomine & vice sue Cæ-
 sareæ Maiestatis publicamus & denuntiamus eisdem pro tempore
 de facto in dicta ciuitate Aquensi regentes Consules & Senatū
 simul & separatim pro bannitis publicis ita vt à pace & fide Im-
 perii exclusi à prædictis actoribus & eorum consortibus vel qui-
 buscumque aliis iam in persona quam rebus impune offendi pos-
 sint Publicatum Praga 30. Iunii anno 1598.*

Exequutio huius sententiæ Principi Electori Vbionum Ernesto
 demandata fuit vt perduelles ad patendum vi militati compelle-
 ret cui S. Maiest. Cælareæ significat se Treuironum Anstiti, Archi-
 duci Brabantia Germano suo, itemq; Ioanni Wilhelmo Duci Iuliz
 perscriptisse ad suppetias auxiliareque ferendas si necesse foret.

Aderat ilico postea Heroldus Cæsaræus Matthias Pierenpaumer
 qui ante Senatorias ades Banni denuntiationem omnibus singu-
 lisque perlegit. Ciuium animis hoc insperato ictu perculsis ac sus-
 pensis Senatorum alii cumprimis qui se hoc mandato peti persen-
 tiebant profugiant, cæteri Magistratus & publicis muniis de com-
 muni sententia tribuum, ad quas Imperii ac gubernaculi summa
 delata, se abdicant, Ecclesiastes doctrinas hominum de ingenio ac
 sapientia sæculi natas seminantes profligantur: Interea Limburgica
 ac Iuliacenses copiz agros finitimos occupant, inde pecora abigunt,
 prædasque agunt, ciues de facultatibus suis fluxilque rebus solliciti
 cum viribus ad vim depellendam diffident per internuntios Ar-
 chiepiscopum Coloniensem obtestantur vt imminentem à ceruici-

bus suis tempestatem clementer auertat, tantisper quoad controuer-
sæ omnes sopiæ. Cæsareisque & Imperii mandatis fieret satis.

Is consentiens cum Illustrissimo Iuliz Duce transigit vt res circa
armorum extrema exitia vastationesque componatur, qua constituti-
one facta nomine Iuliaci Principis Nobilis vir Zelo auxilæ fidei pro-
pugnadæ præcellens Wilhelmus de Waldenburg dictus Scinekerth
Iuliz supremus officarius Aquas Graneas cum aliquot peditum ma-
nipulis subiintrat Consulem Albertum Serick aliosque deportatos
exilio ad patrium solum reducit, ad quorum ingressum in argumen-
tum latitæ campanum æs maius virginis Maris personuit colligens
& euocans d. fperfos ad Marianam Principem ædem vt cantici Am-
brosiani ibidem modulationi & gratiarum actionis diuinæque lau-
dæ carmini ante omnia adlisterent.

Archipræsul vero ac Princeps Elector Vbiorum Generosum ac
Nobiles Dominos Philippum Comitem de Marca & Manderscheit,
Arnoldum von Grens Colonensem Marscallum Adamum von
Effren de Sechtien Præfectum Bülz ac Theodorum Bisterfelde
l. V. Di. Cancellarium vi commissionis suscepæ Subdelagatos Cæ-
saræ Maiestatis Aquas amandat, hi gubernaculum vrbis. prætoriz
domus, armamentarij, portarum custodiam in se suscepere, artifi-
cumq; tribubus hanc propositionem fecere. Quod tamen Cæs. Maie-
stas non leuia rationum momenta haberet priuandi ciues omnibus
libertatibus ac indulgentiarum prærogatiuis, at tamen ex ingenta ipsi clem-
entia eam gratiam præstare vt si Imperatis Cæsareis per omnia sa-
tisfacere proditæ fuerint, de rigore iustitiæ promerito remissionem
facere velit. ac eo casu si quidem in quouis Artificium collegio tribu-
que decem & quatuor personas idoneas præsentauerint, decretum
sibi esse ex eis iussu Cæsareæ Maie. Magistratum instaurare pristino
legitimoque more. Acceptata hac summa gratia ab indigenis animi
submissione & obedientia qua par erat, reipublicæ dignitates Catho-
licis restituuntur, ab ipsdemque sacramentum præstatur Cæsareæ
Maiestatis sententiæ anno M D X C I I. latæ ac Senatus decreto anno
M D L X. confirmato consentaneum, neminem deinceps in Senatum
cooprandum nisi qui vita ac moribus se Catholicæ fidei dogmatibus
inhæreret atq; Romanæ Ecclesiæ ritus sequi sufficien-ter testatus sit.

Condicta pariter sub idem tempus dies ipz Kalendæ Septembris me-
moriz D. Egidij qua Clericorum ciuiumque multitudo supplicatio-

ni publicæ ac gratiarum actioni religioſè ob datum ſupernè reſtitutionis beneficium vacare quæ proceſſio ad inſtantiam ampliffimi Magiſtratus vſque huc annuatim Senatu Eccleſiaſtico ordinante continuatur.

Sub idem tempus atz in Camera Conſulatus in qua res Diuina peragitur reſtauratio facta adpictique hi verſus:

Karole ſtruxiſſi quod reſtituere Rudolphi

Sceptra, fidem, populum ac urbem defendite bini.

Et quoniam proſcripti omnes paucis demptis genibus aduoluti coram Subdelegatis Cæſareis iura o firmârunt ſententiam Cæſaream ſe inuiolabiter obſeruatuos nec vnquam contra Sac. M. Cæſ. quicquam molituos ab iſdem Commiſſariis reconciliati ſunt & ab Imperii Banno liberi pronuntiati, ſaluis expenſis ſumptibus qui illuſtriſſimo Iuliz Duci, Catholicis incolis vniuerſiſque damnum paſſus ac læſis ex mulctatio atz condemnatorum per ſententiam Cæſaream exſoluendi forent.

Haud longe poſt vbiorum ac Eburonum Antiſtes Erneſtus Andream Stergnart Leodicenſem ſuffraganium & Ioannem Chapiauille Aquas direxit vt Confirmationis Sacramentum per frequentes ciuicas irruptiones minime adminiſtratum conferretur, Eccleſiaſtica diſciplina inſtauraretur, Synodalis Iudicii proceſſus contra criminoſos promoueretur, Scholis ſectatiorum depreſſis ac exciſis, ex in quibus iuuentus fide Catholica ac vitæ ſanctimonia imbueretur poſtliminio reſtituerentur.

Poſt hanc innoationem vrbis queritabantur ciuium plerique quod pridem in Belgica terra ipſi eorumque mercimonia à veſtigalium, telonii pedagii exactionibus immunia exemptaque fuiſſent, quibus libertatibus cum vbs aliquot annis orbata eſſet ob admiſſa antehac in Aquas variarum ſectarum propudia poſcere ſe nunc vt Magiſtratus apud Sereniſſimos Archiduces Brabantiz promoueat reſtutionem omnium gratiarum & immunitatum, abolitionemq; ſuſpenſionis priuilegiolorum anno MDCXI. ab iſdem Principibus factæ: Syndicus vrbis iubetur à Senatu Bruxellas concedere deprecatum pro redintegratione libertatum quibus antiquo Aqueſes potiti fuiſſent; quæ res licet primum ſat facilis impetratu viſa, attamè in complures meſes protracta, demum eatenus indepta eſt vbs Aqueſis gratiam Archiducum Regiſq; H. ſpaniarum, vt prius reuerſa-

libus scriptis fidei iurare debuerit antiquas pactiōnes cum domo Burgundica inconcuffe feruare, ac in vigorem Cafareæ ſententiæ anno M D X I I . latæ folius Catholicæ Religionis propagationem in Aquis admitttere, reſcriptum Principum tale fuit.

Albertus & Iſabella Clara Eugenia Infans Hiſpaniarum Dei gratia Archiduces Auftriæ, Duces Burgundiæ, Brabantię, Lymburgiæ, Luxenburgię & Geldriæ, Comites Habsburgi, Flandriæ, Artheſiæ, Burgundiæ, Tyrolis, Palatini & Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Namurci & Zurphanæ, Marchiones Sacri Imperij Romani, Domini Friſiæ, Salinarum, Mechliniæ Ciuitatum oppidorum & territorij Traiecti, Tranſiſulanæ & Groningæ, omnibus præſentibus viſuris ſalutem. Expoſitum & ſupplicatum nuper nobis fuit ex parte Conſulum, Scabinorum & Senatus ſedis Regaliſ & ciuitatis Aqueſis: cum certa quædam pacta accordata & fœdera inter Carolum pientiffimæ memoriæ Burgundiæ, Brabantię & Limburgiæ Ducem, &c. progenitorem noſtrum ex vna & Conſules Scabinos & Magiſtratum eiuldem ciuitatis Aqueſis altera partibus, vigore literarum deſuper conſectarum de data in oppido Gandaueniſ die vigeſima menſis Iulij anno Domini 1469. erecta & pleræque exemptiones & immunitates ciuibus & oppidanis dictæ ciuitatis Aqueſis conceſſæ ac per prædeceſſores noſtros & quidem nouiſſimè, per Philippum Secundum eius nominis Pægem Hiſpaniarum Catholicum, Ducem Lotharingiæ, Brabantię, Limburgij, locorum & reſpectiue, Patrem noſtrum chariſſimum, glorioſæ & ſceliciſſimæ memoriæ, fuiſſent conſirmare, ſed propter certas cauſas, maximè quod in dicta ciuitate Aqueſi, per nonnullos qui Magiſtratus iura ſibi adſcribebant, alterius quam Catholicæ Religionis exercitia Impune permitterentur, ac Regiæ ſuz Maieſtatis Rebelles & hoſtes ibidem receperantur, vigore Ediſci eiuldem de data, Bruxellæ 19. Octobris Anno 1591. fuiſſent ſuſpenſæ, vt nos te buſiam compoſitis, prætaxatam ſuſpenſionem relaxare, & in ſcelici noſtra in Belgicis hiſce nominis prouincijs inauſuratione, antiqua eiulmodi pacta Accordata, Immunitates, & Exemptiones conſirmare dignaremur, oblatiſ ad hæc ſua ex parte Reuerſalibus liceris, quibus id quod ſibi ac ſuis d. ſorum fœderum ratione, incumbere, ſe præſtitutos promittebant, quorum quidem Reuerſaliũ tenor ſequitur & eſt talis.

Noſ Conſules, Scabini, & Senatus ſedis Regaliſ & Ciuitatis Aqueſis, Præſentium tenore aſteſtimauit, cum tenore literarum quondam Anno Reſtituta ſalutis humanæ 1469. In ciuitate Gandaueniſ datarum, inter Carolum, glorioſum & pientiffimam memoriæ Burgundiæ, Brabantię & Limburgiæ &c. Ducem, atque prædeceſſores noſtros, Conſules, Scabinos, & Senatum prædictæ urbiſ peculiaria pacta & accordata erecta atque Ciuitati noſtræ certa Exemptiones, Immunitates & priuilegia conceſſiſſe, eadẽque etiam ſucceſſimè per ſubſequentes Burgundiæ, Brabantię, & Limburgiæ Principes, atque nouiſſimè per Philippum Secundum pientiffimam quoque memoriæ Regem Hiſpaniarum Catholicum, vigore literarum Anno 1556. die 18. menſis Iunij deſuper conſectarum, conſirmatæ fuerint. Inter ea vera, quod per pleroſque, qui de factio Ciuitatis gubernationi ſeſe ante hæc immiſcuerant Mutatio & Inuentione Religionis Catholicæ prædictæ urbi Aqueſi introducta, & alia, qua eoſdem non decuerint, geſta, & cetera.

brata essent. Atque etiam quod in eodem tempore admissi fuissent plures Banniti & proscripti
 tam ex oppido Traiectensi ad Mosam quam ex alijs provincijs inferioris Germaniae atque
 etiam quidam rebelles & hostes suae Maiestatis, aliquamdiu in praedicta urbe haeserint,
 & ibidem fuerint, & quae omnia praedicta sua Maiestati praestatae immunitates, pri-
 vilegia, & alia data, & vigore Edicti, Anno 91. die 23. Aprilis emanati suspenderent, tam
 vero primo die 3. mensis elapsi Anni 98. per Sacram Caesaris Maiestatem, & Sema-
 rum Catholicum, in dicta nostra urbe restituerunt, & ad eas religionis exercitia abolita
 fuerint. Nosque praefati Consules, Scabini & Senatus sanctam Catholicam Romanam
 Religionem in dicta nostra urbe vigere & florere, nullaque alia aliteri cuiusvis sectae
 exercitia concedere & admittere cogitamus tum etiam ea omnia ad quae ex antiquis pa-
 ctis acco datum & conventionibus, Burgundiae Ducibus obligati fuimus & emanamus
 sumus, adimplere & praestare libentes velimus serenissimae Principibus Alberti &
 Isabella Archiducibus Austriae, Ducibus Burgundiae, Brabantiae, & Limburgiae dante
 & humillime supplicauimus, ut praefatae suae consuetudines, non modo suspensionem aliam
 factam, cum omnibus inde subsecutis & dependentibus, relaxare, verum etiam immu-
 nitates privilegia & accordata praestata de nouo confirmare dignarentur, cui quidem
 humillima nostra petitionis cum praedictae suae serenissimae consuetudines Clementer re-
 sponderent. Nos qui quae ex nostra parte pro nobis, & successoribus nostris praesentibus ge-
 nore offerimus & promissimus, in primis, quod nullam unquam Religionem Catholicam
 mutationem & inuolutionem in praedicta nostra urbe concedere volumus. Ita aliam,
 ut si per nos ipsos postea, & successoribus nostris, alterius alicuius, quam Catholicae
 Religionis exercitia impune concedantur, quod in eiusdem ementium Privilegijs, & im-
 munitatibus hujus, tam denique per serenissimas suas consuetudines positum & confirma-
 tum, frui & gaudere minimo debemus. P. omittente quoque, quod nullus hostes vel
 Rebelles dictorum Principum aut Bannitos vel proscriptos ab eis subtrahimus, aut
 patiamur apud nos vivere, sed ad requisitionem suarum consuetudinem expellimus, eji-
 cimus, & abire cogimus. Neque etiam receptabimus milites vel pedes in nostra
 urbe qui possint offendere subditos dictorum principum prout illud ipsum in accordatis,
 per serenissimas suas consuetudines tam confirmatis expressum ac prout, repetitur,
 spondentes de super quod ea omnia & singula quae praesentis memoratorum & confirma-
 tionum subsequenter factarum vigore, nobis ex nostra parte praestanda faciendae atque
 adimplenda incumbunt, pariter etiam praestare, facere atque implere. A quo tenore &
 singulis articulis praedictis accordatis inter Carolum Burgundiae, Brabantiae, Lim-
 burgiae Ducem, & praedictos nostros etiam insertos, in quantum & quantum nos
 con. erunt rati, saluos, validos & firmos inuolabitur & perpetuo habere & obser-
 uare, sique nulla unquam ratione con. uenire volumus sine fraude. Quae etiam
 omnia praemissa sunt facta in omnibus sacrae Caesaris Maiestatis iure & sine prae-
 iudicio cum quam sit comite: it nos amicum obligati, erga dictos principes Brabantiae &
 Limburgiae, in quorum fidem praesentes sigillo nostro maiori munimus. Datum
 Aquisgrani die 16. Decembris Anno 1599.

Erantque haec Reuersales subscriptae sub plica hoc modo Nicolaus Mun-
 sterus & sigillatæ sig. illo dictae ciuitatis Aqueus in cera viridi pendente in du-
 plici cauda; quibus quidem supplicationibus inclinari & Reuersalibus prae-
 insertis acceptatis vestigijs praedecessorum nostrorum inhaerentes patique cum
 ipsis gratia & beneuolentia praedictam ciuitatem Aqueensem complectentes

omni-

omnibus & singulis ad hanc rem pertinentibus & necessarijs maturè ponderatis, adhibito fidelium nostrorum Cancellarij & aliorum senatus nostri Brabantini & deliberatione matura Consilij nostri itatus præhabita ex singulari fauore amore & gratia quibus erga præfatos supplicantes afficimur progenitorum nostrorum exemplo suspensionem supradictam cum omnibus inde dependentibus & connexis relaxare, & eosdem supplicantes in pristinum statum restituere decreuimus, prout eandem suspensionem tenore præsentium relaxamus, ac illos in integrum pristinumque statum restituimus & collocamus. Tum etiam memorata accordata cum dicto nostro progenitore Carolo Burgundiz, Brabantiz & Limburgiz Duce erecta & celebrata ac per prædecessores nostros confirmata pariter etiam pro nobis & in eisdem Ducatibus successoribus nostris in omnibus & singulis articulis & punctis non secus atque in litera desuper confecta de verbo ad verbum hisce essent insertæ confirmamus & ratificamus ac confirmata & ratificata decernimus. Ipsosque Consules, Scabinos, Magistratum & oppidanos Ciuitatis Aquisgranensis presentes & futuros eiusmodi fœderibus pactis immunitatibus, privilegijs & exemptionibus prout alias vsque ad suspensionem prædictam habuerant, & hoc de iure seu consuetudine decet ut & frui & gaudere permittimus & consentimus, eosque ac prædictam ciuitatem Aquisgranensem in nostram gratiam & beneuolentiam ac protectionem, suscipimus prout tamen & hæc nostra suspensio, confirmatio restitutio in integrum & prout modo forma & conditionibus in præinscriptis reuerfalibus & in hisce nostris literis contentis & expressis sit in omnibus & per omnia sine præiudicio omnium & singulorum, aliorum iurium, contentionum & actionum tam ratione superioris Aduocatie Mamburnij seu Maioriz Aquisgranensis quam aliter nobis quomodolibet competentium, mandantes omnibus & singulis nostris prædictis, iudicibus, iudicialijs & officarijs thelonarijs, receptoribus & subditis nostris Brabantiz & Limburgiz Ducatum atque aliarum Prouinciarum & Dominiorum nostrorum ut ipsi omnes & singuli quos concernit, prædictos Consules, Scabinos senatum & oppidanos dictæ Ciuitatis Aquisgranensis prædictis fœderibus accordatis & immunitatibus modo forma & sub conditionibus prædictis liberè & pacificè gaudere uti & frui permittant, nullique ipsis vel alieni ipsorum in usu eiusmodi obstat vel obstaculum ponant eisque impediunt, idque sub nostra indignationis pœna, in cuius rei testimonium sigillum nostrum præsentibus literis duximus apponendum. Datum in oppido nostro Bruxellensi die 15. Mensis Ianuarij Anno 1600.

Vibe restituta pristinz Germanæque fidei ac concordia cum finitimis Principibus firmata placidissima pace conqueuit aliquamdiu Aquisgranum ab aperto Hæreticorum iurbine, verum cum eadem hæremantissent adhuc in ciuicistrabus mixti Catholici, quorum etiam voris adlegebantur Catholici ad Magistratus munia, corum clandestina operata inter Scabinos senatoresq; subinde quæ inter hos & collimitaneos Principes intestinz & externæ pro dolor succendebantur discordiarum faces, vnde positis consulis & inordina-

tis principijs cum causa mali necdum esset curata porta pansa fuit
 qua erumperent noui tempestatum ciuiliū æstus, noui lapsus rei-
 publicæque ruinæ non absque graui clade ac scandalo: quædam mo-
 tuum ciuiliū seminaria lubens volens prætereo & ad id quod pro-
 mittere anno MDCVI. referam: Cum euoluto tempore non pauca
 simultates & dissensiones inter Ducem Iuliæ ac urbem Aquensem
 concitatz fuissent, tentataque incasso labore sœderatio in Cœnobio
 Diui Cornelij ad Indam pridie Kalendarum Iunij anno 1605. eo qui
 cõsequēbatur serenissimæ Antonietæ è prosapia Lotharingica oriun-
 dæ Iuliæ Ducissæ una cum fratre Germano Duce de Vaudemont reli-
 gionis ardore Christi Diuorumque sacra Lipsana in Aquis venerari
 constitutum erat: illa dum urbem subingreditur, antiquata contē-
 tio derepente concitatur ciuibz nequaquam sustinentibus compe-
 tere ius Iuliaco Ducieiusue conthorali Aquas Grani intrandi Magi-
 stratu inrequisito, utpote cuius esset saluo. conductu anteambulone
 securitati publicæ prospicere, in aduersum vero nitente comitatu
 principissæ. è quo pleriq; nobiles dum recta progredi citra præuium
 Senatus ductum moliantur ab indigenis punctionibus & bombar-
 darum verbere audenter repressi sunt: quo actu priores plagæ omnes
 recruduere: adeo ut molientibus Iuliacensibus res nouas Magistratus
 in Aquis mandatis quæ vocant sine clausula sub interminatione ban-
 ni ab Imperiali Camera 10. Ianuarij anno MDCVII. obtentis eos
 represserit ac compescuerit, deinde cum rursus eorundem Iuliaco-
 rum equitum Præfecti pacem & quietem publicam violarent, neque
 solū à negorioribus Aquensibus è mercatu Francofurtano aduen-
 tantibus prædas agerent sed etiam eorum ductores opprimerent at-
 que ex insperato trucidarent, iteratò in ipsos citationes ex memorata
 camera sub denunciatione proscriptionis promanârunt: ut igitur has
 interminationes Iuliacenses à se dimouerent ac pariter iniustam in-
 iuriam Ducissæ reciproca vindicta prosequerentur mense quintili
 anno 1608. Iuliæ Principis congestæ copię itinera ad Aquas unde-
 quaque occupauerant, nec ciues duntaxat eorumque facultates præ-
 dæ insolenti militi erant sed quod acerbior doloris sensu profero
 innoxia multitudo pietatis & cultus Diuini ergo Aquas anhelans ad
 septennale Iubilæum non satis bono exemplo damnis ac ærumnis
 varijs promiscuè laceßebatur; incolæ Aquenses conscriptis præsidia-
 riis Leodio & aliunde ilico accitis ad defensionem se haud segniter

para-

parabant; demolitis vero à Iuliao milite molendinis vrbi aditus præpeditisque per obstructiones aquarum procurſibus per Aquas Graneas profluere conſueſtis, pridie Idus Auguſti inter ciues exoritur clamor, procellaque æſtuat, correptis Martiis ſignis forum complent, hoſtem vi aggrediendum ac in fugam vertendum decernunt, ſed mox ſaluti ſe melius proſpicientes ob incertum euentum conſiſtus mutato conſilio cauſam malorum ſibi à Iulio Duce incumbentium & impendentium diſquirunt, ſtimuloſque addentibus iis qui Iuliacenſium conatas promouebant, è quorum numero erant tam Catholici quàm hæreſi aſperſi compoſitio ac tranſactio aliquis pacta qua imprimis Iuliacenſes id conſequuntur vt renuntiatio fiat & ſumma obliteratio actionis in Camera Imperiali intentatæ, deinde vt quinque viri Senatorii Catholicæ auitæque fidei dediti tanquam qui huic Principis irritationi anſam præbuiſſent, atque ſub ſpecie quidem quali qui ius Aduocatiz Mamburnii ſeu Maioriz Aqueſis Iuliao Duci competēs in Archiducem Brabantiz & Burgundicam domum tranſferre ſtudiſſent, reuera tamen alia de cauſa in cuſtodiam compellerentur. Scabinorum nonnulli qui per antea ctas diſceprationes inter Iuliacos & Aqueſes ſenatorio ordine abdicati fuerant, hoc obtinent vt ex ipſorum Collegio plerique rurfus ad Senatum cooprentur: aduerſæ religionis incolæ mirifica delibutione gaudiū ſacrantur quod iſthinc inter Iuliacum Ducem ac ciuitatem, hinc inter membra Reipublicæ ipſoſque Catholicos diſcordiam ac diſſidentiam enatam cōſpiciant, arriſcunt aures, inter vtrumque volant & quaſi aliud agentes diſcordiarum inter Catholicos flammis facem ſupponunt, perque iſtam inquietudinem in teſtinam ſuos conatus ſublimare ſummo conamine ſaragunt, quædam à Senatoribus expetita pro voto nanciſcuntur, quoad reliqua coram Magiſtrato & Subdelegatis Cæſaræ Maieſtatis commiſſariis diſcre è pronuntiant nihil ſe prætere de contra ſententiam ab Imperatore anno MDCXCIIT. latam, in tribus punctis duntaxat nempe baptiſmi Matrimonii & ſepulturæ poſtulare moderamen ſynodaliſ iudicii, cuius ſuſpenſio ad tempus etiam mox ſubſequuta.

Iam naturæ debitum anno ſalutis MDCXCV. Martii exſoluerat ſpiritibus ac beatarum mentium choro ſociatus Sereniſſimus Princeps Ioannes Guilielmus Dux Iuliz Cluitorum ac Montium Comes Marchiz & Rauensburgi Dominus d. Rauenstein, &c. vltimus in-

lytæ proſapiz ſuz non relictis yllis vilis ſeu fœminæ ſturpis proli-
bus & fluctuabant incerto exitu ditiones ipſius, Ducatusque Anar-
chi, atque à diuerſis Principibus ſucceſſionis ius in eos prætendenti-
bus armato milite appetebantur; ablegabat Czſarea Maieſtas Ru-
dolphus eius nominis Secundus Sereniſſimum Archiducem Auriſtriæ
Leopoldum Argentoratensem & Paſſauienſem Præſulem ſeque-
ſtrum, volens poſitis armis rem geri ac coram ſe tanquam directo &
ſupremo feudorum Domino ius id ventilari; & Archidux quidem
anteſatus ductore Harigero Henoto I. V. Doctore & Canonico
Metropolitanæ Colonienſis pauciſque comitatus Iuliacum prima-
rium Iuliz Ducatus oppidum fœliciter ingreditur, receptuſque co-
miter ab arcis præfecto Ioanne de Neuffenberg eam citra Martis o-
pus occupat; verum cum in partes Marchionis Brandeburgici &
Ducis Palatini Neuburgici ſucceſſionem ſibi adſcribentium auxi-
lia regum Galliarum ac Magnæ Britanniz, Principum proteſtan-
tium Germaniz, ſtatuumque fœderatorum Batauorum concedere-
rent, (qui etiam omnes poſt aliquod temporis interuallum ad ex-
pugnandam munitiſſimam & toto orbe celeberrimam Iuliz ar-
cem oppidumque præſidio Leopoldino & annona firmatum con-
currerunt) adeo vt anteſatus Archidux Leopoldus viribus & nume-
ro militum longè impar, cui nec miles nec bellici nerui ſubſidia-
que amplius ſubmitterentur; tamenſi alioqui validiſſimus eſſet ac
magni animi Princeps in armis, ſedatiſſimus in toga, prudentia in
illa ſua ætate nemini ſecundus; recedere ante præſolatam ab ad-
uerſarijs ſimul adunatis obſidionem caſtri & ciuitatis Iulacenſis
cogeretur; Aquenſes veteris religionis hoſtes pietatis Catholice
perduelles vt pote confines Iuliz tractui viſa hac belli fortuna in
Principes ante memoratos ſua eademque nouitia religione cooper-
tos inclinante, occaſionem naſtam excutiendi Czſaream poteſta-
tem & eius paternæ edicta vigilanter arripuerunt, egreſſi igitur ar-
mis probè inſtructi urbem Aquenſem, turmatim diſſoluunt ad Præ-
dicantem nouitijs ſaturum commentis verbum exhalationeſque
Caluini labruſcas vineæ Domini Sabaoth ac ſuarum opinacionum
phantasmata ſub ſpecie Diuini verbi eructantem ac venditantem
in caſa ruſtica à nemore finitimo haud longè diſſita, Magiſtratus
iam ante ſeuero hortatu ſub interminatione ſuſpenſionis priuile-
giorum & immunitatum præmonitus à Sereniſſimis Archiduce

Alberto Brabantiz Duce & Ernesto Eburonum Antistite tanquam Cæsareæ Maiestatis Commissariis superabolitione exoticarum & erronearum concionum, rebus suis prospiciens per publicum edictum sub arbitraria pœna cauet egressum ciuibus, ne nouorum ministrorum noxium edulium & inescans dulciter venenum mystico lenocinio rectum hauriant, certo præuidens exitio fore vrbi hanc licentiam, ac è tanto numero refractariorum quinque solummodo maleferiatos salubrium monitorum edictorumque legitimi Magistratus transgressores successiuis temporibus ciuili custodiæ (prout id punitionis genus compellat) deputant, non vinculis, vti moris in eiusmodi, compellunt; pœnamque exiguam nummariam vni quinquaginta aureorum florenorum, alteri quinque & viginti, cæteris tribus modium Siliginis sub id tempus tribus florenis aureis circiter æstimatum contumaciæ intuitu exsoluendam imposuit, erogaturus has multas in vsus inopum, quæ ad supplices preces signaue obedientiæ aut pœnitudinis magis moderari potuissent, sed cum fiorum nihil præstaretur & quasi vi metuque Senaturn ad reuocationem edicti intigare meditentur rei, tertio Nonas Iulij Anno Millesimo sexcentesimo vndecimo in corona magistratus conclusum, vel multam quisque suam è contumacibus penderet, aut si deieceret, vrbe eo die excederet; quocirca eodem die & anno circa quartam pomeridianam maturum vlcus supputuit, ac benè antea præmeditata præcoctaque defectio exorta, furoris popularium æstu iactatur periculosissimè vniuersa ciuitas (posteaquam pridie Serenissimus Princeps Ernestus Elector Colonienfis & Eburonum antistes conseruator huius Regiæ Sedis & Imperialis ciuitatis Aquensis ex vrbe abiisset qui tanquam Cæsareæ maiestatis Commissarius accitis ad se primarijs aliquot protestantium confitentur eos præmonuerat); confidentibus porro domi opulentioribus ciuibus veluti totius successus rei ignaris quorum tamen ære subornatus miles alebatur, inconditum vulgus fomitem supeditat vt huius factionis vorax flamma quam citissimè quam latissimè proferperet, principio dum tuba tristissimorum tumultuum classicumque cantandum, erraticum satellitum in vrhem induci tur quo latenter inducto

frequentē numero ciues circa senatoriam domum agglomerantur, dein ducenti circiter effera nimis temeritate inermes quidem ferocię tamen minarum ac cędis spirantes curiam petunt & cum fremitu conscendunt, Consul multitudinem insolecentem cōspicatus mox cancellos ante Senatoriam ædem occludi iubet, & quid poscerent exquirat, respondentibus, Consules & officiatos super nonnullis rogatos venire, ille inquit, paucioribus aditū & adloquium se minime recusaturum, at tam numerosam multitudinem admittere cōsultū sibi haud esse: hic iam promiscua turba inconditum clamorem continuo ingeminat, ad cancellos videmoliendos media sibi non dæsse; velle prorsus vt quinque protestantes in ciuili custodia detenti libertati redonentur; tum Consul iterum, si quo grauemini præiudicio, stylo consignate supplicis formæ libelli quæ postulatis, tanto impetu & prece armata admitti ad prætorium æquum minimè esse, præsertim in Collegæ & cæterorum de Magistratu absentia, in crastinam Senatum Ampliorem cogendum, ibi de postulatione ipsorum fauorabiliter discutiendum; Cum verò hoc responso magis sæuaret animis ignobile vulgus, nihilque se verbis proficere Consul clarè perciperet, lanuam (quippe vicam petfracturos identidem comminabantur) aperiri mandat, ilico ceu Bacchicus ad sydera tollitur clamor vt quisque infestis armis præsto sit, iactam inquitunt aleam, finemque hætenus perpefforum iam nunc se visuros, sicque religionis & conspirationis catelinaris socios verborum rædis inflammant & instigant; Deum immortalem quam facile furor arma ministrat quot è vestigio operarij ex officinis prosiliunt, quot milites aliunde hoc sine acciti Martialibus signis graues in publicum prodiunt, quis fragor armorum, animorum ardor, quā densus bombardarum fulgor; videre erat ex effusa licet præmatura læticia etiam seniculos vili lacerna tectos sub hastili ferro aut æruginoso venabulo cespitantes alios, alios sub militaribus contis vix pedibus posse consistere, & tamen ad forū accurfare sæuiam mentis impotenti manu palam facere, vno verbo quemuis breuem pede lumine lęum concitum aduolare, Consulem prout & alios Senatores contumeliosis verbis inceslere, mordace lingua proscindere, velle se quinque conciues sine vllis ambagibus vt in libertatem asserantur; Consuli quidem eos immodestię & impatientię agebat tacitè, quo d. Senatus decretum de super operiri nolent, at illi tanto atrocius debachari, vsque eò vt idem prouex & in-

clinaræ

clinetæ ætatis Burgimæger Meiffius nomine trucibus feditioforum
 minis ex sanguis factus ac veluti animi deliquium passus ad domici-
 lium suum fuerit deducendus; eadem furâ iniquitorum istorum ho-
 minum plerique ad Gramturrim properant eo animo vt æramento
 inibi pulsato signum factionis vice clangoris buccinæ cuncta arma
 personarent, cum vero aditus non esset patens in viciniam prouolan-
 tes disruptis foribus & malè mulcato custode portarum tanta auidi-
 tate in rem suam intenti campanum æ in pulsum egerunt vt pistillû
 diuulserint, hoc sonitu aiter Consulum Ioachimms Berchemius vna
 cum ciuitatis Syndico Badone Kuekhouen excitum cum per posticum
 in curiam conscendissent non absimili salute qua prior collega excep-
 ti sunt, confusis vocibus inclamare non destitit minax cohors vt ca-
 ptiuati sine mulcta liberi pronuntiarentur; quanquam vero iam fa-
 ctus Consul blandis verbis furorem temperare studeret, animosque
 demulcere & in sequentem diem quo Senatum conscriberet remo-
 rari conaretur, excusatione obtenta quæ peterentur non in suam so-
 lus sed vniuersi Magistratus potestatem cadere, additaque multipli-
 ci parânsi pariter ac obtestatione vt arma ponerent; attamen cum
 verba nil proficentia perderet grauiora metuens nempte ad suæ &
 aliorum saluti prospiciendum coactus est captiuos è custodia edu-
 cere ac data fide indemnes relinquere, eundem nihilominus vt &
 quæstorem & Syndicum circumfusa turbæ penes se in curia detine-
 bant, ne elaberentur, percontatus vero Consul an mancipatos se cu-
 stodia asseruare vellent, verbotenus quidem negabant simulantes id
 in bonum ipsorum fieri ne à promiscua plebe armata forum viaque
 complente vim aliquam paterentur, re ipsa tamen implicij cassibus
 erant, sicigitur vsque ad nonam vespertinam ibidem detenti demum
 per posticum qua venerant erepserunt, exinde plerique nimbo &
 procellas factionis commouentium portarum vrbs clauës earum
 custodibus vulgo Christophoris indigittatis extortas per vim suæ po-
 restatis fecerunt, alij tres Patres Societatis Iesu ad Collegium suum ex
 Decanalibus ædibus reditum accelerantes exoneratis Sclopetis dum
 de improviso è medio tollere volût, illi inopino discrimine animad-
 uerso impigrè fugam pro muro opponunt, quorum vnus ad ciuis ex
 opposito Collegij sitas ædes veluti asylum profugit, in quem colli-
 matus ictus irritus in fores fenestratque impiegit, idem Pater fidam
 istam stationem minimè ratus se tutans transceso muro per olito-

rium horum in aditum domicilium delabitur, ibique aliquantisper delituit; sub hisce primis seditionum suis cessatum aliquandiu à re Diuina in templis operanda quorum pleraque reclusa mansere præformidinis magnitudine.

Quæ nocte insequente nocte prorsus illuc & in qua nullæ stellæ collucebant in cerebro indomiti vulgus agitata sint consilia posteridiei euentus docuere, etenim pridie Nonas Iulij necdum plenè albescente die in Iesuitarum claustra religiosum locum sit impetus, Patres numero octo tam domesticos quam peregrinos per compita platearum in curiam abducunt, vno etiam eorum in caput fauciato, clamoremque & mugitus edebant per contumeliam. *En Casar venit, En Antichristus, En Leopoldum, En Casarem facialem:* cum vero plerique insulse huius plebis captiuos Patres breuiori viæ compendio per cœmiterium primatij templi deductos vellent, vociferari alij, haudquaquam nebulones hosce & fures per locum sacratum, ne forte prophanati contactu eorum locum contingat, quin potius per semitam quam alij flagitiosi mortis damnati calcant deducite; sic igitur in senatorias ædes pertractos mox cateruatim circumfistunt, multa iniuriose exprobantes, multa interrogantes, fuit inter alios qui placidè amiceque respondentis religioso colaphum impegerit; quibus denique hoc in loco contumeliis & imposturis eos ferierint, quibus interminationibus torture mortis & exilij, quoties ex vno conclau in aliud raptarint supersedeo.

Sub idem tempus alij in Collegio Societatis diuæ esculenta & potulenta quæ repererunt abligurierunt, vsibus domesticis apta spoliarunt, sacellum quoque omni excussa pudoris fronte scelerare nihil subueriti, sanctos altissimi conterunt hoc est mutilant truncantque Angelorum ac Diuorum marmoreas imagines, ensibus punctim ac cæsim singula lustrant, Slopotos splodunt contra altare, ceram benedictā agnos Dei vocant hostiasque non sacratas in vias publicas disiciunt, quin & apparamentis vestibusque sacerdotilibus quibus Diuina peraguntur vestiri adlubuit, mystarum munia obire, sublata hostia Dominus vobiscum per ludibrium intonare, quæ maior impietas excogitari potuisset, penè maledixerim iis cum veteribus, malè pereant insepulti iaceant, nisi Christiana fides intra modestæ cancellos me detineret, permisit vniuersi moderator Deus hoc cæco errore homines fatigati vt impudentes laue mendaciorum quibus apud viros

DAN. 2.

prin-

principes petulantem infantiam suam fucare studebant talibus facinoribus regegerentur, quanto sapientibus his barbari ac ethnici.

*Tu Genitor cape sacra manu, patrio, que penates
Me bello ex tanto digressum & cade recenti
Astre clare nefas donec me flumine vino
Abluero.*

Virg. 2. Æne.

Ac ut semel dicam nullum opprobrii genus in Deum & Sanctos iniurii prætermittebant; anne autē consiliariis muris librorū dico curi & cortici vel ipsius cordi parciūt? minime gentiū; qui huic factio turbæ à cōsiliis aliud suggerebant, cōstringere, pessundare: eodē die opera quorundā Ecclesiasticorū ac laicorū eo res perducta ut tumultuarii cōlegio secederent, sub vesperam itidē eiusd. dici ad laboratum ut de Societate Iesu captiui ex prætorio dilapsi sint verius quā voluntariē dimissi, qui in ædes Decanales diuerterunt, quo relicto facinorosorū cōplures in easdē ædes impetū fecēre ut prædā retraherent, sed irritō successu, Decanus eo tēpore vir venerandus ac Nob. Iuānes Wormbs diō⁹ Thomburg de re Christiana & disciplina Ecclesiastica in hac vi be apprime meritis eos comiter ac perbenignē recepit, & quinq; mensiū spatio liberaliter hospitatus est, cōsecrantibus ipsis in dies singulos sacra mysteria in capella Decanalis domicilii Dino Otvaldo sacra.

Interim dū hæc incitia tumultuāū plebeculæ ex voto succedunt citra resistantiā Catholicorū, en è primariis sectariorū pleriq; qui in publicū signa militaria necdū cōtulerant simulātes se haudquaquā participes turbarū sectionūq; significā: Consuli Berchemio sibi iā decretum inquietam multitudinē vi armisq; è foro ac senatoria æde propulsare modo ipse cōsul nō reclamaret, quæ certē nō alio fine proposita fuisset quā ut indagarent nū Catholicis mens arma induendi seseq; defendendi, ex eo cōiecturare licet, quia eū idē Consul respōsum tulisset nō modo refragari huic consilio, sed etiā antesignanū se præbiturum, illico resiliēre, absq; profusione innoxii sanguinis, & sine summo vitæ & fortunarū discrimine hoc fieri minimē posse renūtiabant, expedire magis ut amicæ pactiones sanciantur eoq; nomine Iuānes Werten Aduocat⁹ Aquēsis nō ita pridē ante ab utroq; Iuliæ Principe designat⁹ ad aulā Iuliacam ablegaretur sollicitaturus ibidē optatos Commissarios: verū Catholicici huic sententiæ haudquaquam subscripsēre, sed cōsulcius eis visū ut sectariorū primarii motuū cōcitatores serio cōhortarentur arma primū seponerēt, dein per libellū supplicē à Magistratu

depolcerent præcensis grauaminibus suis modum dari, in quo promouendo adiumento se futuros : tandem hi primarij mediatores inter Magistratum & turbulentam plebem audenter se offerunt, ac pridie Nonas Iulij transactionis articulos, postridie alios atque alios proponunt, dixisse rem vniuersis cordi curæque fuisse, dum autem hoc arguto tractatu Consules cæterique senatorii ordinis inani spectantur, clandestinè missis ad aulam Cliuentem Ioannes Ralscher rediit, nona nominati mensis sole ad occasum commean te ingressus vrbe ad contumaciâ perduelles commonefecit pollicitatione iuncta ad futuros propediem Commissarios qui omnia ex voto directuri sint, in eundem sensum Aduocatus Vercken recensuit mandatum ex præfata Aula sibi consignatum.

His peractis cum deferbuisset paulisper primus furor statim subit mens in portum voluntatis suæ plenis velis nauigandi, Patres Societatis abigendi ac vrbe proscribendi, assertæ suæ confessionis exercitia obiuudi, Consules & Senatum Catholicum munis suis de facto & propria authoritate præter iuris ordinem deturbandi, ærarium compilandi, militem conscribendi, cui ex ærario & impositionibus mensua stipendia exsoluerentur : vix dictum aut cogitatum & ecce factum, senatores officiis exuunt, Reipublica gubernacula sibi assumunt, domos, alteram ad fustem, alteram ad alinum caput nuncupatam, in quibus ante Cæsareæ Maiestatis sententiam damnata sua exercitia facere consueuerant rursus inuadentes, quin & pro Gallici idiomatis sermone tertiam dictam das Reimiss Haus (siquidem illic fæx populi vndeque Aquas aduolâra) celerissimo conatu atque adnissu sibi aptant, pro sepulchreto suorum cimiterium iuxta ædiculam sacram D. Iacobi occupant, peregrino milite è tractu Iuliacensis Principatus accito muniunt vrbe de nouo deliguntque duo de nonaginta viros, ac inter eos ex primariis pletoque quibus gubernaculum Reipublicæ incumbat, cooptati insuper sex armorum consiliarij, exinde variegatis coloribus & insigniis mecœnatum suorum vexilla complura efformantur explicanturque sub signis distributim milites ac ciues, tibijs tympanisque cuncta gaudent, ex armamentario Machinæ æneæ pertractæ in fori aream ac vallum vrbis, afflictæ ciues Catholici vndique coangustantur, aliorum domicilia milite aduentio & ieiuno qui ambederet esculenta singula stipantur, alij impune à si arti encantur, plerique sanciantur & fustuario pul-

tantur, nemini porro Catholicorum indultum fuisset aut pedem vrbe efferre, aut facultates suas alio in tutum deuehere, sed neq; epistolis quidem aut ab ipsis destinatis aut acceptis pepercere sectatij, ita mens haud conscia reſſi anxia erat rimabaturque vniuerſa.

Exciti igitur variis rumoribus confines Electores Imperij ac Principes Commissarios suos mox Graniaquas direxerunt; inter primos venêre 16. Iulij poſſidentium Iuliz Cliuiz &c. Principum Marchionis Brandenburgici & Ducis Palatini Rheni Neoburgici Legati Nicolaus Langenberger atque Conradus von der Hegggen I. I. D. D. quorum ille aſſerebat ſe cum Catholica Romana Religione ſentire, hic Auguſtanam confeſſionem profitebatur, hi duo 19. eiſdem Conſules, Scabinos Magiſtratumque legitiimum accerſentes prauia inſinuatione gratiz Principum exhibitis fiduciariis literis non quidem ab ipsis Principibus ſed ipſorum Conſiliariis propoſuêre, haud alio ſine quam vti arbitros ac pacatores diſcordiarum ſe interponerent adueniſſe, vt igitur cordi ducerent, iuſtaque trutina expenderent diſcrimina malorum ex ſubortis inteſtinis motibus impendentia, ne propriæ ſententiæ plus nimio acquieſcerent neue anſam ſubminiſtrarent vltioris iacturæ atque exitij ſed multo magis in compoſitionem controuerſiarum proclines irent, quò ſic cõſidentia & amor (ſine quibus rempublicam ipſorum peſſum ire neceſſum eſſet) inter ipſos acauerſarios ſuccreſcat, at neque ſuffragarentur duntaxat iſſdem exercitium religionis ipſorum cum quo ciuitas iam antehac in flore & vigore perſteuiſſet) verum etiam ad Senatorias functiones admitterent; gubernaculum in Aquisdemocratiz proximum, multiſque periculis obnoxium atque eo euidentiori exponere eos illud caui ſi quod pluribus competit ad paucos reſtringant, præſertim cum ex alia parte apti magis ad perſurgendum cum laude offitiis ac honoribus publicis inueniantur, ex communicatione dignitatum concuium animos deinceps ſolidiori amoris nexu colligandos fore, quod ad Patres Societatis Ieſu ſpectaret poſſe eos vrbe dimitti, &c.

Decima Kal. Auguſti ſcriptum infamatorium à Simone Claefſem præſente ac ſtimulante prælibato Kalckbernero tumultuariis in pleno foro ex edito loco vulgo auff dem Stern prætenſa quædam grauami a. & querimonias contra magiſtratum & eiſdem membra ad conſlandum eis odium contritens prælegitur, inter cætera etiam ſeſuitas huiusmodi locorum alteram pedem in ambone ſuggeſtuque, alte-

rum in ædibus Senatorijs figere, eorum conciones leditiosas, sub vocabulo Marianorum fratrum periculosa eos sederare sodalitia quib. animos sibi deuiciant & secretiora quæque à quolibet statu expiscantur, de quibus omnibus abolitionem reformationem restitutionem itemque rationes perſcebant &c. ac in talibus flagitijs insolentiusque Catholici quos Makukos indigitabant aut pauore concuſſi ſecedebant à foro publico aut reprimiebantur, & has aliaſque inſanas barbaries & ebrius furores ſectariorum omnia conſpurcandi nihilque per vim intentatum relinquendi, apud non paucos principes ac Magnates impudente larua mendaciorum ſcilicet vnico aſſylo ac præſidio hæreſis ſi conueſtiuere impacta totius mali culpa immeritis Catholicis, vt difficile fuerit ſuccum veritatis iis deinceps iuſtillare, veramque facti rationem credibilem facere.

Ad propoſitionem Iuliaeorum Commiſſariorum tertio Nonas Auguſti Senatus legitimus renuntiat, ſe iam ante, licet in toto ſaſceſſu, cum primariis tumultuantium pacificationem tentariſſe, in ſuam vero poſteſtatem non cadere quæ poſtularent Commiſſarij iis adſtipulari: Eapropter vigelima eiſdem menſis tacite præterita relegatione Patrum Societatis, cætera puncta inſtanter viſere Legati, cumque Senatus à concepta ſemel reſolutione non abierit, ſollicitarunt vt præter conſeſſum non odogmarum exercitium religionis ipſorum tertiam ſaltem partem ex hoc hominum genere Magiſtratu adinfererent, aut certe vt tres quatuorque ſolummodo iuncto iis Syndico ac Secretario veluti inſpectores non iudices ad Magiſtratam aſcendere non detreſcarent: conſenſione omni conſtanter denegata à Commiſſariis conſtantur certi tranſactionis articuli in quibus vel maxime eò collimatum vt ſectariis in propriis ipſorum habitaculis conciones obireliceret.

A Sereniſſimo Principe ac Domino Alberto Archiduce Auftriæ, Burgundiæ, Brabantæ, Geldriæ &c. Belgii totius Dynaſta nomine potentiffimi Hiſpaniarum Regis ablegati Aquas generoſus ac strenuus Dominus in Werp Traiecti ad Moſam Gubernator, itemque Nob. D. Volckardus ab Achelen I. V. D. & Archiducibus à conſilijs 5. Kal. Auguſti appulerant quibus in hæc verba ſermo.

*Poſteaquam Sereniſſimus Princeps Albertus, &c. de aſtibus ſini-
ce commotionis turbidæque ſtatu Aqueſinum doctus fuiſſet, ſuccur-*

riffe ipsi qua ratione hi ausus sententia Casarea anno MDXCIII. lata
suaque Celsitudini ad exequendum commissæ, ac S. R. Imperij consti-
tutionibus, itemque concordatis nouissime anno MDC. redintegratis
è diametro repugnarent, cumque ex hac confusione presentissimum
urbi exitium immineret, ex singulari afflictu in eam utpote cuius
protector esset & publica pacis studio flagitare S. Celsitudinem ut
cuncta rursus assopiantur, sententiaque Casarea & Imperij consti-
tutionibus fiat satis, quod si communitas reluctetur existimans uni-
uersa iura Ecclesiastica ac ciuilia suo subiacere arbitrio S. Celsitudi-
nem tanquam exequutorem sententia Imperialis & nobile Imperij
membrum in refractarios animaduersurum, priuilegijs libertatibus
singulis ac commerciorum questu eos exuendo, &c.

Ex parte Reuerendissimi & Serenissimi Principis Electoris Ernesti
Vbiotorum ac Eburonum Antistitis reuerendus admodum ac nobilis
Dominus Arnoldus à Bucholtz Hildesienfis P. ppositus Consiliarius
ac Cathedralis Leodicensis Canonicus eoque tempore Archidiaconus,
hoc vero quo hæc scribimus, eiusdem Ecclesiæ P. ppositus,
itemque nobiles & strenui viri Philippus Noß in Werß Electoralis
aulæ Colonienfis supremus præfectus, Tolbiacenfis officarius, Rei-
nerus Beißel à Gymmenich Dominus in Schmitheim Nürbergenfis
ad Arenbergenfis officarius Arnoldus Pium dictus Widenhofen
I. V. D. Ioannes Venlo I. V. L. vterque Archiepiscopo à Consiliis,
ad Aqueusium motus componendos directi pridie Nonas Augusti
Principis sui mentem pluribus enuntiant.

Imprimis altè repetunt quo pacto S. Celsitudini demandatum
fuerit exequutionis onus in proscriptos Aqueusenses anno MDXCVIII.
ac nisi eiu'dem interuentu deprecatoriisque scriptis vigori senten-
tiæ Casaræ remissio accessisset, iam tum omnibus libertatum in-
dultorumque insigniis urbem priuatam fuisse, mitigatione clemen-
tiæque Cæsaris subsequente ordinem senatorium in Aquis restaura-
tum fuisse, cum certa obligatione præstiti à quouis è corpore Senatus
Sacramenti quo omnis in futuras ætates magistratus adtingeretur,
quocirca intellexiss. Suam Celsitudinem maximo doloris sensu tot
fractæ fidei perfidos conatus ac machinationes quæ cum Cæsa-
ræ decisionis, propriis ipsorum sponsonibus, iureiurandi religione

firmatis & S. Rom. Imperii constitutionibus directè contrarietur
 Cellitudinem suam ex connata sibi clementia & affectu in urbem
 tum etiam vi commissionis Cæsareæ per hosce Legatos, ciues in pro-
 celloso salo fluctuantes cohortari vt factorum enormitates quibus
 nec apud æternum numen nec apud supremam in terris potestatem
 defensionis locus pateret, ob oculos ponant, animoque versent im-
 pendentes vltices manus diuinæ pariter ac humanas sita in cæpro
 progredierentur, monere eos seriò ad sedatiora & saniora pacis con-
 silia capeffenda cunctaque in pristinum statum restituenda, &c.

Hi omnes Principum Commissarij pluribus mensibus ciuicos mo-
 tus sistere conati sunt irritò tamen successu,

Quia vero plerique Commissariorum Iuliacorum incusarant
 Catholicorum Senatam eo nomine quasi cum Domo Burgundica
 fœdera sanxisset in præiudicium Iuliz Principum; ob id Syndicus vr-
 bis rei veritatem exposuit qualiter renouationis priuilegiorum impe-
 tratio ab Archiducibus Brabantiz ac Burgundiz nullatenus contra-
 rietur Maioriz aut aduocatia, nihilque alienationis iurium Iuliz
 Principum inuoluat vt ex Rescripto Archiducum prænotato com-
 pertum ac exploratum fit.

Mense Septembri tres è seditionum turba Ioannes Kalschberger/
 Adam Schanternel & Volckwin Momma in Prætorio conclaue
 rationum vulgo die accinß Kammer perfractis muris aperuerunt,
 alij deputati eodem mense arcam in qua congesti nummi vrbis re-
 positi referârunt, cunctaque inibi reperta circiter millia Dalerorum
 viginti suæ potestatis fecerunt.

Diffugerant nonnulli sectariorum Aquensium ex Aquis Leodium
 partim Cæsaris Cæsareæque vindicis dextræ metu perculsi prædo-
 rantes quod tristibus satis læta Tragedia Aquisgrani orta exitum ha-
 bitura esset, partim ob negotiationes suas, quare vigilantissimus Præ-
 sul Ernestus solerti cura ne sui Leodini inquietorum hominum per-
 nitiosis consiliis agitarentur, neue falsæ doctrinæ vento afflarentur
 hoc dicto iis prospicit cuius tenor eiusmodi.

*Ernestus Dei & Apostolica Sedis gratia Archiepiscopus Colo-
 niensis S. R. Imperij per Italiam Archicancellarius & princeps Ele-
 ctor, Administrator Monasteriensis, Hildesheimensis, Frisingensis &
 Stabulensis, Comes Palatinus Rheni, Dux vtriusq; Bauaria, West-*

phalia,

phalia, Angarie & Bullonen. Marchio Franchimontensis, Comes Loffensis, Longiensis, Hornensis, &c.

Vniuersis & singulis Pastoribus, Vicepastoribus & alijs curam animarum exercentibus Diœcesis nostræ Leodiensis.

Salutem in Domino.

Cum proprium Pastoris officium sit non solum ouibus suis alimenta præbere, sed & gregem à lupis diligenter vindicare, nosque magno dolore nostro animaduertamus iniuriis temporum præsentium & maxime intestinis vicinorum quorundam locorum & super religione dissidiis euenire non raro, ut exteri se ad ciuitatem & oppida aliaue loca Patriæ & diœcesis nostræ Leodiensis recipiant, de quibus merito verendum sit, ne sub pelle ouium quam gestant intus sint lupi rapaces, qui regi Dominico insistentur, ouesque curæ nostræ commissas deuorent volentes proinde de opportuno remedio, quantum in nobis est providere, vobis vniuersis & singulis seu vestrum cuilibet districte præcipiendo mandandum duximus, prout serio & peremptorie mandamus per præsentis, sub interminatione Diuini iudicii, & pœnæ arbitraria, quatenus externos quoscunque qui ad districtum Parochiarum vestrarum venerint, ac ultra tres dies in eodem hæserint, diligenter & fideliter attendatis in eorum vitam & mores, nec non locum habitationis unde venerint, aut quo vadant, inquiratis, nobisque, seu nostro in spiritualibus vicario nomina eorum & cognomina cum pertinenti inquisitionis huiusmodi serere toties quoties id acciderit intra alios tres dies scriptis literis referatis: Et ut in informatione huiusmodi nullam patiamini remoram aut impedimentum vniuersis & singulis parochianis vestris nobis subditiis exterorum huiusmodi receptatoribus, seu fautoribus sub consimili interminatione & pœnâ excommunicationis, aliasque ea qua venerint exteri ipsi coercendi, mandamus, quatenus simulatque de aduentu huiusmodi exterorum notitiam habuerint, eorundem aduentum, nomina & cognomina ad vos referant, & si à vobis fuerint super informatione huiusmodi facienda requisiti, sinceram rei veritatē vobis sub suo fidei iuramento

explicent & aperiant, volumus autem ne quisquam presentis nostri mandati ignorantiam possit pratexere, illud publicis per oppida nostra Leodiensia valuis affigi, & per vos proxima Dominica populo ad Diuina congregato sub sacrum Missa officium publicari. In quorum fidem presentes fieri & sigillo nostro muniri, nec non per Vicarium nostrum in spiritualib. generalem subscribi mandauimus. Datum in ciuitate nostra Leodiensi an. Domini 1611. mensis Sept. die 22.

Diximus antea post exortam tempestatem & ætus ciuicæ commotionis Legatos Principum vndeque Aquas aduolasse mense iam præscripto vndetrigesimo Septembris à Galliarum quoque Rege & regina Legati Marchio de Vieu ville Gubernator vrbis Masierien-
sis & Lazarus de Selue P. æses Metensis aduenêre, ab omnibus comiter excepti salutatique, Kalendis Octobris plerosque Catholicos qui ordinis senatorij fuerant, & alios à sectarijs urbem regentib. deputatos ad ades in quibus hospitati accersentes fiduciaras literas Regina-
ijsex ibent quib. illa significat alioquin hos non ablegasse quam pro quiete ac salute reipublicæ, eidem Legati proliza oratione ad pacis bonum & vinculum omnes ac singulos cohortati sunt commemo-
rantes studium Regis sui iam fato functi in di. emptione controuer-
siarum inter Pontificem Maximum & Venetos, itemq; se haudqua-
quam iudices arbitrosue sed amicos interuentores ac compositores in pacis puncto futuros nequaquam cogitare se præiudicij aliquid aut detrimenti daturus Cæsaræ Maiestati, Duci Iuliz seu alijs quouis modo ius sibi vendicantibus, &c.

Posteaquam deinceps hi Francici cum possidentium Iuliz Principum Commissariis crebro coirent consiliaq; captarent, ac Brabantinos itemq; Colonienfes à suis conuentib. excluderent, 4. Idus Octobris conflatos pacis articulos Magistratus Catholica castra sequentis deputatis proposue-
runt, nempe vt prius legitimusq; ordo senatorius pristino honori restitueretur; Patres Societatis Iesu relaxarentur atq; eorum Collegio functionibusq; immitterentur, aduersantia Catho-
licæ religioni exercitia nō nisi extra mœnia interiora Carolinaque, vti aiebant, v. bem permitteretur, quod sectarii pro arbitratu possent liberatē religionis iuz, ingressumq; ad senatorium ordinem p. omo-
uere expensis ciuitatis, quod clāues v. bis eiusq; custodia committerentur præfectis militum ac personis vtriusq; religionis iuxta discipli-

nam inuitatē à Iuliacensib. præfixam, quon archiuum & arcana quæque per deputatos hæreticorum atq; coram Iuliacis Comm. s. r. i. s. visitata. eunt, visitato scripto consignarentur, ad extremum quod ipsi Iuliacenses deinceps forent iudices controuersiarum quæ inter Magistratum & protestantes suboriuntur; atque hos aliosque articulos ita immutatos acceptari quasi imperitabant, cum vero subscriptio senatus in has conditiones tanquam in Cæsareæ Maiestatis ac suum præiudiciū directē vergentes protelaretur atque ab Imperatoris Subdelegatis transactio omnis inhiheretur. superuenit pœnale mandatū Imperatoris sub data Kalenda um Octob. quo tumultuarius sub interminatione proscriptionis austerē præcipitur vt à nefariis machinationib. desistant, eundēque pristino statui restituant, &c. Subdelegati Cæsareæ Maiest. hoc mandatū seditiosorum deputatis intimare prælegereq; conuincuntur, at ipsi proteruē abscedunt, ad pulsū tympani novā ferociā sese cōglomerantes, nouaque consilia coquentes; interea memorati Subdelegati iussa dāt vt Augusti Cæsaris Rudolphi mandatū publicitè affigatur, furere sectarii solitū furorē saucto graui vulnere in caput animoso adolescente geuerino Boxtorffio Cameracensē, qui S. Maiestatis patentes mandataque portis & valuis templi suffixerat, circumducunt eisdem sanguine respersū adiguntque vt exemplaria appensa tursus detrahat, demum ipsum ac Nicolaum Münsterm viui à Secretis ex immunitate hospitalis domus Diuz Elisabethæ effractis foribus eductum custodiæ mancipāt, diuersorū quo hospitati Cæsaris Subdelegati constipatis ciuib. æquē ac militib. vndequaque circumdant, tamq; effraznem præmonstrant audaciam, talē æstu indomitæ libidinis feruntur vt plerique Catholicorum serio suasu ex Archiepiscopolib. Legatis vnū Clarissimū Virū Arnoldum Prum ab Aldenhoven cōmonuerint ex vrbe recederet, cui quia alias sub Catholico regimine Syndicatum v. b. laudabiliter administrarat peculiari ratione offensa ei erat insulsa ac incōdita plebs, is igitur à Principe suo reuocatus opportunē se periculo subduxit.

Primo & vicesimo Nouemb. Legati Gallicani & possidentium Iuliac Principum nouas effixæ e pacis iniundæ conditiones in quas tamen Magistratus priscus nec potuit nec debuit assentiri, qua cōstantia Catholicorum animaduersa Marchio de Vieu ville vrget nisi in has cōdescendant, necessum fore vt in primas suffragari debeant utpote quæ ab ipso Senatu & à Christianissimo Rege Francorum itemque

Pontificis summi Parisijs degente Apostolico Nuntio, Iuliacisque Commissarijs subscriptæ ac approbatæ essent, quod equidem à vero longissimè aberat, Magistratus disertis verbis contradixit omnibus hisce, Cæsareæque Maiestatis decreto obsecundare velle apertissimè restatus est, atque ita cum Francisci Legati (quorum alter videlicet Marchio licet ad speciem Catholicæ fidei deditum se profiteretur, in partes nihilominus sectariorum siue donarijs occæcatus siue à sederatis Principibus corceptus corruptuique plurimum inflexus erat) in prædictis transactionum punctis inanem ac sterilem operam subirent, ne tamen tanquam Christianissimæ Reginæ oratores nihil effecisse viderentur præsertim pro fide orthodoxa, consilium cœpere saltem Patres Societatis in Collegium reducere quod illis inter cætera mandato regio præscriptum erat, Patres licet renuerent illi reductioni assentiri ne quid contra Cæsaream Maiestatem committere viderentur, neue causam suam à communi Catholicorum seiungerent, attamen Legati persistētes in sua sententia incertum quo instinctu vi eos ex ædibus Decanalibus pertractos quadrigæ imposuērent atque ad Collegium, quarto Nonas Decembris reducerunt, deinde quintadecima eiusdem abitum fecēte promittentes ipsis Directoribus sectariorum quod articulis pacis à se propositis à Christianissimis Rege & Regina Galliarum indubitato curarent approbationis robur addi, ipsamque Magistratum ac reliquos ciues ad obseruantiam eorundem constringi: quocirca biduo post Bado Kuckhouen Syndicus atque Balchazar Münsterus Magistratui veteri & vero à Secretis sub incognito habitu (siquidem sub id tēpus egressum ex vrbē ex catholici sermō Catholicis interdixerant) dissimulanter ex Aquis se subipiunt & coassumpto Dionysii Meyls Aduocato Mosæ Traiecti in Franciam subsequuti vt de liquidissima veritate citra vliam vassitiam Christianissimam Maiestatem circa Aquisiensem controuersiam edocerent, & indagarent patiter num S. Maiestas præsensos pacificationis articulos ratos habuisset, itemque peterent humillimè vt S. Maiestas Christianissima dissidium Aquisense ad decissionem Imperatoris Rodolphi remitteret.

Interea ex seditione ortum trahentes reſtores Vrbis per tabellionem ac testes legitimis consulibus demandant vt consularibus fascibus sese abdicent Senatusconsultis nullis intersint, Senatorii ordinis viri ne aliter quam priuari indigenæ se habeant, generatim vniuer-

lis Catholicis vrbe excedere sub acri animaduersione iterum atque iterum interdunt. Iam nox aduentabat qua Christi Saluatoris nostri in has luminis oras humanis membris prodiantis memoriam festiuo antiquatoque ritu Catholica concelebrat Ecclesia: hac vnus perduellum milicum ductor vna cum officiatis nonnullis seu vano territi timore ubi non erat timor seu animo piaculum aliquod committere principi Basilicam, itemque Augustinianorum familiarum Ecclesiam subintrant omnes ritus Diuinasque laudes despiciatui habentes, haud longe post Subdelegati Cesareæ Maiestatis Commissarii ex Aquis abitum etiam festinant.

Anno nouo millesimo sexcentesimo duodecimo se adaperiente rex Fraciae atque Regina Mater regens tam Consulibus Scabinis ac Senatui pisco quam illis aduersantibus ciuium deputatis perbenigne scribunt desideriumque tranquillitatis publicæ satis exprimunt, ac petitioni Catholicorum annuentes controuersiam Aquisgranensium ad Cesareæ Maiestatis tribunal remiserunt.

Hoc eodem mense Ianuario optimus Imperator Rudolphus eius nominis Secundus dies peregrinationis suæ in hoc mundo paucos & malos expleuit, abinde vno mense acto duodevicesima Februarii etiam Reuerendissimus & Illustrissimus Princeps Ernestus Archiepiscopus & Elector Colonienſis vtriusque Boiarum Dux Aquensis vrbs protector in fata concessit, sicque inter spem & metum vtrique pars discors in Aquis velificabatur ac fluctuabat summa rerum penes proteitantes residente, qui ab hoc tempore deferentes domicilium ubi prius consilia publica agitarant senatoriarum ædium conclauia omnia ac singula occupant.

Per decetium Imperatoris Rudolphi, Duci ac Electori Palatinatus Rheni competebar in his regionibus quæ Franconici iuris sunt Vicariam demorſi Cæſans operam exercere; cum vero Dux ipse minoræ ætatis esset Illustrissimus Princeps Philippus Ludouicus vtriusque Bauariæ ac Neoburgi Dux tanquam senior ac proximior agnatus tutelam atque administrationem earum ditionum Palatinatus annexumque Vicariatus Sacri Imperii regimen sibi vindicabat, eius fratris natu iunioris Ioannes filius Ioannes Bironinus Dux eadem sibi adscribebat, quocirca mense Aprili ex parte Philippi Ludouici eiusdemque primogeniti filii Wolfgangi Wilhelmi Neoburgi ac possidebat. Iulæ Ducis Principum Legationem obtulit Aquas

Marcellus Theodorus, qui Catholicis Consulibus Scabinis totique senatorio ordini proponit discrimen status in quo versentur, insuper peruigilem curam industriam ac sumptus Principum suorum ad compositionis quietisque perturbatae reipublicae media spectantia ob oculos ponit, quae cum optatum effectum non sint sortita iterato offerre se Illustrissimos Principes ut tandem commoto intestina sedari queat, non diffidere eosdem vi Imperialium constitutionum ac aureae bullae tenore quin praeter se alium neminem, nominatim Palatinum Bipontinum sint requisituri aut agnitori Imperii Vicarium, tum quod memorati Principes cumulatis fauoribus ac gratia urbem prosequuti essent, tum quod ea ipsa urbs nomine tutelae ac patrocinii eis subderetur, quod si tamen Bipontinum imploraturi essent ex iuris norma protestari se de nouitate ac inefficacia facti, &c. Senatus pro sedulitate ac propensa principum in se voluntate gratiam dicit, excusationem obtinens quod Caesarea Maiestas iam supremam potestatem interposuisset cuius mandata facta testata habere iam nunc promississet, aduersarios quidem apud Bipontinum causae suae patrocinium sollicitasse se vero haudquaquam posse à Caesarea sententia deflectere, neque tractatum huic detrimentum inferentem inire, in limine esse electionem noui Romanorum Regis cuius Imperio se subdere procliuisset, &c.

Directores ac deputati haereticorum in Aquis multa atque indefessa prece pulsant aures Ducis Bipontini Ioannis administratoris Electoris Palatinatus Rheni ut turbulentam rerum faciem sopiret vel infirmitatem regiminis sui & adeptos ciuicos honores confirmaret.

Is Guilielmo Comiti in *Stten & Wigenstein* / Domino in *Hompurg* / Marquardo Frehero & Georgio Friderico Pastoir Iuriconsultis atque Palatinatus Consiliariis motus Aquensium ex tempore & occasione conciliandas imposuit, qui quinto Nonas Maii Aquas adueniunt: mandatis Administratoris legitimo & irrepositio Senatui coniunctim propositis, cum proluxa oratione ad extinctionem incendii utrumque cohortati essent, Catholici ipsi nominis dicti mensis scriptis consignatura responsum dant hac ferè ratione ac sensu: quod turbata tranquillitas publica sit se nulla noxa obstringi qui sua vi verum magistratum loco dimouissent, &c.

rarium inuasissent ac pro arbitrato dissipassent hos violatores pacis æquè ac iustitiæ habendos, à prædefuncto inclytæ memoriæ Cæsare Rudolpho ; cœnale mandatum contra vsurpatores eiusmodi & inuasores emanasse, cuius exequutio Serenissimis Ernesto Electori Colonienſi & Alberto Arciduci Austriæ Belgicæque data sit & acceptata, eodem mandato interdici ne vlla transactio isti seu è diametro aut ex obliquo repugnans admittetur, ac licet vnus Commissariorum è viuis sublatus sit, superesse nihilofecius alterum, quo inscio pacisci nec libere nec licere, negotium vsque adeo arduum à Cæsarea Maiestate partibus hinc inde citatis & auditis ventilarum permultis annis, præmaturaque causæ cognitione diiudicatum exequutionique traditum vno veluti temporis momento ac tali præcipitantia (quæ plerumque nouerca iustitiæ esse solet) à Vicario Imperii in dubiam partem vocari seu infringi sine forma & figura iudicii fas minimè esse, immo ne ab ipso quidem deligendo Cæsare nisi prorsus inique contra ius sententia & re iudicata quæsitum decidi posse, præsertim in fauorem aduersariæ partis quæ proculcatis legibus ferro & armis totum Imperium deluserit: His accidere inquit inhibitionem Vicini Principis Neoburgici vetantis ne cum Arbitris Bipontini Ducis Legatis transactio instituat: cumque inauguralis dies noui Imperatoris impendeat dilatam eo malle se causam, rebusque ab ipso iudicandis stare, quod si tamen Commissariis quidpiam disponere in votis sit, se armis circumquaque seproſ & iustissimo metu protestari de euidentis nullitate, iusque suum soli Imperatori succedaneo reseruare: Hæc Catholici; verum Calvinodogmatistæ ex affinitate religionis emollierunt arque adeo eò inflexerunt Legatos vt per modum recessus duo primaria capita, de religione aliud, aliud de ciuili administratione edixerint, illud vt protestantes farragines suorum dogmatum nouitiorum libere seminarent, hoc vt totique delectu religionis quiuſ tribuum suffragiis adfiscisci queat institutum, quo recitui exhilarati sunt: Atque destitutus officiis omnibus sub primo vrbis gubernaculo Ioannem Raleſbrennern & Adamum Schanerners hunc Caluini illum Lutſteri opinionum fluctibus abſorptum in Consules deligunt tanquam qui in æstibus antea factæ actionis choragos cum aliqua singularitate zeli se se commonstrassent,

præterea quadraginta Luthero septuaginta sex Catuodogmatistas iureiurando adstringunt Magistratus munia subire.

Comitia Francofurti ad Mœnum indicta erant mense Maio vt ad Imperatorium fastigium alius sublimaretur, ad hæc Catholici ex Aquis descendunt Ioachimum Berchem Consulem ac Scabinum vrbis vtriusque iuris cognitione clarum disertumque, insuper Badonem Ruckhouen L. Syndicum vna cum ante memorato Balthasare Münstero eo fine vt Illustrissimo Principum septemviro:um Collegio, atque electione f. et ipsi Romanorum regi ass. cum statum vrbis ruinæ proximum denuntient & auxiliarem manum quam humillimè deposcât, adue. satij Ioannem Roland I. V. D. primum, deinde Ioannem Kalkberner Volschwinn Momma & Antonium Wolff Legum D. cōdirigunt: Iam Cæsar Matthias electus in ead. Francofurtana ciuitate Imperiali decorandus erat diademate quando vtriusque Aquensium Magistratus remoti & remouētis deputati se coram sistebant, verumtamen à Maiestate Cæsarea vtroque loco ac statione assolita cedere iussim, circumactis Comitij Imperator temporis Aquensium vrbis vlceri medendum ratus Aquas ablegat Gulielmum Comitē de Günstenberg Heltgenberg & Werdenberg &c. Cæsareæ aulae Consiliarium ac Camerarium, Arnoldum à Berclas & Fœlicem Rüdingerum vtroque à consilij S. Maiestati in appellationum causis coronam Bohemicam spectantibus qui Aquas grani 28. Nouemb. aduenēte proque maiori securitate in quadrigis suis præfatos Ioachimum Berchem / Badonem Ruckhouen & Balthasarem Münsterum reducere excepti duodecim ciuium & duabus militum vixillationibus in occursum ipsis effusi, exordio metus subsequenti accessitis ambarum partium deputatis ad Cœnobium Dominicanorum his ferme terminis limitatam instructionem edixit: Cæsaream maiestatem tam proprio seruandæ pacis & iustitiæ studio indictam quam ab Electoribus monitam Aquigranensium causam singulari curæ habere serioque mandare vt duntaxat eorum controversia à S. maiestate discutitur ab omni vi iniuria iniouatione vtraque pars se coarctē cohibeatque, cum primis vero vel le vt Burgimastri exauctorati Scabinum indigenæ & incolæ Vrbis can. & sanæque Catholice fidei dediti, signatim Consul Ioachimus Berclæmius, Bado Ruckhouen Syndicus & Balthasar Münsterus Secretarius vrbis vtpote qui ad succurrendum oppressis Catholicorum rebus anno integro & supra apud

Cæsa-

Cæsaream Maiestatem, itemque apud Regem reginamque Galliarum atque alios Principes & status Imperij indefessam impendebant operam eoque nomine ab aduersarijs insidijs petebantur, nulli inuitatis exactionibus aut alijs oneribus aggraventur, neue in iuris sui prosecutione ullatenus infestentur, vbe deportati relegati aut fugitiui reuocentur & priuilegijs patriis omnes vt frui minimè præpediantur, vt quos Cæsarea Maiest. in suum patrocinium fidem & clientelam susceperit, Scabinale Collegium in iure dicundo & iustitiæ administratione haudquaquam interpellentur; in Societatis Iesu Patres nulla insolescentis vulgi vltiora fulmina cuomantur, denique quoniam ærarium vrbis militum stipendijs exhauriretur dispicerent vt inutiles sumptus succiderentur, sub finem parænesis iuncta vt ambæ partes discordes Cæsareæ Maiest. iussa explerent illique se lubens volens subderent, nec sibi vanè persuaderent rem posse per alia quæsitâ diuerticula terminari &c. verò Senatui optatissimum hisce mandatis morem gerere vt ex eiusdem responso exploratum fit: ex factione ortus Magistratus se expurgando ciuicas turbas dolose regebat, ac in sui innocentiam multa hinc inde aucupabatur, constanter Cæsareis Legatis factam Administratoris Electoratus Palatini transactionem & confirmationem regiminis opponens; haud longè postea Commisarii Marchionis Brandenburgici ac Ducis Neoburgici tanquam possidentium Principum Iuliz Cliuorum, &c. Ducatum itemque Bipontini Principis vt Vicarii Imperii in patrocinium tumultuantium aderant, qui omnes conciliationis media capessenda ciuibz suadebant illi quidem præfixa à Francis Legatis, hi nouos articulos proponebant.

Indigenæ Catholici in Aquis prolixo scripto coram hisce Cæsareis Commissariis diluerunt supplices libellos protestantium aduersariorum suorum exhibitos ab ipsis in retroactis Comitibus Francofurti, quibus habitæ factionis anas puta synodalis iudicii rigorem enormitatem exactionis, Societatis Iesu Patrum admissionem in urbem haud præscia ipsorum communitate aliaque talia produxerant producta aggravare ac Catholicis remota à se totius mali culpa impingere studuerant, vltierius de veritate rei idem Catholicus legitimus que Senatus Legatos Cæsareanos edocuit, videlicet quod seditiosi Aquenses regimenque de facto tenentes Rudolpho Secundo Imperatore prius, deinde Metropoli Vbiorum & Electore Ernesto

demortuis eam occasione cupidè arripuerunt, atque Illustrissimum Palatinatus Administratorem tanquam S. Imperij Vicarium in ijs tractibus qui Franconici iuris sunt varijs modis induxerint vt per Legatos de concilianda concordia inter cñes tractationem instituerit, & ipsos quidem ex responsis ac protestatione à se oppositis haud obscurè colligere quid mentis sub id tempus esset Catholico Magistratui, perrexisse nih lominus Commissarios Vicarij & recessum non citatis amplius nec auditis Catholicis, nullis etiam alijs mandatis productis concepisse, consuliq; intimasse &c. è quibus pateat iam memoratum recessum contra rem per Imperatoriam Maiestatem inclytæ recordationis indicatam & per partes acceptatam sine commissione, sine citatione, citra processum citra formam & figuram iudicii, ac absque causæ cognitione conceptum insinuatumque ipso iure irritum ac inualidum esse, nec vllum obtinendæ restitutionis impedimentum operari posse, cum non præstet impedimentum, quod de iure non sortitur effectum, idque tanto magis quod priscus senatus illa ipsa luce de euidentissima eius recessus nullitate & metu metusque duratione protestatus sit &c. Scabinis inclytæ Aquisgranensis vrbis sub certis conditionibus iusticiam pro veteri instituto administraturos iusque dicturos se promptos obtulerunt sæpe memoratis Cæs. Maiestatis Legatis.

Posteaquam sub finem Decembris Comitia Cæsar Matthias Aquisgranensem indixisset datis ad ordines ciuitatesque Imperij literis, præsto fuere & ibi deputati protestantium ac regimen tenensium in Regali Sede Aquisgranensi Apologiam præsentantes mirabili vastitæ cūsam qua conquisitis vndeque mendaciorum ac imposturarum coloribus exortam in Aquis ciuicæ commotionis tempestatem tegere ac excusare conati sunt. 14. Kal. Febr. Millesimi sexcentissimi tertii decimi priusquam abierunt Aquisgrano parant prænomi ti Cæsarei Legati, capita Commissionis suæ voluntatemque Cæs. Maiestatis reterant & inculcant vtrique parti atque ira rursus in viam se dedere: quibus tamen parum commoti sectarii nihilo minus erga Catholicos procedunt seu deportatione exili seu custodia ciuica vulgo *Graß vnd Psfortengebott* / aut excubiis, impositionibus & contributionibus insolitis aut destitutione officiorum aliove quouis modo eos conturbant: quibus compertis Cæsarea Maiestas Idibus Maii tam ad Scabinos literas dat exhortans eos

vi: nullatenus cursum administrationemque iustitiae sustineant, quoadusque causae principalis decisio pronuntiata fuerit, quam ad regimen urbis tenentes quos insinuat ob nouitates inductas, quod Catholicos ad excubias urbis personaliter obundas adigant, quod eos patrio solo proscribant, quod impositionibus inauditis aggrauent, quod collectam non modo à ciuibus, verum etiam pagatum ab omnibus accolis extorserint sub specie impendendi eam in sumptus à Commissariis suis factos, cum tamen hi ista duplo minores essent, quod Maiorem Municipii Porcerani Albertum *Schriek* propria autoritate loco & dignitate mouerint, suffecto in eius vicem Ioanne *Kalschberger* / quod hereditarium Praefectum eiusdem Toparchiae Ioannem de Meroide dictum Hoffalis ciuili custodia arctassent hac duntaxat ex causa quoniam praenotatum *Kalschberger* non recognouisset veluti legitime talem spatam adornantem, quod Scabinali iudicio in iure dicundo obicem ponant; mandat igitur Maiestas Caesarea vt ab eiusmodi facinoribus ceptis iusta animaduersione dignis se cohibeant, &c.

23. Iulii nouo praesidio centum & quadraginta peditum sectarii munierunt urbem, exordio insequuti mensis vexillum Brandeburgicorum milicum sub ductore *Wossig* immissum est, exinde portae ciuitatis omnes quatuor exceptis obseratae murisque vallatae, variae itidem praeparationes adiuuentae ad impetum hostilem sustinendum seu impigre inferendum: fama iam magis magisque vulgante in limine esse rebellionis meritam poenam; sectarii mobilem suam substantiam ad tutiora loca clandestine deuehunt, quod Catholicis denegatur.

Cumque apud factiosam plebem Aqueensem verba & edicta Caesarea incassum proponerentur tandem anno reparatae salutis 1614. 23. mensis Augusti mandatum proscriptionis declaratorium in Aquis Graneis publicatur à Subdelegatis Caesareis hoc fere tenore.

Nos *Martias* &c. notum facimus omnibus ac singulis nostrae Regalis Sedis & Urbis Aqueensis ciuibus, incolis cuiusque nominis, status, dignitatis existant, quod post felicem ad Imperij clauum gubernandum promotionem ad quam diuina prouidentia vocati sumus in id uicem & maxime dedecimus operam vt iustitia vbiuis locorum plantaretur, quo veluti medio pax atque concordia omnium saeculorum membrorumq; Imperij coalesceret atque conseruaretur. Posteaquam igitur ipso mox regiminis exordio ad nos perlatum qui motus & confusiones in politicis pariter ac Ecclesiasticis à quinta Iulij retroacti Anni 1611. in

noſtra & Imperij vrbe Regaliſque Sede Aqueſi eſſet bueſiat, negotium hoc veluti arduū & prægnans ſpecialiter cordi curæque duximus, & quicquid ab vtraque parte tam præſei Catholiciſque Magiſtratus atque communis, quā nunc regimen vſurpantium nomine per deputatos crebro qua Viennæ qua in Dextra Ratiſbonenſi prolixè fuſeque ſignificatum non modo relegere iuſſimus, verum etiam pro exploratione certiore via veritatis Illuſtres ex aula noſtra Commiſſarios ad urbem Aqueſem proxime effluſo Anno 1613. emiſimus, vt eareſus in futura cauſæ deciſione à iuſtitia orbis eo minus aberraretur: quemadmodum etiā quicquid ab Electoribus Principibus ordinibusque ſacri Imperij vſuiſque religionis ad nos iam inde à triennio perſcriptum in cauſa hac accepimus, maturatione deliberatione præuia examinauimus, ac nihil intermiſcimus, quod ad idē negotium ſane proficiendum conducere quadatenus poſſet: ex vniuerſis autem prælibatis Actis, Iudicijs & Proceſſibus euidenter ac dilucide perſpicitur quod cum Anno 1581. in vrbe iſta prima eademque tumultuoſior cōmotio exſtiſſet, qua Senatus præſeus ab officio ſuo de ſacto dimorſus, notabilisſque tam in Eccleſiaſticis, quam in politicis rebus mutatio incidiſſet, frater noſter in chylæ recordationis Cæſar Rudolphus Secundus eius nominis, ex paterno erga urbem affectu, obligationeque incumbentiſi ſibi muneris de modo medijsque mature diſpexerit, quomodo in eundem iſtud, quantocius citra grauius diſcrimen exſtingueretur, tam ſiquidem ob cauſam eadem ſacra Cæſarea Maieſtas principiò ad ſtus & conſines ciuitati Principes ac ſtatus Imperij, Episcopum nempe Leodiſceum, Ducem Iulie & Cluie vna cum Philippo Barone in Winnenberg, & Philippo Comite Naſſouie Commiſſarios conſtituit, qui quidem negotium id ſibi commendatum habentes ſummo ſtudio commiſſionem ſuſcepere, verum apud iniquitum illud hominum genus (quod ſub id tempus deſpecta omni & Imperatoris & Commiſſariorum auctoritate arma corripuerat, atamentariū curiamque occuparat, regimen inuaserat) prorsus inſtructuſe laboratum: attamen Cæſarea Maieſtas eo comperto ad rigorem iuris nondum proceſſit, ſed lenitate & manſuetudine paterna etiam tum & iteratò vſa, ſecundam alteramque commiſſionem Ioanni Tremirorum Antiltici & Auguſto Saxonie Duci S.R. Imperij Electoribus impoſuit, ſed ne rū quidem amplius quid effectum, quā quod ſubdelegati ipſorum, qui poſthabito omni turbarum periculo in urbem ſe cōtulerant poſt multam temporis, operæque iacturam, reſceſſum ibidem reliquerint, quouſque ad ſinalem cauſæ, in Comitijs Auguſtæ Anno 1582. celebradis, deciſionem, pars vtraque vteretur: hunc reſceſſum non modo non acceptarunt, verum etiam querelas ſuas apud Rudolphum Cæſarem poſtmodum depoſuere, plurimiſque annis in Iudicio egere, donec tandem Anno 1593. ad audiendam definitiuam ſententiā citati comparuerunt, ibi quippe in præſentia ſuæ Cæſaræ Maieſtatis contra reos cuiusmodi publicata eſt ſolemniter ſententia, quod videlicet quæ temeratio & illigittimo modo attentata in vrbe eſſent, irrita haberentur & omnia in eum quo ante fuerant ſtatim reſtituenda forent: cum vero ab altera, quæ in iudicio ſuccubuerat parte, mandato Cæſaris executoriali nondum ſatiſheret, factum tandem eſt vt Anno 1598 quinto nempe poſt condemnationem iſtam & ſententiæ definitiue publicationem, Banni in eos ſententia propter contumaciam pronuntiaretur, qua percuſſi ad obedientiam de-

num perducti cumque iuramento religiose præstito polliciti fuissent, se mandato Cæsaris per omnia parituros, in gratiam à Cæsare Maiestate iterum sunt recepti, posteaquam autem de moterrio post anno non solum contra publicatam sententiam executorialem & factam banni declarationem, sed etiam contra iuratum condemnatorum partitionem nouæ ab inquisitis hominibus, qui tamen maxima parte non indigenæ sed aduentitij alijs locis pulsi perhibebantur, turbæ præter omnem expectationem in vrbe eadem excitarentur Cæsar Rudolphus factum istud tanquam authoritati & dignitati suæ ratione latæ sententiæ & rei iudicæ summè contrarium grauter ac molestè admodum tulit, moxque pro vindicanda authoritate sua seuerissimum pœnale mandatum aduersus tumultuantes hoc sensu publicauit vt ab attentatis vniuersis abstinerēt & promulgatæ anno 1693 sententiæ parerent, promissisque suis ea ratione satisfacerent; porro nullatenus ambigendum quin si superuixisset diutius Cæsar Rudolphus authoritatem dignitatemque suam violari nūquam passus fuisset, cum perferretur pro tumultu isto sedando & mandato suo exequendo, iā Commissarios Ernestum Archiepiscopum & Electorē Coloniensem & Albertum Archiducem fratrem suum cum plenissima exequendi potestate constituerit, quādoquidem vero Cæsare à viuis sublato, stante interregni tempore, duranteque tumultu in vrbe per Illustriss. Palatini Principis Ioannis, Electoris Palatini Administratos & Imperij in ijs quæ Sueuici & Franconici iuris sunt Vicarij Legatos recessus nouus & inauditus 19. Maij anno 1611. in vrbe eius & publicatus est qui priori Cæsareo mandato executoriali & promissis Sacramento firmatis è diametro repugnat, & non solum in pernitiem detrimentumque eorū qui ius quæsitum iam obtinent, sed etiam ad authoritatem prædefuncti Cæsaris fratris aliorumque succedaneorum Imperatorum minuendam vergat, res nimirum mature examinatas & indicatas, validatasque iureiurando partitiones, per viam extraiudicalem tam facile annihilare & cassare velle.

Eapropter nos diligenti circumstantiarum omnium examinatione & negotij torius deliberatione, adhibita, aliter iudicare & pronunciare non possumus quam publicatam 18. Augusti anno 1593. sententiam demortui Cæsaris & sequutas partitiones promissionesque in vigore suo permanere, insinuatoque ac publicato pridie Calend. Novemb. anno 1611. mandato Cæsareo per omnia (posthabito antememotato recessu Palatini depueatorum) satisfieri debere, quem ad finem Commissarios Illustrissimos ac Serenissimos Ferdinandum Archiepiscopum Coloniensem & Albertum Archiducem fratrem nostrum, nō secus ac ante à defuncto Rudolpho Cæsare factum, constituimus inque mandatis ijs dedimus vt vel ipsimet vel per Subdelegatos suos hanc decisionem mandataque hoc declaratorium & cōtinuatorium prioris omnib. in Imperiali vrbe & sede Regia Aquisgrano habitantibus aperirent ac patefacerent, reos & condemnatos debitam ad partitionem obedientiamque modis omnibus plenaria potestate instructi adigerent, neue locum mutarent donec cuncta in eum quo ante quintam Julij an. 1611. fuerant statum plenarie restituerent, vniuersis igitur ac singulis ciuib. incolis subditisque prædictæ ciuitatis, quicumque cōtra res iudicatas, executiones partitiones & mandatum Cæsareum anno 1611. promulgatum aliquid sub quocumque prætextu tentastis mandamus serio vt ab

omnibus istis innotationibus quocunque etiam nomine veniant, quæpium abstinere, cuncta in eum quo post factam anno 1598. partitionem vique ad quintam Iulij anno 1611. fuerunt statum restituitis, de partitione coram Commissarijs eorumue Subdelegatis ipso opere & facto testemini, omnibus quæ Commissarij vobis imperaturi erunt obtemperetis, & nihil in diuersum moliamini, nisi summam indignationem nostræ Maiestatis & pœnas superioribus exequutionibus & partitionibus nec non proximo mandato Cæsareo intertas euitare nolitis, refectione sumptuum & speciali in eos qui duces se auctores & antesignanos turbarum istarum præbuerunt animaduersione, peculiari nostræ cognitioni reseruatis, quemadmodum etiam querelis si quas contra veterem legitimumque Magistratum proferre quis velit, post factam partitionem auditis, iustitiam omnib. administraturum promittimus, quæ omnia ita serio estimamus ac districte præcipimus. Datum in Regali nostra Bohemiæ vrb. Budouirij 10. mensis Februarij anno gratiæ 1614. Regnorum nostrorum Romani secundo, Hungarici sexto, Bohemici tertio.

Serenissimus Archidux Albertus considerans fratrem Germanum Cæsaream Maiestatem dico vndique hæreticorum insidiis vallatam legum ac iustitiæ administrationem impulsus illic tam ipsius Cæsaris quam inuicem ipsius Regis Hispaniarum Regis Catholici nomine (cuius zelus & liberalitas per vniuersam Ecclesiam Catholicam ac in hac Aquense republica plurimis titulis in benedictione est) Duci militiæ iuncto Heroi principi Ambrosio Spinola exequutionem comisit, qui habita præproperè ad Tinas exercitus lustratione Traiectum primò cum curribus & machinis æneis, inde Aquasgranum profectus cum ad urbem 22. Augusti deuenisset & castra collocatis opportuno loco tormentis mira celeritate metatus esset Legatos insequenti die ad ciuitatem direxit, de commissione sua mandatoque Cæsareo Senatui ciuicæque tribus edocuit, percontatus pariter num constitutum eis esset in rebellionem persistere an vero Cæsareæ Maiestati morem gerere, deliberandi spatium in alteram lucem præfigit, ipse interim æneas machinas opportunis locis & quæ expugnationem promouere possent disponi curat, præmissi fuerant ante aduentum exercitus regiaque castra in Aquas Grani Serenissimi Ferdinandi Boiaræ Ducis Electoris Colonienensis ac Alberti Archiducis Austriæ Ducis Brachbantæ, &c. Subdelegati Commissarii vt reali exequutioni adisterent Reuerend. nempe ac nobilis D. Arnoldus à Woßolz Hildesienensis Præpositus, &c. Clarissimus vir D. Theodorus Bisterfeldt ditionis Colonienensis Cancellarius, ac D. Balchazar de Robean Eques auratus, rationū Belgicarum Thesaurarius,

D. Volckardus ab Achen vterq; Archiducibus Brabantiae ab arcanis consiliis, qui cum vno alteroq; die ciuium animos iterato tentassent, inueteratamq; obfirmationem perspexissent, Ducem exercitus ceptum opus prosequi permiseret; regebat urbem vnus ē prætensis Consulibus saepe nominatus Ioannes Ralsberner homo alieno ære planè obrutus & ideo desperatus Lutherodogmatista discordiarum fere omnium inter primos Architectus, homo periculosus plusquam barbarice insolentiae & exoticæ audaciæ, qui arma defensoria in militem circumiacentem corripienda suadebat, funesto planè consilio, ratus haudquaquam explodendas in urbem bellæ machinas quādiu Cæsarei Subdelegati inibi degerent, atque ita periclitabatur ciuitas vniuersa, parumq; aberat quin insons cum noxio in extrēmum exitium vnico temporis momento præcipitatus fuisset, nisi quanto citius custodiæ mancipato eodem Burgimagistro saniora consilia locum inuenissent, igitur accitis mox tribus de remedio incumbentis mali tempestiuè adhibendo vt videlicet urbi parceretur deliberatio confestim instituta, post aliquantulam consultationem visum vt Clerus & primarii nonnulli supplices apud marchionem pro vrbe & ciuibz deprecarentur, quod cum effectum, Deo aspirante ac intercessione Deiparæ Virginis patronæ cuius patrocinium in omnibus calamitatibus vrbs Aquisensis semper eluxit citra eandem æ sanguinè occupauit inclutus Heros Spinola deditione Aquisgranum, tradita iam vrbe præsidium Brandenburgicum octingentorum circiter militum sub ducto Postiq; cum armis explicatisque vexillis 15. Augusti mensis dimissum ac nouo præsidio peditum mille ducentorum Legionis Comitæ Embdani orientalis Friis ciuitas firmata, portæ ne cuiuspiam accessus vel decessus pateret nisi conscis senatoribus Catholicis occlusæ, & tamen fuga dilapsus erat Kalbernerus exconsul, ac nonnulli alii factionis rei sub habitu militari vna cum egredientem milite Brandeburgico, qui vero ex iis agniti retroacti fastibus contusi in custodiam abducti sunt: postridie Marchio Spinola, Ludouicus de Velasco & alii exercitus præfecti in Basilica Aquensi rei Diuinæ interfunt gratiisque Deo dictis vrbe excedunt, excedunt pariter Subdelegati Cæsareæ Maiestatis prius relicto scripto recessum vocant iuxta quem regulanda moderatio vrbs. Quarto Idus Septembris Senatus in Sedem suam restitutus hoc editum promulgar.

Cum experientia rerum magistra sufficienter edoceat intestinas omnes commotiones ac perduelliones ortum ducere ex semine spuria doctrina per pradicantes sparsa, eapropter vt perturbacione seposita firmo amoris nexu ciues deinceps contesserentur, neq; periculū subisi prouendi in pristinas arummas impulsu tam propria dictamine consciētia quā Cas. Mai. & eius Subdelegatorum iussionibus precipimus ne quis aduersarij dogmatis pradicator aut lector vel in vrbe vel ditione Aquensi ultra tridui spatium commoretur neui quispiam eos recipiēdo foueat vel vetitos nouarum opinionum libros venum exponat, vt solis orthodoxe fidei deditis ludimagistris ius sit iuuentutē efformandi, deinde mandatuus vt quotquot anabaptistica secta notati post nouissime agitatam factionem seditionemque in Aquas irrepserint vniuersique alterius fidei quam Catholica qui post primam restitutionem legitimi Magistratus aliunde huc se recipere ius tamen ciuicum necdum indepti intra sex mensium interapedinem hinc se subtrahant, angustissimo Eucharistia Sacram. Sacrifq; Diuorum reliquijs in supplicationibus publicis reuerentiam quilibet facito, potestatem Ecclesiasticam & politicam honorato, scandala vlla publicitus committi caucto, in tabernis & cauponis hospitibus abstinentiarum diebus carnes ne apponito, &c. Vide lector & expende quomodo contritū sit regimen aduersariorum & redactum quasi in fauillam æstiuæ atreæ, nec mirum fragili submixum hætebat fundamento contradiuina oracula clarè eloquentia, qui resistit potestati Dei ordinationi resistit, qui autem resistunt ipsi sibi damnationem acquirunt; & tamē adhuc sperārant in iniquitate, turgida præcedebat superbia & ante ruinant exaltabatur spiritus; inani vento pollicitationis humanæ aliunde palcebantur & aurem obturabant Imperialibus eisdemq; paternis monitis, immemores, non esse consilium, non esse sapientiam nec prudentiam contra Dominum, illum ipsum esse qui consilium prauorum dissipat, qui volatica gaudia iniquitate contexta tandem succidat, seu iunq; ad radicem aliquando admoueat.

Chronographicis elogijs hanc ditionem restitutionemque ouans ac ciuitati in pristinam iustitiæ & religionis libertatem vindicatz gratulabundus R. D. Henricus Pastoir Canonicus principis

ædis

an 2.

i Rom. 13.

*sul. 61.
romerb. 16.*

ædis in Aquis Collega meus aptè è penu Diuinarum literarum
promptis signauit.

D. O. M.

E T

Marix patronæ * Vegerræ VINDICI.

SanCta a Marla Del genitrix.
b Dia Mater, ILLVstris Virgo,
c MeDiatrix Christi, & nostra.
AVE DeLiri orbis solatiVM.
VniCa aqVlsgranl DoMina,
gaVDIVM, & honorisI Centla.
In Deo seCisti VItutem.
AD nihilVM reLinQVis hæreses,
et obVMbrasti tVos In Die beLLI.
tVrbati sVnt omnes Insplentes CorDe.
saLVasti enIm nos De affLigentibVs nos.
Da LæteMVr In Lætitia gentis tVæ.
qVia DoMinVs benefeCIT nobis.
Deo gLoriabIMVr, IbIT LaVs
DIVino, & sanCto noMinI tVo.

* *Aquisgra.*

a *Litania.*
b S. *Cyrril.*
Alex. *contra*
Nestorium.
c *Epiph.*

Iudith 15.
Psalm 107.
Off. Eccles.
Psalm 139.
Psalm 75.
Psalm 43.
Psalm 105.
Psalm 114.
Psalm 5. &
Iudith 15.

Anno à Virgineo partu 1616. Subdelegati Cæsareæ Maiest. rursus
Aguas appulère, ipsis Kalendis Septemb. memoria D. Ægidio festa,
assolutum sed aliquamdiu intermissum morem quo restitutione Catho-
lici magistratus per publicas gratiarum actiones & obtestationes
clerus pariter ac populus recolebat, reducere, supplicationique so-
lenni memorata fausta luce interfuere & quidem Agrippinarium E-
lectoris Legionis munus obiuit Reinerus Bissel à Gymmentch
Dominus in Schmidhelmi; C. D. Ioannes Venlo I. V. L. & Princi-
pi à Consilijs, his iunctus Hultzmanus Secretarius; Serenissimorum
Belgiæ Principum nomine missi Folckardus ab Aelsten & Petrus de
Sijster vterque Ducum Brabantie ab arcanis consilijs hi extemplò
per seque custodia arctant, & promulgato citationis scripto cõpa-
rere omnes iusserunt intra triginta dierum interstitium quotquot fa-
ctionis rei fuerant, aut magistratus functionib. pulso prisco sese inges-
serant, ipsi interim excusserunt iustaq; trutina libarunt singula faci-

nora ac pro modo flagitiorum personarumque fontium multam atque pœnam conceperunt, è numero citatorum quorum pars iam pridem ante vrbe fugitiua excesserat motu perculsa, pars adhuc eam molebat nonnulli studio se purgandi rediére.

Hæserant ab aliquot retroactis annis duo Francicæ nationis Viri in Aquisgranø eorū alter illiteratus donū pphetiæ sibi vindicabat, alter eloquens & facund⁹ in literis ac linguis pmulgabat in populū seu visiones cōsodalis rerū p. citarum seu vaticinas p̄dictiones, hi ante cōstatam nouissimè an. 1611. tumultuariam sectionē traduxerant vitam Christiano homine dignā, exēplari pietate in Deum, frequētes in tēplis, in precib. in geniculationib. & sacra mysteria p̄sepe frequētantes, post memoratam populariū tēpestatē intra familiares lares apud viduam in hunc vsq; annū sese taciti cōtinuerant nescijs penē vniuersis q̄ Graniaquis degerēt nisi q̄ sparsa ab ijs vaticinia p̄derent adhuc ciuitatē eos incolere, interim nullius religionis sacramēta, conciones vel ritus obibant, nisi q̄ fama ferebat eos perstare in fide Romana, vaticinia autē & diuinationes eiusmodi erant vt haud infrequēter verū tangerēt, subinde ēt à scopo veri aberrarent, hi duo cū Ecclesiæ præcepta minime seruaret citati aliquoties à synodali iudicio, declinauēre iurisdictionē, ad Serenis. Principem Electorem Coloniensem, puocantes, cui vitę suę institutū rationemq; patefacere stylo parati essent, datis acceptis; aliquot à S. Celsitudine literis nihil effectum, dumque ita negotium trahitur præpedireturque cursus iudicij synodalis ob varios motus reipublicæ Aquensis crescente interim ipsorum cōtumacia non absque graui multorum scandalo ac periculo dispendij animarum, tandem in plena corona Mag. stratus præsentibus Cæsareis Commissariis citati & de religione vocationeque sua examinati tanquam nouodogmatistæ vrbe & territorio Aquisgranensi proscripti sunt 12. Cal. Oct. an. 1616. prosequerantur eos plerique Catholici indigenæ qui fūco religionis non nihil fascinati super relegatione ipsorum commiseratione ducebantur, deprehensi postmodū in ditione Leodina ad vrbe pertrahuntur, carceribusq; mancipantur, discussa denno causa ipsorū corā iudice Ecclesiastico, inde quoq; profligatur.

His ita Graniaquis peractis mādato antefatorum Subdelegatorū ex. tumultuationis insuflis seminatorib. nonnulli custodia educti & vt minus noxii dimissi, alii quæstionibus & equitio subiecti ab exprimendam veritatem.

Tertio Nonas Dec. producti fuere captiui, nomina factorum hæc
 Matthias de *Leucht* Sartor, Andreas *Schwarz* vestium venditor, Iacob
 Melo (cuidurante motu Patris Cornelli non ē indiderāt eo quod istu-
 mulquantū ciuiū ductor extitisset, & in despectū religionis Catholicæ
 rebellū nōnullorū expiationes in Ecclesia excepisset) Matthias Lullius
 q̄ vrbe relicta Iuliaci militiæ nomē dederat, Petrus Keulius, Wilhelmus
 Scriniarius, R. Rube, ex his duo antehabitz factionis & seditiosorū pri-
 mipili Matthias de *Leucht* & Andreas *Schwarz* ad publicū producti in
 area ante senatorias ædes excitato pegmate, postq̄ latā in se sententiā ac-
 cepissent nudata ceruice capite mulctati sunt corā subdelegatis, & Cō-
 sulibus, cæteri partim vita donati, partim in carceres retrijs; in hos & in
 absentes pmulgata sentētia corā pmiscua multitudo publicicis præ-
 lecta à Colon Secretario, hoc fere tenore. Quia notoriū, & propalā om-
 nib, notum est q̄ Ioannes *Kalchberner*/Adamus *Schanternell*/Ioannes
Stier/Ioannes *Beller*/Gerardus *Meß*/Petrus Scriba, Antonius de la
 Place, Ioannes *Boon*/Casparus à *Thinen*/Theodorus *Mertelsbach* &
 Isaacus ab *Heiden*/qui partim demortui, partim pfugi & absentes alibi
 latitāt, velut p̄cipui excitati tumultus auctores, cōtra publicata Impera-
 toriæ Mai. edicta, cōtra omnia mādara & ordinationes arma hostiliter
 cōtra Magistratū sumptierint, cuiā violētcr occupauerint, Senatū ordi-
 natiū & à Cæs. Mai. ap̄batū nouo substituto loco mouerint aliaq; quā-
 plurima paci cōmuni repugnātia directē & principaliter attētarint; ideo
 ad relictam defuncti Ioannis *Kalchberner*s memoriam damnadā alijs
 ad exēplū, ad perpetuā eius ignominiā, & eternū dedecus, erigēda colū-
 na, & ante curiā in publico foro statuenda erit: superstitēs ē & ante no-
 minatos morte dignos pnūtiāmus, & ad hæc relictare spectiue p̄sorum
 bona & hæreditates, oēs & singulas, siue ex in Impio siue alibi sitæ sint,
 Cæsareo fisco ap̄ppriamus & ad scribimus, ceterū q̄ ap̄phenso p̄sentes
 in specte vero Matthiam *Lucht* & Andream *Schwarz* attinet, eos ipsos
 velut seditionis hui⁹ cōsortes, (qui pp̄ria cōfessione, aliorūq; testimo-
 nijs in ipso simul tumultu Curiam armata manu inuasisse se & ē senato-
 rib. quēdam stricō gladio aggressos, partim ē affigēti ē Cæsarei man-
 dati, cū iam ante ab alijs feruē vulnerib. ad mortē cōfossus esset, de loco
 ad locū ad summū Imperatoris Maiest. despectū armati circumduxisse
 & ipsa mandata manu propria vt discerperet compulisse. p̄ter alias non-
 nullas enormitates sat sēpe testati essēt) morte mulctandos, bona ipso-
 rum fisco adiudicanda, atque adeo puniendos statuimus & pronuntia-
 mus. Lecta & publicata Aquisgrani 3. Decemb. anno 1616.

Septimo Idus Decemb. iudicij sententia in quatuor tumultuaries
prolata in Iacobum de Meloy/ Petrum Reul / rurgerum acinardi &
matthiam Iuss / è quibus primus Romano Imperio cæteri tres vrbis ac
territorio Aquis, Dominioque Porcetano proscribuntur in perpetuum
ac deportantur.

Ioannes Kalkberner factionis incentor cuius ante meminimus vrbis
à marchione Spinola capta fuga latenter dilapsus fuerat, inq; Iuliz
oppidum se receperat, ibi vitam cū morte cōmutarat; 19. vero & 20.
Decemb. à Cæsareis Commissariis ad damnandam eius memoriam
infame illi saxum, pyramis theattica basi sublimis in fori penè vmbelico
erigi iussa, in ea imago in lapide excisa memorati Ioannis nudi in
scamno positi, truncato capite & in terrā deiecto visitur, adiūctus illi
carnifex ferocire spectatur in corpus, & id in quatuor partes secare,
easq; affixo ad curiæ pinnaculum capite, ad quatuor vrbis primarias
portas suspendere, epigramma in basi columnæ tale est.

Sic pereant

Qui hanc Rempublicam

Et Sedem Regalem

Spretis Sacra Cæsareæ Maiestatis
edictis

Euertere moluntur.

Ad

Damnandum memoriam

Ioannis Kalkberner

In ultimo tumultu Anno CIO DCCXI.

Hic excitato

Inter perduelles

Antesignani

Columna hæc ex decreto

D.D Subdelegatorum Sac. Cæs. Maiest.

Erigi iussa

III. Nonas Decembris anno CIO DCCXVI.

Decembris Nona & vigesima alia relegationis sententia in sediciosos promulgata hoc modo.

In causa specialis commissionis &c. Posteaquam ex probatorum testimonio

sium verificatione certū & exploratū sit Simonem Claissen / Georgium
 Dins / Gabrielem von Loh / Capitaniū Paulū de Limpurg /
 utrumq; Adolphi von Buckel senioris filium, Matthiā Moubach /
 Iacobum Reßet / Wilhelmū Dincto iuniorem, Nicolaum Moll /
 Ioannem de quay, Petrum Grün / Petrum de Wettumb filiū Petri,
 Petrum de Wettumb Matthia filium, Petrum de Traicelo, Matthiā
 Heuffel / Isaacum & Abrahamum Kalkberner / Leonardū Eradum
 seniore, scribā ad Portam Coloniensem, Palm Hollāder Philippū
 Philippi iuniore, Winandum de Berg / Wilhelmum Ween / Con-
 radum Gargweiler / Wilhelmum Sibricho & Iacobum Engels-
 brecht / respectiue contra publica Casarea edicta & mandata ad ex-
 ordium ciuica cōmotionis antehabita infestis armis instructos Prato-
 riū de facto occupasse, cōtra legitimos superiores potestates, a S. C. Mai.
 approbatā temeraria procacia ferocissime, verbis & armentarij clauis vi
 ab earū custodib. extorsisse, affigentē Casarei mandati vulneribus con-
 sauciaffe, ac sic lethalib. plagis deturpatū circūduxisse ob has & alias
 enormitates eos ex toto Rom. Imperio relegamus: Vltorius Balthasarē
 Piclorē, Quintinum Deuffgen / Hugonem de Hueffel / Adolphum
 Diamantschleiffer / Aegidium Andreā Nadelmacher / Quirinum
 von der Schleiden / Creutz Byon / Abraham Willings / Baltha-
 sarem von der Beren / Georgium Petri, Ioannem Nade / Iacobum de
 Sittart in dē Wahn / Abrahamū Clementis, Ioannem Frenß eius-
 que filium, Franconem Ernst, Michaelem Fremerey / Abraham Pos-
 nell / Ioannem Schröder / Ioannis Hanrades utrumq; filium, Nico-
 laum Meyer / Bartholomeum Nacken / Michaelem Nacken / Serua-
 tium Immiendorff / Abrahamum von Thenen / Leonardum Era-
 dum iuniorem, Ioannem Bafsnach / Ioannē Krachel / Lambertum
 Eradum, Nicolaum Robee / Ioannem Simonis am Berge / Ioannem
 Weß filium Pauli, Nicolaum Radermacher / Petrum Munde /
 Henricum Pramer / Ioannem von Erpicum / Abrahamum Koch /
 Iacobum von Strecht / Matthiam von Wettumb / Wilhelmum
 Bafsnach Notarium, Aegidium von Epen / Martinum von Berg

seniorem Henricum de Reth / Iacobum Deur / Iacobum Weisman & Daniele Hagen / ob consimilia rebellioni annexa facinora & flagitia ex ciuitate & districtu Aquisgranensi, Dominioque Portetano proscribimus & amandamus.

Praeter iam recensitos, quotquot Magistratus munia obinuerant, siue aliter minoris culpæ quomodocunque rei, multatissimi & in singula capita pendere debuerunt, adeo vt hoc & in multa millia ascenderit:

Hæc est catastrophe seditionis & seditionis retroactæ: quam enim longiorem aut lætiorem sclicitatem sperent facinorosi? quas propages ab emortuis radicibus omnique vitali succo destitutis præcisa sarmenta? adis immortalis Deus & gratiam indigenis in sedem pristinam restitutis impartire ne deinceps aduersas res obliti, secundis elati & eleuati (vanus sim precor augur) modum dicendi faciendique in regiminis clauo prætereant, vel quicquid lubet licitum putent, ne posteriora deteriore prioribus fortiantur effectum.

Cum superioribus annis sat grauis fuisset Aquisgrani agitata controversia num sufficienter facta fuisset promulgatio sacri œcumenici Concilij Tridentini tempore Reuerendissimi Vercellensis Episcopi nuntij Apostolici in partibus, maximè circa decretum Matrimonij, occasione cuius tam in foro pœnitentia quam externo complures subortæ fuerant difficultates, anno & mense ante memoratis iussu & ordinatione superiorum accessione consensus & authoritate Archiepresbyteri ac totius Synodalis iudicii ad omnem omnino dubitationem tollendam proq; maiori securitate de nouo promulgatur idem decretum in vrbe Aquisgrani atque finitimis locis, inhibenturq; iteratò clandestina matrimonia, inhibito pro suggestu toti communitati intimatur sub arbitraria & irriti Matrimonij in contra delinquentes Pœna sancita.

Vidimus conditum Aquisgrani Vrbs primum & alterum & cursum trifariū qui ferè prout in quouis indiuiduo & stirpe sic in oppidis atq; prouinciis alternat vices, temperatæ fortunæ prudentia reddidit urbem florentem, populosam, abundantem, redundantis fortunæ tumor aclusus factiosam, cæde sanguine se contaminantem, & hinc deflorescentem, egenam; indigæ ciuitatis ingeniosa industria pessum

eam ire haud sinet, sed eludet omnes aduersantium caræ fidei dolo-
 sis machinationes, parietque rursùm temperatum & vigentem rei
 publicæ statum, priuilegiis Patriis pacatissimè fluentem, si modo in-
 colæ & accolæ noua faciant omnia hoc est ex nouo vibem ædificent:
 in pœnam præuaricationis & transgressi diuini mandati subiit popu-
 lus Dei captiuitatem tam longinquam, misericordiæ Dei quod non
 consumebatur conficiebaturque ætumnis, postea vero quam edu-
 ctus est populus Israeliticus ex captiuitate incessit animos eorum co-
 gitatio de muris sanctæ ciuitatis Hierusalem instaurandis, templo
 Domino Deo Israel aptando, ceremoniis pristinis reducendis, fru-
 stra populo terra impediante manus populi Iudæ; ex paritate culpæ
 pœnæque ac miserentis Dei abyssò stringat nos eadem cupido struat-
 ur & condiaur de integro vrbs atque templum; fundamenta mu-
 rorum fidem germinatam auiam non fictam iaciamus in huius vni-
 tatem quod reliquum est superstruat, lapides coctiles & fictiles sint
 singulorum pietas, ac deuotio qui enim præuenit nos in benedictio-
 nibus dulcedinis, præueniatur facies eius iugiter in confessione lau-
 dis; quadri, casti, scilicetque quatuor cardines prudentia, iustitia, tem-
 perantia & fortitudo; tu Christe Saluator ac seruator omnium sis
 primaria turris ac propugnaculum, turris dico fortitudinis nostræ, ad
 ipsam curret iustus & saluabitur, hac protegente hostes in manibus
 nostris sunt, isto inexpugnabili muro tuo circumcinge nos Do-
 mine & armis tuæ potentæ protege nos semper nisi enim tu cu-
 stodieris ciuitatem frustra vigilabit qui custodit eam, subalternatæ
 illi supremæ iuxtes erunt patrocinia incomparabilis. Deifera Ma-
 tris; Sanctorum Angelorum & Diuorum tutelarium, quorum sacra
 pignora hic in spe gloriæ tempus modicum expectant, donec
 cõpleantur conferat & fiatres eorum: verum ne sint sparsi lapides &
 quod dicitur a terna sine calce veluti cõmentum quo hæc talia com-
 paginentur fõmentum charitatis quod est vinculum perfectionis &
 pacis cõmittamus, dilectione inter nos mutuo coalescamus pacem
 si fieri possit cum omnibus hominibus habeamus, & vero imprimis
 cõfederatione & obseruantia erga Principes cõseruatores ac li-
 beratores vrbs fundatores quietis hoc est erga reuerendissimos S:
 R. I. septem viros Colonensem, Tieuericum Maguntiacum, Ponti-
 ficem ad Leodias, Serenissimos item Burgundicæ, Belgicæ Iulicque

Thron. 5.

1. Esd. 4.

Apo. 6. 31.

ad Col. 5.

Principes immo erga omnem vicinam & cognatam patriam auctè deuinciamur, insuper amoris nexibus cum Præposito, Decano totoque Ecclesiastico Senatu Principis & Augustæ Virginis Matris Basilicæ, à qua primordia vrbicæ Societatis fluxerunt, illigemur, sic ciuilibus communitas optima harmonia concordabit, præscindo & prope-
ro date Cæsari quæ sunt Cæsaris, cui timorem timorem, cui honorem honorem, ita da tu Magne Deus Deorum & auctrunca quicquid est impendentis mali.

Iuramentum quod Ephebi Athenis præstare solebant.

Non ignominia afficiam arma sacra, neque deferam meum
astitem, quo cum iunctus fuero. Dimicabo pro sacris & prophanis siue solus siue cum multis. Patriam non relinquam in
deteriori statu sed ampliori meliorique quam acceperim. Semper magistratui præfecto prudenter obediam & legibus constitutis parebo,
atque alijs quibuscunque plebis consensu decretis. Quod si quis leges vel irritas facere vel eis non obtemperare velit non concedam:
sed ulciscar tam solus quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. Horum Dii mihi testes & conscij sunto.

*
*

ENCOMIA KAROLI IM-
peratoris qui Magni cognomen-
tum meruit metricè
& concise.

Non pietate minor Magnus quam Marte secundo
Terribilis, quam Musarum, quam pacis amator
Ardens, Teutonidum Carolus lux prima suorum
A Eternam meruit florentem laude coronam
Sensit cum terris pulsus Saracenus Iberis
Impius, atque Hunni sensere, Danique Bohemique
Et domitus toties Saxo, totiesque domandus.
Exore, e ò aliquis sera de stirpe nepotum
Qui Carolino ausu, fortique & pectore & armis
In melius referas turbatam Christiadum rem.

Inniectus Carolus Francorum gloria gentis
Virtutis cultor, Regia sceptrum gerit
Magnanimus fortis fuerat, procerus in armis
Rex prius extiterat, promptus & ingenio,
Gasconiam primo domuit, mox Saxoniamq;
Thessalo Baiorum Dux quoque succubuit
Longbardos bello vicit, nec non Saracenos
Romanus Praeful liber in urbe fuit,
Post quoque Burgundos domuit, Frisiosque feroces
Omnia perdentes turpiter igne simul.
Hos bello aggressus Carolus qui francica signa
Armârat felix, victor ubique fuit
Et frisios bello docuit, paruumque tributum
Indidit, ut possent frastica lura pati.

Contigit huic tandem Christi quoque gens populoſa
Sufciperet ſælix undique dulce iugum
Paſſim deſtruxit perituraque templa Deorum,
Et ſtrauit verum r. ligionis iter
Fundavit Carolus templa & Monumenta Virorum,
Qui laudes Domini nocte dieque canunt.
Hinc merito electus Caſar, grauiſſimus orbi
Romanum Imperium forſiter inſtituit.
Inde ſenex moriens nato ſua regna relinquit,
Aliernam requiem naſtus & ipſe ſibi.

Francus eram, mihi franca fides, Germanaq; virtus
Promeret Imperium, Romule magne tuum,
Magnus eram bello, magnus pietate Deorum
Omnia virtuti peruia facta mea
Scit Deſiderius, ſcit Saxo, Sclauus & Hunnus
Cimber, Aquitanus, Boius, Iberus, Arabs,
Magna fuit Sophiæ mihi cura, Deique per animum:
Dum doceo Chriſti Teutona regna fidem
Dum manſura pio ſuperis do munere templa
Dum facio Muſis otia tuta ſacris
Quantus eram, Chriſto nunc tantus in æthere viuo
Pacato febris menecat orbe ſenem.

*HYMNVS ECCLESIA=
sticus seu precationis carmen Diuo Karolo Ca=
tholicae Ecclesiae assertori, Fundatori sacræ
ædis & Vrbis Aquensis Parenti
optimo sacrum.*

VRbs Aquensis vrbs Regalis, Regni Sedes principalis, prima re=
gum curia.

regi regum pange laudes quæ de magni regis gaudes Caroli præ=
sentia.

Iste cætus psallat lætus psallat chorus hic sonorus vocali concordia.
At dum manus operatur bonum quod cor meditatur dulcis est psal=
modia.

Hac in die die festâ magni Regis magna gesta recolat Ecclesia.

reges terræ & omnes populi omnes simul plaudant & singuli celebri
lætitia. (millia.

Hic est Christi miles fortis hic inuictæ dux cohortis Ducum sternit
Terram purgat lolio; atque metit gladio ex messe z zania.

Hic est Imperator boni fructus bonus fator & prudens agricola.

Infideles hic conuertit, fana Deos; hic euertit, & confringit idola.

Hic superbos domat reges, hic regnare sacras leges facit cum iustitia.

Quam tuetur eo fine ut iustus sed nec sine sit misericordia.

Oleo lætitiæ vnctus dono gratiæ cæteris præ regibus.

Cum corona gloriæ maiestatis Regiæ insignitur fascibus.

O rex mundi triumphator Iesu Christi conregnator sis pro nobis
exorator sancte Pater Carole.

Emundati à peccatis ut in Regno claritatis nos plebs tua cum beatis
cæli simus incolæ.

Stella maris ô Maria mundi salus, vitæ via, vacillantum rege gressus &
ad regem des accessus in perenni gloria.

Christe splendor Dei Patris incorruptæ fili matris per hunc sanctum
cuius festa celebramus nobis præsta sempiterna gaudia.

*Rex confessor iustitia pelle noctem perfidia tuis fulti suffragijs
eruamur ab impijs ne demonis illusio sit soporis abusus.*

O R A T I O.

Deus qui B. Karolo Magno Ecclesiæ tuæ sanctæ propugnatori hic sanctissimæ Genitrici tuæ templum erigendi, urbemq; condendi spiritum indidisti, præsentī quæsumus infunde Clero spiritum sapientiæ & intellectus, Rectoribus eius donum consilij & fortitudinis ciuibus concordie & pietatis, vniuersoque populo mutuam vt præcepisti dilectionem. Qui viuīs &c.

*O spes afflictis, timor hostibus, hostia victis, regula virtutis, iuris
via, forma salutis, Karole seruorum pia suscipe vota tuorum.*

O R A T I O.

Deus qui superabundanti fecunditate bonitatis tuæ B. Karolum Magnum Imperatorem & Confessorem tuū, deposito carnis velamine beatæ immortalitatis trabea sublimasti, concede nobis supplicibus tuis vt quem ad laudem & gloriam nominis tui, honore Imperij exaltasti in terris pium & propitium intercessorem mereamur habere in cælis. Per Dominum nostrum Iesum Christum. &c.

*Latare pia Mater Aquensis Ecclesia exulta tam Sancti principis habere suffragia qui suo regali munificentia te donauit & beauit
in gloria cuius labore, impensa & opere meruisti vniuersas præcellere.*

O R A T I O.

Deus qui Beatum Karolum Magnum Imperatorem & Confessorem tuū patronum iustitiæ in terris esse voluisti & consortio fidelium tuorum cum angelis sanctis misericorditer associare dignatus es præsta supplicib. tuis vt per eius intercessionem consortes æternæ beatitudinis fieri mereamur. Per Dominum nostrum Iesum Christum. &c.

P R A G.

PRAGMATICA
SANCTIO CELEBRIS ME-
morix Diui Caruli Magni Romano-
rum quondam Imperatoris ac Fran-
corum Regis inclyti foundationem
templi & vrbis primæuam comple-
ctens, Domni Friderici huius nomi-
nis Primi cognomento Ahenobarbi
& Friderici Secundi Imperatorum.
diplomati priuilegiario.
inserta.

In nomine Sancte & indiuidue Trinitatis, Amen.

FRIDERICVS Secundus diuina fauente clementia Romanorum Im-
perator semper Augustus Ierusalem & Siciliz Rex. Iustis fidelium no-
strorum petitionibus condescendere cogimur quas nisi fauorabiliter ob-
audiremus, quod iuste petitur per iniuriam denegare videremur. Eapro-
pter per præsens priuilegium nonerit tam præsens, ætas quam successura po-
steritas quod VVilhelmus Aduocatus Aqueusis, Henricus frater eius Triscame-
rarius noster, & Theodericus de Orlouesberge fideles nostri nuntii ciuium A-
quensium pro parte vniuersitatis ciuitatis eiusdem nostrorum fidelium quod-
dam priuilegium Diui Augusti Imperatoris Friderici Aui nostri memorix re-
colendæ vniuersitati prædictæ liberaliter dudum in sultum nostro culmini
præsentarunt, supplicantes humiliter & deuotè vt eis illud innouare & omnia
quæ continentur in eo confirmare de nostra gratia dignaremur, cuius tenor
per omnia talis est.

*Priuileg. Frid.
11.*

In nomine Sanctæ & indiuiduæ Trinitatis, Amen.

Prinſ. Frid. I.

*Karoli Magni
encomium.*

*Exaltatio &
Canonizatio
Karoli Magni.*

Nos Fridericus Diuina fauente clementia Romanorum Imperator & semper Augustus. Ex quo primitus diuina ordinante clementia Imperii Romani fastigia gubernanda suscepimus, voluntatis nostræ, atque propositi summum desiderium fuit, vt Diuos Reges & Imperatores, qui nos præcesserunt præcipue maximum & gloriosum Imperatorem Karolum quasi formam viuendi atque subditos regendi sequeremur, & sequendo præ oculis semper haberemus. Ad cuius imitationem ius Ecclesiarum, statum Reipublicæ incolumem & legum integritatem per totum nostrum Imperium seruaremus. Ipse enim tota cordis intentione ad æternæ vitæ præmia anhelans ad dilatandam gloriam Christiani nominis & cultum diuinæ religionis propagandum quot Episcopatus instituerit, quot Abbantias, quot Ecclesias a fundamento crexerit, quantis prædiis ac beneficiis illas ditauerit, quantarum largitate eleemosynarum non solum in ciuitatinis, sed & in transmarinis partibus resplenderit, ipsa eius opera & gestorum volumina quæ plurima sunt & maxima fide oculata plenius declarant. In fide quoque Christi dilatanda & in conuersione gentis barbaricæ, fortis athleta fuit, & verus Apostolus, sicut Saxonia & Fresonia, atque Westphalia Hispani quoque testantur & Wandali, quos ad fidem Catholicam verbo conuertit & gladio. Et licet ipsius animam gladius non pertransierit, diuersarum tamen passionum tribulatio & periculosa certamina ac voluntas moriendi cotidiana pro conuertendis incredulis eum Martyrem fecit. Nunc vero electum & sanctissimum Confessorem eum confitemur, & veneramur in terris, quem in sancta conuersatione vixisse ex pura confessione ac vera poenitentia ad Deum migrasse & inter sanctos Confessores sanctum, & verum Confessorem credimus coronatum in cælis. Inde est quod nos gloriosis factis & meritis tam sanctissimi Imperatoris Karoli confidenter animati & sedula petitione charissimi amici nostri Henrici illustris Regis Angliæ induciti assensu & auctoritate Domini Papæ Paschalis & ex consilio Principum vniuersorum tam secularium quam Ecclesiasticorum pro relatione, exaltatione, atque canonizatione sanctissimi corporis eius solemnem curiam in natale Domini apud Aquisgranum celebrauimus, vbi corpus eius sanctissimum pro timore hostis externi vel inimici familiaris cautè reconditum, sed diuina reuelatione manifestatum ad laudem & gloriam nominis Christi, & ad corroborationem Romani Imperii & salutem dilectæ Consortis nostræ Beatricis Imperatricis, & filiorum nostrorum Friderici & Henrici cum magna frequentia Principum & copiosa multitudine Cleri & populi, in hymnis & canticis spiritualibus eum timore & reuerentia eleuauimus & exaltauimus quarto Kalendas Ianuarii.

His autem omnibus gloriose peractis cum in prædicto loco cuius ipse fundator extiterat de ipsius loci libertate institutis legum & pacis atque iusticiæ quibus totum orbem rexerat, diligenter inquiremus. Ecce fratres eiusdem Ecclesiæ priuilegium Sancti Karoli de fundatione & dedicatione ipsius nobis.

hii.

lissimæ Ecclesiæ & de institutionibus legum humanarum & ciuili iuris eiusdem Ciuitatis nobis in medium protulerunt. Quod ne vetustas aboleret, vel ne per obliuionem deperiret, nostra imperiali auctoritate renouauimus, eiusdem vero priuilegii tenor & institutio talis est.

Ego Karolus qui Deo fauente curam regni gero & Romanorum Imperator existo, consilio Principum regni nostri Episcoporum, Ducum, Marchionum ac Comitum, rogatu vero tam liberorum quam seruorum in plurimo generali conuentu in diuersis locis regni nostri habito, discussi prout iustius ac melius cunctis videbatur. Primum lege sanctarum Ecclesiarum, de reddendis iustitiis Episcoporum, de uira & iure Presbyterorum & Clericorum. Et hæc omnia iudicio & assensu vestro secundum instituta patrum meorum corroboraui, firmari & auxi, nihil de his minuens, quæ Catholici viri ac recte & legitime viuere volentes ad obseruandum spirituali ac seculari decreto bonum & utile contulerunt. Deinde prout cunctis placuit prudentioribus regni nostri legem Saxonum, Noricorum, Sueuorum, Francorum, Ribuariorum, Salariorum, sicut mos & potestas Imperatorum est, & omnium antecessorum nostrorum semper fuit, distuxi, distinctam sub auctoritate Regia & Imperatoria stabilituri non ex mea adinventione vel corde polaram, sed communi consilio & generali conuentu totius Galliæ à me renouatam, & in melius auctam sicut patres & prædecessores mei fecisse perhibentur. Scitis enim & neminem latet, quia quidquid ab Imperatoribus & Regibus præceptum & decretum est, semper ratum & pro lege tenendum est. Nedum quod ab vniuersis sanctis & iusta discretione viuere volentibus imperatum & actum est, & nostra Imperatoria & Regia Maiestate confirmatum & solidatum. Nunc patres, fratres & amici fauores & coadiutores gloriæ nostræ & regni nostri de omnibus statutis patris mei Pipini quæ ad vtilitatem & honorem sanctæ Ecclesiæ firmari ac renouari petistis, quæ ad defensionem secularium rerum & legum stabiliri quasitis nihil minui nec ademi, sed in melius antecessorum sanis consiliis ac quieui ac fui in medio vestrum quasi vnus de querentibus & petentibus æquiritatem legis, nulli contradicens aut renitens dignæ & rectæ petitioni: Ego vestri decreti & petitionis voluntarius exiti, vos quasi patres & fratres audiui. Nunc quæso vt meæ petitionis & intercessionis non solum auditores, sed & beneuoli factores fieri velitis, nec quod indecens aut intolerabile sit, quæro, sed quod tota Gallia & vniuersi Principes potius concedere quam negare debent. Nostis qualiter ad locum, qui Aquis ab aquarum calidarum apertione traxit vocabulum, solito more venandi causa egressus, sed perplexione situarum, errore quoque viarum à locis sequestratus * inueni terras calidorum fontium, & palatia inibi reperi quæ quondam Grani vnus de Romanis Principibus * frater Neronis & Agrippæ à principio construxerat, quæ longa vetustate deserta ac demolita fructibus quoque ac vepribus occupata nunc renouari, pede equi nostri in quo sedi inter salus riuus aquarum calidarum perceptis & reperitis. Ibidem Monasterium Sanctæ Mariæ marti Domini nostri Iesu Christi labore & sumptu, quo potui ædificauit, lapidibus ex marmore preciosis adornauit, quod Deo adiuuante & cooperante sic formam suscepit vt nullum sibi queat equiparari. Ita que tam egregio opere huius exi-

*Pragmatica
sanctio glorio
sa memoria
Karoli Magni
Imp.
aucto Carulino
scriptum ego
Karolus Im-
perator.*

*Sub Gallia
Alemanniam
comprehendit.
* Intelligit font
es calidos ter
ra obrutos cir
ca videra vel
prisit palatij
Grani vel ve
teris aquensis
oppidi detexis
se pedis equi,
etc.
* vide primū
caput.*

*Nullum Mo-
nasterium a-
dificum a-
Karoli a-
pa abatur
splendori stru-
ctura Aque-
sis Basilica.*

*Sedes Regia &
caput Gallia.*

** loci per tem-
plum sic pmo
ab ipso Karolo
exaltati.*

mix Basilicæ non solum pro voto & desiderio meo verum etiam ex diuina gra-
tia ad vnguem peracto. Pignora Apostolorum, Martyrum, Confessorum & Vir-
ginum a diuersis terris & regnis & præcipue Græcorum collegi, quæ huic san-
cto inuoluto loco, vt eorum suffragiis regnum firmetur, peccatorum indulgentia
condonetur. Præterea à Domino Leone Romano Pontifice huius templi con-
secrationem & dedicationem impetraui præ nimia deuotione, quam erga idem
opus habui & sanctorum pignora, quæ inibi recondita meo studio & elaboratu
habentur. Decebat enim vt idem templum, quod cunctis monasticis ædificiis
in regno nostro forma & structura præesse videretur in honorem sanctæ Dei Ge-
nitricis à nobis regali studio fundatum, dignitate consecrationis præcelleret
sicut ipsa Virgo super omnes choros Sanctorum præcellens exaltata est.
Et ideo Dominum Apostolicum, qui omnes præcellit Ecclesiasticos gradus, ad
consecrandum & dedicandum idem templum ex sola cordis mei consideratione
elegi & acciui. Acciui etiam cum illo Romanos Cardinales, Episcopos quo-
que Italiæ & Galliæ quam plures, simulque Abbates cuiusque ordinis, Clerum
multum qui huic sacræ dedicationi interessent. Acciti sunt etiam Romani Prin-
cipes multi, Præfectura & qualicumque dignitate promoti ad id solemne, Duces,
Marchiones, Comites, Principes regni nostri tam Italiæ, quam Saxonie tam
Bauariæ, quam Alemanniæ & vtriusque Franciæ, tam Orientalis, quam Occi-
dentalis in omnibus voto & desiderio meo obsequentes. Illic vero Domino
Apostolico & omnibus prædictis nobilibus & egregiis personis congregatis
merui ab omnibus obtinere præ nimia deuotione, quam erga ipsum locum &
Matrem Domini nostri Iesu Christi habebam, vt in templo eodem Sedes Regia
locaretur, & locus Regalis & caput Galliæ trans Alpes haberetur, ac in ipsa
Sede Reges successores & hæredes regni initiarentur, & sic initiati iure dehinc
Imperatoriam Maiestatem Romæ sine vlla interdictione planius assequeren-
tur. Confirmatum & sancitum est hoc à Domino Apostolico Leone Romano
Pontifice & à me Karolo Romanorum Imperatore Augusto, primo auctore hu-
ius templi & loci *, quatenus ratum & inconuulsum hoc statutum & decretum
nostrum maneat. Et hic sedes regni trans Alpes habeatur. Sitque caput om-
nium ciuitatum & prouinciarum Galliæ. Decreuimus etiam ex assensu & bene-
uolentia omnium Principum Regni, qui hoc ad festum dedicationis conueni-
rant, vt locum & sedem Regiam pro murali præsidio contra omnes turbines
Episcopi, Duces, Marchiones, Comites, omnes Principes Galliæ fideles Regni
tueantur, semper hunc locum venerantes & honorantes. Decreuimus etiam vt
si qua iniuria aut versutia contra leges, quas statuimus, surrexerit, libero aut
seruo nocere tentauerit: Aquis ad hanc sedem, quam fecimus caput Galliæ,
veniat, veniant Iudices & defensores loci & cum æquitate legis causæ discuti-
antur, status legis resurgat, iniuria contemnetur, illic iustitia reformetur. Nunc
ergo quia locum hunc Maiestate Regiæ Sedis Domini Apostolici decreto &
nostra Imperiali potentia, nostra quoque assensu exaltauimus, honestate vero
huius templi & plurimorum sanctorum veneratione magnificauimus: Decet
nec incongruum videretur, quin ad hoc meus figatur animus vt petitio mea,
cuius vos non solum auditores, sed & beneuolos factores fieri exorauimus, apud vos
obteneat, quatenus non solum Clerici & Laici huius indigenæ, sed & omnes in-

colz

colæ & adueni hie inhabitare volentes præfentes & futuri, sub tuta & libera lege, ab omni feruili conditione vitam gant. Ac omnes pariter ex auis & atauis ad hanc sedem pertinentes, licet alibi moram facientes, ab hac lege, quam distauero in præfentiarum à nullo fuccellorè nostro, vel ab aliqua machinatore legumque subuerfore infringantur. Nunquam de manu Imperatoris vel Regis alicui personæ nobili, vel ignobili in beneficio tradantur. Ac quicuerunt vniuersi Domini & Magni Imperatoris Karoli petitioni & voluntati, qui ad hoc solemne dedicationis ex diuersis regnis confluxerant, ac bonum & acceptum coram Deo & hominibus, Domini Apostolici & Imperatoris decretum astruxerant, & omnium graduum Episcoporum, Abbatum quoque banno corroborari & confirmari hanc Imperatoris petitionem, vniuersi magni ac parui acclamauerunt. Lætetur igitur & exulter ineffabili gaudio Aquisgranum caput Ciuitatum, venerabilis Clerus, cum deuotissimo populo, quod in diadematæ regni alijs Principibus & gloriosis locis speciosissimo ornamento distinctis in capite coronæ positum quasi prælucidarum gemmarum splendore coruscat & illo singulari & corporali gaudet Patrono qui Christianæ fidei illustratione & legis qua vnusquisq; viuere debeat Romanum decorat Imperium. Hæc est enim mutatio dextræ excelsi quod pro Grano fratre Neronis fundatorem habet sanctissimum Carolum pro pagano & scelesto Imperatorem Catholicum, cuius nos quantum propicia diuinitas concesserit pietatis vestigijs in hærentes venerabilem clerum Aquensem cum Ecclesiæ Sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ excellentissimo opere constructa & omnibus prædijs eius, nec non & ipsam ciuitatē Aquisgranum (quæ caput & sedes regni Theutonici est) vna cum omnibus ciuibus eius tam minoribus quam maioribus sub nostram Imperialem tuitionem suscipimus, & omnem libertatem & iusticiam quas Sanctissimus Karolus eiusque successores eis dederunt ipsi confirmamus, statuentes & lege perpetuo valitura confirmantes vt omnes ciues nostri Aquenses per omnē Romanum Imperium negotiationes suas ab omni Thebonij Pedagij, curadiæ, vectigalis exactione liberi absque omni impedimento liberè exercent.

Et sicut Sanctissimus Karolus Imperator instituit, indigenas huius ciuitatis sacre & liberæ nemo de feruili cōditione impetat, nemo libertate priuare præsumat, insuper omnes ad hanc cladem pertinentes nullus Regum vel Imperatorum vbicumque morentur alicui personæ in feudum concedendi potestatem habeat. Cæterum vt omnes sacratissimæ constitutiones Beatissimi Karoli totius perennitatis robur obtineant præsentem inde paginam conscribi & aurea bulla signique nostri caractere signari iussimus. Datum Aquisgrani anno Domini incarnationis MCLXVI. Indictione quattredesima sexto Idus Ianuarij regnante Domino Friderico Romanorum Imperatore gloriosissimo anno regni eius quarto decimo, Imperij vero vndecimo.

Signum Domini Friderici Romanorum Imperatoris Gloriosissimi.

Ego Henricus Sacri Palatii prothonotarius vice Christiani Archiepiscopi & Maguntinæ sedis electi recognoui.

Nos igitur qui fidem & obsequia nostrorum fidelium non patimur irremunerata transire attendentes fidem puram & deuotionem sinceram, quam præ-

Post Tolliacensem Victoriam quam Franci sub Rege Ludouico qui & Clodouus cōsequuti aduersum Alamanos hinc potissima & varia seruitus apud eos nata, sum igitur omnia redundant serui à Karolo M. Aquensibus indultum privilegium contra seruitutem. Hucusque Karolus. Sic creditum atate Kareli fratrem fuisse Neronis veniorem sententiam de Grano inquire primo capite.

Fædum veteris.

Continuatio Frid. II. Imp.

dicta vniuersitas fideles nostri ad maiestatis nostræ personam & sacrum Imperium habent, pro gratis quoque seruitijs quæ nobis & Imperio exhibuerunt habitenus fideliter & deuotè & quæ exhibere poterunt inantea gratiora, ipsorum supplicationibus fauorabiliter inclinati superscriptum priuilegium Diui Augusti Aui nostri prædicti huic nostro priuilegio de verbo ad verbum inferi iussimus, omnia quæ continentur in eo de Imperiali præeminentie gratia confirmantes; statuimus itaque & Imperiali sancimus edicto, quatenus nullus Dux nullus Marchio, nullus Comes nulla denique persona alta vel humilis, Ecclesiastica vel mundana vniuersitatem prædictam contra præsentis priuilegij nostri tenorem ausu temerario inquietare, molestare seu perturbare præsumat, quod si præsumpserit indignationem nostri culminis se nouerit incursum & centum librarum auri optimi pro pœna compositurum, medietate scilicet cameræ nostræ, & reliqua medietate passis iniuriarum applicanda. Ad huius autem innouationis & confirmationis nostræ futurum memoriam & robur perpetuè valiturum, præsens priuilegium fieri & bulla aurea typatio nostræ Maiestatis impressa iussimus communiri: Huius rei testes sunt Raimundus Comes Tholasinus, Enno Comes Siluester, Bertholdus Comes Sacri montis Richardus Comes Casertanus, Magister Petrus de Vinca, Theobaldus Franciscus, Gebhardus de Biringavven & alij quam plures.

Locus signi nostri Friderici Secundi Dei gratia Inuicissimum
Imperatoris Romanorum semper Augusti Ierusalem &
Siciliæ Regis.

Acta sunt hæc anno Dominicæ incarnationis MCCXLIV. mense Augusto Secundæ Indictionis Imperante Domino nostro Friderico Secundo gloriosissimo Romanorum Imperatore semper Augusto Ierusalem & Siciliæ Rege, Romani Imperij eius anno 14. Regni Ierusalem 22. Regni vero Siciliæ 46. Datum Pisis Anno mense & indictione præscriptis.

Has tabulas aureis bullis signatas & in Aquis fida custodia asseruatas, quas nouo munimine stabilierunt succedanei omnes Diui Imperatores hic vncti coronatique coronidis loco adponere visum fuit, quorquot vero ex Augustis in Aquensi Regia sede corona regni Germaniæ non sunt initiati recognitionis, reuersalibus scriptis vocant hodie, haudquaquam præiudiciū inferendi Basilicæ & sedi Aquensi locoque coronationis & cunctis earum libertatibus sese deuinxerunt: Cæteris instrumentis indultorum Apostolicorum, Imperialium regalium Ducalium &c. ad verbum interferendis & recensendis ob institutam breuitatem libens.

volens supersedeo.

* *

Errata sic corrige.

Pagina septima, linea prima lege auitas. p. 14. l. 3. pius. p. 18. l. 36. illis. p. 20. l. 32. abiundi. p. 39. l. 11. singularumque. p. 42. l. 14. repententes. p. 58. l. 20. Karolinarum. p. 62. l. 27. munerum. p. 63. l. 6. ostentatione. p. 70. l. 14. euerfa. p. 71. l. 25. Christianarum, & l. 28. ead. p. qua die. p. 75. l. 1. in folio. p. 76. l. 34. cæteroqui. p. 97. l. 25. premuntur. p. 107. l. 7. floreat. p. 108. l. 2. Thoringorum. p. 111. l. 5. omnibus. p. 124. l. 23. obliterarum. p. 129. l. 9. prodiunt. p. 131. l. 29. collationes. p. 142. l. 31. Karolorum. p. 144. l. 20. opere. p. 152. l. 30. Diuos diualque. p. 159. l. 5. præstitura. p. 160. l. 27. strenuos. p. 178. l. 7. diffidentibus. p. 178. l. 21. mensam. p. 179. l. 35. genuina. p. 183. l. 10. galea. p. 188. l. 28. quam alia Iubilzi. p. 206. l. 24. exprimendam. p. 207. l. 27. positi. pag. 210. l. 21. Vesicæ. p. 227. gg. 2. l. 21. Aquis habita. p. 228. gg. 2. l. 21. labra. p. 230. l. vlt. innodationes. p. 231. l. 31. laicas. p. 231. l. 35. baioaria. p. 232. l. 3. Eadem. p. 232. l. 11. cum sorore. p. 230. l. 21. religiosæ. pag. 230. l. 26. passimque. p. 231. l. 7. subuenit. p. 234. l. 2. l. 23. ausus est quia. pag. 235. l. 17. constructa. p. 237. l. 9. probrosum. p. 250. l. 20. Vorticibus. p. 252. l. 8. conuiuieret. p. 258. l. 14. conciuibus. p. 259. l. vlt. fine. p. 263. l. 14. vtræque. p. 265. l. 31. fuce. p. 297. l. 26. artificium. p. 298. l. 2. vacaret. p. 314. l. 17. aduocatiæ.

F I N I S

